

Johanna Latvala-Koistiola

Lapsenmurhatapaukset aikansa kuvastajina

**Rahvaan ja esivaltojen toimintatavat ja ajatusmallit 1600-luvun jälkipuoliskon
smoolantilaisissa paikallisyhteisöissä**

Suomen historian pro gradu -työ

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

27.12.2012

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Johanna Latvala-Koistiola	
Työn nimi – Title Lapsenmurhatapaukset aikansa kuvastajina. Rahvaan ja esivaltojen toimintatavat ja ajatusmallit 1600-luvun jälkipuoliskon smoolantilaisissa paikallisyhteisöissä.	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu -työ
Aika – Month and year Joulukuu 2012	Sivumäärä – Number of pages 136 s. + LIITTEET 16 s.
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkin Götan hovioikeuteen lähetettyjä lapsenmurhatapauksia Jönköpingin ja Kronobergin lääneistä aikavälillä 1648 – 1681. Työssä käytetyt alkuperäislähteet koostuvat Götan hovioikeuden tuomiokirjoista, joihin kuuluvat sekä hovioikeuden antamat päätökset että Jönköpingin ja Kronobergin kihlakunnanoikeuksien hovioikeudelle lähettämät puhtaaksi kirjoitetut eli renovoidut tuomiokirjat.</p> <p>Tutkimusajalla lapsenmurha määriteltiin naimattoman naisen suorittamaksi aviottoman lapsen murhaksi. Rikos yhdistettiin kiinteästi seksuaalisen kanssakäymisen kontrolloimiseen. Lapsenmurhan tuntomerkkeinä pidettiin sitä, että nainen oli laittoman sukupuolisuhteen lisäksi salannut raskautensa ja synnyttänyt salassa.</p> <p>Lapsenmurhaoikeudenkäynteihin johtaneiden tapausten kautta pyritään saamaan kokonaiskuva ajalle tyypillisistä ajatusmalleista ja toimintatavoista. Lapsenmurhajuttujen avulla valotetaan 1600-luvulla vallinneita asenteita ja käytänteitä. Kiinnostuksen kohteena ovat maallisen ja hengellisen esivallan sekä paikallisyhteisöjen luomat käyttäytymisen rajat sekä niin sanottujen tavallisten ihmisten ajattelutavat, joita voidaan pitää tyypillisinä 1600-luvun smoolantilaisella maaseudulla eläneille ihmisille. Lapsenmurhasta syytetyn naisen käyttäytymistä pyritään ymmärtämään toimijanäkökulman ja gender-näkökulman avulla.</p> <p>Lapsenmurhat tulivat oikeuden käsittelyyn, kun esiaviollinen parinmuodostus oli jotenkin mennyt pieleen. Rahvas hyväksyi esiaviolliset suhteet, ja saattoi myös suhtautua aviottoman lapsen synnyttämiseen ja kuolleen keskosen kätkemiseen myötämielisesti esivaltojen eriävistä mielipiteistä huolimatta. Vasta kun sekä paikallisyhteisön jäsenet että esivaltojen edustajat olivat vakuuttuneita siitä, että syntien sovittamista vaativa rikos oli tapahtunut, laittomaan sukupuolisuhteeseen syyllistyneet nainen ja mies vietiin käräjille. Tyypillisesti lapsenmurhasta tuomittiin kuolemaan ensimmäistä kertaa raskaaksi tullut naimaton nainen tai piika, joka oli aloittanut suhteen naimattoman miehen tai rengin kanssa.</p> <p>Lapsen kuolema johtui yleensä vahingosta, ja siitä ettei nainen ollut ymmärtänyt olevansa raskaana, koska raskauteen ja synnyttämiseen liittyi salailu paikallisyhteisön naisten keskuudessa. Kuolleen lapsen synnyttänyt nainen ei tiennyt, mitä ruumiille olisi tullut tehdä. Epäonnistuneen synnytyksen paljastaneisiin naisiin suhtauduttiin positiivisemmin oikeudessa, kuin naisiin jotka salasivat tapahtuneen täysin. Naisen asema sekä sosiaalinen status yhteisössään vaikuttivat siihen, miten luotettavana paikallisyhteisö piti naisen kertomusta tapahtuneesta.</p> <p>Jos tuomio ei sopinut rahvaan käsitykseen tapahtuneesta, se anoi syytetylle naiselle armoa.</p> <p>Lapsenmurhatapauksen naisten tuomiot olivat ankarampia kuin miesten tuomiot, koska esivaltojen mielestä naiset olivat syyllistyneet sekä seksuaalirikokseen että sen jälkien peittelyyn. Miehet taas olivat syyllistyneet pelkästään seksuaalirikokseen. Miesten tuomitsemista vaikeutti hänen usein parempi asema yhteisössään sekä isäntien valta kotitaloutensa piirissä eläneisiin henkilöihin.</p>	
Asiasanat – Keywords lapsenmurha, paikallisyhteisö, esivallat, rahvas, Smoolanti, 1600-luku, tuomiokirjat, toimintatavat, ajatusmallit, Jönköpingin lääni, Kronobergin lääni	
Säilytyspaikka – Depository JYX-julkaisuarkisto.	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys

1 JOHDANTO	1
1.1 TUTKIMUSAIHEEN ESITTELY.....	1
1.2 LAPSEN MURHALAINSÄÄDÄNNÖN HISTORIA	4
1.3 TUTKIMUSTILANNE.....	6
1.4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ.....	14
1.5 TUTKIMUKSEN LÄHTEET	15
1.6 MENETELMÄT	20
2 MITEN PAIKALLISYHTEISÖ SUHTAUTUI LAPSEN MURHIIN?	24
2.1 LAPSEN MURHATAPAUKSET JÖNKÖPINGIN JA KRONOBERGIN LÄÄNEISSÄ	24
2.2 LAPSEN MURHAEPÄILY YHTEISÖN TARKASTELTAVANA KIHlakunnanoikeudessa	28
2.2.1 <i>Esivaltojen ja lautamiesten yhteistyö tapauksen ratkaisemiseksi</i>	28
2.2.2 <i>Käräjärahvas totuuden ilmitulon edesauttajana tai oman etunsa suojelijana</i>	33
2.2.3 <i>Paikallisyhteisö huhujen ja juorujen tulkitsijana</i>	36
2.3 NORMIN MUKAINEN RASKAUS JA SYNNYTYS SEKÄ KIRKOTTAMINEN	37
2.3.1 <i>Raskauteen ja synnytykseen liittyvät tavat, uskomukset ja myytit</i>	37
2.3.2 <i>Kirkottaminen</i>	45
3 LAPSEN SYNTYMÄ, LAPSEN MURHAN ILMITULO JA TAPAUKSEN KÄSITTELY OIKEUDESSA	48
3.1 LAPSEN SYNTYMÄ – RATKAISEVA HETKI LAPSEN MURHATAPAUKSEN KÄSITTELYSSÄ	48
3.1.1 <i>Syntymää edeltäneet tapahtumat</i>	48
3.1.2 <i>Tärkeä synnytyshetki ja yksin synnyttämisen ongelma</i>	53
3.1.3 <i>Vaihtoehtona lapsen kätkeminen tai syntymän paljastaminen</i>	59
3.2 EPÄILYT SALASSA SYNTYNEESTÄ LAPSESTA TAI LAPSEN RUUMIIN LÖYTYMINEN ALOITTIVAT OIKEUSPROSESSIN	66
3.2.1 <i>Äiti lapsen syntymän paljastajana</i>	66
3.2.2 <i>Esivallat huhujen tutkijana ja yhteisö ilmiantajana</i>	69
3.2.3 <i>Paikallisyhteisö synnytyksen merkkien havaitsijana tai kätketyn ruumiin löytäjänä</i>	71
3.2.4 <i>Viimeistään epäillyn naisen tutkinta paljasti syntymän</i>	76
3.3 LAPSEN RUUMIIN TUTKINTA JA TULOSTEN ESITTELY OIKEUDESSA	78
3.4 NAISEN TEHTÄVÄNÄ KUOLEMANTAPAUKSEN SELVENTÄMINEN KÄRÄJÄYHTEISÖLLE	81
4 TUOMION TAVOITTEENA SYNTIEN SOVITTAMINEN	84
4.1 NAISTEN SAAMAT TUOMIOT.....	85
4.1.1 <i>Molemmissa oikeusasteissa vapautetut naiset</i>	85
4.1.2 <i>Hovioikeuden koventamat ja lieventämät tuomiot</i>	89

4.1.3 Karkotus- ja raippatuomiot	94
4.2 MIESTEN KÄSITTELY OIKEUDESSA	97
4.2.1 Tuomiotta jääneet miehet.....	98
4.2.2 Sakko- ja kirkonrangaistukseen tuomitut miehet.....	102
4.3 MESTAUS VIIMEISENÄ SYNTIEN SOVITTAMISEN KEINONA.....	105
5. RAHVAAN JA ESIVALTOJEN AJATTELUTAVAT JA TOIMINTAMALLIT 1600-LUVUN JÄLKIPUOLISKON SMOOLANTILAISSA PAIKALLISYHTEISÖISSÄ.....	109
LÄHTEET.....	125
1. ALKUPERÄISLÄHTEET.....	125
<i>Arkistolähteet</i>	125
<i>Painetut lähteet</i>	125
2. TUTKIMUSKIRJALLISUUS.....	126
3. INTERNET-LÄHTEET	136
LIITTEET.....	137
KÄYTETYT LYHENTEET	137
LIITEKARTAT	138
LIITETAULUKOT JA – KUVIOT	140
JÖNKÖPINGIN LÄÄNI.....	141
KRONOBERGIN LÄÄNI	141
VUODET JA KIHlakunnat	142
MUUT.....	144

1 Johdanto

1.1 Tutkimusaiheen esittely

Tässä opinnäytetyössä tutkitaan Götan hovioikeuteen tuotuja lapsenmurhatapauksia Jönköpingin ja Kronobergin lääneistä vuosina 1648 – 1681. Götan hovioikeus sijaitsee Smoolannin maakunnassa Ruotsissa. Seuraavaksi tutustumme aiheeseen esimerkkitapauksen kautta.

Vuonna 1657 Jönköpingin kaupungissa sijaitsevaan Götan hovioikeuteen tuli käsiteltäväksi tapaus, jossa Anna Börgiesdotteria¹ syytettiin lapsenmurhasta. Anna oli kotoisin Östran kihlakunnasta², tarkemmin Birken pitäjästä³. Tapauksen käsittelystä kävi ilmi, että Anna oli naimaton, ja että hänen kanssaan avioliiton ulkopuoliseen sukupuolisuhteeseen oli ryhtynyt myös naimaton, karannut sotilas Måns Persson.⁴ Sekä kihlakunnan- että hovioikeuden käsittelyissä kiinnitettiin huomiota siihen, että Anna oli kieltänyt olevansa raskaana, synnyttänyt lapsensa tielle ja kätkenyt sen⁵ sitten autioon taloon.⁶ Jostain syystä Anna ei ollut kuitenkaan ollut tyytyväinen lapsen olinpaikkaan, sillä hän siirsi sen myöhemmin erään niityn reunassa olevien lankkujen alle. Lapsen ruumis ei saanut rauhaa lankkukasassakaan, sillä linnut löysivät sen ja alkoivat nokkia sitä.⁷

Lintujen puuhastelua ihmeteltyt pikkupoika kertoi näkemästään isännälleen Andersille.⁸ Seuraavana aamuna Anders, kirkkoherra Olof ja naapurin isännät ja emännät lähtivät katsomaan, mitä linnut olivat löytäneet. Lapsi otettiin esiin ja tutkittiin. Paikalla olijat tulivat siihen tulokseen, että lapsi oli täysin kehittynyt, koska sillä oli kynnet ja hiuksia.⁹ Tapahtuman paljastuttua kaikkien

¹ Aion käyttää tapauksien henkilöistä heidän ruotsinkielisiä nimiään, enkä suomenna niitä (esim. Anna Börjentytär), koska tutkimusalue sijaitsee Ruotsin valtakunnan ruotsinkielisellä alueella. Nimet on kirjoitettu tähän opinnäytetyöhön siten, kuin ne on merkitty lähteisiin eikä niiden kirjoitusasu ole modernisoitu.

² Tämä Östran kihlakunnan tapaus on merkitty Hovioikeudessa Kronobergin lääniin, vaikka Rudolf Thunanderin Götan hovioikeutta käsittelevässä kirjassa on kartta, jossa Östra on rajattu kuuluvaksi Jönköpingin lääniin. Ks. Thunander 1993, 1.

³ Ruotsinkieliset paikannimet aion säilyttää alkuperäisinä, sellaisina, kuin ne lähteissä ilmoitetaan, ellen löydä paikannimelle nykyaikaista ruotsinkielistä versiota uusista kartoista tai vastaavista lähteistä. Jos paikan tai alueen nimi on suomennettu, niin silloin käytän suomenkielistä sanaa ruotsinkielisen tilalla, jotta suomenkielisen tekstin lukeminen olisi sujuvampaa (esim. Småland-sanasta käytän sanaa Smoolanti).

⁴ EVAA 45: 3/11, 1 (1657), Kronobergin lääni, GH."...denne kona bekänner sig wara aff...Måns Persson...besoffd".

⁵ Tulen käyttämään tapauksissa esiintyneistä kuolleista lapsista sanaa "se" enkä "hän" sillä perusteella, että tuomiokirjoissakin lapseen viitataan sanalla "det" (ett foster, sikiö; ett barn, lapsi).

⁶ EVAA 45: 3/11, 1 (1657), KL, GH."... haffwer fuller...nekat sig haffwande..., födandess fostret wthe på gatan, sedan bäär hon dett wthi een ödestuga...".

⁷ EVAA 45: 3/11, 1 (1657), KL, GH/ÖaHr.

⁸ EVAA 45: 3/11, 1 (1657), KL, ÖaHr."... begijnte gåßen...att undra huadh iblandh tildet ingjördt wahr...".

⁹ EVAA 45: 3/11, 1 (1657), KL, ÖaHr."... at thet hade både hår och näglar...".

pitäjien naimattomien naisten käskettiin kokoontua rintojenkoetteluun. Rintojen koettelulla eli neidonlypsyllä pyrittiin saamaan selville, oliko joku naimattomista naisista synnyttänyt äskettäin. Selvänä synnyttämisen merkinä pidettiin sitä, että naisen rinnoista erittyi maitoa.¹⁰ Kokeen tarkoituksensa oli selvittää, kenen lapsi lankkukasassa oli maannut. Kihlakunnanoikeuden käsittelystä kävi ilmi, että myös Annan sisar oli määrätty osallistumaan neidonlypsyyn. Sisar oli lapsenmurhasta epäiltyjen joukossa, sillä kylällä tiedettiin naisen olevan raskaana. Lapsen oikea äiti Anna karkasi, kun uhka rintojen koettelusta kantautui hänen korviinsa. Karkumatka ei kestänyt kauan, sillä Annalle tuli niin huono omatunto, että hän palasi itse takaisin kylään. Siellä hän meni kirkkoherran luo ja tunnusti syyllisyytensä. Anna otettiin kiinni ja vietiin kihlakunnan vankilaan.¹¹

Lapsenmurhatapauksiin olivat kiinteästi kytköksissä luterilainen kirkko ja sen opetukset ja käytänteet sekä paikallisyhteisö, missä ihminen eli.¹² Tämä näkyi Anna Börgiesdotterin tapauksesta selvästi. Kukaan aikuinen ei lähtenyt tutkimaan lapsen ruumista ilman kirkkoherraa. Lasta tarkistamaan saapuivat myös Annan isäntä sekä rehellisiksi mainitut isännät ja emännät. Kirkkoherra taas oli se henkilö, jolle Anna tunnusti, ja joka huolehti siitä, että Anna otettiin kiinni ja passitettiin vankilaan. Anna myönsi esivallan edustajille rikkoneensa Ruotsin lakeja ja Jumalaa vastaan, vaikka hänellä saattoi olla käsitys siitä, että hänet tuomittaisiin ankarasti siitä hyvästä. Tunnustaminen merkitsi joka tapauksessa sitä, että Anna katui tekoaan, eikä hänen kotipitäjässään

¹⁰ EVAA 45: 3/11, 1 (1657), KL, ÖaHr.”...sammekalla alla quinnes persohner i sochnen, som inga män hade, och låter quinnor pröffwa om någon fans som hade mölk bröstet...”.

¹¹ EVAA 45: 3/11, 1 (1657), KL, ÖaHr. Rintojen lypsyä lapsenmurhatapausten yhteydessä käsitellään tarkemmin luvussa kolme.

¹² Ruotsin valtakunnassa 1600-luku oli ristiriitaista aikaa. Samalla kun varsinkin aateliston piirissä asioiden muuttumattomuus oli nostettu ihannetavoitteeksi, tapahtui Ruotsissa laajoja muutoksia niin ihmisten toimintatavoissa kuin maan rajoissa. 1600-luvulla valtakunta oli lisäksi lähes jatkuvasti sotatilassa, ja hallitsijan valta vaihteli holhoojahallinnon alaisuudesta aina itsevaltiuteen asti. Keskusvalta kiristi ahkerasti otettaan Ruotsinmaan syrjäisistäkin alueista, mikä oli mahdollista mittavien hallinnollisten uudistusten vuoksi ja siksi, että kirkko sidottiin palvelemaan hallinnon tarkoituksiperiä. Myöhäiskeskiaikaisesta katolisuudesta siirryttiin nimittäin erittäin tiukasti luterilaisuuden kannattajiksi, ja kirkko ja kruunu pyrkivät sanelemaan normit esimerkiksi seksuaaliselle kanssakäymiselle.(Esim. Aalto 1996, 12–13; Jokiaho 2000, 121–124; Karonen 2001b, 161–170; Matikainen 2002, 22–30; Oja 1999, 27–28; Renvall 1949, 99; Thunander 1–11. Ks. myös Englund 1989.) Kirkon ja kruunun liittoa täydennettiin vielä vuonna 1608 siten, että Mooseksen laki otettiin Ruotsin viralliseksi oikeuslähteeksi. Kuningas Kristofferin maanlakiin vuodelta 1442 tehtiin jatkuvasti lisäyksiä 1600-luvulla. Yksi tärkeimmistä lisäyksistä oli tämä 1608 käyttöön otettu Mooseksen laki, jonka myötä myös talioperaate eli ”silma silmästä hammas hampaasta”-periaate tuli käyttöön. Esimerkiksi toisen henkilön surmannut ihminen oli talioperaaatin mukaan tuomittava kuolemaan. Mooseksen lakia noudatettiin erityisesti henki – ja siveellisyysrikoksissa sekä uskontoon liittyvissä rikoksissa. Käytännössä hovioikeudet eivät kuitenkaan tuominneet tapauksia niin ankarasti kuin Mooseksen lain mukaan olisi pitänyt tuomita. (Esim. Karonen 2001b, 247; Matikainen 2002, 54; Thunander 1993, 139.)

asuvia enää uhannut Jumalan vihan¹³ lankeaminen koko yhteisön päälle Annan tekemien syntien vuoksi. Vaikka Anna tuomittaisiin kuolemaan, niin hänet voitaisiin silti muistaa hyveellisenä ja syntejään katuneena ihmisenä.¹⁴

Tapauksen toi kihlakunnanoikeuden käsittelyyn kruununvouti Mattias Påwelsso. Kuten lukuisat muutkin äidit, joita syytettiin lapsenmurhasta, Anna kertoi oikeudessa, että hänen lapsensa oli syntynyt kuolleena. Kihlakunnanoikeus kommentoi Annan väittämää seuraavasti: ”vain Jumala yksin tietää, puhuuko Anna totta vai ei”.¹⁵ Kihlakunnanoikeudessa kävi ilmi, että Anna oli loukannut itsensä pari viikkoa ennen joulua kantaessaan polttopuita, jolloin Anna oli luullut, että lapsi syntyisi ennen aikojaan. Kuulusteltaessa hän tunnusti kuitenkin, että lapsi oli jäänyt eloon. Lapsen syntymän ja ruumiin löytymisen välissä kului muutamia päiviä, ruumis oli jäänyt ja lisäksi linnut olivat nokkineet lapsen ruumista pahasti. Todistajien mukaan lapsi oli täysiaikainen, mutta ehkä kärjähahvas alkoi silti epäillä Annan puhuneen totta.

Kihlakunnanoikeus tuomitsi Annan törkeiden rikosten kaaren (*högmålsbålken*) toisen luvun sekä kuninkaallisen majesteetin asettaman lapsenmurhaediktin (*1655 Edict om Barnamord*) mukaisesti menettämään henkensä, jotta Annan tapaus toimisi esimerkkinä muille.¹⁷ Kärjähahvas kuitenkin pyysi, että kuninkaallinen hovioikeus lieventäisi kihlakunnanoikeuden antamaa tuomiota.¹⁸ Hovioikeus otti rahvaan pyynnön huomioon. Sen päätös tuomiosta oli, että Anna sai säilyttää henkensä. Kuolemantuomion sijaan Anna piiskattiin kaakinpuussa, jonka jälkeen hänet karkotettiin

¹³ Jumalan vihan merkitystä paikallisyhteisölle ovat selittäneet lukuisat uuden ajan alkua tutkineet historioitsijat. Muun muassa Pentti Renvall kirjoittaa, että 1500-luvun viimeisen piispan Eerik Sorolaisen mukaan esimerkiksi luonnonmullistukset ja sodat olivat tunnusmerkkejä Jumalan vihasta. 1500-luvulla ajateltiin, että Jumala rankaisi ihmisiä syntien teosta spitaalitaudilla, sodilla, hallavuosilla, nälällä, tulipalolla ja rutolla. Samoin uskottiin, että pahalla saattoi olla vain kaksi lähtökohtaa. Pahuus oli joko seurausta pahan ihmisen toiminnan hedelmistä tai Jumalan rangaistus syntiä tehneille ihmisille. Renvall 1949, 98–99, 116–117. Ks. myös esim. Aalto 1996, 136; Liliequist 1991, 97–99; Vilkuva KHJ, 2006, 55. Jumalan vihan merkityksellisyyteen palataan vielä uudelleen luvussa neljä.

¹⁴ Ks. esim. Jokiahon 2000, 142; Eilola 2003, 195–197.

¹⁵ Tuomiokirjoissa käytettiin termiä ”befallningsman”, joka saattaa joissakin yhteyksissä tarkoittaa myös nimismiestä (ks. tarkemmin SAOB-tietokannasta hakusanat *länsman*, *befallningsman* ja *fogde*). Hakusanojen ja Thunanderin teoksen perusteella päädyin kuitenkin siihen, että tässä tapauksessa puhutaan voudista. Thunander 1993, 227, 231.

¹⁶ ”...at fostrett ej lijff hade, huilket den allden högste Gudh wedt...”.

¹⁷ EVAA 45: 3/11, 1 (1657), KL, ÖaHr. ”...ty kan Rätten och Nembden icke befrija hennes Anna Börgedotters lijff, utan androm till äthwarningh plichta”. Lapsenmurharikokseen liittyviä lakitekstejä tarkastellaan seikkaperäisemmin luvussa neljä, koska siellä käsitellään myös naisten saamia tuomiota, milloin lakitekstit pääsevät luonnollisempaan kontekstiinsa, eikä niitä tarvitse esitellä irrallisina.

¹⁸ EVAA 45: 3/11, 1 (1657), KL, GH/ÖaHr.

maasta ikuisiksi ajoiksi.¹⁹ Seuraavaksi perehdytään hieman tarkemmin siihen, millaiset lailliset puitteet säätelivät Annan teon seurauksia.

1.2 Lapsenmurhalainsäädännön historia

Lapsenmurha ilmiönä on todella vanha. Lapsenmurhaksi ymmärrettiin lapsen surmaaminen ja lisäksi lapsen hylkääminen. Lapsen murhaamista käsiteltiin muun muassa roomalaisissa, vanhoissa germaanisissa sekä skandinaavisissa laeissa. Pohjoismaissa lapsenmurha on tutkimuksessa liitetty taloudellisiin ja sosiaalisiin seikkoihin, sekä isän ja isänpuoleisen suvun päätäntävaltaan. Lapsi voitiin murhata ilman seurauksia, mikäli isä päätti, että lasta ei jätetä henkiin.²⁰ Syynä saattoi olla lapsen sukupuoli, perheen taloudellinen tilanne tai se, että lapsi oli epämuodostunut.²¹ Esimerkiksi 1000-luvun Islannissa ja Rooman valtakunnassa lapsen hylkääminen näyttää olleen yleistä.²²

Kristinuskon myötä lasten kohtaloon alettiin kiinnittää enemmän huomiota. Varsinkin kastetun lapsen murhaamista alettiin pitää tuomittavana, mikä näkyi vanhoissa ruotsalaisissa maakuntalaeissakin.²³ Lapsen surma jäi silti useimmiten naisen ja kirkon väliseksi asiaksi. Nainen ei saanut tuomiota, jos tunnusti veriteon heti lapsen syntymän jälkeen papille. Muutoin naiselle voitiin langettaa kolmen markan sakko, tai jos nainen oli varaton eikä voinut maksaa sakkoa, hänet julistettiin rauhattomaksi eli lainsuojattomaksi. Lapsen hylkäämistä alettiin pitää murhana, vaikka epämuodostuneiden lasten hylkääminen oli edelleen sallittua. Kristinuskon vaikutusta oli, että hylätyiksi joutuneet lapset tuotiin kirkkoon tai kirkon ovelle kuolemaan, ja heille järjestettiin jonkinlainen siunausseremonia. Tällä tavalla menettelemällä toivottiin lapsen sielun pelastumista.²⁴

Tutkimusajalla eli 1600-luvulla oli voimassa Kuningas Kristofferin maanlaki vuodelta 1442.²⁵ Maanlain törkeiden asian kaaren toisessa luvussa lapsenmurha määriteltiin rikokseksi, jonka oli

¹⁹ Kaakinpuussa piiskaamisella tarkoitettiin sitä, että tuomittu sidottiin kiinni ja (ainakin tässä tapauksessa) pyöveli piiskasi hänet. Käsitteystä jäi tuomitun selkään elinikäiset arvet. Jokiahho 2000, 134–135; Thunander 1993, 80 – 81.

²⁰ Vaikka isä tai suku olisi päättänyt lapsen surmaamisesta, niin ainakin suomalaisen runoperinteen perusteella lapsen äiti oli ilmeisesti vastuussa teon suorittamisesta. Pentikäinen 1968, 92.

²¹ Joissain muissa kulttuureissa lapsen surmaaminen saattoi liittyä erilaisiin uskomuksiin. Kiinassa tyttölapsi voitiin surmata, koska uskottiin, että se syntyisi uudelleen poikalapseksi. Tietyissä afrikkalaisissa kulttuureissa uskottiin, että toinen kaksosista oli jotenkin paha, ja niinpä viimeiseksi syntynyt kaksonen piti surmata. Pentikäinen 1968, 66.

²² Backman 1996, 16 – 19; Cunningham 1995, 19 – 25; Pentikäinen 1968, 64 – 72, 83 – 87, 93–94.

²³ Ruotsalaisia maakuntalakeja olivat mm. Götanmaan ja Helsinglannin maakuntalaki. Myös Smoolannissa oli oma kastamista käsittelevä lakinsa. Pentikäinen 1968, 93–94. Suomessa noudatettiin Helsinglannin maakuntalakia (ks. esim. Ylikangas 1988, 99).

²⁴ Backman 1996, 19 – 23; Cunningham 1995, 27–29; Pentikäinen 1968, 83 – 87, 92 – 95.

²⁵ Maanlaki oli säädetty vuonna 1442, mutta vasta Kuningas Kaarle IX painatti lain 1608, jolloin se viimein syrjäytti Kuningas Maunu Eriksonin maanlain 1350-luvulta. Samalla Kristofferin maanlakiin liitettiin appendixi tai lisäys, jossa

suorittanut joko nainen tai mies. Kuolemantuomio odotti henkilöä, jonka teko oli selvä yhteisön ja oikeuden mielestä. Epäselvissä tapauksissa kihlakunnanoikeuden tuli ratkaista asia.²⁶ Maanlain rinnalle säädettiin vuonna 1655 ensimmäinen lapsenmurhaedikti, joka valmistui vuoden 1611 rangaistusjärjestyksen ja lakikomission pohjalta. Uudessa lainkohdassa lapsenmurha määriteltiin *naimattoman naisen suorittamaksi aviottoman lapsen murhaksi*. Rikos yhdistettiin nyt kiinteästi seksuaalisen kanssakäymisen kontrolloimiseen. *Lapsenmurhan tuntomerkkeinä pidettiin sitä, että nainen oli laittoman sukupuolisuhteen lisäksi salannut raskautensa ja synnyttänyt salassa*. Lapsenmurhaediktiä vahvistettiin vuonna 1669 ilmestyneellä lapsenmurhaplakaatilla, jonka mukaan tuomiota ei enää voinut välttää, vaikka nainen olisi yrittänyt selittää oikeudessa, että oli synnyttänyt keskoson tai että lapsi oli syntynyt kuolleena. Nämä seikat tuli nyt pystyä todistamaan oikeudessa, mikä ei ollut helppoa, jos nainen oli synnyttänyt yksin. Vuoden 1669 asetuksia vahvistettiin vielä vuoden 1681 käskykirjeellä, jossa vaadittiin, että lapsenmurhaplakaatin kohdat tuli kuuluttaa saarnastuolista alamaisille, jotta kukaan ei olisi voinut väittää olevansa tietämätön lapsenmurhalaista.²⁷

Lapsenmurhatapauksen käsittelyssä nainen ei ollut koskaan yksin, vaan sekä hovioikeuden että kihlakunnanoikeuden tuomiokirjojen alussa mainittiin nainen, joka oli maannut jonkun miehen kanssa tai sanasta sanaan tarkemmin käännettynä ”antoi (miehen) maata itsensä”.²⁸ Tästä lähestulkoon poikkeuksetta avioliiton ulkopuolisesta suhteesta syntyi lapsi, jonka äiti syyllistyi tai hänen epäiltiin syyllistyneen lapsenmurhaan.²⁹ Rikoksena lapsenmurha poikkesi muista henkirikoksista siinä, että lapsen kuolemaan kytkeytyi aina toinenkin rikos, tyypillisesti seksuaalirikkomus.³⁰ Menehtyneen lapsen vanhemmat syyllistyivät salavuoteuteen (*lönskaläge*), yksinkertaiseen huoruuteen (*enfalt/enkelt hor*) tai kaksinkertaiseen huoruuteen (*dubbelt hor*).

Salavuoteus tarkoitti kahden naimattoman (*ogift*) henkilön välistä sukupuolisuhdetta: tähän rikokseen Anna ja Måns olivat syyllistyneet. Yksinkertainen huoruus merkitsi naimisissa olevan

Mooseksen laki ja talio-periaate (silmä silmästä ja hammas hampaasta) otettiin viralliseksi oikeuslähteeksi maanlain oheen. Esim. Matikainen 2002, 54; Thunander 1990, 26–29; Thunander 1993, 139.

²⁶ Schlyter 1869, 299. ”**Högmælis B. II. Dræper man eller kona meth willia sinom eller myrder barn siit hedit eller christit... huilkit thera thet gör, tha scal man steglas oc kona brennas æn thet ær allom oppenbart. Nw huilkom tolken sak wites, oc ær ey oppenbart, tha scal han wæria sik meth hæretz nemd som för ær sagt; wærs han, wari saklös; felles han, tha scal man stægla oc konu brenna...**”

²⁷ Backman 1996, 23–25, 27–30; Bergenlöv 2002, 237–242; Matikainen 2002, 54; Schmedeman 1706, 299–300 Edikti lapsenmurhasta 1655, 584–585 Plakaatti lapsenmurhasta 1669; Thunander 1993, 135–140; Ylikangas 1988, 99.

²⁸ Esimerkiksi ”*kohnan war lägrat aff*” tai ”*kohnan besoffwes aff*”.

²⁹ Tutkimusaineistossa on kuitenkin muutama tapaus, jossa lapsenmurhaan syyllistymisestä epäiltiin naisia, jotka olivat maanneet vain aviomiehensä kanssa. Ks. tarkemmin seuraavat käsittelyluvut.

³⁰ Rautelin 2009, 421, 423.

(*gift*) ja naimattoman henkilön välistä sukupuolisuhdetta, ja kaksinkertainen huoruus tarkoitti kahden naimisissa olevan henkilön avioliiton ulkopuolista sukupuolisuhdetta. Salavuoteudesta sai ensimmäisellä kerralla sakkoja tai pelkän kirkonrangaistuksen, jos suostui menemään naimisiin kumppaninsa kanssa.³¹ Yksinkertaisesta huoruudesta naimaton osapuoli sai 40 talerin sakot ja naimisissa oleva 80 talerin sakot. Ruotsin valtakunnassa kaksinkertaiseen huoruuteen syyllistynyt tuomittiin ainakin kihlakunnanoikeuksissa yleensä kuolemaan, mutta hovioikeudet³² yleensä lievensivät kihlakunnanoikeuksien langettamia tuomioita.³³

1.3 Tutkimustilanne

Jotta voitaisiin ymmärtää, miksi 1600-luvulla maallisen ja hengellisen esivallan toimesta paikallisyhteisöissä kiinnitettiin yhä enemmän huomiota vastasyntyneisiin lapsiin ja heidän naimattomiin äiteihinsä, on syytä tarkastella 1600-lukuun, rikollisuuteen, seksuaalirikollisuuteen ja lapsenmurhiin liittyvää tutkimusta tarkemmin.

1600-luvulla lapsenmurha miellettiin nimenomaan naisten tekemiksi rikoksiksi, kun taas eläimiinsekaantuminen oli tyypillisesti miehen tekemä rikos. Paikallisyhteisöissä tämä näyttää olleen selvää siksi, että halutessaan mustata toisen mainetta, miehistä saatettiin levittää eläimiinsekaantumishuhua ja naisten osalta voitiin vihjailla lapsenmurhasta.³⁴ Omassa tutkimusaineistossanikin on yksi tapaus, jossa nimismiehen viran tavoittelu houkutteli entisen voudin mustamaalaamaan nimismiehen virkaan valitun anoppia lapsenmurhaajaksi.³⁵ Ihmisiä voitiin rajata ulos yhteisön piiristä vielä noituussyytösten varjolla, mutta useimmiten nämäkin syytökset kohdistuivat naisiin. Noituusjutuilla ja lapsenmurhilla näyttää olleen se ero, että lapsenmurhasta syytetyt olivat yleensä naimattomia naisia, kun taas noituudesta syytettiin helpommin vanhempia ja naimisissakin olevia naisia. Noituudesta epäiltyä ei auttanut aina edes

³¹ Kirkonrangaistus tarkoitti sitä, että kirkonmenojen aikaan syntiä (esim. salavuoteuteen syyllistyminen) tehnyt henkilö joutui häpeäpäällillä seisoen tunnustamaan syntisyytensä muulle seurakunnalle ja Jumalalle. Alun perin kirkonrangaistuksella oli sielunhoidollinen merkitys, mutta vähitellen siitä tuli erittäin nöyryyttävä ja ihmisen kunniaa alentava toimenpide. Ilman kirkonrangaistukseen alistumista yksilö ei kuitenkaan voinut palata yhteisönsä jäseneksi. Jokiaho 2000, 156, 161; Pylkkänen 1990, 244–245. ”... *skall hon stå uppenbar skrift wedh sin soknekiörka...*”.

³² 1600-luvulla Ruotsiin perustettiin kolme hovioikeutta: Götan hovioikeus Jönköpingissä, Svean hovioikeus Tukholmassa ja Turun hovioikeus. Lisäksi Ruotsin valtaamalla Baltian alueella Dorpat'ssa oli oma hovioikeutensa. Thunander 1993, 19.

³³ Ks. esim. Jokiaho 2000, 121; Karonen 1996, 90–91; Pylkkänen 1990, 230. Lapsenmurhaoikeudenkäynneissä annettuja tuomioita käsitellään tarkemmin luvussa neljä.

³⁴ Keskiarja 2006, 94–95; Liliequist 1991, 47–55.

³⁵ EVAA 58: 1-2/18, 15, (1674), JL, MHR.

hyvä sosiaalinen asema, kun taas lapsenmurhasta oikeuteen viety nainen edusti tavallisesti paikallisyhteisön alinta porrasta.³⁶

Muita tyypillisiä miesten tekemiä rikoksia olivat väkivalta- ja henkirikokset, joihin naiset eivät tavallisesti syyllistyneet.³⁷ Raiskauksella ja lapsenmurhalla näyttää olleen siinä mielessä yhteisiä piirteitä, että molemmissa naista kohtasi todentamisen vaikeus. Raiskatun naisen oli äärimmäisen vaikea todistaa tulleen raiskatuksi, ja lapsenmurhasta syytetyn naisen oli vaikea todistaa, ettei ollut aiheuttanut menehtyneelle lapselleen tahallaan vahinkoa.³⁸ Molempiin tapauksiin kytköksissä ollut mies vältti lähes poikkeuksetta oikeuden rangaistuksen.³⁹

Monet tutkijat ovatkin olleet sitä mieltä, että uudella ajalla naisen asema huononi merkittävästi. Keskusvallan vahvistumisen myötä ihmisten elinpiiri jaettiin julkiseen ja yksityiseen sfääriin, jossa julkisesta tehtiin miehen elinpiiriin kuuluvaa. Patriarkaalisten huoneentaulujen ideologian ja seksuaalikontrollin lisääntymisen vuoksi naisen asema heikkeni entisestään.⁴⁰ Jari Eilolan mukaan elinpiirien jako vaikutti myös siihen, miten esimerkiksi miesten ja naisten julkista käyttäytymistä kontrolloitiin. Kotitalouden ulkopuolisten taloudellisten ja sosiaalisten suhteiden hoito kuului miehille, koska nämä suhteet perustuivat avoimeen keskusteluun miesten välillä. Naisilla ei ollut samanlaista sosiaalista asemaa kuin miehillä. Vaikka he ajoivat asiaansa käräjillä ja heitä kuultiin todistajina oikeusjutuissa, niin silti naisten keskustelu tapahtui yleensä miehisen julkisuuden ulkopuolella tai sen marginaaleissa.⁴¹ Elinpiirin jaosta johtuen nainen ei voinut enää edustaa itseään oikeudessa esimerkiksi perimysasioissa, vaan hänellä oli oltava edusmies. Edusmiehenä toimi yleensä naisen aviopuoliso, mutta naimattomilla piioilla ei ollut tätä etuutta puolellaan. Paradoksaalista on, että rikoksesta syytetyt naiset joutuivat kuitenkin vastaamaan itse itsestään oikeudessa.⁴²

³⁶ Eilola 2002, 105–106, 121; Eilola 2003b, 37–38; Keskisarja 2006, 94; Liliequist 1991, 57–58; Rautelin 2009.

³⁷ Matikainen 2002. Poikkeuksia toki oli, esimerkiksi omassa aineistossani esiintynyt Anna Månsdotter, joka murhasi sisarensa. EVAA 56: 1–2/13, 11 (1673), JL, GH/VäoHr. Lyndal Roper on tutkinut, että Saksassa rikoksia tehtiin yleensä seuraavasti. 1) Murhia ja varkauksia suorittivat nuoret miehet, 2) Lapsenmurhat, prostituutio ja varkaudet olivat nuorten naisten rikoksia ja 3) vanhempia (yli 40-vuotiaita) naisia epäiltiin usein noituudesta. Roper 2006, 6.

³⁸ Jansson 2002.

³⁹ Jansson 2002; Rautelin 2009. Sukupuolittuneesta väkivallasta ks. myös Keskinen 2010.

⁴⁰ Esim. Pylkkänen 1990, Lahtinen 2007, 193; Roper 1991, Taussi Sjöberg 1996, Österberg 1995. Ks. myös Sundin 1992, 317. Huoneentaulut ovat Lutherin Vähän katekismuksen viimeinen osio, jossa muun muassa isäntää, vaimoa, lapsia ja palvelusväkeä neuvotaan, miten hoitaa virkansa ja palvelustehtävänsä. Huoneentaulujen sisällöstä tarkemmin ks. <http://www.evl.fi/tunnustuskirjat/vahakatekismus.html>.

⁴¹ Eilola 2009b, 167–168. Eilola on tutkinut lähinnä kaupunkeja, joten tilanne on toki voinut olla toisenlainen maaseudulla.

⁴² Pylkkänen 1990.

Toisaalta on painotettu, että naisen asema ja toimintamahdollisuudet riippuivat paljon myös hänen siviilisäädystään eli siitä, oliko nainen naimaton, vaimo tai leski. Naisilla saattoi myös olla suuremmat mahdollisuudet vaikuttaa elämäänsä, kuin lakiteksteistä ja normikoodeista voisi päätellä.⁴³ Nimenomaan kunniallisten emäntien tehtävä oli huolehtia kotitalouden ylläpidosta ja lapsista sekä taata isännän auktoriteettiasema.⁴⁴ Emännät olivat myös vastuussa piikojensa siveellisestä käyttäytymisestä. Piian siveellisen käyttäytymisen kontrollointia hankaloitti kaksi asiaa. Ensiksikin esivaltojen ideaalin mukaan seksuaalisuus katsottiin vain avioliittoon⁴⁵ kuuluvaksi, joten periaatteessa naimattomien piikojen olisi pitänyt odottaa oman seksuaalielämänsä aloittamista avioliittoon asti.⁴⁶ Toiseksi 1600-luvulla avioliiton reproduktiolla eli lasten saamisella oli paljon suurempi merkitys kuin nykyään, koska lapset osallistuivat kotitalouden työntekoon ja huolehtivat vanhemmistaan, kun nämä eivät enää pystyneet elättämään itseään. Mika Jokiahon mukaan rahvaan tavaksi muodostui se, että naisten hedelmällisyyttä ikään kuin testattiin esiaviolisilla suhteilla. Esimerkiksi kihlauksen aikana kuolleen lapsen synnyttänyt nainen ei välttämättä enää ollutkaan houkutteleva partneri hänen kanssaan avioliittoon aikoneelle miehelle.⁴⁷

⁴³ Andersson 1998, Lindstedt Cronberg 1997, Österberg 1995. Esimerkiksi Karin Hassan Janssonin mielestä raiskaus oikeudenkäynneissä naisen saama tuomio oli 1600-luvulla sidoksissa naisen sosiaaliseen asemaansa ja sukupuoleen, mutta tuli 1700-luvun loppua kohden yhä enemmän riippuvaiseksi naisen persoonasta. Jansson 2002, 308–315. Naisten rooleista ja toimintamalleista esimodernilla ajalla ks. vielä Lahtinen 2007 ja Miettinen 2012. Kotitalouden sisäisestä vallasta ja kotitalouden harjoittamasta vallasta ks. Toivanen 2002.

⁴⁴ Pylkkänen 2005, 75.

⁴⁵ Kirkon näkemyksen mukaan avioliitossa eläminen oli 1600-luvulla ihannetavoite, ja kaikki avioliiton ulkopuoliset suhteet tuli kitkeä. Seksuaalinen kanssakäyminen liitettiin vain avioliittoon kuuluvaksi. Tämä pyrkimys koettiin Smoolannissa jo 1500-luvun lopulla, kun Smoolannissa ja Öölannissa tarkastusmatkalla ollut arkkipiispa Abraham Angermannus vihitytti pakolla satoja yhteiselämää viettäneitä kihlapareja. (Aalto 1996, 30; Gaunt 1983, 70–71; Larsson 2006c, 120.) Toisaalta avioliittoa, josta seksuaalinen kanssakäyminen puuttui, ei pidetty todellisena avioliittona. Avioliitot olivat tärkeitä siksi, että niiden kautta tehtiin omaisuuden siirtoja sukujen ja talojen välillä sekä nuoremmille sukupolville. Avioliittojen kautta solmittiin näin taloudellisia ja poliittisia liittosuhteita. Ruotsissa ja Suomessa maaomaisuuden säilyttäminen mahdollisen yhtenäisenä saman suvun hallussa oli tärkeää, minkä vuoksi avioliitot solmittiin mieluiten samassa yhteiskunnallisessa asemassa olevan henkilön kanssa. Avioelämä aloitettiin usein kihlauksesta, ja varsinkin varattomat saattoivat jättää sukujen varakkuuden näytöksi katsotut avioliittoseremoniat ja hääjuhlat kokonaan väliin. Toisaalta uudella ajalla maaseuduilla oli paljon aviopareja ilman kiinteää asumusta tai naimattomia miehiä ja naisia, jotka viettivät vuosia palveluksessa saadakseen tarpeeksi varoja oman kotitalouden perustamiseen. Johdannon alussa esitelty Anna Börgiesdotter kuului tähän alempaan sosiaaliseen ryhmään niin kuin suurin osa muistakin lapsenmurhatapausten naisista. Naiset solmivat avioliiton noin 15 ja vähän yli 20 ikävuoden sisällä, ja miehet joko saman ikäisinä tai hieman vanhempina. Aalto 1996, 30–32; Erickson 2005, 10; Jokiahon 2000, 120–121; Pylkkänen 2005, 79–84.

⁴⁶ Esim. Taussi Sjöberg 1996, 139.

⁴⁷ Jokiahon 2000, 120, 153; Miettinen 2012, 19 – 20. Hämeen maaseudun naisia 1600- ja 1800-luvuilla tutkineen Tiina Miettisen mukaan salavuoteustapauksissa saattoi käydä niin, että vasta toinen kerta päätyi käräjille, koska ensimmäinen oli soviteltu niiden ulkopuolella. Salavuoteus oikeudenkäynnin keskiössä oli avioton lapsi, koska syntyneen lapsen perintöoikeus ja asema piti määritellä oikeudessa. Tuomittavaa ja rankaistavaa oli, että nainen oli synnyttänyt maailmaan lapsen, jolla ei ollut avioliiton tuomaa selkeää perintöoikeutta, ei niinkään naisen avioliiton

Esivaltojen näkövinkkelistä lapsenmurhassa oli kyse seksuaalirikoksen peittelystä. Avioliiton ulkopuoliseen suhteeseen syyllistynyt nainen yritti kätkeä tekonsa salaamalla raskautensa, synnyttämällä yksin ja murhaamalla lapsen, joka oli todiste kielletystä suhteesta. Näin ollen lapsenmurhia on mahdotonta tutkia, ellei kiinnitä huomiota seksuaalirikoksiin liittyvään tutkimukseen. Suomessa tähän aihepiiriin on perehtynyt erityisesti Seppo Aalto, joka on tutkinut Porvoon kihlakunnan seksuaalirikollisuutta vuosina 1620 – 1700. Aallon mukaan maallinen esivalta valjasti hengellisen esivallan ajamaan omia tarkoituksensa ja valtapyrkimyksiään paikallisyhteisöissä. Eräänä vallankäytön muotona toimi esiaviollisten suhteiden kriminalisointi ja seksuaalirikosten tarkka kontrollointi. Tästä johtuen 1600-luvulla Suomessa pelkästään Porvoon kihlakunnassa tuomittiin satoja pareja maksamaan sakkoja ja kärsimään häpeärangaistuksia avioliiton ulkopuolisista suhteista johtuen.⁴⁸

Ruotsin puolella agraariyhteisöjen seksuaalirikollisuutta kvantitatiivisin ottein on tutkinut Jan Sundin, joka käy teoksessaan *För Gud, Staten och Folket* laajasti läpi ruotsalaista oikeudenkäyttöä 1600-luvulta 1800-luvulle. Sundinin mielestä suurin osa salavuoteuteen syyllistyneistä oli naimattomia renkiä ja piikoja. Salavuoteuteen syyllistyneet saatiin useimmiten kiinni, ja heitä rankaistiin rikoksensa mukaan. Sen sijaan huoruusrikokseen syyllistyivät naimaton piika ja naimisissa oleva mies.⁴⁹ Sekä Sundin että Marie Lindstedt Cronberg ovat päätyneet tulokseen, jonka mukaan talonpoikaisyhteisöissä naimisissa olevien isäntien uskottomuuteen kiinnitettiin kuitenkin selvästi vähemmän huomiota kuin esimerkiksi naimattomien renkien tai naimisissa olevien emäntien uskottomuuteen.⁵⁰

Marie Lindstedt Cronberg on kiinnittänyt seksuaalirikosten tutkimuksessa Sundinia enemmän huomiota nimenomaan naisiin, jotka synnyttivät avioliiton ulkopuolisen lapsen. Lindstedt Cronbergin tutkimus keskittyy Tornan kihlakuntaan, Ruotsiin, ajanjaksolle 1680 – 1880. Hänen mielestään 1600-luvulla naisten kunnia oli yksilöllistä, eikä kunnian menettäminen välttämättä

ulkopuolinen suhde. Avioliittoon syntyneen laillinen asema voitiin määrittellä maanviljelysyhteisössä helpommin, mutta aviottomien lasten syntyminen aiheutti ongelman, joka oli ratkaistava käräjillä. Näin ollen pelkkä naimattomien välinen suhde ei sinällään vienyt ketään käräjille, vaikka kirkko tuomitsikin esiaviollisen seksin. Yhteisölle tärkeintä oli lapsen aseman selvittäminen. Tilattoman väestön kasvun myötä 1600-luvun lopulla ja 1700-luvulla lapsen aseman määrittelyyn ei enää kiinnitetty yhtä paljon huomiota, jos kumpikaan salavuoteuteen syyllistynyt ei omistanut tai perinyt maata. Aviottomuudesta alkoi kuitenkin asiakirjojen kautta tulla näkyvästi naisten moraalinen ongelma. Miettinen 2012, 90.

⁴⁸ Aalto 1996. Seksuaalirikollisten määrästä Aallon tutkimuksessa esim. sivu 227. Seksuaalirikollisuuden kasvuun vaikutti sekin, että 30-vuotisen sodan seurauksena 1600-luvun alkupuolella väestörakenne oli vinoutunut. Maaseutuväestö oli erittäin naisvaltaista, koska suurin osa miehistä oli sodassa. Miettinen 2012, 68.

⁴⁹ Sundin 1992.

⁵⁰ Lindstedt Cronberg 1997, 287; Sundin 1992, 127. Ks. myös Jonas Frykman 1977.

vaikuttanut sen perheen, suvun tai kotitalouden kunniaan, missä nainen eli. Koska nuorten naimattomien naisten (tai miesten) kunnia ei enää ollut yhtä riippuvainen suvusta kuin ennen, oli heillä melko paljon liikkumavaraa yhteisössään. Asian käänköpuolena oli se, että naiset joutuivat puolustamaan kunniaansa yksin oikeudessa. Avioliiton ulkopuolisiin suhteisiin sekaantuneita naisia alettiin sakottaa yhä ankarammin laittomista sukupuolisuheteista, ja jos naisilla ei ollut varaa maksaa, he joutuivat ottamaan vastaan ruumiillisen rangaistuksen. Ortodoksisen luterilaisuuden inspiroiman seksuaalilainsäädännön seurauksena sekä naisia että miehiä rankaistiin ankarasti avioliiton ulkopuolisista suhteista, mutta naiset kärsivät seurauksista kovemmin, sillä he jäivät useimmiten kiinni suhteesta aviottoman lapsen synnyttyä.⁵¹ Sekä Seppo Aalto että Lindstedt Cronberg ovat kuitenkin tulleet siihen tulokseen, että varsinkin 1600-luvun alkupuolella yhden aviottoman lapsen synnyttäminen ei vielä pilannut naisen mainetta.⁵²

Norjassa seksuaaliteetin kontrollia 1600- ja 1700-luvuilla tutkinut Kari Telste on sitä mieltä, että esivaltojen ja rahvaan välillä käytiin vuoropuhelua, jonka perusteella oikeuden päätökset tehtiin, eikä lakia välttämättä noudatettu kirjaimellisesti. Oikeuden päätökset kuvastivat kuitenkin ajan hierarkkista ja patriarkaalista ajattelutapaa siinä mielessä, että seksuaalisuuden kontrollista kärsivät eniten ne ryhmät, joilla oli vähiten valtaa paikallisyhteisössä eli tässä tapauksessa naimattomat naiset ja miehet.⁵³ Marie Lindstedt Cronbergin tapaan myös Telste kirjoittaa, että naimattomat naiset joutuivat herkimmin vastaamaan avioliiton ulkopuolisista suhteista, koska avioton lapsi paljasti sen. Sen sijaan yhteisö suojeli naimisissa olevia naisia, vaikka nämä olisivat saaneet lapsen ennen avioitumistaan. Miesten avioliiton ulkopuolisia suhteita esivallat ja rahvas eivät pitäneet yhtä vakavana vaarana, vaan miesten uskottomuus jopa sallittiin jossain määrin.⁵⁴

Ruotsissa lapsenmurhia ovat tutkineet muun muassa historioitsija Eva Bergenvlöv ja etnologi Inger Lövkrona. Bergenvlövin tutkimus alkaa siitä, mihin oma tutkimukseni loppuu. Hän on tutkinut lapsenmurhia ja lasten tukehtumiskuolemia ajanjaksolla 1680 – 1800 käyttäen hyväkseen Götan hovioikeudelle alistettuja renovoituja tuomiokirjoja Hallandin ja Skoonen maakunnista sekä kirkollista lähdeaineistoa. Bergenvlövin mielestä kirkolliset näkemykset sekä patriarkaalinen

⁵¹ Lindstedt Cronberg 1997, 281–288.

⁵² Aalto 1996, 88; Lindstedt Cronberg 1997, 287. Sen sijaan David Gaunt on sitä mieltä, että tiukasta lainsäädännöstä johtuen aviottomien lapsen syntyminen oli epätavallista ajanjaksolla 1670 – 1750. Gaunt 1983, 72.

⁵³ Myös Tiina Miettisen mukaan naisilla oli eniten valtaa silloin, jos he toimivat maata omistavan isännän emäntänä ja vaimona. Kaikki vaimot eivät kuitenkaan olleet kotitalouden emäntiä, ja näin heillä oli vähemmän valtaa. Vaimon kunnian kyseenalaistaminen oli kuitenkin paljon vaikeampaa kuin naimattoman naisen kunnian kyseenalaistaminen. Miittinen 2012, 91 – 92. Myös Telste 1993.

⁵⁴ Telste 1993, 197, 227. Ks. myös Sundin 1992, 467.

yhteiskuntajärjestys johtivat naisen alistamiseen ja ennennäkemättömään moraaliseen painostukseen. Naiset joiden avioliiton ulkopuolinen lapsi kuoli salassa pidetyn raskauden ja synnytyksen jälkeen tuomittiin kahdesta syytä – siksi että naisilla oli ollut kielletty sukupuoliuhde ja siksi, etteivät he olleet rehellisesti astuneet esiin ja myöntäneet häpeäänsä yhteisölle.⁵⁵ Lapsenmurhan syy oli Bergenlövin mukaan se, että naiset pelkäsivät perheen, isäntäväen, naapurien ja ystävien hylkäävän hänet. Leimaamisen pelko ja vaikeudet huolehtia itsestä ja lapsesta ajoi naiset epätoivoisiin tekoihin.⁵⁶ Bergenlöv myös erottelee lapsenmurhaajan ja lapsen tukehtumiskuolemasta syytetyn äidin profiilit. Hän kirjoittaa, että avioliittoon syntynyt tukehtunut lapsi ei uhannut yhteiskuntajärjestystä, koska äidit olivat toimineet hyväksytyjen tapojen mukaisesti. Niinpä lapsen tukehtumiskuolemasta syytetyt vaimot saivat lievän rangaistuksen, jonka jälkeen heidät voitiin integroida takaisin paikallisyhteisöönsä. Lapsenmurhan kohdalla tilanne oli aivan toinen, koska yhteisö vaati naimattomia naisia tunnustamaan raskautensa, avoimuutta lapsen syntymän ja kuoleman suhteen sekä kristillistä äitiyttä ja avioliittoa.⁵⁷

Etnologi Inger Lövkrona on tutkinut lapsenmurhatapauksia 1700-luvun tuomiokirja-aineistolla. Lövkrona painottaa tutkimuksessaan sitä, että lapsenmurhaajat olivat aina miehisen vallankäytön – pakottamisen ja seksuaalisen väkivallan – uhreja. Murhatun lapsen isä oli usein naimisissa, ja nainen oli mieheen verrattuna alisteisessa asemassa, koska mies oli monissa tapauksissa naisen isäntä. Lövkrona päätyy tulokseen, jonka mukaan isännät pakottivat piit makaamaan kanssaan ja ajoivat naiset tappamaan lapsensa.⁵⁸ Eva Bergenlöv kritisoi tutkimuksessaan Lövkronan päätelmiä esimerkiksi siksi, että Lövkrona on vetänyt lapsenmurhasta laajoja johtopäätöksiä vain kahdeksan tapauksen perusteella. Sen sijaan Bergenlövin teesit perustuvat lukuisiin oikeustapauksiin. Sekä Bergenlöv että Kari Telste ovat osoittaneet, että suurin osa lapsenmurhatapauksiin sekaantuneista miehistä ja naisista oli samassa sosiaalisessa asemassa, työskentelivät esimerkiksi renkeinä ja piikoina. Sukupuolisuhte oli aloitettu yhteisymmärryksessä, ja nainen saattoi toivoa avioliittoa miehen kanssa.⁵⁹ Samanlaisia tutkimustuloksia on saanut myös nykyisen Saksan alueella

⁵⁵ Bergenlöv 2004, 421. Tässä tutkija näyttää kuitenkin unohtaneen, että aika monet naiset itse asiassa tekivät juuri näin. Eli paljastivat avioliiton ulkopuolisen raskautensa yhteisölle, minkä jälkeen heitä rangaistiin siveellisyysrikoksesta. Vrt. esim. Aalto 1996, 227.

⁵⁶ Bergenlöv 2004, 421.

⁵⁷ Bergenlöv 2004, 421–422.

⁵⁸ Lövkrona 1999, 120–133. Samanlaisen tulkinnan piikojen alisteisuudesta on esittänyt 1600-luvun Englantia tutkinut Laura Gowing. Gowing 2003. Mona Rautelin on tutkinut tarkemmin, miten vaikeaa lapsenmurhasta epäillyn piian, joka oli maannut isäntänsä kanssa, oli osoittaa isännän käyttäneen valta-asemaansa väärin. Rautelin 2009, 179–188.

⁵⁹ Bergenlöv 2004, 41–42, 421–422; Telste 1993, 211. Myös Mona Rautelin on sitä mieltä, että lapsenmurhaajan makaajana oli useimmiten köyhä naimaton renki tai muu palvelusväkeen kuulunut mies. Rautelin 2009, 180–181.

tutkimusta tehnyt Ulinka Rublack. Hän painottaa monografiassaan, että lapsenmurhaajat halusivat kyllä täyttää vallinneen naisihanteen vaateet ja toimia vaimoina ja äiteinä, mutta sekä yhteisöön että yksilöön vaikuttaneet monitasoiset sosiaaliset ja taloudelliset ongelmat tekivät heistä murhaajia.⁶⁰

Suomen puolella kattavimman tutkimuksen lapsenmurhasta ja lapsen murhaamisesta on tehnyt 1700-lukua tutkinut Mona Rautelin. Suomessa oikeus-, sosiaali- ja perhehistorioitsijat ovat tutkineet lapsenmurhia lähinnä rakennetasolla, mikä ei Rautelinin mukaan ole tuonut asiaan juurikaan lisävalaistusta.⁶¹ Rautelinin mukaan lapsenmurhien on perinteisesti selitetty johtuvan häpeästä, vallinneista tavoista, sosiaalisesta leimaamisesta ja köyhyydestä.⁶² On korostettu, että nainen joutui henkilökohtaisen, kirkollisen ja yhteiskunnallisen sarron uhriksi. Lapsenmurhan syitä on etsitty niin sosiaalisista, taloudellisista kuin psykologistakin olosuhteista. Patriarkaalisesta yhteiskunnan rakenne ikään kuin pakotti naiset lapsenmurhaan, ja tämä painostus koski erityisesti köyhiä ja naimattomia raskaana olevia naisia.⁶³ Hän myös kritisoi Eva Bergnlövin käsitystä siitä, että vanhempien tai isäntäväen pelko olisi johtanut lapsenmurhaan.⁶⁴

Omassa väitöskirjassaan Rautelin on tullut siihen tulokseen, että toisin kuin aikaisempi tutkimus lapsenmurhasta on väittänyt, lapsenmurha ei ollut epätoivoisen naimattoman naisen rikos. Lapsenmurhia ei tehty siksi, että nainen olisi suojellut kunniaansa ja toimeentuloaan sekä halusi välttää stigmatisoitumista yhteisössään. Lapsenmurhan liikkeelle panevana voimana on nähty yhteisön negatiivinen suhtautuminen aviottomiin lapsiin ja naimattomiin äiteihin. Edellä mainitut tulkinnat ovat välittyneet tutkijoille oikeuden pöytäkirjoista sekä lapsenmurhalaeista. Hän kirjoittaa, että maatalousvaltaisessa yhteisössä raskaus ja synnytys olivat asioita, joista ei vain puhuttu. Raskauden salaaminen oli tyypillistä naimisissakin oleville naisille. Naisen siviilisäädystä riippumatta synnytykset salattiin ja synnytyksessä kuolleet lapset haudattiin kaikessa hiljaisuudessa. Lapsenmurhalaeissa paikallisyhteisöjen naisten toimintatavat keikahtivat pääläelleen, sillä nämä kulttuurisessa kontekstissa syntyneet kirjoittamattomat säännöt otettiin ratkaiseviksi tekijöiksi tuomion julistamisessa.⁶⁵ Suomessa avioliiton ulkopuolella raskaaksi tulleet

Rautelin lisää vielä, että monet näistä miehistä olivat osasyllisiä lapsen kuolemaan, mutta heitä ei useinkaan saatu rankaistua.

⁶⁰ Rublack 1999, 163, 195.

⁶¹ Rautelin 2009, 20–21; viittaus esim. Ervasti 1995, Jutikkala 1987, Verkko 1949.

⁶² Rautelin 2009, 21; viittaus Bergnlöv 2004, 224.

⁶³ Rautelin 2009, 21; viittaus Bergnlöv 2004, 442–423; Lövkrona 1999, 132, 153.

⁶⁴ Rautelin 2009, 24; viittaus Bergnlöv 2004, 421; myös Telste 1993, 214–217.

⁶⁵ Rautelin 2009, 496, 498.

naiset määriteltiin lapsenmurhaajiksi siksi, että heidän käyttäytymisensä oli valitsevien parinmuodostukseen, synnytykseen sekä raskauteen liittyvien normien alaista. Eniten normien alaisia olivat juuri köyhät, naimattomat palveluspiiat, joilla oli vähiten valtaa yhteisössään.⁶⁶ Köyhyys tai avioliiton ulkopuolisen lapsen synnyttäminen eivät siis sinänsä tehneet kestään lapsenmurhaajaa.

Rautelin alleviivaa sitä, että lapsenmurha-rikoksessa ei ollut kyse lain määrittelemästä lapsenmurhasta, vaan *lapsen murhaamisesta*. Lapsen murhaamisella hän tarkoittaa sekä lapsenmurharikosta että osasyällisyyttä rikokseen. Rautelin painottaa, että lapsen murhaamiseen sekaantuminen oli yleisempää ja vakavampaa kuin mitä oikeusistunnoista tai lapsenmurhasta annetuista rangaistuksista kävi ilmi.⁶⁷ Hänen mukaansa on kiinnitettävä huomiota siihen, että vain pieni osa lapsenmurhaajaksi julistetuista naisista oli oikeasti suunnitellut lapsen murhaamista, ja että suurin osa kuolemantapauksista oli vahinkoja. Valtaosa naisista ei tiennyt olevansa raskaana, koska he olivat ensisynnyttäjiä. Naisen lähipiirin laiminlyönnit raskaana olevaa naista kohtaan johtivat siihen, että nainen synnytti yksin.⁶⁸ Hän kiinnittää huomiota myös siihen, miten isännän ja isäntäväen valta ja asiaan puuttuminen tai puuttumatta jättäminen vaikuttivat lapsenmurhaajaoikeudenkäyntiin viedyn naisen mahdollisuuksiin. Jos talon isäntä oli lapsen isä, hän teki kaikkensa suojellakseen kunniaansa ja salatakseen huoruus- tai salavuoteusrikoksen palveluspiikansa kanssa. Valta-asemaansa väärin käyttävä isäntä saattoi pakottaa naisen makaamaan kanssaan, salaaman suhteen ja murhaamaan lapsen. Oikeudenkäynnissä mies kielsi kaiken, ja sai naisen tuomittua rikoksesta, jonka oli oikeastaan itse tehnyt. Naimattomat rengit halusivat salata suhteen useimmiten siksi, että olivat pettäneet syytetylle antamansa aviolupauksen, ja siksi että suhde oli tapahtunut salaa isäntäväen selän takana. Jos isäntä olisi puuttunut asiaan, ja pakottanut parin naimisiin, olisi lapsenmurhaoikeudenkäynniltä luultavimmin vältytty. Toisaalta jos isäntä oli lapsenmurhaajan isä, saattoi hän yhdessä emännän kanssa pakottaa tyttärensä salaamaan koko asian. Isäntien suureen rooliin rikoksen yhteydessä ei juuri ole kiinnitetty huomiota. Oikeudessa lapsenmurha miellettiin naisten ongelmaksi, koska todistajat sysäsivät koko syyn naisen niskoille esimerkiksi kieltämällä tienneensä raskaudesta. Laki ja omaa

⁶⁶ Rautelin 2009, 496. Parinmuodostuksesta ks. Jokiaho 2000, 120, 153.

⁶⁷ Rautelin 2009, 492–494. Rautelinin tutkimuksessa vain viisi lapsenmurhasta syytettyä vapautettiin, kun syytettyjä oli yhteensä 269. Sen sijaan lapsen murhaamiseen sekaantuneista osasyällisistä suurin osa pääsi vapaaksi.

⁶⁸ Rautelin 2009, 494 – 495.

nahkaansa suojeleva paikallisyhteisö leimasi naiset lapsenmurhaajiksi, vaikka oikeastaan oli mahdotonta sanoa, miten lapsi oli kuollut.⁶⁹

1.4 Tutkimustehtävä

Kuten jo edellä on mainittu, tässä pro gradu-työssä tutkin Götan hovioikeuteen lähetettyjä lapsenmurhatapauksia Jönköpingin ja Kronobergin lääneistä aikavälillä 1648 – 1681. Lapsenmurhatapaukset käsiteltiin yleensä ensin kihlakunnanoikeudessa, mistä alioikeus lähetti tuomion hovioikeuden tarkastettavaksi.⁷⁰ Hovioikeus langetti lapsenmurhasta syytetylle lopullisen tuomion renovoidun tuomiokirjan perusteella.⁷¹ Kummankaan oikeusasteen tuomiota ei tarkastella oikeina tai väärinä. Lapsenmurhaoikeudenkäynteihin johtaneiden tapausten kautta pyritään saamaan kokonaiskuva ajalle tyypillisistä ajatusmalleista ja toimintatavoista. Lapsenmurhajutut ovat väline, jonka avulla valotetaan 1600-luvulla vallinneita asenteita ja käytänteitä. Tarkoituksena ei ole tutkia sitä, miten lapsenmurhia tehtiin, vaan kiinnostuksen kohteena ovat maallisen ja hengellisen esivallan sekä paikallisyhteisöjen luomat hyväksytyt ja kielletyn käyttäytymisen rajat sekä niin sanottujen tavallisten ihmisten ajattelutavat, joita voidaan pitää tyypillisinä 1600-luvun smoolantilaisella maaseudulla eläneille ihmisille.⁷² Mielenkiintoista on se, miten ihmiset käsittivät ympäröivän maailman ja oman paikkansa siinä, mitä asioita pidettiin tosina ja rationaalisina ja mitä odotuksia näiden ajatusrakenteiden puitteissa itseen⁷³ ja muihin paikallisyhteisön jäseniin kohdistettiin. Lapsenmurhaoikeudenkäynteihin johtaneiden tapausten kautta tutkitaan paikallisyhteisöissä eläneiden ihmisten ajattelutapoja ja toimintamalleja.

Haluan myös selvittää, miten edellisessä luvussa esitetyt tutkimustulokset korreloivat oman tutkimusaineistoni kanssa. Mitkä seikat näyttävät toistavan itseään sekä muiden että omassa tutkimuksessani, ja missä kohdin tutkimustulokset ovat erilaiset? Entä mitä johtopäätöksiä tutkimusten samankaltaisuuksista ja eroavaisuuksista voi mahdollisesti vetää? Lapsenmurhatutkijat ovat yhtä mieltä siitä, että lapsenmurharikoksessa vastasyntynyt lapsi sai

⁶⁹ Rautelin 2009, 494 – 503.

⁷⁰ Ainoa poikkeus tästä oli tapaus EVAA 58: 1–2/18, 6 (1674), JL, GH/SVHr, jossa erästä naista kuulusteltiin Jönköpingin linnassa. Tapaus olisi alun perin pitänyt tutkia ensin Södra Vedbon kihlakunnanoikeudessa.

⁷¹ Ks. näistä tarkemmin luku 1.5.

⁷² Paikallisyhteisön ihmisten ajattelutapojen tutkimuksessa on kunnostautunut muun muassa Carlo Ginzburg. Mikrohistoriallisen näkökulman teoriasta ks. Matti Peltosen esipuhe. Ginzburg 1996, 7 – 36.

⁷³ Tutkijat ovat kiistelleet siitä, käsittikö uuden ajan ihminen itseään vielä yksilönä, vai koostuiko minuuksista ja itsestä pikemminkin siitä, miten muut ihmiset odottivat henkilön tekevän ja toimivan, eli minuuksista olisi ollut ainakin osaksi kollektiivin luoma abstraktio. Ks. esim. Roper 1997, 11. Anthony Giddensin mukaan traditionaalisissa kulttuureissa ei esiintynyt yksilöitä. Vasta modernin yhteiskunnan ja työn eriytymisen myötä yksilöstä tuli huomion keskipiste. Giddens 1991, 75.

surmansa. Lapsenmurhaa ei kuitenkaan käsitelty pelkästään henkirikoksena, vaan siihen sisältyi samalla myös seksuaalirikos.⁷⁴ Seksuaalirikostutkimuksissa tutkimusten keskiöön nostetaan useimmiten naimaton avioliiton ulkopuoliseen suhteeseen syyllistynyt nainen, jonka raskaus paljasti ainakin naisen syyllistyneen rikokseen. Lapsenmurharikoksen yksi keskeisimmistä lainkohdista oli se, että nainen oli synnyttänyt yksin, koska tällä tavalla naisen oli mahdollista salata lapsen syntymä ja murhata se.⁷⁵ Toisaalta yksin synnyttäminen saattoi johtaa yhtä hyvin niin kuolleen kuin elävänkin lapsen syntymään. Jos lapsi jäi eloon, on tapausta luultavammin käsitelty seksuaalirikosoikeudenkäynneissä lapsenmurhaoikeudenkäynnin sijaan. Seksuaalirikollisuutta tutkineiden historioitsijoiden tutkimustuloksiin vedoten näyttää ilmeiseltä, että uudella ajalla varsin paljon avioliiton ulkopuolisista suhteista alkunsa saaneita lapsia jäi eloon, koska seksuaalirikkomuksista kieli juuri avioton lapsi.⁷⁶ Jos kerran avioliiton ulkopuoliset suhteet ja pienten lasten menehtyminen olivat 1600-luvulla kiinteä osa ihmisten arkipäivää, niin miksi naimattomien naisten kuolleena syntyneet lapset aiheuttivat niin suurta hämminkiä, että esivaltojen oli puututtava ilmiöön erittäin ankarilla toimenpiteillä?

1.5 Tutkimuksen lähteet

Työssä käytetyt pääasialliset alkuperäislähteet koostuvat Götan hovioikeuden tuomiokirjoista, joihin kuuluvat sekä hovioikeuden antamat päätökset (*Resolutio*) että Jönköpingin ja Kronobergin kihlakunnanoikeuksien hovioikeudelle lähettämät puhtaaksi kirjoitetut eli renovoidut tuomiokirjat. Lapsenmurhatapauksia on yhteensä 59, joista Jönköpingin lääniin sijoittuu 35 ja Kronobergin lääniin 24. Jokaisella tapauksella on ainakin kaksi käsittelyä, kihlakunnanoikeuden ja hovioikeuden käsittely. Joissain tapauksissa kihlakunnanoikeudesta on lähetetty hovioikeuteen useampikin renovoitu käsittelypöytäkirja. Alkuperäisiä tuomiokirjoja säilyttää Riksarkivet (RA) Tukholmassa. Käyttämäni lähdeaineisto on luettavissa Jyväskylän maakunta-arkistossa (JyMA) mikrokorteilta, jotka on merkitty tunnuksella EVAA, Göta Hovrätt Criminalia. Koska aineistoni koostuu vain RA:n materiaalista, viittaan käsiteltäviin tapauksiin yksinkertaisesti vain EVAA-tunnusta käyttämällä.⁷⁷

⁷⁴ Rautelin 2009, 421, 423.

⁷⁵ Backman 1996, 28–29.

⁷⁶ Aalto 1996, 227; Jokiaho 2000, 117, 131; Sundin 1992, 141; Thunander 1993, 96, 104. Tässä työssä aviottomien lapsien lukumäärän vertailu yleiseen syntyvyyteen on rajattu pois, sillä sekä Ruotsissa että Suomessa kastettujen luetteloita alettiin pitää kattavasti vasta 1600-luvun lopulla, vuoden 1686 kirkkolain säätämisen jälkeen. Oma tutkimukseni ulottuu vuoteen 1681. Lempiäinen 1965, 207–235.

⁷⁷ Mikrokorteilla on aineistoa tietyltä aikaväliltä, ja jokaiselle aikavälille on oma numeronsa, esimerkiksi EVAA numero 27 on vuosilta 1648 – 1650. Viittaaminen tapahtuu siten, että ensin ilmoitetaan korttisarjan tunnuskirjaimet ja numero. Tämän jälkeen ilmoitetaan kyseessä olevasta korttisarjasta se kortti, jolla viitattu tapaus on, ja kauttaviivan takana oleva numero kertoo, kuinka monta korttia korttisarjassa on yhteensä. Kortin jälkeen identifioidaan itse

Lisäksi käytän Schmedemanin lakikokoelmaa vuodelta 1706 sekä Schlyterin muistiin merkitsemää Kuningas Kristofferin maanlakia.

Tapaukset on valittu siten, että tuomiokirjojen rekisteriosasta on katsottu kunakin aikana tapahtuneet hovioikeuteen lähetetyt rikokset, ja niistä lähempään tarkasteluun on valittu sellaiset, joissa jotenkin ilmoitetaan, että henkilö on ollut tekemisissä lapsenmurhan (*Barnamord*) kanssa. Mikäli tapausta tarkasteltaessa on käynyt ilmi, että tapaukseen liittyy henkilöitä, joiden nimekkeessä lapsenmurhaa ei ilmoiteta, mutta jotka kuitenkin ovat kytköksissä surmaan, niin silloin olen etsinyt heidätkin tuomiokirjoista. Usein nainen on merkitty lapsenmurhaajaksi (*Barnamörderska*) tai lapsenmurhaepäilystä vapautetuksi ("*frij kändt för barnamord*"), ja hänen kanssaan sukupuolisuhteeseen ryhtynyt mies esimerkiksi nimekkeellä "Nils Nilsson yksinkertainen huoruus". Kaikki löydetyt tapaukset on kirjoitettu ylös sellaisina kuin ne on tuomiokirjoihin merkitty, ja niistä on tehty Excel-taulukko, jonka avulla aineistosta on selvitetty sekä tapausten yleiskuva että yksityiskohtia. Excel-taulukkoa hyödyntämällä on voitu tehdä vielä tämän työn liitteissä olevia taulukoita ja kuvioita.

Renovoitujen tuomiokirjojen tarkastelussa on otettava huomioon se, että kyseessä ei ole se aivan alkuperäisin oikeustilanteessa syntynyt lähde, vaan käräjöpöytäkirjan puhtaaksi kirjoitettu versio. Renovoituihin tuomiokirjoihin pyrittiin ottamaan kaikki tärkeimmät asiat mukaan, mutta silti jotain oleellista on voinut jäädä pois. Toisaalta mielenkiinnon voi kohdistaa myös lähteessä mahdollisesti oleviin puutteisiin, ja etsiä vastauksia kysymyksiin sitä kautta. Tutkimusajalla oikeudenkäyttö muuttui koko ajan formaalimpaan suuntaan. Alioikeuksien auktoriteetti väheni sen jälkeen, kun hovioikeuksia alettiin perustaa eri puolille Ruotsin valtakuntaa. Hovioikeudet valvoivat alioikeuksien lainkäyttöä, ja useimmissa tapauksissa lievensivät niiden tuomiota. 1600-luvun kuluessa maallikkotuomarit korvattiin vähitellen korkeakoulutetuilla juristeilla. Toiminnan

käsiteltävän tapauksen numero, jota seuraa vuosiluku. Vuosiluvun jälkeen ilmoitetaan kummasta läänistä on kysymys, ja sitten vielä tarkemmin, onko kyseessä hovioikeuden vai kihlakunnanoikeuden käsittely vai molemmat. Eli esimerkiksi merkintä "EVAA:45, 1/11, 7 (1654), KL, GH" tarkoittaa, että tapaus on korttisarjassa EVAA:45, tapaus on kortilla 1 (EVAA 45 sisältää yhteensä 11 korttia) ja tapauksen oma numero on 7. Tapaus sijoittuu vuoteen 1654 ja Kronobergin lääniin, ja kyseessä on Götan hovioikeuden käsittely. Mikrokortteja selailtaessa tulee ensin ilmoitus minkä alueen rikosasioista on kyse, sitä seuraa rekisteriosa, jossa rikolliset on merkitty aakkosjärjestykseen etunimen perusteella, ja heidän nimensä sekä suoritettujen rikosten perässä on rekisterin laatijan tapaukselle antama numero. Sen avulla on helppo löytää tapaus muiden joukosta. Ensin kortilla selostetaan hovioikeuden päätös asiasta ja takaperoisesti selaillemalla löytyy kihlakunnanoikeuden renovoitu tuomiokirja, joka on merkitty samalla numerolla, kuin hovioikeuden antama päätös.

päämäärää ohjasi pitkälti se, että valtiovalta halusi yhtenäistää oikeuden jakamista, ja se johti osaltaan siihenkin, että alioikeuksien tuomiota kontrolloitiin ja yhdenmukaistettiin.⁷⁸

Kihlakunnanoikeudessa olivat paikalla käräjärahvaan lisäksi lautamiehet ja lainlukija tai tuomari sekä syyttäjänä toiminut nimismies tai vouti. Talonpoikia veloitettiin tulemaan käräjäpaikalle, jotta tarpeeksi suuri määrä esimerkiksi todistajia olisi saatavilla. Miesten lisäksi käräjillä (*Ting*) esiintyi myös naisia: esimerkiksi syytettyinä tai kotitaloutensa asioita ajamassa. On erittäin todennäköistä, että naisia istui käräjäyleisössäkin, sillä varsinkin Suomen puolella käräjät olivat markkinoihin verrattavissa oleva, koko yhteisön yhteen paikkaan yhdistävä tapahtuma, jota usein myös juhlistettiin ryypiskelyllä.⁷⁹

Hovioikeudessa paikalla olivat asessorit, jotka antoivat tuomiosta päätöksen sekä sihteeri, ja syyttäjänä ja varsinaisena päätöksen muotoilijana toimi viskaali. Aina välillä myös hovioikeuden presidentin ilmoitettiin armollisesti saapuneen paikalle. Hovioikeuden korkeimmat virkamiehet saattoivat näet toimia muissakin tehtävissä kuten valtiopäiväneuvoksina.⁸⁰ Lapsenmurhasta epäilty ei omalla tutkimusajanjaksollani ollut fyysisesti läsnä hovioikeuden käsittelyssä, vaan asessorit päättivät epäillyn kohtalosta renovoidun tuomiokirjan perusteella. Mikäli syytetty todettiin sylliseksi lapsenmurhaan, niin hänen tuomionsa täytäntöönpanosta huolehti maaherra.⁸¹

Petri Karosen mukaan termi ”tuomiokirjat” on yleisnimitys lähdeaineistolle, joka on alun perin laadittu eritasoisten tuomioistuinten käyttöä varten. Tähän aineistoon lukeutuvat esimerkiksi maaseudulta kihlakunnanoikeuden pöytäkirjat ja kaupungeista raastuvanoikeuksien ja kämnerinoikeuksien pöytäkirjat. Korkeamman oikeusasteen lähdeaineisto koostuu hovioikeuden pöytäkirjoista. Hengellisen esivallan tuottamia lähteitä ovat taas tuomiokapitulien,

⁷⁸ Eilola 2003, 38; Karonen 1998a, 215, 218, 220; Matikainen 2002, 83 – 85, 138; Thunander 1993, 237.

⁷⁹ Pylkkänen 1990, 49–50, sekä viitteet 76 ja 77, 63–64; Renvall 1949, 35–43; Vilkuna KHJ 1995, 226–227. Lainlukijan ja tuomarin eroista ks. tarkemmin Blomstedt 1958, 209–306 ja Thunander 1993, 226–266.

⁸⁰ Sekä hovioikeuden asessorit että kihlakunnanoikeuden lainlukijat olivat kouliintuneet ratkaisemaan kinkkisiäkin rahvaan ongelmia. Hovioikeuden virkamiehillä oli usein takanaan juridista koulutusta, tai kokemusta jossain oikeusistuimessa toimimisesta, ennen kuin he pääsivät virkaansa. Kuningas valvoi kaikkia asessoreja, sillä hän itse valitsi hovioikeuden jäsenet. Asessorit toimivat yleensä pitkään virassaan, mikä johti oikeudenkäytön vakiintumiseen myös hovioikeuden osalta. Hovioikeudessa toimi sekä aatelistaustaisia että muita säätyjä edustavia henkilöitä. Jos eri säädyt eivät olleet päätöksestä yksimielisiä, se julistettiin mitätöidyksi. Vaikka varsinkin ennen kuningatar Kristiinan rangaistusjärjestystä (1653) tapauksia tulvi hovioikeuksiin ehkä jopa liikaa, niin silti rikosoikeudellisiin juttuihin yritettiin paneutua huolella. Lainlukijoihin kohdistuneet valitukset koskivat usein siviilioikeudellisia asioita kuten perinnönjakoa. Thunander 1993, 38, 247

⁸¹ Thunander 1993, 40–41, 49–50, 231–233. Syllisiä saatettiin tuoda hovioikeuden kuultavaksi 1690-luvulta alkaen.

pitäjänkokousten ja kirkkoneuvostojen pöytäkirjat.⁸² Koska oma tutkimukseni on rajattu maaseudulle ja maallisen esivallan oikeusasteisiin, tutkimani tuomiokirjat ovat nimenomaan kihlakunnanoikeuden ja hovioikeuden pöytäkirjoja.

Jari Eilolan mukaan raastuvanoikeuksien mahdollisuudet tuomita ”oikeammin” olivat paremmat kuin kihlakunnanoikeuksien, sillä kaupungeissa raati istui useammin oikeutta kuin maaseudun kihlakunnanoikeudet, ja kaupungeissa yhteisö oli tiiviimpi ja pienempi verrattuna maaseudun hajanaisempaan ja laajempaan yhteisöön.⁸³ Maaseudulla tuli käräjäkaaren mukaan pitää kolmet käräjät vuodessa.⁸⁴ Hovioikeuden aineiston perusteella Jönköpingin ja Kronobergin lääneissä on yleensä pidetty kahdet käräjät vuodessa, koska tapaukset on merkitty yleensä syys- ja talvikäräjille (*Vinter och Höst Ting*) tai talvi- ja kevätkäräjille (*Vinter och Vår Ting*).

Vaikka Eilolan toteamuksessa onkin perää, niin väitän silti, että pidemmistä välimatkoista ja hajanaisemmasta asutuksesta huolimatta kihlakunnanoikeuksilla oli hyvät mahdollisuudet saattaa tapaukset ratkaistuksi. Jos maaseudulla välimatka kylästä toiseen olikin pitkä, niin naapurien valvova silmä toimi samalla tavalla kuin kaupungeissa.⁸⁵ Samoin naapurussuhteet ovat saattaneet olla tiiviimpiä maaseudulla kuin kaupungeissa, sillä apua oli pakko pyytää naapureilta, jos avuntarvetta oli, koska muut asuivat kauempana.⁸⁶ Naapurien osuus tuli hyvin esille jo johdannon alussa esittelystä Anna Börgiesdotterin tapauksesta.⁸⁷ Alkuoletuksena, aineistooni nojautuen, pidän myös sitä, että lähempänä hallinnon keskusta sijainnut Jönköpingin lääni oli tutkimusajankohdallani melko tiukasti valvottua aluetta. Jönköpingin läänissä lapsenmurhista määrättiin vain muutamaa tapausta lukuun ottamatta kuolemantuomioita tai karkotuksia jo vuosina 1648 – 1650 (seitsemästä viiteen vuotta ennen ensimmäistä lapsenmurhaediktiä 1655), milloin Kronobergin läänissä vielä tuomittiin lapsenmurhasta epäiltyjä sakkoihin ja kirkonrangaistukseen esimerkiksi salavuoteudesta.

⁸² Karonen 2007, 27. Myös Saarenheimo 1994, 151 – 167.

⁸³ Eilola 2003, 40.

⁸⁴ KKLL vuodelta 1442, käräjäkaari, luku 8. Schlyter 1869.

⁸⁵ Naapurien harjoittamasta kontrollista maaseudulla ks. luvut kaksi ja kolme.

⁸⁶ Smoolantilaisella maaseudulla naapureihin turvautuminen näyttää tutkimuksen mukaan olleen suorastaan elintärkeää, sillä maakunta oli pitkään sotajoukkojen tai Ruotsin ja Tanskan rajan yli edes takaisin liikkuneiden rikollisten temmellyskenttänä. Jatkuvien rajalevottomuuksien vuoksi smoolantilaiset mm. solmivat rajarauhoja tanskalaisten naapureidensa kanssa, vaikka keskusvallan silmissä tällainen sopiminen tulkittiin maanpetturuudeksi. Ensimmäinen tunnettu rajarauha solmittiin smoolantilaisten ja tanskalaisten välillä 1505. Sopimuksessa Varendin, Mören, Finnvedenin, Blekingen ja Göingen väki lupasi elää hyvässä sovussa huolimatta levottomista ajoista. Naapurukset sitoutuivat siihen, että naapureita kohtaan käyttyäydttäisiin kuten tavallisestikin ja luvattiin varoittaa toinen toistaan, jos jommankumman maan vihollisjoukot olivat liikkessa. Larsson 2006b, 96–167.

⁸⁷ EVAA: 45, 3/11, 1 (1657), KL, GH/ÖaHr.

Tuomiokirjojen käytöstä lähteenä on kirjoitettu runsaasti, ja näkökulmat tuntuvat riippuvan paljon siitä, mitä kukin tutkija on halunnut tuomiokirjojen avulla tutkia.⁸⁸ Oma mielenkiintoni ei kohdistu absoluuttisen totuuden etsimiseen tuomiokirjoista, vaan pikemminkin siihen, mikä tuomiokirjoissa esiintyville ihmisille oli totta ja merkityksellistä. Lyndal Roperin mukaan on hankalaa tulkita dokumentteja, joita ei pidä faktuaalisina. Siinä hän osunee oikeaan, mutta mielestäni tuomiokirjoista voi saada esille paljon mielenkiintoista tietoa, kunhan vain tiedostaa paikkansa tuomiokirjan *tulkitsijana*.⁸⁹

Toisinaan tuomiokirjojen tutkimusta kritisoidaan siitä, että ne tarjoavat epäluotettavaa tietoa, koska olivat eliitin tai paikallisyhteisön kerman aikaansaannoksia. Tuomiokirjojen elitistisyyttä katsotaan lisänneen se seikka, että ne on laatinut joku niistä harvoista yksilöistä maalaispitäjissä, jotka oikeasti osasivat lukea ja kirjoittaa. Tämäkään ei ole puute, vaan jälleen yksi mielenkiintoinen näkökulma aiheen tarkasteluun. Lapsenmurhatapaukset valottavat yksityiskohtaisesti paitsi rikoksen käsittelyä ja ajan oikeuskäytäntöjä, myös paikallisyhteisön jäsenten käyttäytymistä ja käyttäytymisen rajoja sekä valtahierarkioita.⁹⁰ Samalla on mahdollista havaita joidenkin yksityiskohtien toistuvan useaan otteeseen, joten jos aluksi tätä seikkaa onkin pitänyt vähäpätöisenä, on siihen asian kertauksen vuoksi jossain vaiheessa kiinnitettävä huomiota. Silloin tästä yksityiskohdasta voi myös päätellä, että se kertoo jotain oleellista 1600-luvulla eläneille ihmisille.⁹¹ Totta on, että pelkkiä tuomiokirjoja tarkastelemalla joitain asioita voi jäädä piiloon tai

⁸⁸ Tuomiokirjojen avulla on tutkittu lähes kaikkea uuden ajan alulle tyypillistä rikollisuutta; muun muassa rikollisuuden historiaa (esim. Koskivirta 2001), väkivalta- ja henkirikoksia (esim. Matikainen 2002), raiskaustapauksia (esim. Jansson 2002; Karonen 1996), seksuaalirikoksia (esim. Aalto 1996; Jokiahho 2000; Sundin 1992; Thunander 1993), noituussyytöksiä (esim. Eilola 2003b), eläimiinsekaantumista (esim. Keskisarja 2006; Liliequist 1991), sukuruusaa (esim. Terjesen 1994), varkauksia (esim. Rublack 1999) ja lapsenmurhia (esim. Bergenlöv 2004, Lövkrona 1999, Rautelin 2009). Epätyypillisistä rikoksista on tutkittu muun muassa pedofiliaa (Lidman 2009) ja suidaalimurhia. Suidaalimurha tarkoittaa murhaa, jossa nainen tappoi pienen lapsen (ei kuitenkaan vastasyntyneen) saadakseen itselleen kuolemantuomion (Jansson 1998). Rikollisuuden tutkimisen ohella tuomiokirjoista on tutkittu muun muassa taloushistoriaa (esim. Ojala 1999), talonpoikaisen vastarinnan muotoja (esim. Katajala 1994), paikallisyhteisöjä (esim. Simonsson 1999), paikallisyhteisöjen vallankäyttöä ja poliittista kulttuuria (Einonen 2005; Haikari 2009), sotahistoriaa (esim. Viikuna, KHJ 2006) ja ihmisten aikakäsityksiä (esim. Ågren 1998).

⁸⁹ Roper 1997, 202.

⁹⁰ Jotta tämä seikka tulisi paremmin esiin, olen nostanut joitain (mielestäni hyvin tutkimusaikaa ja tapausten yksityiskohtaisuutta kuvaavia) tapauksia muita seikkaperäisempään käsittelyyn luvussa kolme. Näistä tapauksista on myös tarkoitus tehdä kattavampia päätelmiä työn viimeisessä luvussa.

⁹¹ Omassa aineistossani tällainen aluksi vähäpätöiseltä vaikuttanut yksityiskohta oli sikojen mainitseminen useaan otteeseen lapsenmurhatapausten käsittelyssä. Smoolantilaiset pitivät sikoja irti tiloilla ja kihlakuntien metsissä ympäri vuoden, ja karaistuneet metsäsiat pitivät jopa sudet loitolla kylissä (Larsson 1999, 145; Larsson 2006a, 174–175.) Ensimmäinen kiinnittänyt asiaan lainkaan huomiota, mutta lopulta huomasi, että siat mainitaan useammin kuin muut tavallaan lapsenmurhatapauksista erilliset kotieläimet. (Lapsenmurhatapauksista erillisiksi eläimiksi olen luokitellut esimerkiksi hevoset, jotka eivät sinällään kuulu neusten elinpiiriin. Sen sijaan lapsenmurhatapauksiin ja naisten jokapäiväiseen elämään kuuluivat kiinteästi lehmät ja lampaat. Larsson & Österberg 1985, 134; Larsson 1999, 144–145; Rahikainen 2006, 26). Tästä päätettiin, että sikojen mainitseminen tuomiokirjoissa on jotenkin merkityksellistä. Tietenkään asiasta

ne voidaan tulkita väärällä tavalla. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena ei kuitenkaan ole esittää kaikkia mahdollisia tulkintamalleja lapsenmurharikoksesta, vaan tuoda esille ne seikat, jotka nousevat tärkeimmiksi oman aineistoni ja siinä esiintyvien lapsenmurhatapausten (kaikkine mahdollisine toimijoineen sekä aika ja paikka ulottuvuuksineen) osalta.⁹²

Tuomiokirjojen tutkimisessa on yleisesti kiinnitetty huomiota siihen, ettei todistaja välttämättä oikeustilanteessa noudattanut samankaltaisia kerrontatapoja kuin luonnollisesti keskustellessaan, vaan hän kertoi tuomioistuimelle sen, minkä istuin halusi kuulla. Kysyjä saattoi jo kysyessään muokata vastausta siihen suuntaan, millaisen halusi todistajan vastauksen olevan. Mikä oli lapsenmurhaajan ”forced narrative”?⁹³ Tätä ja muitakin tuomiokirjojen käyttöön liittyvää problematiikkaa käsitellään seuraavassa metodiluvussa.

1.6 Menetelmät

Lapsenmurhasta syytetyn naisen käyttäytymistä pyritään ymmärtämään toimijanäkökulman ja gender-näkökulman avulla. Ensimmäisen kontaktin toimijanäkökulman käyttöön tarjosi ruotsalainen tutkimuskirjallisuus. Stellan Dahlgrenin ja Anders Florénin esittelemässä metodissa kiinnitetään huomiota muun muassa siihen, että ihmisen käyttäytymisestä osa on tiedostamatonta ja sidoksissa sosiaaliseen yhteyteen. Toisaalta henkilön toiminta voi olla päämäärähakuista eli henkilö pyrkii tietyllä tavalla toimimalla saavuttamaan jonkin päämäärän. Ajautuuko lapsenmurhaaja murhaamaan lapsensa, vai onko kyseessä harkittu toimenpide? Miksi nainen murhasi lapsensa, vai oliko kyseessä ennemminkin vahinko? Yksilön toiminnot ja toiminnan vapaus liittyivät kiinteästi siihen, miten muu yhteisö odotti hänen käyttäytyvän ja minkä roolin yhteisö oli yksilölle antanut.⁹⁴ Joko naisen toiminta hyväksyttiin paikallisyhteisössä tai sitten ei, jolloin paikallisyhteisön ja naisen toiminta joutuvat ristiriitaan keskenään. Kyseessä ei kuitenkaan ollut sellainen konflikti, jossa yhteisön ja laajemmin valtakunnan normi- ja moraalisyteemi rikkoutui, ja sen seurauksena ehkä lapsenmurhasta olisi tullut hyväksyttävä toimenpide. Tämä konfliktitilanne oli sellainen, jossa edelleen toimittiin samojen raamien sisällä kuin aikaisemminkin, ja konfliktin aiheuttaja – nainen – kärsi sen seuraukset, että oli horjuttanut yhteisön stabiliteettia.⁹⁵

ei voi olla aivan varma, mutta otaksun, että Smoolannissa irrallaan juosseita ja likaisia sikoja on pidetty jotenkin saastaisina, eikä niitä ole haluttu vastasyntyneiden lasten lähelle, varsinkin kun sioilla oli (ja on) taipumus syödä melkein mitä tahansa. Sioista tapausten yhteydessä ks. tarkemmin eri viitteet pitkin opinnäytetyötä.

⁹² Tähän palataan tarkemmin viimeisessä päätäntöluvussa.

⁹³ Eilola 2003, 40–45; Roper 1997, 206, 238.

⁹⁴ Toiminnan ja käyttäytymisen rajoista ks. myös Ollila 2001, 71 – 73.

⁹⁵ Dahlgren & Floren, 1996, 131–134.

Hannu Ruonavaaran artikkelissa tukeudutaan pitkälti Giddensin ja Weberin esittelemiin teeseihin. Giddens keskittyy kuvailemaan toimintoja rakenteiden viitekehyksessä. Toimiessaan ihminen törmää erilaisiin sääntöihin, jotka voivat olla kirjallisia tai julki lausumattomia (lait tai paikallisyhteisön käytänteet), ja joita asianmukaisesti käyttävät toimijat soveltavat tiedostamattomassa toiminnassaan. Rakenteet eivät kuitenkaan täysin määrittele ihmisen toimintaa, vaan ihmisellä on aina mahdollisuus vuorovaikutukseen, ja hän kykenee arvioimaan toimintaansa, ja muuttamaan sitä, jos toiminnan lopputulos ei näytä tyydyttävältä. Ruonavaaran mukaan toimija tekee jotain tai käyttäytyy tietyllä tavalla saadakseen aikaan jonkin vaikutuksen, mutta tutkija kiinnittää huomiota siihenkin, että esimerkiksi tahdon heikkous ja muut irrationaaliset prosessit saattavat johtaa siihen, ettei toimija toimikaan järkevästi ja mielekkäästi tietämällään tavalla.⁹⁶

Ruonavaaran mukaan Weber eroaa Giddensistä siinä, että hän erottelee toiminnan ja muun käyttäytymisen toisistaan. Weber: ”toiminta on käyttäytymistä, jolla on toimijalle jokin subjektiivinen merkitys tai mieli”. Weber huomioi senkin, että toimintaa on myös tekemättä jättäminen. Toimijuus on sitä, että toimija ja ulkopuoliset käsittävät toimijan teot tarkoitukselliseksi kokonaisuudeksi omassa ajallisessa ja paikallisessa ympäristössään. Toiminta on merkityksellistä tai mielekästä käyttäytymistä, jolla toimija haluaa jollain tapaa vaikuttaa fyysiseen tai sosiaaliseen ympäristöönsä.⁹⁷ Michel Foucaulta vaikutteita saaneet tutkijat pitävät toimintaa vallan ilmentymänä, jossa subjekti eli toimija syntyy ”mukautumisesta luokittelun synnyttämiin odotuksiin ja annetun identiteetin omaksumisesta”. Foucault’n ajattelutavassa yksilön päänsisäiset toimintatavat rajataan pois tarkastelusta.⁹⁸ Näitä erilaisia toimijuuden tasoja pyritään poimimaan aineistosta.

Paikallisyhteisössä naisen omat päämäärät, rahvaan sekä esivaltojen ajattelutavat ja käyttäytyminen, yhteisöä säätelevät normit ja yhteisön yksilöön kohdistamat odotukset kohtasivat ja olivat vuorovaikutuksessa keskenään. Toimijanäkökulman avulla pyritään valottamaan nimenomaan yksilön toimintaa, ja gender-näkökulman avulla perehdytään tarkemmin siihen, millaisia rooleja paikallisyhteisön sekä esivaltoja että rahvasta edustavilla naisilla ja miehillä oli.

⁹⁶ Ruonavaara 2005, 163–165, viitattu Giddens 1979.

⁹⁷ Ruonavaara 2005, 165–169, viitattu Weber 1976.

⁹⁸ Ruonavaara 2005, 163–169, viitattu Foucault (viitetietoja ei merkitty).

Samalla tutkitaan, mitä merkityksiä näille rooleille annettiin 1600-luvun jälkipuoliskon smoolantilaisen maaseudun kontekstissa.⁹⁹

Sanalla ”gender” tarkoitetaan henkilön sosiaalista ja kulttuurista sukupuolta biologisen sukupuolen sijaan. Sanojen ”mies” ja ”nainen” biologisten ominaisuuksien ohella pyritään pääsemään selville siitä, mitä näillä sanoilla kussakin kulttuurisessa kontekstissa on tarkoitettu.¹⁰⁰ Biologisen mies/nainen-jaon sijaan voidaan kiinnittää laajemmin huomiota siihen, millaisia mies/nainen merkityksiä lapsenmurhatapausten yhteydessä tavataan. Vastinpareina voidaan käyttää esimerkiksi seuraavia jakoja: isäntä/emäntä, renki/piika, naimaton/naimisissa, maaton/maanomistaja. Mies/nainen-jaon lisäksi voidaan kiinnittää huomiota muihinkin tuomiokirjoissa esiintyviin naiseutta tai mieheyttä määritteleviin analyttisiin kategorioihin kuten vaimo/naimaton nainen/leski tai pappi/lautamies/isäntä.¹⁰¹ Gender on avoin kysymys siitä, miten näitä merkityksiä todennettiin ja vakiinnutettiin sekä mitä ne oikeastaan missäkin kontekstissa tarkoittivat.¹⁰² Samoin voidaan panna merkille, miten yhteisö nimesi naiset tai miehet, kuka luettiin mukaan yhteisöön¹⁰³ ja missä vaiheessa ”naisen” tai ”miehen” luonne ja käytös tulivat yhteisön huolenaiheeksi. Voidaan myös kysyä, kuka huolestui ensin ja miksi, rahvas vai esivallat?¹⁰⁴

Genderillä tarkoitetaan eri ja samaa sukupuolta olevien ihmisten kulttuurisia ja sosiaalisia suhteita, sitä miten tiettyjen termien merkityksillä määritellään valtahierarkioita ja ihmisten välisiä suhteita.¹⁰⁵ Gender-näkökulman avulla voidaan saada selville tietyssä kulttuurissa ilmeneviä normatiivisia konsepteja ja tehdä tulkintoja erilaisten symbolien merkityksistä. Normatiiviset konseptit esitetään usein ainoana oikeana ajattelun ja käyttäytymisen malleina, mikä käy usein ilmi lapsenmurhatapausten käsittelystäkin.¹⁰⁶ Esivaltojen näkökulmasta lapsenmurhaoikeudenkäyntiin ei olisi koskaan jouduttu, jos naiset olisivat noudattaneet ajan

⁹⁹ Scott 2008, 1422.

¹⁰⁰ Ollila 2001, 77, 85 – 86. Anu Korhosen mukaan kulttuurilla on aina oma sukupuolirakenteensa. Naisten ja miesten suhteet määräytyvät kulttuuristen määreiden mukaan. Korhonen 2001, 137.

¹⁰¹ Scott 2008, 1427.

¹⁰² Scott 2008, 1429.

¹⁰³ Vertaa esimerkiksi luvussa 1.3 Mona Rautelinin esiin tuoma tutkimustulos piikojen heitteillejätöstä synnytyksen yhteydessä, toisin sanoen kyseessä oli sulkeminen ulos kollektiivin piiristä.

¹⁰⁴ Scott 2008, 1426. Erilaisista naiseuteen ja miehisyteen liittyvistä jaotteluista ks. myös Annandale & Clark 1996, 19 – 22. Myös Anu Lahtisen mukaan esimerkiksi valtasukujen avioliitonmuodostusstrategioissa sukupuoliroolit olivat ilmeisiä. Lahtinen 2001, 14 – 15.

¹⁰⁵ Joan W. Scottin mukaan sosiaalinen valta ei kuitenkaan ole yhtenäistä, koherenttia tai keskitettyä, vaan pikemminkin jotain sellaista kuin Michel Foucault’n idea vallasta. Foucault’n mielestä valta on hajallaan olevia epätasa-arvoisia suhteita (esim. isäntä/piika) ja sosiaalisia voimakenttiä (esim. naimaton nainen/naimisissa oleva nainen). Scott 1986, 1053, 1067.

¹⁰⁶ Scott 1986, 1067 – 1068.

ideaaleja ja toimineet hyväksyttävän käyttäytymisen mallin mukaan. Käytännön elämässä ideaalien mukainen toiminta ja ajattelu ei kuitenkaan ollut mahdollista, varsinkin kun erityisesti naisrahaan ja esivaltojen ajattelu ja toiminta poikkesivat niin paljon toisistaan.¹⁰⁷

Keskeiset tuomiokirjoissa näyttäytyvät vallankäytön tasot ovat lähteen kirjoittajan kerronta oikeustilanteesta sekä paikalla olijoiden puhetyylit, jotka ovat saaneet paikkansa tuomiokirjoissa. Oletuksena on, ettei lähteen teksti sinällään ole yksi ja ainoa totuus, vaan sisältää monia totuuksia, joista osa tai jopa kaikki ovat nykyajan ihmiselle täysin vieraita. Tärkeää olisi hahmottaa, miten kukin lähteeseen merkityistä henkilöistä mielsi oman totuutensa tai mitkä totuudet olivat kollektiivisia. Oikeudessa paikalla olijoille oli muodostunut käsitys siitä, millainen puhetapa tässä nimenomaisessa tilanteessa oli hyväksyttävä, ja siksi lähteeseen päätyneet puheenvuorot eivät välttämättä ilmennä samankaltaista puhetyyliä kuin mitä henkilö olisi käyttänyt kärjätilan ulkopuolella. Sen seikan huomioiminen, että rahvas muokkasi puhetapaansa, voi kuitenkin antaa viitteitä siitä, miten heidän oletettiin kärjätilassa toimivan, käyttäytyvän ja puhuvan.¹⁰⁸

Aineistosta pyritään erottamaan rahvaan ja esivallan toisinaan ristiriitaiset ja toisinaan samanlaiset käyttäytymisen ja ajattelun ideaalit. Ensiksi tarkastellaan virallista, painettua sanaa, joka on hallintoinstituution tuottamaa. Mitä lait ja lapsenmurhaediktit kertovat? Toinen taso on hovioikeuden päätöksestä ilmenevä puhetapa. Kolmas taso valottaa kihlakunnanoikeuden puhetyyliä, ja neljäs taso keskittyy kärjärahaan ajattelutapoihin. Varsinkin kahden viimeisen tason tulkinnassa on pidettävä mielessä uuden ajan kulttuurille ominainen suullisen kerrontatavan painottuminen kirjalliseen nähden. Lisäksi on varottava kärjärahaan tasapäistämistä harmaaksi massaksi, ja kiinnitettävä huomiota esimerkiksi todistajien sosiaaliseen taustaan ja sukupuoleen, ja siihen miten sekin saattoi vaikuttaa henkilön käyttämiin ilmaisuihin. Tärkeintä ei ole absoluuttisen totuuden esiin kaivaminen, vaan ymmärrys siitä, miksi tietyn sukupuolisen roolin edustaja käytti tiettyä puhetapaa.¹⁰⁹ Muun muassa Lyndal Roper on kiinnittänyt huomiota siihen, että myös sukupuolilla on oma oletettu puhetyylinsä, jota ei pidä unohtaa, varsinkin kun syytetyn penkillä istuvat naiset.¹¹⁰

¹⁰⁷ Toisaalta gender-järjestelmä antoi joillekin naisille, kuten emännille, valtaa. Stark-Arola 1998, 18.

¹⁰⁸ Törrönen 2005, 139–148.

¹⁰⁹ Esimerkiksi jos syytetty toivoi kärjärahaan anovan hänelle armoa, oli mielekkäämpää esiintyä syntejä katuvana pikemminkin kuin ylimielisenä. Renvall 1949, 56–66, 169.

¹¹⁰ Eilola 2003, 41 ja alaviite 134; Roper 1997, 15–17; Törrönen 2005, 139–148.

Lopuksi Jönköpingin ja Kronobergin läänien mahdollisten eroavaisuuksien ja samankaltaisuuksien tarkastelussa on tarkoituksena käyttää vertailua apuvälineenä, vaikka se ei tässä tutkimuksessa olekaan pääasiallinen metodi. Vertailua voidaan käyttää esimerkiksi sen kartoittamiseen, onko lääneissä jollakin tietyllä tutkimusajanjaksolla selvästi havaittavaa vaihtelua lapsenmurhien määrässä, ja jos on, niin mistä se johtui? Toisaalta on kiinnitettävä huomiota siihen, että ”olemattomuus” itsessäänkin antaa viitteitä suuntaan tai toiseen. Mikäli eroja ei ole huomattavissa, niin mistä se sitten kertoo? Vertaileva metodi antaa lähtökohtia ymmärtää samanaikaisten tapahtumien yhteisiä piirteitä, jolloin voidaan vetää johtopäätöksiä siitä, mikä tutkittavassa ilmiössä oli yleistä tai tyypillistä. Voidaan vertailla myös ajallisesti peräkkäisiä tapahtumia sen hahmottamiseksi, muuttuuko ilmiössä jokin. Varsinkin tässä aineistossa oletettavia muutospisteitä tulevat olemaan säädetyt lapsenmurhaediktit, joiden vaikutusta molempien läänien tuomioihin voidaan tarkastella sekä hovi- että kihlakunnanoikeudessa.¹¹¹

2 Miten paikallisyhteisö suhtautui lapsenmurhiin?

2.1 Lapsenmurhatapaukset Jönköpingin ja Kronobergin lääneissä

Jönköpingin ja Kronobergin läänien kihlakunnanoikeuksien käsittelyyn tuli vuosina 1648 – 1681 yhteensä 59 lapsenmurhatapausta.¹¹² Jönköpingin läänissä¹¹³ tutkittiin 35 tapausta ja Kronobergin läänissä¹¹⁴ 24.¹¹⁵ Vuodessa oikeuteen tuotiin keskimäärin 1,7 lapsenmurhaa. Joinakin vuosina

¹¹¹ Anttila 2005, 204–207.

¹¹² EVAA 58: 1/18, 15 (1674), JL, GH/MHr. Lapsenmurhajuttujen joukkoon on liitetty yksi mustamaalaustapaus, jossa erästä vaimoa ja tämän vävyä syytettiin lapsenmurhasta. Tämä tapaus on otettu mukaan käsittelyyn siksi, että mikäli mustamaalaushuhuja ja -juoruja levittäneet henkilöt olisivat onnistuneet tavoitteessaan, olisi mustamaalauskäsittelyn sijasta kihlakunnanoikeudessa voitu puida niin sanotusti oikeaa lapsenmurhatapausta.

¹¹³ Jönköpingin läänissä kirjuri toimi useimmiten Anders Andersson Zoterus, joka merkitsi muistiin 11 lapsenmurhan oikeuskäsittelyn Västran, Västbon ja Östbon kihlakunnissa sekä kerran Lundholmenin vapaaherrakunnassa. Lars Johansson kirjasi viisi Visingsborgin kreivikunnan tapausta ja Tyres Wennersson kaksi. Visingsborgin kreivikunnan alle on merkitty kaksi tapausta Vistan ja yksi tapaus Södra Vedbon kihlakunnasta. (LIITEKUVIO 4.) Visingsborgin tapauksiin on merkitty vain ne, joissa kärjäärähaan kihlakuntaa ei ole erikseen mainittu. Johan Lindelius toimi kirjuri Södra Vedbon ja Tvetan kihlakunnissa kolme kertaa ja kihlakunnantuomari Daniel Jöransson Wissman kahdesti Västrassa. Thunanderin mukaan Andreas Zoterus, Lars Jonsson ja Johan Lindelius toimivat Smoolanissa lainlukijoina vuonna 1655. Alkuperäislähteissä nimitystä lainlukija ei kuitenkaan erikseen mainita. Jönköpingin läänin teksteistä puuttuu kuusi kertaa kirjurin nimi, ja kerran kirjuri oli kihlakunnantuomari sekä hovioikeuden asessori Nils Nilsson Lindegren. Nils Lindegren toimi Götan hovioikeuden asessorina vuosina 1661 – 1681. EVAA 44: 2/11, 2 (1655), JL, GH/SHr & Thunander 1993, 239. Huomioi alkuperäislähteiden ja tutkimuskirjallisuuden erot nimistössä.

¹¹⁴ Kronobergin läänissä Gudmund Krok toimi kuusi kertaa kirjuri Kongan, Uppvidingen ja Östran kihlakunnissa, kirjoittaen ylös kustakin kihlakunnasta kaksi tapausta. Johan Håkonsson Hult näyttää olleen Uppvidingen kihlakunnan vakiokirjuri, sillä hänen käsialaansa on kuusi tapausta kyseisestä kihlakunnasta. Jöns Håkonsson Staclenius merkitsi kolme tapausta Sunnerbosta sekä yhden Allbosta ja Norrvidingestä. Anders Andersson kirjoitti vielä yhden tapauksen Sunnerbon kihlakunnassa Kronobergin läänissä ja Johan Hult mainitaan kerran Södra Vedbon kihlakunnan kirjuri eli Jönköpingin läänissä. Thunanderin mukaan Gudmund Nilsson Krook ja Johan Håkonsson Hult toimivat Smoolanissa lainlukijoina vuonna 1655. Alkuperäislähteissä nimitystä lainlukija ei kuitenkaan erikseen mainita. Kronobergin läänissä

lapsenmurhia ei tullut lainkaan käsittelyyn, ja enimmillään niitä ratkaistiin neljä vuodessa.¹¹⁶ Jönköpingin läänissä ensimmäinen tapaus käsiteltiin 1649, kun Kronobergin läänissä oli tutkittu jo kolme tapausta vuonna 1648. Kronobergin läänissä viimeinen tapaus käsiteltiin vuonna 1675 ja Jönköpingissä 1681.¹¹⁷

Molemmissa lääneissä oli yksi kihlakunta, jossa esiintyi lapsenmurhatapauksia selvästi enemmän kuin muissa kihlakunnissa. Sekä Kronobergin läänin Uppvidingen että Jönköpingin läänin Västran kihlakunnissa käsiteltiin tutkimusajalla yhteensä kahdeksan juttua.¹¹⁸ Kronobergin läänissä sijaitsevassa Kinnevaldin kihlakunnassa¹¹⁹ ei puolestaan oikeudessa käsitelty yhtään lapsenmurhaa tutkimusaikana. Kaikissa muissa kihlakunnissa tapauksia oli ainakin yksi.¹²⁰

Yleensä kihlakunnanoikeuksien tuomiokirjateksti on kirjoitettu tarinaa muistuttaen. Tekstin alussa esiteltiin ensin kyseessä oleva kihlakunta sekä käräjäpaikka, lainlukija tai tuomari sekä lautamiehet. Käsittelyn alussa esiteltiin syytetty nainen ja mies sekä mahdollisesti syyttäjänä toiminut henkilö, jos hänet on mainittu.¹²¹ Tapahtumien keskiössä olevasta naisesta ja miehestä mainittiin yleensä nimi, patronyymi, siviilisäätty tai muu sosiaalinen status, asuinpaikka sekä

Götan hovioikeuden asessori mainitaan neljästi kirjurin parina: Aessorit Eric Drysenius kahdesti Östran kihlakunnassa, Nils Nilsson Lindegren kerran Sunnerbossa ja sihteeri David Fougman kerran Kongassa. Ainakin kerran kirjurin pestiä hoiti pappi. Kirjurina toimivat edellä mainittujen ohella kerran lainlukija Laurentinus Arabbenz Östbossa, Nils Zachariasson Östrassa, Johan Enhening Härlundan vapaaherrakunnassa, Laurentinus Krabbe Västbossa, Johannes Torstensson Bärqquist Sunnerbossa ja Samuel Nielasson Lothgne(?) Södra Vedbon kihlakunnalle kuuluneessa jutussa, joka käsiteltiin Jönköpingin linnassa. EVAA 61: 9–10/16, 7 (1675), KL, GH/ÖaHr &Thunander 1993, 239. Huomioi alkuperäislähteiden ja tutkimuskirjallisuuden erot nimistössä.

¹¹⁵ Ks. LIITETAULUKKO 1. ja LIITETAULUKKO 2. Kihlakunnanoikeudessa käsitellyt tapaukset alistettiin myöhemmin Götan hovioikeuden käsiteltäväksi.

¹¹⁶ Ks. LIITEKUVIO 3. ja LIITEKUVIO 4. Vuosina 1652, 1658 ja 1673 lapsenmurhatapauksia tuli oikeuden käsittelyyn peräti neljä kappaletta. Kolme vuoden 1652 tapauksista oli Jönköpingin läänistä, ja ne oli kirjoittanut sama kirjuri eli Anders Andersson Zoterus. Kronobergin läänistä oli vuodelta 1652 yksi tapaus. Lapsenmurhaediktin julkaisun jälkeen vuonna 1658 käsitellyistä tapauksista kaksi oli Kronobergista ja kaksi Jönköpingin läänistä, ja kaikki tapaukset olivat eri kihlakunnista. Sen sijaan kaikki vuoden 1673 tapaukset ovat Jönköpingin läänistä, mutta eri kihlakunnista.

¹¹⁷ Ks. LIITETAULUKKO 1., LIITETAULUKKO 2. ja LIITEKUVIO 3.

¹¹⁸ Uppvidingen ja Västran kihlakunnat ovat maantieteellisesti lähellä toisiaan. Ks. LIITEKARTAT 2. ja 3.

¹¹⁹ Kinnevaldin kihlakunta kuului Härlundan vapaaherrakuntaan, mikä mainitaan kihlakunnan sijaan tapauksessa EVAA 51: 10/17, 5 (1670), KL, GH/HF, eli periaatteessa tämä tapaus voisi olla Kinnevaldista, mutta vapaaherrakuntaan kuului myös Allbon kihlakunta ja muutamia pitäjiä. Westrin 1909, 553.

¹²⁰ Kihlakunnat on jaettu Jönköpingin ja Kronobergin lääneihin tuomiokirjoissa tehdyn jaon perusteella. Rudolf Thunanderin tutkimuksessa kihlakuntajako on erilainen. Hän on merkinnyt Östran kihlakunnan Jönköpingin lääniin, vaikka tuomiokirjoissa Östran kihlakuntaa käsiteltiin aina Kronobergin läänin alaisuudessa. Läänien rajat vaihtelivat 1600-luvun aikana ja kihlakunnat kuuluivat välillä Jönköpingin ja välillä Kronobergin lääniin. Tutkimuksen selkiyttämiseksi on päätetty noudattaa alkuperäislähteessä tehtyä jakoa. Thunander 1993.

¹²¹ Tutkimuksen 59 tapauksesta syyttäjä jäi mainitsematta 36 kertaa.

toisinaan palvelussuhde. Jos naisella ei ollut kiinteää asuinpaikkaa ja hän eli kiertolaiselämää, naista kutsuttiin termillä ”löskona”. Samaa termiä käytettiin itsellisnaisista joissain tapauksissa.¹²²

Naisesta käräjien *alussa* käytetty termi oli useimmiten neutraali naimaton nainen tai piika.¹²³ Jos naisesta käytettiin heti käräjien aluksi halventavaa termiä kuten huoraaja tai portto, niin se antoi jo suoraan viitteitä naista odottavasta tuomiosta. Sama tendenssi on nähtävissä naisen ja miehen makaamisesta käytetyssä termistössä. Tavallisesti tuomiokirjaan on kirjoitettu ylipäättään naisen ja miehen makaamista kuvastanut fraasi, mutta kolmessatoista tapauksessa miehen ja naisen sukupuoli-suhteeseen on heti suhtauduttu leimaavasti.¹²⁴ Näissä jutuissa kihlakunnanoikeus tuomitsi naisen kuolemaan joka ikinen kerta, ja hovioikeus lievensi vain yhden tapauksen sakkotuomioksi mestauksen sijaan.¹²⁵ Tästä voi päätellä, että käräjillä tapahtui paljon enemmän asioita kuin mitä tuomiokirjoihin kirjoitettiin, eivätkä kärjärahvaan ja esivallan hiljainen tieto tai yleiset totuudet välttämättä suodattuneet kirjurin tekstiin. Esimerkiksi huonomaineiseksi tunnettu mies tai nainen sai oikeudessa paljon kovemman kohtelun kuin ensimmäistä kertaa oikeuden kuultavaksi tuotu henkilö.¹²⁶

Suurin osa syytetyistä oli naisia, sillä vain kahdessa jutussa syytettiin miestä. Näissä tapauksissa mies oli *yksin* oikeudessa syytettynä *osallisuudesta* lapsenmurhaan.¹²⁷ Muutoin tapauksiin liitetyt miehet olivat naisten kanssa samaan aikaan syytetyt penkillä. Naiset eivät koskaan olleet poissa

¹²² Tutkimusaineistoni perusteella nuoria naimattomia naisia puhuteltiin aina termillä ”piga”, ja jos nainen oli hieman vanhempi ja ehkä jo normaalin avioitumisiän ylittänyt, niin silloin häntä puhuteltiin termillä ”kona” Luoteiseurooppalaisen avioliitonmuodostusmallin mukaan naiset avioituivat noin 15–20 vuoden iässä. (Erickson 2005, 10.) Kummassakaan termissä ei näytä olleen negatiivista latausta omalla tutkimusajallani, mutta Eva Bergenlövin tutkimuksen perusteella ”kona”-termi muuttui negatiivisävytteiseksi 1700-luvulla (Bergenlöv 2004). Myös termi ”löskona” oli neutraali, ja sillä ilmaistiin lähinnä naisen kiertelevää elämäntyyliä. Termi ”qvinnesperson” näyttää myös olleen melko neutraali, mutta sillä näytetään viitattun vain naisiin, jotka eivät olleet naimisissa. Talonemäntiä puhuteltiin useimmiten rehellisiksi vaimoiksi eli ”ährlige hustrur”, ja näin ollen ”naisihminen” oli naimaton nainen tai leski. Jos naista on puhuteltu oikeudessa esimerkiksi ”horkona”-termillä, niin silloin kyseessä oli selvästi negatiivinen ja halventava sana.

¹²³ Ks. LIITETAULUKKO 5.

¹²⁴ ”Hafuer belägrat” sekä ”lägrat wara” molemmat kuusi kertaa; ”ähr besoffwen” seitsemän kertaa; ”hafua hafft lägersmåhl” yhdeksän kertaa; ”barn afflat” yhteensä 13 kertaa; ei mainita tai ei relevantti viisi kertaa.

¹²⁵ Leimaavaa fraasia miehen ja naisen sukupuoli-suhteesta käytettiin 13 tapauksessa. Esimerkiksi ”sigh medh hordoms last hafwe besmirtet och aflat barn samman” tai ”igenom olofligh kiotts beeblandelse barn afflat”. Näistä 12 käsiteltiin vuoden 1655 lapsenmurhaplakaatin julistamisen jälkeen.

¹²⁶ Esim. EVAA 56: 3/13, 17 (1673), JL, VääHr & EVAA 56: 1/13, 17 (1673), JL, GH, jossa vanha emäntä Ingrid Håkonsdotter oli niittänyt huonoa mainetta kieltäytymällä ehtoollisesta, ja vanha isäntä Erik Nilsson tunnettiin kylällä huoripukkina. Myös Renvall 1949, 169.

¹²⁷ Jönköpingin läänin tapauksessa osallisuudesta lapsenmurhaan syytettiin vielä vanhaa naista nimeltä Karin Lassa, ja hänenkin oikeudenkäyntinsä oli erillään syytetyt naisen ja miehen oikeudenkäynnistä. Kronobergin läänin tapauksessa omat oikeuskäsittelynsä saivat lapsen äiti ja isä. Molemmissa tapauksissa lapsen äiti syytti miestä osallisuudesta lapsenmurhaan, ja miehet olivat karanneet ennen naisen tuomion julistamista. EVAA 27: 8-9/11, 12 (1649), JL, GH/VääHr; EVAA 27: 9-10/11, 2 (1650), JL, GH/VääHr; EVAA 35: 5/6, 9 (1652), JL, GH/VääHr; EVAA 45: 3/11, 9 (1657), KL, GH/UHr; EVAA 45: 5-6/11, 12 (1660), KL, GH/UHr.

käräjiltä, jossa puitiin heidän syyllisyyttään lapsenmurhaan. Ilman naisen läsnäoloa käräjiä olisi tuskin edes voitu pitää, sillä lain mukaan hän oli aina pääasiallinen syytetty.¹²⁸ Tapaukseen liitetyn miehen käräjille ilmaantuminen ei aina ollut yhtä varmaa.¹²⁹ Suurin osa syytetyistä naisista oli naimattomia, mutta heidän kanssaan maanneista miehistä noin kolmannes oli naimisissa.¹³⁰ Kolmessa tapauksessa syytetty nainen oli maannut vain aviomiehensä kanssa.¹³¹

Syytteen lukemisen jälkeen kirjattiin naisen todistus.¹³² Naisen todistettua pääsivät ääneen naisen kanssa suhteeseen ryhtynyt mies, talonväki, naisen sukulaiset, naapurit ja kyläläiset, lautamiehet ja esivallan edustajat sekä lopulta papit. Joissain tapauksissa lapsen isyydestä oli epäselvyyksiä, joten käräjillä voitiin kuulla useammankin miehen todistus suhteestaan syytetyyn naiseen. Jokaisessa tapauksessa kaikkia edellä mainittuja todistajaryhmiä ei mainittu, esimerkiksi naisen sukulaisista vaiettiin 31 kertaa. Jos oikeus ei ollut tyytyväinen asianomaisen todistukseen, niin sama henkilö saattoi esiintyä todistajana pariin otteeseen. Esimerkiksi ratsusotilaan vaimo Elin Persdotter Kongan kihlakunnasta mainitsi lapsen isäksi kaksi henkilöä, ja käräjillä tuotiin ilmi kolmaskin mies, jonka kanssa Elin oli maannut. Siksi sekä Elin että isäkandidaatit joutuivat todistamaan oikeudessa useampaan otteeseen.¹³³

Vain kerran muita kuin lapsen äitiä syytettiin lapsenmurhasta: Jönköpingin läänin Västran kihlakunnassa talon emäntä Brita Knutsdotter oli surmannut miehensä ja tyttärensä aviottoman lapsen peittääkseen aviorikoksen ja sukurutsan.¹³⁴ Naista syytettiin myös kahdesti osallisuudesta lapsenmurhaan, muttei varsinaisesta murhasta. Molemmat tapaukset käsiteltiin tuomiokirjassa varsinaisen lapsenmurhasyytteen yhteydessä. Toinen naisista oli kättilönä toiminut 70-vuotias Karin Lassa Jönköpingin läänistä Östbon kihlakunnasta. Lassa joutui oikeuteen, koska huoruudesta ja lapsenmurhasta karkotus- ja raippatuomion saanut Karin Pedersdotter Steenbrohultista syytti Karinia lapsensa kuoleman tuottamuksesta. Lassa vapautettiin lapsenmurhasyytteestä, sillä naapurit ja lautamiehet todistivat hänet hyvämaineiseksi naiseksi. Siitä huolimatta Lassa tuomittiin

¹²⁸ Backman 1996, 23–25, 27–30; Bergenlöv 2002, 237–242; Matikainen 2002, 54; Schmedeman 1706, 299–300 Edikti lapsenmurhasta 1655, 584–585 Edikti lapsenmurhasta 1669; Thunander 1993, 135–140; Ylikangas 1988, 99.

¹²⁹ Miesten tuomioita on käsitelty tarkemmin luvussa neljä.

¹³⁰ Ks. tarkemmin LIITETAULUKKO 5. ja LIITETAULUKKO 16.

¹³¹ Ks. tarkemmin LIITETAULUKKO 16. ja LIITETAULUKKO 17.

¹³² Jos miehellä oli käräjillä aktiivinen rooli, miehen todistus saattoi olla ennen naisen todistusta, mikäli kyseessä oli esimerkiksi piian isäntä. Muissa tapauksissa (esim. miehen rooli oli passiivinen, tai mies ei ollut käräjillä) naisen todistus käsiteltiin aina ensin.

¹³³ EVAA 45: 5/11, 9 (1660), KL, GH/KHr.

¹³⁴ EVAA 44: 7/11, 17 (1660), JL; VäaHr & EVAA 44: 5/11, 17 (1660), JL, GH.

seisomaan kolmena lauantaina kirkon oven edessä ja kirkonrangaistukseen.¹³⁵ Lapsenmurhaan osallisuudesta syytettiin vielä vanha emäntä Ingrid Håkonsdotteria, joka oli heittänyt palveluspiikansa menehtyneen lapsen uuniin.¹³⁶

Kronobergin läänissä kihlakunnanoikeus vapautti kuusi syytettyä, mutta Jönköpingin läänissä tällaisia tuomioita ei ollut yhtäkään. Jumalan tuomiolle tai suoraan hovioikeudelle alistetuissa päätöksissä Kronobergin lääni oli jälleen enemmistössä. Jönköpingin Västbon kihlakunnanoikeudessa kättilö Karin Lissan tuomio annettiin hovioikeuden päätettäväksi, koska kihlakunnanoikeus ei tiennyt mitä ”ikivanhan” naisen kanssa olisi pitänyt tehdä.¹³⁷ Kronobergin läänissä Uppvidingen kihlakunnassa maanpaossa¹³⁸ olleen Jon Bondesonin tuomio annettiin hovioikeuden päätettäväksi ja Sunnerbossa 13 viikkoisen keskosen synnyttänyt Elin Knutsdotter tuomittiin Jumalan tuomiolle ja hovioikeuden päätettäväksi.¹³⁹ Ennen ensimmäisen lapsenmurhaediktin julkaisua Jönköpingin kihlakunnassa rahvas ei anonut kertaakaan armoa syytetyn puolesta, kun taas Kronobergissa armoanomuksia tehtiin peräti viisi. Tilanne muuttui vuoden 1655 jälkeen, jolloin molemmissa lääneissä tehtiin yhtä monta armoanomusta.¹⁴⁰ Suhteellisesti Kronobergin läänin armoanomusten määrä on silti suurempi, koska Jönköpingin läänissä lapsenmurhatapauksia oli enemmän. Jönköpingin läänin kihlakunnanoikeuksissa tuomiot ja käräjärahvaan suhtautuminen syytettyyn olivat näin kovempia, mikä saattoi johtua muun muassa siitä, että se sijaitsi lähempänä Götan hovioikeutta ja sen valvovaa silmää.

2.2 Lapsenmurhaepäily yhteisön tarkasteltavana kihlakunnanoikeudessa

2.2.1 Esivaltojen ja lautamiesten yhteistyö tapausten ratkaisemiseksi

MAALLINEN ESIVALTA

Maalliseen esivaltaan kuuluvien voutien ja nimismiesten tehtävänä oli ottaa ilmi tulleesta lapsenmurhatapauksesta tarkempi selko, ja huolehtia siitä, että tapaukset käsiteltiin käräjillä.

¹³⁵ EVAA 35: 5/6, 9 (1652), JL, GH/VäoHr.

¹³⁶ EVAA 56: 3/13, 17 (1673), JL, VäaHr & EVAA 56: 1/13, 17 (1673), JL, GH. Tapausta selvitetään vielä luvussa neljä.

¹³⁷ EVAA 35: 5/6, 9 (1652), JL, GH/VäoHr. Karin Lassa oli 70-vuotias.

¹³⁸ Hovioikeuden tuomiossa käytetty termi oli ”landflyktigh”. Uppvidingen kihlakunta sijaitsi Kalmarin läänin rajalla, mutta ei ollut kovin kaukana Tanskan rajastakaan. Smoolannin maakunta oli Ruotsin valtakunnan eteläisin osa ennen Tanskan valtakunnan pohjoisrajaa aina vuoden 1658 Roskilden rauhaan asti. Smoolannissa käytiin sotaa tanskalaisia vastaan vuosina 1657 – 1660, joten lienee todennäköisintä, että Jon oli ollut paossa Tanskan puolella. Larsson 2006b, 149–150. Ks. myös LIITEKARTAT 1., 2. ja 3.

¹³⁹ **Jon:** EVAA 45: 5-6/11, 12 (1660), KL, GH/UHr. **Elin:** EVAA 45: 2/11, 9 (1656), KL, GH/SHr.

¹⁴⁰ Ks. LIITETAULUKKO 21.

Lapsenmurhajutut voitiin saada selville esimerkiksi siten, että joku talonväestä tai naapureista löysi menehtyneen, kuolemaan jätetyn tai murhatun vauvan esimerkiksi heinäkasasta, sängystä tai navetan ylisiltä.¹⁴¹ Toisinaan nainen itse tunnusti murhan, kun kuollut lapsi paljastui muille.¹⁴² Tutkimusaineistossa on yksi tapaus, jossa nainen jäi verekseltään kiinni lapsenmurhan yrityksestä Västran kihlakunnassa.¹⁴³

Toisinaan tunnustamista edelsivät paikallisyhteisössä pitkään kiertäneet huhut naisesta, jonka oli huomattu olevan raskaana, mutta joka ei ollut ilmaissut tilaansa kenellekään.¹⁴⁴ Totuuden etsimisessä turvaututtiin joskus henkiseen tai jopa fyysiseen väkivaltaan. Talonväen tai papin kovistelut lapsen kohtalosta saattoivat johtaa siihen, että nainen tunnusti tekonsa. Esimerkiksi vuonna 1654 Kongan kihlakunnassa Kronobergin läänissä lapsenmurhasta syytetty Elsa Eriksdotter ei voinut asiasta kysyttäessä kieltää tekoaan, vaan hän myönsi murhanneensa lapsensa.¹⁴⁵

Kun lapsenmurhatapaus oli tullut rahvaan tietoon, siitä piti ilmoittaa *kirkkoherralle* ja *nimismiehelle*. Kihlakunnanoikeudessa tuomitsi lainlukija tai tuomari. Vuodesta 1635 alkaen hovioikeuden asessorit saattoivat itse ryhtyä kihlakunnanoikeuksien tuomareiksi. Hovioikeudella oli oikeus nimittää lainlukija, sekä julistaa uusi oikeuden istunto pidettäväksi, jos se ei ollut tyytyväinen alioikeuden päätökseen.¹⁴⁶

Porvoon kihlakunnassa Suomessa näyttää olleen tapana, että kruunuvouti toimi syyttäjänä salavuoteutta vakavimmissa tapauksissa, ja muut jutut kuuluivat nimismiehelle.¹⁴⁷ Smoolannissa lapsenmurhaoikeudenkäynneissä sekä voudit että nimismiehet toimivat syyttäjinä. Nimismies toimi syyttäjänä yhdeksässä tapauksessa. Vouti mainitaan syyttäjänä 10 kertaa, mutta suurimmassa osassa tapauksia syyttäjää ei ole merkitty erikseen.¹⁴⁸ Tällöin syyttäjänä lienee toiminut kärjäkäsitelyyn alussa mainittu kruunuvouti.¹⁴⁹ Voudit toimivat aktiivisesti asian

¹⁴¹ Esim. EVAA 45: 9-11/11, 9 (1664), KL, GH/SHr; EVAA 51: 1-2/17, 7 (1670), JL, GH/SVHr; EVAA 56: 1-2/13, 3 (1673), JL, GH/ÖoHr.

¹⁴² Esim. EVAA 56: 1-2/13, 1 (1673), JL, GH/SHr.

¹⁴³ EVAA 46: 3/15, 13 (1665), JL, VääHr & EVAA 46: 1/15, 13 (1665), JL, GH.

¹⁴⁴ Huhuista tarkemmin luvut 2.1.3. ja 3.2.2

¹⁴⁵ EVAA: 45, 1/11, 7 (1654). "Hon godvilligen bekänner".

¹⁴⁶ Thunander 1993, 27 – 28, 35, 42 – 43, 234, 237, 241 – 242, 247, 249 – 250.

¹⁴⁷ Aalto 1996, 161.

¹⁴⁸ Nimetyistä syyttäjistä (yht. 23) syyttäjänä toimi 10 kertaa vouti, 9 kertaa nimismies, 2 kertaa rovasti ja kerran Arwid Lilliesparren ratsusotilas Nils Pedersson sekä kerran Götan hovioikeuden virkaatekevä viskaali Elias Alegreen (ja hänen kanssaan aktuaari Andrea Korp). Syyttäjänä toimi hovioikeudessa viskaali ja kihlakunnanoikeudessa vouti tai nimismies. Ks. vielä luku 1.2.1.

¹⁴⁹ Tuomiokirjoijien alussa "rehelliseksi ja ymmärtäväiseksi" nimetyillä voudeilla saattoi olla eri titteli kuin varsinaisilla syyttäjänä tai tutkijoina toimineilla voudeilla. Lainlukijan tai tuomarin kanssa toimineen voudin titteli oli lähes aina

paljastamiseksi tai olivat olleet ottamassa naista kiinni ainakin 15 tapauksessa, ja nimismiehet olivat pääasiallisia tutkijoita 11 tapauksessa samoin kuin lautamiehet. Kronobergin läänissä nimismiesten osuus tapauksien ratkaisemiseksi oli pienempi kuin Jönköpöngin läänissä, vain kolme nimismiesvetoista tapausta 11:sta oli Kronobergista.¹⁵⁰ Nimismiehet valittiin talonpoikien keskuudesta kuten lautamiehetkin¹⁵¹, ja tutkimusalueellani heillä näyttää olleen yhtä tärkeä rooli tapausten ratkaisemisessa kuin voudeilla.¹⁵²

Naisen pääasiallisena kiinniottajana oli kahteen kertaan myös kirkonmies.¹⁵³ Seuraavissa kappaleissa tutustutaan paremmin lautamiesten ja pappien rooliin.

HENGELLINEN ESIVALTA

Uskonpuhdistuksen jälkeen ja varsinkin 1600-luvulla Ruotsin kuningas perusteli oikeutensa kruunuun sillä, että oli saanut valtansa suoraan Jumalalta.¹⁵⁴ Käytännössä se vahvisti entisestään valtiovallan ja luterilaisen uskon kytkentää toisiinsa. Tämä heijastui paikallisyhteisöihin muun muassa siinä, että alamaisten siveellistä elämää valvomaan valittiin kuudennusmiehiä pitäjien eri kolkista, joiden tehtävänä oli ilmiantaa väärintekijät kirkkoherralle, ja osa pappien tehtävistä muuttui maallisen esivallan tarpeita vastaaviksi. Esimerkiksi alun perin sielunhoidollista kirkkottamista alettiin käyttää rikosoikeudellisena kirkonrangaistuksena tapaan kuin julkirippiä. Kirkkoherran tehtävänä oli lähettää salavuoteutta vakavimmat jutut kihlakunnanoikeuden tarkasteluun.¹⁵⁵ Pappien vaikutusvalta paikallisyhteisöissä laajeni entisestään, kun Smoolannissa

"befallningsman", "kronens befallningsman" tai "kronofougde". Tuomiokirjan alussa pelkällä tittelillä vouti mainitaan 10 miestä ja tittelillä alivouti 2 miestä 45 voudista, josta suurin osa oli ilmeisesti kruununvoutia. Kruununvoutien ohella syyttäjänä mainitaan erikseen esim. kihlakunnanvouti, alivouti ja vapaaherrakunnan tavaravouti. Tutkijana lapsenmurhatapauksissa mainitaan esim. alivouti ja maavouti. Simonsson 1999, 15.

¹⁵⁰ Tämä saattaa johtua siitä, että Kronoberg oli Per Larsson Sparren vapaaherrakuntana vuosina 1648–1680. Thunander 1993, 21; Westrin 1917, 575–576.

¹⁵¹ Esim. Karonen 2001b, 248–249.

¹⁵² Tästä voidaan päätellä, ettei läänin ja vapaaherrakunnan tapa käydä oikeutta vaihdellut, vaikka Jönköpöngin läänissä nimismiesten rooli tapausten tuomisessa oikeuteen oli suurempi ja Kronobergissa taas voutien osuus.

¹⁵³ EVAA 27: 5–6/11, 21 (1650), KL, GH/ÖaHr sekä EVAA 54: 3/15, 11 (1672), JL, VääHr & EVAA 54: 1/15, 11 (1672), JL, GH.

¹⁵⁴ Karonen 2001b, 247.

¹⁵⁵ Kirkolla oli oikeus muun muassa sakottaa lapsen saaneita kihlapareja ennenaikaisesta vuodeyhteydestä. Vaikka sukupuoliyhteys ennen kirkollista vihkimistä määriteltiin synniksi, se ei kuitenkaan ollut rikos Ruotsin lain mukaan, joka määritteli rikokseksi vain sopimuksella vahvistamattomat ja avioliiton ulkopuoliset suhteet. Naisia ei sakotettu käräjillä, vaan kirkonrangaistuksen heille langetti hengellinen esivalta. Joko kirkkoneuvosto, rovasti tai tuomiokapituli tuomitsi rangaistuksen. Kirkonrangaistukseen kuului seisomista kirkon ovella joko yhtenä, kahtena tai kolmena sunnuntaina, jolloin muu rahvas sai tuijotella väärintekijää. Ankarin kirkonrangaistuksen muoto oli julkirippi, joka 1600-luvun kuluessa muuttui häpeärangaistukseksi alkuperäisen sielunhoidollisen tarkoituksensa sijaan. Aalto 1996, 35–37, 107–108, 113–114. Kuudennusmiehistä lisää ks. Aalto 1996, 160–161.

alettiin käyttää pitäjänkokouksia pappien tukena 1600-luvun puolesta välistä alkaen.¹⁵⁶ Niin papiston kuin lautamiestenkin kuului toimia paikallisyhteisöissä lakien ja normien valvojina.

Jönköpingin ja Kronobergin lääneissä käsitellyissä lapsenmurhatapauksissa pappien osuus jäi mainitsematta 23 tapauksessa, joten täytyy kysyä, oliko heidän roolinsa paikallisyhteisön norminvalvojina niin merkittävä kuin tutkimuskirjallisuudessa on annettu ymmärtää?¹⁵⁷ Pappeja käytettiin todistajina tai heidän kerrottiin kuulustelleen naista 28 jutussa, jolloin todistus näkyi oikeuden pöytäkirjassa. Mahdollisesti pappien osallistumista käräjille pidettiin niin itsestään selvänä, ettei sitä aina kirjattu, ja näennäinen ”poissaolo” käräjiltä johtuu siitä. Kolmas ja todennäköisin vaihtoehto on se, että joko nimismies, pappi tai molemmat olivat kuulustelleet naista jo ennen käräjien alkua, ja esimerkiksi papin todistus puuttuu, koska aikaisemmassa kuulustelussa selville saadut asiat olivat jo lautamiesten tiedossa.¹⁵⁸ Tällainen tapaus käsiteltiin Västran kihlakunnassa 1672, kun lapsenmurhasta syytetty Elin Jönsdotter kertoi oikeudessa, että paljastettuaan kuolleen lapsen syntymän Hubbestadin säterikartanon rouvalle¹⁵⁹, kappalainen herra Daniel oli vienyt hänet kirkotettavaksi. Elinin kanssa salavuoteuteen syyllistynyt Truls Nilsson oli sovittanut siveettömän käytöksensä sakkorahojen sijaan luutnantti Thomas Libberstenille antamallaan härällä ja kahdella lampaalla.¹⁶⁰ Elinillä ei ollut varoja maksaa sakkoja. Kappalainen ja luutnantti eivät voineet vahvistaa Elinin kertomusta, sillä kumpikaan heistä ei ollut käräjillä.¹⁶¹

LAUTAMIEHET

Pappien tapaan lautamiehilläkin oli keskeinen rooli yhteisössään. Lautamiehet toimivat linkkinä kihlakunnanoikeuden ja paikallisyhteisön välillä. Tämä asema perustui siihen, että heidän katsottiin olevan seutunsa ”rehellisiä ja paikallaan pysyviä miehiä”. Tuomiokirjoissa lautamiehet mainittiin lainlukijan tai tuomarin ja voudin nimeämisen jälkeen. Lautamiehiä oli yleensä käräjillä 12, ja heidät oli valittu kihlakunnan eri osista.¹⁶² Tuomiokirjoissa mainittiin lautamiehen nimen

¹⁵⁶ Aronsson 1992, 110–111.

¹⁵⁷ Luvuksi tulee 25, jos otetaan mukaan kaksi juttua, joissa papit eivät todista oikeudessa eikä heitä mainita kuin sivujuonteena. Höredan kirkkoherran vaimo oli kerran tarkastamassa lasta (EVAA 49: 1–2/14, 7 (1668), JL, GH/SVHr), mutta hänen miehestään ei puhuta tekstissä mitään. Toisen kerran hovioikeus määräsi papin mestauspaikalle ottamaan lapsenmurhaajaksi tuomitulta naiselta tämän viimeisen todistuksen, mutta käräjien aikana pappia ei mainittu (EVAA 51: 10/17, 5 (1670), KL, GH/HF).

¹⁵⁸ Lindstedt Cronberg 1997, 98.

¹⁵⁹ Tapauksen rouva oli Maria Pedersdotter Stierna.

¹⁶⁰ Monissa taloissa oli pari hevosta, neljä härkää, parikymmentä lehmää ja vasikkaa, kymmenkunta sikaa sekä noin 60 vuohta tai lammasta. Hevosia ja härkiä käytettiin peltotöissä. Larsson 1999, 145; Larsson 2006a, 174–175.

¹⁶¹ EVAA 54: 3/15, 11 (1672), JL, VaaHr & EVAA 54: 1/15, 11 (1672), JL, GH.

¹⁶² Lindstedt Cronberg 1997, 95–97, Renvall 1949, 172; Simonsson 1999, 15.

ohella miehen asuinpaikka.¹⁶³ Lautamiesten kuului tietää, millaisia tapoja paikallisyhteisön asukkailla oli, mitä heistä ehkä juoruttiin ja olivatko huhut heidän mielestään todenmukaisia vai eivät. Lautamiesten tuli olla perillä asuinalueensa ihmisten siveellisyysrikoksista niin kuin pappienkin, ja mikäli kerran tuomittu joutui uudelleen oikeuteen, ilmoittivat lautamiehet asiasta heti lainlukijalle tai tuomarille. Näin oli asia silloinkin, kun syytetyn aikaisemmasta tuomiosta oli kulunut jopa kymmeniä vuosia.¹⁶⁴

Lautamiesten vaikutus tuomioon oli merkittävä. Uppvidingen kihlakunnassa vuonna 1648 kuolleen lapsen synnyttänyt Botill kielsi murhaneensa lastaan, ja kertoi, että isäntänsä Per Joenssonin kanssa metsätöissä ollessaan hän oli kaatunut ja satuttanut itsensä niin, että lapsi kuoli kohdussa. Botill synnytti lapsen yksin navetassa ja jätti sen sinne. Talonväen todistuksen mukaan kukaan ei ollut huomannut Botillin olevan raskaana. Nainen ei ollut kertonut raskaudestaan, koska kukaan ei ollut siitä mitään kysynyt. Naapuri tarkasti löytyneen lapsen, ja todisti oikeudessa, ettei siinä näkynyt väkivallan merkkejä. Lautamiehet eivät olleet tyytyväisiä saamiinsa todisteisiin. Asiaan saattoi vaikuttaa se, ettei talonväki ollut tullut käräjille, vaan oli lähettänyt viestinsä kirjallisesti oikeuteen. Lapsen koskemattomuudesta todistanut naapuri oli Botillin isännän veli Joel Joensson. Botillilla oli aikaisemmin ollut suhde naimattoman Anders Håkonssonin kanssa, joka oli asunut samalla tilalla Botillin kanssa. Suhteen seurauksena Anders oli tuomittu 40 markan sakkoihin neidonloukkauksesta. Nyt mies ei ollut käräjillä, vaan oli ratsumiehenä sotaväessä. Ehkä lautamiehet haistoivat asiassa palaneen käryä, ja epäilivät, että Botillin lapsen isä olikin isäntä Per, eikä isäksi mainittu Anders. Todisteiden puuttuessa Botill tuomittiin vapaaksi lapsenmurhasyytteestä, ja jutun ratkaisu jätettiin Jumalan käsiin.¹⁶⁵

Luultavasti lautamiesten epäileväinen asenne johti siihen, ettei hovioikeuskaan tuominnut Botillia täysin vapaaksi, vaan edelleen painotettiin kaikkivaltiaan osuutta totuuden julkituomiseksi. Jos oikeudessa naisen kertomus lapsen vahingoittumisesta oli vahvistettu, ja lapsi oli todistetusti

¹⁶³ Esimerkki Lundholmenin vapaaherrakunnassa käsitellyn jutun alkutekstistä: ” Anno 1652 then 30 Aprilis Hölt Ting uppå Lundholmen medh Almogen, af wälborne Herr Jöran Gyllenstiernas friheberskap och närwaro ährebare och wälactige män Jöns Trullsson befallningsman öfwer friherskapit och migh underskirfwins Lagläsare, samt häratz skrifuaren Lars Jonsson, thelikest tolf manna Nämbedt med menige Almoge tillstädis af bemälte härade. Nämbeden: Peder Jonsson i Röör, Oluff Suensson i Hessere, Nils i Almisåkra, Jon Månsson i Kirkarp, Åke i Kintorp, Nils Jonson i Målen, Jon Josepson i Raggreen, Peder G S i Äliabäck, Nils i Ryron, Nils Nilsson i Nääis, Matthis i Wefstorp, Simon i Barkanssio.”

¹⁶⁴ Lindstedt Cronberg 1997, 95–97; Renvall 1949, 147, 173–178.

¹⁶⁵ EVAA 27: 2/11, 2 (1648), KL, UHr.

syntynyt kuolleena, hovioikeus tavallisesti lievensi kihlakunnanoikeuden tuomiota. Tässä jutussa hovioikeus päätyi silti samaan lopputulokseen kuin alioikeus.¹⁶⁶

Valtiovallan kehittyessä ja modernisoituessa koko ajan 1600-luvun alusta alkaen, kruunu valjasti niin kirkonmiehet kuin talonpoikaisyhteisön valtahierarkian ylimmällä tasolla olevat lautamiehetkin valtiollisen koneistonsa käyttöön, jonka tarkoituksena oli kontrolloida paikallisyhteisöjen siveellistä käyttäytymistä, kerätä sakkorahojen ja verojen avulla tuloja kruunulle sekä pitää huolta siitä, että rauha ja järjestys säilyivät yhteisöissä.¹⁶⁷ Papeilla ja lautamiehillä oli tavallisesti valtion virkamiehiä paremmat mahdollisuudet valvoa paikallisyhteisön toimia.¹⁶⁸

2.2.2 Käräjärahvas totuuden ilmitulon edesauttajana tai oman etunsa suojelijana

NAAPURIT JA KYLÄLÄISET

Käräjättekstien alussa rahvas mainittiin aina virkamiesten jälkeen, ja vasta sen perästä lueteltiin lautamiehet. Tästä voidaan päätellä, että oikeudessa todistamassa ja käräjäyleisönä istuneilla alamailla oli oma tärkeä osansa tuomion julistamisen kannalta. Pentti Renvallin mukaan käräjille tultiin sekä selvittelemään omia juttuja että uteliaana seuraamaan, millaisiin juttuihin naapurit ja muut kylänmiehet olivat sekaantuneet. Käräjärahvas ei jäänyt kihlakunnanoikeudessa vain sivustakatsojaksi, vaan oikeus kääntyi usein sen puoleen halutessaan kuulla yleisen mielipiteen asiasta. Toisinaan mielipidettä ei tarvinnut sen kummemmin kysellä, kun rahvas jo oma-aloitteisesti puuttui asioiden kulkuun, esimerkiksi esittäessään armoanomuksia tuomittujen puolesta.¹⁶⁹ Rahvaaseen kuuluivat sekä naapurit ja kyläläiset¹⁷⁰ että sen talon väki, missä tapaus oli sattunut sekä luonnollisesti tapaukseen sekaantuneet henkilöt sukulaisineen.

¹⁶⁶ EVAA 27: 2/11, 2 (1648), KL, GH.

¹⁶⁷ Sundin 1992, 5–6.

¹⁶⁸ Karonen 2001b, 245.

¹⁶⁹ Renvall 1949, 35–36. Rahvaan esittämistä armoanomuksista ks. tarkemmin luku neljä.

¹⁷⁰ Smoolantilaiset asuivat ryhmäkylissä vain niillä alueilla, joilla viljan viljely oli kannattavaa kuten Kalmarin läänissä. Sen sijaan tutkimusalueen smoolantilaiset talot sijaitsivat erillään toisistaan. Metsiä hyödynnettiin silti koko kylän voimin. Vaikka kylien talot eivät olleet tiiviisti yhdessä ryppäässä, niin talojen pihapiiri oli umpinainen eli rakennukset olivat kiinni toisissaan. Talonpoikaistilan pihapiiriin kuului päärakennuksen lisäksi rakennus, jossa pantiin olutta, varasto, talli, maakellari, navetta, latoja ja mallassauna. Tupaan kuului yksi huone sekä eteinen ja kamari. Talot olivat maalaamattomia tai ne oli tervattu. Larsson 2006a, 174–175.

Tutkimusaineistossani naapurit tai kyläläiset mainitaan 34 jutussa, ja he toimivat oikeudessa useimmiten todistajina tai ilmiantajina.¹⁷¹

Seudun asukkailla oli oikeuskäsittelyissä monia erilaisia rooleja. Naapurit olivat usein tarkastamassa lasta, kun se oli löytynyt¹⁷², etsivät tarmokkaasti kadonnutta lapsen ruumista¹⁷³ tai sattuiivat löytämään kätketyn lapsen esimerkiksi metsästä tai niityn laidasta¹⁷⁴. He todistivat syntyneen lapsen olleen keskonen¹⁷⁵ tai täysiaikainen¹⁷⁶, välillä taas että kuollut lapsi vaikutti vahingoittumattomalta¹⁷⁷ tai että lapsen ruumiissa näkyi vammoja.¹⁷⁸ Naapurit hakivat nimismiehen, papin tai lautamiehiä paikalle, jos esimerkiksi lumessa nähtiin verisiä jälkiä, ja jotakuta naista osattiin epäillä synnyttäjäksi.¹⁷⁹ Toisinaan asia kääntyi nurinpäin, niin että nimismies kutsutti rikospaikalle rehellisiä naapureita tai muita kyläläisiä, jotta asialle saatiin muitakin todistajia.¹⁸⁰ Esimerkiksi vauvan pesemistä varten tarvittiin kylän vaimoja tai hätäkastajaksi pappi. Naapureita tai kyläläisiä voitiin käyttää oikeudessa todistajina jonkun samalla seudulla asuvan maineesta, tai siitä että joku henkilö oli estynyt tulemasta oikeuteen esimerkiksi sairauden takia.¹⁸¹

TALONVÄKI JA SUKULAISET

Suvun valta muuttui viimeistään 1600-luvulla valtion vallaksi, joka paikallisyhteisöissä näkyi nimenomaan kihlakunnanoikeuksissa. Keskiajalla suvun miesten tehtävänä oli ollut suojella sukuunsa kuuluvia naisia, ja ajaa heidän asiaansa oikeudessa. Naisen miespuolinen suojelija oli naisen isä. 1600-luvulla naiset olivat yksin oikeudessa vastaamassa heitä vastaan esitettyihin syytöksiin, ja isän sijaan naisen suojelijana toimi tämän aviomies. Lapsenmurhasta syytetyillä naisilla ei usein ollut ketään miespuolista suojelijaa, sillä he olivat yleensä naimattomia

¹⁷¹ Naapurit ja kyläläiset toimivat todistajina toki muissakin kuin lapsenmurhajuutissa. Esimerkiksi seksuaalirikosjuuttuja selvitetessä syntiä tehneiden ystävät tai muut lähipiiriin kuuluvat henkilöt olivat ehkä hyvinkin tietoisia meneillään olevista laittomuuksista, mutta antoivat asian olla. Vasta kun asia vietiin käräjille, paikalla olleiden henkilöiden tietämystä asian oikeasta laidasta tai jopa silminnäkiälausuntoja hyödynnettiin. Jokiaho 2000, 118–119, 155 (Saara Niilon tytär todisti ystävänsä Lussi Laurintyttären avioliiton ulkopuolisesta suhteesta ja samoin Lussin kanssa maanneen asemestarin vaimo Riitta tiesi asiasta).

¹⁷² Esim. EVAA 44: 4–5/11, 4 (1658), JL, GH/VHr.

¹⁷³ Esim. EVAA 44: 4–5/11, 5 (1658), JL, GH/NVHr.

¹⁷⁴ Esim. EVAA 45: 3/11, 1 (1657), KL, GH/ÖaHr.

¹⁷⁵ Esim. EVAA 27: 5–6/11, 21 (1650), KL, GH/ÖaHr.

¹⁷⁶ Esim. EVAA 45: 5/11, 9 (1660), KL, GH/KHr.

¹⁷⁷ Esim. EVAA 35: 6/6, 10 (1653), JL, GH/ÖoHr.

¹⁷⁸ Esim. EVAA 27: 2–3/11, 25 (1649), KL, GH/AHr.

¹⁷⁹ Esim. EVAA 27: 2–3/11, 25 (1649), KL, GH/AHr.

¹⁸⁰ Esim. EVAA 62: 1–2/16, 10 (1681), JL, GH/VäaHr.

¹⁸¹ Esim. EVAA 27: 9–10/11, 2 (1650), JL, GH/VäoHr, ja jatkoa tapaukseen EVAA 35: 5/6, 9 (1652), JL, GH/VäoHr.

palveluspiikoja. Tällöin piian suojelijana olisi pitänyt huoneentaulun ideaalin mukaisesti toimia tämän isäntäväki.¹⁸² Lapsenmurhatapauksissa nainen jäi silti usein yksin vastuuseen itsestään, eikä talonväestä ollut suojelijaksi varsinkaan silloin, kun isäntä oli lapsen isä.

Monessa tapauksessa lapsenmurhaajan sukulaisten osuuden selvittely tapahtumissa jäi vähäiseksi, tai siitä ei mainittu ollenkaan tuomiokirjoissa.¹⁸³ Sen sijaan talonväen osuus tapahtumiin mainittiin yleensä ainakin jollain tavalla.¹⁸⁴ Tämä johtunee siitä, että lapsenmurhasta syytetty nainen oli useimmiten piikana jossain toisessa talossa, eikä enää asunut kotonaan, sekä 1600-luvulla tapahtuneesta mentaliteetin muutoksesta.¹⁸⁵ Toisinaan sukulaisten osuus tuli ilmi lapsenmurhatapauksen sivujuonteena. Esimerkiksi Gunnela Andersdotter, 17-vuotiaana lapsenmurhasta tuomittu nuori nainen kertoi, että olisi halunnut lähteä palveluspaikasta kotiinsa, kun huomasi olevansa raskaana, mutta lapsen isä ja samalla palveluspaikan isäntä oli estänyt häntä.¹⁸⁶ Lapsenmurhaoikeudenkäynnissä talonväki kertoi joko omasta aktiivisuudestaan lapsenmurhaepäilyä julkituomiseksi¹⁸⁷, tai selitti miksei raskaus ollut tullut julki. Joskus talonväki selvästi puolusteli tietämättömyyttään raskaudesta, koska talonväen kuului olla perillä tilallaan tapahtuvista asioista.¹⁸⁸ Södra Vedbon kihlakunnanoikeudessa nuhdeltiin eräitä talon emäntiä, jotka olivat nukkuneet syytetyn kanssa samassa sängyssä, mutta eivät olleet huomanneet piian olevan raskaana.¹⁸⁹ Jos lapsen isä oli talon isäntä, oli mahdollista, että hän pyysi lapsen äitiä hankkiutumaan lapsesta eroon kuten yllä mainitussa Gunnela Andersdotterin tapauksessa.

Jos nainen asui vielä kotitalallaan tai perhe oli kiistatta sekaantunut tapaukseen, käsiteltiin vanhempien osuus käräjillä varmasti. Visingsborgin kreivikunnan käräjille tuli 1653 tapaus, jossa kotitalallaan palvellut naimaton nainen Ingeborg Andersdotter oli synnyttänyt ladossa yksin lapsen. Ingeborgin vanhemmat olivat ilmeisesti tienneet tyttärensä raskaudesta. Kun nimismies tuli taloon tiedustelemaan lapsesta, vanhemmat ja Ingeborg vastasivat, etteivät tiedä asiasta mitään.

¹⁸² Esim. Taussi Sjöberg 1996, 155–167, 177–178. Suojelua vastaan piikojen ja renkien tuli kunnioittaa vanhempiaan ja heitä ylemmässä asemassa olevia. Piioiksi ja rengeiksi luettiin paitsi palkollisen asemassa olevia henkilöitä, myös kotitalallaan asuvia, ydinperheeseen kuulumattomia naimattomia miehiä ja naisia. Miettinen 2012, 80 – 81.

¹⁸³ Yhteensä 33 tapauksessa, eli yli puolessa tapauksista sukulaisten osuutta ei mainittu.

¹⁸⁴ Vain 11 tapauksessa talonväen osuutta ei mainittu mitenkään, ja näistä neljässä tapahtumien keskiössä oli itsellistai irtolaisnainen.

¹⁸⁵ Neljässä tapauksessa mainitaan, että nainen asui edelleen vanhempiensa luona, ja kolmessa tapauksessa kaksi sisarta jakoi kotitalouden. Kahdessa tapauksessa syytetty oli oman taloutensa emäntä tai naisen asuinpaikka jäi epäselväksi. 48 tapauksessa nainen oli palveluksessa jollain muulla kuin vanhempiensa tilalla.

¹⁸⁶ Ks. EVAA 58: 1/18, 2 (1674), JL, THR.

¹⁸⁷ Esim. EVAA 56: 1–2/13, 3 (1673), JL, GH/ÖoHr.

¹⁸⁸ Esim. EVAA 45: 3/11, 1 (1657), KL, GH/ÖaHr; Rautelin 2009, 273–277.

¹⁸⁹ EVAA 49: 1–2/14, 7 (1668), JL, GH/SVHr.

Nimismies oli saanut vihiä syntyneestä lapsesta kylällä kiertelevältä irtolaispojalta, joka oli kertonut nimismiehelle kuulleensa huhun, että Ingeborg olisi synnyttänyt pari viikkoa sitten lapsen.¹⁹⁰

Riippumatta siitä, oliko kyseessä kotitalallaan asuva nainen vai palveluspiika, käy tapauksista ilmi, että lapsenmurharikoksen käsittelyssä sekä talonväki että suku puolustivat mainettaan ja kunniaansa. Rikos yritettiin sälyttää kokonaan syytetyn naisen tai syytetyn parin harteille tai se yritettiin kätkeä. Välillä kotitalouden mainetta uhannut yksilö suljettiin ulos sen piiristä. Näin kävi esimerkiksi 1670 Västran kihlakunnassa, jossa yksinkertaiseen huoruuteen syyllistyneen Jöns Anderssonin isä ilmoitti oikeudessa, että oli jo 1667 tehnyt poikansa perinnöttömäksi. Radikaali teko johtui siitä, että Jöns oli pettänyt vaimoaan muiden naisten kanssa jo useampaan otteeseen. Tällä kertaa Jöns oli maannut isänsä piian Elinin kanssa. Ilmoituksellaan isäntä Anders Pedersson halusi osoittaa, ettei hänen taloudessaan suvaittu moista käytöstä, ja että poikansa hairahduksista huolimatta hänen kotitaloudessaan pyrittiin elämään nuhteettomasti.¹⁹¹

2.2.3 Paikallisyhteisö huhujen ja juurujen tulkitsijana

Edellisessä luvussa mainittiin irtolaispojasta, jonka kuuleman huhun seurauksena nimismies lähti tutkimaan oliko Ingeborg synnyttänyt lapsen vai ei. Nimismiehen oli pakko aloittaa asian tutkiminen, koska mahdollisten rikosten selvittäminen oli tärkeää. Naista lähdettiin ottamaan kiinni 13 jutussa kylällä kiertäneen lapsenmurhahuhun takia.¹⁹² Selvittämättömät väärinteot olisivat voineet vetää Jumalan vihan paikallisyhteisön ylle.¹⁹³ Norminmukaista käyttäytymistä ja paikallisyhteisöjä tutkineet historioitsijat ovat lähes poikkeuksetta kiinnittäneet huomiota ihmisten tapaan määrittää oikeaa ja väärää käyttäytymistä yhteisössä huhujen ja juurujen kautta.¹⁹⁴ Piia Einosen väitöskirjassa huhu määritellään niin, että se voi kohdistua kehen tahansa. Juoru taas edellyttää henkilökohtaisempaa tietoa juoruilun kohteesta.¹⁹⁵ Huhujen ja juurujen avulla yhteisö rakensi itselleen kollektiivisen totuuden siitä, miten asiat olivat ja miten ne koettiin. Suullinen

¹⁹⁰ EVAA 35: 6/6, 20 (1653), JL, GH/VF.

¹⁹¹ EVAA 51: 1/17, 4 (1670), JL, GH/VäaHr. Tapausta käsitellään seikkaperäisemmin luvussa kolme, jossa puututaan esimerkiksi siihen, miksei Jönsiä tuomittu kuolemaan noin usean huoruustapauksen perusteella.

¹⁹² Ks. LIITETAULUKKO 11. Nimismiehen ohella kirkonmiehilläkin oli velvollisuutensa huhujen ja juurujen selvittämisessä. Esimerkiksi vuonna 1650 Östran kihlakunnassa kirkkoherra Samuel Näsbyistä oli kuullut kylällä huhun, jonka mukaan Karin Nilsdotter Kolsnääsistä oli synnyttänyt lapsen, ja murhannut sen. Kirkkoherra ei voinut antaa asian olla, vaan tiedusteli asiaa Karinilta monen kyläläisen läsnä olleessa. Tuolloin Karinille ei jäänyt muuta vaihtoehtoa kuin kertoa tarinansa. EVAA 27: 5–6/11, 21 (1650), KL, GH/ÖaHr.

¹⁹³ Einonen 2005, 222.

¹⁹⁴ Esim. Aalto 1996, 93–96; 133–135; Eilola 2009b, 159–183; Jokiaho 2000, 135–141; Lövkrona 1999, 155–157; Saarimäki 2010, 96–97; Telste 1993, 184.

¹⁹⁵ Einonen, 2005, 221.

tiedonvälittäminen oli tärkeää, koska luku- ja kirjoitustaito ei ollut itsestäänselvyys 1600-luvulla.¹⁹⁶ Joissain tapauksissa suullista tiedonvälittämistä käytettiin myös valheiden levittämiseen ja joidenkin muiden yhteisön jäsenten aseman heikentämiseen oman aseman pönkittämiseksi, kuten tutkimusaineistossani esiintyvässä mustamaalaustapauksessa.¹⁹⁷ Juoruilua ja huhujen levittämistä pidettiin negatiivisena asiana, ja laissa juorut rinnastettiin kunnianloukkauksiin.¹⁹⁸ Silti esimodernin ajan yhteisössä juoruiltiin ja huhuja levitettiin joka päivä, sillä ne muodostivat olennaisen osan ihmisten arkipuheesta, ja olivat osa sosiaalista kanssakäymistä.¹⁹⁹

Naisen raskaana olosta oli toisinaan juoruiltu jo ennen synnytystä, joten synnytyksen merkit maassa tai jonkun naisen pienentynyt vatsa saivat naapurit ja kyläläiset ilmoittamaan epäilyksistään nimismiehille, voudeille ja/tai papeille.²⁰⁰ Södra Vedbossa vuonna 1674 itsellisenä Hefvikin tilalla asuneen Karin Amundsdotterin vatsa pienentyi yllättäen. Hefvikin tilan naiset huomasivat oitis muutoksen naisen vartalossa, mutteivät maininneet siitä mitään Karinille. Karin pyysi toista tilalla asunutta vanhaa naista hakemaan lapsen joen jäältä, jossa oli sen synnyttänyt, toivoen ettei tämä kertoisi asiasta kenellekään. Vanha nainen ei lähtenyt lapsen hakuun yksin, vaan otti mukaansa kolme kylän miestä, ja näin oikeusprosessi alkoi.²⁰¹ Miksi sitten muut tilan naiset vaikenivat, vaikka huomasivat selvän muutoksen Karinin vartalossa? Seuraavassa kappaleessa tutustutaan tarkemmin esimerkiksi naisen ruumiin toimintoihin liittyviin uskomuksiin.

2.3 Norminmukainen raskaus ja synnytys sekä kirkottaminen

2.3.1 Raskauteen ja synnytykseen liittyvät tavat, uskomukset ja myytit

Lapsenmurharikoksen käsittelyssä pyrittiin selvittämään, oliko syytetty nainen tahallaan riistänyt lapsensa hengen, toisin sanoen oliko kyseessä rikos jonkun toisen ihmisen elämää vastaan. Koska

¹⁹⁶ Einonen 2005, 224.

¹⁹⁷ EVAA 58: 1/18, 15 (1674), JL, GH/MHr.

¹⁹⁸ Kaupungeissa miesten verkostot perustuivat luottamukseen ja raastuvanoikeuden kokouksiin, mitkä luettiin julkisiksi tapahtumiksi. Näissä tapahtumissa (public area) miesten puhetta kontrolloitiin ja puheen todenperäisyyttä arvioitiin. Naisten juttelulla ei ollut väliä niin kauan kuin puheet pysyivät kotitalouden sisällä (liittyen juoruihin). Jos naisten puheesta tuli julkista, niin sitä kontrolloitiin samalla tavoin kuin miesten puhetta. Toisin sanoen tällaisessa tilanteessa odotettiin, että naisen julkinen puhe voitaisiin todentaa aivan kuin miesten puhe samantyyppisessä tilanteessa. Aviomiesten tehtävä oli kontrolloida vaimojensa puhetta, mikäli naisten puheet aiheuttivat konfliktitilanteita kaupungissa. Kontrolloimaton puhe oli vaarallista, koska se saattoi vahingoittaa tai jopa tuhota henkilön hyvän nimen ja maineen sekä toimintamahdollisuudet yhteisössä. Siinä mielessä löysä puhe saattoi olla yhtä haitallista kuin todennettu kunnian loukkaaminen. Eilola 2009b, 167–168.

¹⁹⁹ Einonen 2005, 223; Eilola 2009b, 160–162.

²⁰⁰ Juoruilu on tyypillisesti liitetty naisten käyttäytymiseen, vaikka miehet olisivatkin juoruilleet aivan yhtä paljon kuin naisetkin. Eilola 2009b, 167.

²⁰¹ EVAA 58: 1–2/18, 6 (1674), JL, GH/SVHr.

lapsi yleensä menehtyi heti synnytyksen jälkeen tai sen aikana, oikeuden mielenkiinto kohdistui käsittelyssä siihen, miten nainen oli menetellyt raskausaikanaan, ja miten synnytys oli tapahtunut.²⁰² Siksi on syytä selvittää, millaiseksi 1600-luvulla eläneen naisen tavallinen raskaus ja synnytystapahtuma miellettiin, ja miten tämä ilmeni lapsenmurhien käsittelyssä. Esimerkkinä toimii tapaus Västran kihlakunnasta, Jönköpingin läänistä.

RASKAUS

Ihannelanteessa raskaus ja synnytys olivat 1600-luvulla vain avioliitossa elävän naisen, vaimon ja emännän, tehtävä ja velvollisuus.²⁰³ Seksuaalisuus ja äitiys kuuluivat ainoastaan avioliittoon.²⁰⁴ Aviovaimojen tehtävänä oli myös muiden kotitalouden piirissä olevien sukulaisnaisten ja piikojen siveellisyyden tarkkailu ja raskaaksi tulemisen kontrollointi. Periaatteessa valvonta kosketti kaikkia kotitalouden jäseniä isännistä emäntiin ja palvelusväkeen, mutta käytännössä oikeus katsoi kotitalouden emännän tai muun naimisissa olevan naisen olevan vastuussa kotitaloutensa piirissä tapahtuneesta seksuaalirikoksesta tai lapsenmurhasta.²⁰⁵ Miten ihanne tietyytyypisistä raskaudesta ja synnytyksestä siis kytkeytyi lapsenmurhajuuttuun?

Kesäkuussa 1681 nimismies Erik Larsson syytti Västran kihlakunnassa, Malmbäckin pitäjässä ja Fallan kylässä asuvaa nuorta naimatonta naista, Ingrid Pärssonia, lapsenmurhasta. Ingrid oli synnyttänyt kuolleen lapsen, ja käräjillä ryhdyttiin selvittämään, oliko kyseessä murha. Oikeudessa saatiin selville, ettei Ingrid ollut ennen synnytystä kertonut raskaudestaan kenellekään, ei lapsen isälle renki Olof Anderssonille eikä edes sisarelleen Ingeborg Pärssonille, jonka kanssa Ingrid asui. Tämä tieto oli oikeuden mielestä raskauttava. Kuulusteluissa Ingeborg kertoi, ettei ollut havainnut siskonsa raskautta. Samoin oli laita muun käräjärahvaan kanssa.²⁰⁶

Ilmeisesti syytetyn sisar Ingeborg oli tässä jutussa se nainen, jonka olisi pitänyt valvoa (pikku)siskonsa siveellisyyttä ja saada hänet paljastamaan raskautensa, vaikka Ingeborg ei ollutkaan naimisissa. Ingeborg oli tämän kotitalouden pää, koska sisaret asuivat torpassaan kahdestaan, ja siksi valvontatehtävä kuului nimenomaan vanhemmalle siskolle. Nuorempi Ingrid oli odottanut aviotonta lasta. Oliko Ingrid siis tahallaan salannut raskautensa, koska suunnitelmana oli myöhemmin hankkiutua lapsesta eroon?

²⁰² Rautelin 2009, 149.

²⁰³ Bergnlöv 2004, 90; Rautelin 2009, 233. Vain aikuiset naiset saivat olla mukana synnytyksessä. Stark-Arola 1998, 104.

²⁰⁴ Frykman 1977, 64–77; Lövkrona 1999, 161–162, 170–174; Ollila 2001, 83; Telste 1993, 178–182.

²⁰⁵ Lövkrona 1999, 165; Rautelin 2009, 227–228.

²⁰⁶ EVAA 62: 2/16, 10 (1681), JL, VääHr.

Tutkimuskirjallisuuden mukaan naiset salasivat tietoisesti raskautensa muilta yhteisön jäseniltä.²⁰⁷ Esimodernissa yhteisössä raskauden paljastaminen saattoi olla uhka äidille. Jos naimisissa oleva nainen saikin keskenmenon, häntä voitiin pitää hedelmättömänä, ja vaimon kunnia lapsensynnyttäjänä saattoi joutua häpeään. Siksi käytäntönä oli raskauden salailu silloinkin kun oli kyse avioliitossa siitetystä lapsesta.²⁰⁸ Käräjillä kävi ilmi, että Ingrid oli kyllä ajatellut kertoa raskaudesta sisarelleen, mutta lapsi oli syntynyt niin yllättäen, ettei hän ollut ehtinyt sitä tehdä.²⁰⁹

Miten aikalaiset saivat selville, oliko joku raskaana? Yleisinä raskauden merkkeinä pidettiin (ja pidetään) naisen huonovointisuutta, oksentelua, turvonneita rintoja, kasvavaa vatsaa ja poisjääneitä kuukautisia.²¹⁰ Raskauden merkkien lisäksi voitiin seurata naisen käyttäytymistä. Raskaana olevat naiset välttelivät yleensä hautausmaalle menoa, ruumiiden käsittelyä ja sairaiden luona vierailua. He söivät vain tietynlaista ruokaa, eivätkä esimerkiksi ottaneet hevosia irti vaunuista. Nainen siis paljasti raskautensa epäsuorasti kulttuurisessa kontekstissa tiettyjä yhteisesti hyväksytyjä koodeja noudattaen, joita paikallisyhteisö tulkitsi.²¹¹

Lakiin kirjoitettu ideaali oli, että nainen paljastaisi raskautensa suullisesti muille.²¹² Tämä oli kuitenkin ristiriidassa yhteisön tapojen kanssa, koska kokeneetkaan äidit eivät yleensä voineet olla täysin varmoja raskaudestaan ennen kuin se oli jo pitkälle kehittynyt. Raskauden ensimerkit voitiin tulkita sairaudeksi. Esimerkiksi 1600-luvun Englannissa naisen vatsan turpoamiselle annettiin kahtalaisia merkityksiä. Naimattoman naisen turpoaminen tulkittiin useimmiten sairaudeksi ennen kuin raskautta oli todistettu. Jos naimisissa olevan naisen vatsa pyöristyi, raskautta epäiltiin helpommin.²¹³ Syytetyn sisar Ingeborg kertoi, että Ingrid oli vankkarakenteinen ja teki raskasta ruumiillista työtä. Siksi sisar ei ollut huomannut Ingridin vatsan pyöristymistä. Syynä voi olla sekin, ettei Ingeborg osannut aavistellakaan siskonsa voivan olla raskaana.²¹⁴

Yhteisön suhtautumista ja raskauteen liittyviä ajattelutapoja voidaan suhteuttaa Ingridin toimintaan. Ingrid kertoi oikeudessa aikomuksesta paljastaa raskautensa. Samoin hän kertoi, että oli tuntenut lapsen liikkeet ennen synnytystä.²¹⁵ Kokeneemmatkin äidit olivat raskaudestaan

²⁰⁷ Bergnelöv 2004, 276–327; Lövkrona 1999, 126–127.

²⁰⁸ Rautelin 2009, 232.

²⁰⁹ EVAA 62: 2/16, 10 (1681), JL, VääHr.

²¹⁰ Rautelin 2009, 229.

²¹¹ Gowing 2003, 114; Rautelin 2009, 232.

²¹² Bergnelöv 2004, 423.

²¹³ Gowing 2003, 119.

²¹⁴ EVAA 62: 2/16, 10 (1681), JL, VääHr.

²¹⁵ EVAA 62: 2/16, 10 (1681), JL, VääHr.

varmoja vasta silloin, kun lapsi alkoi liikehtiä kohdussa. Ingrid oli mitä luultavimmin tullut raskaaksi ensimmäistä kertaa elämässään, sillä hänen ”nuoruuden tietämättömyyteensä” kiinnitettiin useasti huomiota sekä kihlakunnankäräjillä että hovioikeuden käsittelyssä.²¹⁶ Ensisynnyttäjälle raskauden merkkien tulkitseminen oli yleensä vaikeaa, varsinkin kun raskauden puheeksi ottaminen muiden naisten kanssa katsottiin häpeälliseksi toimenpiteeksi.²¹⁷

Jos nainen itsekään ei voinut olla varma raskaudestaan, vielä vaikeampaa sen päättely oli paikallisyhteisölle, varsinkin jos raskaana oleva nainen ei tuntenut yhteisössä vallitsevaa raskaana olevan naisen käyttäytymiseen liittyvää kulttuurikoodia.²¹⁸ Eräiden tutkijoiden mielestä raskauden salaaminen oli tahallinen strategia, koska lapsenmurhaajat kieltäytyivät elämästä naimattomina äiteinä.²¹⁹ Toisinaan on arveltu, että raskautensa salaava nainen jätti osallistumatta yhteisön riitteihin, jotka olisivat vahvistaneet hänen tulevan äitiytensä. Näin hän sulki odottamansa lapsen ulos yhteisöstä, joten lasta ei kulttuurisessa mielessä ollut olemassa. Siksi lapsen surmaaminen saattoi olla ikään kuin yhteisöä uhkaavan vieraan objektin poistamistoimenpide.²²⁰ Joidenkin tutkijoiden mielestä raskauden salaaminen ei ollut aktiivista eikä passiivista, vaan lapsenmurhasta syytetyt naiset käyttäytyivät kuten heidän oletettiin: raskaudesta ei puhuttu.²²¹ Ingridin ei tietoisesti salannut raskauttaan, vaan sai keskenmenon. Syytetty kertoi oikeudessa varsin mielenkiintoisella tavalla siitä, miten oli yrittänyt päätellä omaa synnytysaikaansa. Ingrid nimittäin määritteli sukupuolisuhteensa alkaneen renki Olofin kanssa ”silloin kun isoreduktio alkoi Västran kihlakunnassa”. Renkikin myönsi asian olleen niin.²²² Raskaudesta oltiin varmoja vasta sitten, kun lapsi oli alkanut liikkua naisen vatsassa. Lapsen liikkuminen alkoi yksilöstä riippuen raskausviikkojen 14–19 välisenä aikana, joten naiset eivät pystyneet määrittelemään synnytysaikaa yhtä tarkasti kuin nykyään laskettu aika määritellään. Syntymäajan tarkka päätteleminen oli melkein mahdotonta esimodernilla ajalla.²²³ Tämä ei tietenkään tarkoita, ettei siihen olisi pyritty. Kihlakunnantuomari Daniel Wässman laski, että lapsi oli syntynyt seitsemän viikkoa etuajassa. Laskelma perustui siihen, että tuomarin mukaan isoreduktio oli alkanut Sävsjön

²¹⁶ EVAA 62: 1–2/16, 10 (1681), JL, GH/VäaHr.

²¹⁷ Rautelin 229–230.

²¹⁸ Rautelin 2009, 286, 290–291.

²¹⁹ Lövkrona 1999, 153. Rahvaan käyttämistä raskauden estämisen keinoista ks. Tillhagen 1983, 67 – 73.

²²⁰ Eilola 2000, 195 ja viite 61.

²²¹ Rautelin 2009, 290; Telste 1999, 299.

²²² EVAA 62: 2/16, 10 (1681), JL, VäaHr. ”Jordh Ransakningen”. Aikamäärytyksistä tuomiokirjoissa ks. esim. Ågren 1998, 54–57, 87–89, 92–142. Ågren antaa myös valaisevan esimerkin tuomiokirjoissa käytetyistä erilaisista aikamääreistä sivulla 118. Synnytyksen ajankohdasta ks. tarkemmin luku kolme. Isoreduktiosta ks. tarkemmin esim. Karonen 2001b, 290–293.

²²³ Rautelin 2009, 230.

pitäjässä 17. heinäkuuta vuonna 1680. Ingridin kertoman mukaan lapsi oli syntynyt ”sen julman murhaajan ylimääräisten kärkeä aikana”, jonka tuomari tiesi tapahtuneen 15. maaliskuuta 1681.²²⁴

SYNNYTYS

Lapsivuodeaikana äidin katsottiin olevan epäpuhdas ja alttiina monille vaaroille tai vieraille voimille, jotka uhkasivat hänen kehoaan.²²⁵ Naisen synnyttämishetki nähtiin vaarallisena rajatilanteena elämän ja kuoleman välillä, koska äidin ja lapsen kuolleisuus synnytyksen yhteydessä oli suuri ennen nykyaikaisen lääketieteen kehittymistä.²²⁶ Synnytyksen aikana oltiin tekemisissä niin sanotun alemman ruumiin²²⁷ kanssa, joka sijoittui vyötärön alapuolelle, ja jota leimasivat vietit ja estottomuus.²²⁸ Alemman ruumiin käsitteleminen fyysisesti tai sanallisesti (esimerkiksi raskaudesta kysyminen) oli häpeällistä, eikä esimerkiksi kättilö koskaan tarkastanut naisen raskautta tämän alapäästä. Sen sijaan rintojen ja vatsan koetteleminen raskauden varmistamiseksi oli tavallista.²²⁹

Ingridin synnytys tapahtui seuraavasti. Perjantaina Ingrid oli kaatunut naapuritorpan portaissa hakiessaan sieltä maitoa. Onnettomuuden jälkeisenä maanantai-iltana hän oli tuntenut vatsassaan kouristuksia ja mennyt ulos.²³⁰ Kun Ingrid oli tulossa takaisin sisään tupaan, lapsi syntyi yhtäkkiä tuvan oven edessä. Ingrid ei ehtinyt tehdä muuta kuin laittaa kätensä alleen, jottei lapsi tippuisi maahan. Tämän jälkeen Ingrid huusi sisarelleen Ingeborgille ”Herää! Olen synnyttänyt lapsen!”. Ingrid kertoi oikeudessa, että koska pihalla oli pimeää, hän ei tiennyt oliko lapsi elävä vai kuollut ennen kuin sisko ehti apuun, ja pihalle saatiin valoa tulen avulla. Vasta silloin huomattiin, että lapsi oli menehtynyt.²³¹

Raamatun mukaan naisen tuli synnyttäessä tuntee kipua ja tuskaa. Tämä yhdistettynä jumalanpelkoon ja hurskauteen takasi sen, että lapsen syntymä sujui hyvin. Ruotsalaisessa

²²⁴ EVAA 62: 2/16, 10 (1681), JL, VääHr.

²²⁵ Gowing 2003, 151–152; Bergenlöv 2004, 90; Rautelin 2009 295 – 296.

²²⁶ Rautelin 2009, 323.

²²⁷ Naisen ruumista pidettiin kontrolloimattomana, saastaisena ja demonisena. Miehen ruumis sen sijaan oli rationaalisuuden ja ennustettavuuden ilmentymä. Rautelin 2009, 323.

²²⁸ Eilola 2003b, 262. Alemman ruumiin vastakohtaksi määriteltiin ylempi ruumis, johon liitettiin järki, hurskaus ja pidättyväisyys.

²²⁹ Frykman 1977, 106–117; Lövkrona 1999, 165–170; Rautelin 2009, 231, 270–271; Telste 1993, 214–215.

²³⁰ Ulos menemisellä viitataan tässä mielestäni siihen, että Ingrid meni ulos vessa-asioilleen. Hän ei omien sanojensa mukaan ollut vielä tuolloin odottanut lapsen olevan syntymässä, joten mahakrampin oli ehkä ajateltu johtuvan jonkinlaisesta vatsataudista. EVAA 62: 2/16, 10 (1681), JL, VääHr.

²³¹ EVAA 62: 2/16, 10 (1681), JL, VääHr.

kansanperinteessä uskottiin, että jos nainen paljasti synnytyksen aikana lapsen isän nimen, niin synnytyskivut vähenivät.²³² Rakkaudettomuus lasta kohtaan ja raskauskipujen alaisuuteen taipumattomuus olivat merkkejä huonosta äitiydestä, ja siitä että äiti saattoi kuolla synnytyksen aikana.²³³ Lapsenmurhaajien synnytysten uskottiin olevan epätavallisen helppoja ja nopeita.²³⁴ Periaatteessa Ingridin synnytys vastasi näitä ominaispiirteitä.

Synnyttäminen oli luonteeltaan naiskollektiivinen tapahtuma. Synnytystapahtumaan pyydettiin avustajaksi kotitalouden vanhempia ja kokeneita naisia. Avustamaan pyydetyn naisen arvovalta kasvoi muiden naisten silmissä. Tehtävä oli osa naimisissa olevien naisten elämää ja kunnian muodostumista. Muita naisia haluttiin synnytykseen mukaan myös siksi, että synnytyksen aikana naisen ruumissa pesivät pahat voimat saattoivat ottaa naisen valtaansa. Naisen katsottiin luonnostaan tulevan murhanhimoiseksi synnytyksen aikana, ja siksi synnytystapahtumassa oli oltava mukana todistajia, jotka saattoivat puhua naisen puolesta, jos lapsi jostain syystä kuoli synnytyksessä.²³⁵ Sofia Kotilaisen mukaan kirkonkirjoihin oli 1600-luvun lopulta alkaen merkitty lapsen hätäkastajaksi paljon naisia, koska synnytyksessä apuna olleilla naisilla oli lupa toimittaa kaste, jos pappia tai muuta kristinopin taitajaa ei ollut saatavilla.²³⁶

Lapsen kuolemantapauksen yhteydessä yksi todistaja ei yleensä riittänyt, vaan todistajia piti olla vähintään kaksi, koska naisia pidettiin epäluotettavina synnytyksen aikana.²³⁷ Todistajaksi ei kelvannut rikoksesta tuomittu henkilö, vaan todistajan tuli olla hyvämaineinen ja mieluiten puolueeton eli ei synnyttäjän verisukulainen tai emäntä. Periaatteessa kuolemantapauksessa todistajaksi kelpasi vuoden 1734 jälkeen vain vieras naimisissa oleva nainen, mikä aiheutti ongelmia kotitaloudelle.²³⁸ Paikallisyhteisön näkövinkkelistä synnyttäjän äiti tai palveluspaikan emäntä olivat jo kotitalouden naisvaltahierarkiankin kannalta oikeutetuimmat avustamaan lähipiirissään synnyttäviä naisia.

Ingridin jutussa synnytyshetkellä tai juuri sen jälkeen paikalla oli vain hänen sisarensa Ingeborg, joka oli edellä mainittuun puolueettomuusperiaatteeseen nähden jäävi. Ingeborg ei kuitenkaan

²³² Lindstedt Cronberg 1997, 93.

²³³ Rautelin 2009, 295.

²³⁴ Rautelin 2009, 322.

²³⁵ Gowing 2003, 151–152; Bergenlöv 2004, 90; Rautelin 2009, 295–296, 306.

²³⁶ Kotilainen 2008, 134.

²³⁷ Tämä koski siis sekä ns. normaaleja kuolemantapauksia, sekä niitä tapauksia jotka päättyivät lapsenmurhaoikeudenkäyntiin.

²³⁸ Rautelin 2009, 307.

näytä olleen tietämätön vallinneista ihanteista, sillä aamun valjettua hän meni heti ensi töikseen hakemaan kolmea rehellistä naista sisarten torpalle lasta tarkastamaan. Fallan kylästä tulleet naiset antoivat oikeudessa valansa, että syntynyt lapsi oli ollut erittäin pieni ja laiha ja heidän mielestään keskonen. Tarkastajat olivat sitä mieltä, ettei Ingrid ollut yrittänyt väkivalloin tappaa lastaan. Lasta tarkistamassa oli ilmeisesti ollut vielä kolme lautamiestä, jotka lähettivät oman valahtoisen todistuksensa kirjallisesti oikeuteen. Lautamiehet olivat nimittäin samaan aikaan istumassa ylimääräisiä käräjiä toisessa pitäjässä. Myös he todistivat, että lapsi oli ollut keskonen eikä siinä ollut väkivallan merkkejä.²³⁹

1600-luvulla eläneiden ruotsalaisten lainsäätäjien mielestä yksin synnyttäminen oli ”epäinhimillinen ja epäkristillinen pahanteko ja murha” jonka täytyi välttämättä tapahtua ”pahat mielessä”. Koska ideaalitulanteessa nainen synnytti muiden naisten keskuudessa, oli yksin synnyttäminen välitön rajanylitys.²⁴⁰ Paikallisyhteisöissä tämän ideaalin toteuttaminen ei luonnistunut muitta mutkitta. Koska naiset eivät koskaan voineet olla täysin varmoja siitä, oliko kyseessä raskaus vai sairaus, he paljastivat synnytyskipunsa vasta, kun tarvitsivat konkreettisesti apua lapsen maailmaan saattamisessa.²⁴¹ Naiset tekivät maataloustöitä normaalisti vielä supistusten alettuakin.²⁴² Vasta erittäin voimakkaista supistuksista kerrottiin muille.²⁴³ Edellä

²³⁹ EVAA 62: 2/16, 10 (1681), JL, VaaHr.

²⁴⁰ Rautelin 2009, 296.

²⁴¹ Rautelin 2009, 313.

²⁴² Karjatalousvaltaisessa Smoolannissa lypsäminen, lehmistä ja vasikoista sekä lampaista huolehtiminen, kirnuaminen ja juuston tekeminen olivat tyyppisiä naisten töitä 1600-luvulla. Naisten tehtäviin kuului vielä lapsista huolehtiminen, ruoan laittaminen ja leipominen, kehrääminen ja kutominen, sänkyjen petaaminen ja oluen paneminen. Miehet ja naiset osallistuivat molemmat sadonkorjuuseen, jossa naiset keskittyivät korsien haravoimiseen, ja miehet sitoivat viljankorret ja laittoivat ne seipäisiin. Miesten tehtäviin kuului kylväminen, hevosten taltuttaminen, aseiden ja maataloustyökalujen hiominen, kyntäminen, aidan pystyttäminen ja sotiminen. Lisäksi miesten töihin luettiin äestys, metsänhakkus ja ylipäättäen fyysistä voimaa vaativat työt. (Larsson & Österberg 1985, 134; Larsson 1999, 144–145.) Miesten ja naisten askareet oli tarkoin määritelty 1600-luvulla, eivätkä miehet tehneet naisen töitä. (Markkola 1991, 21). Esimerkiksi lehmä, navetta ja maito liittyivät symbolisesti naiseen ja naiseuteen, joten miehille olisi ollut alentavaa olla tekemisissä näiden asioiden kanssa. (Rahikainen 2006, 26.) Joissain tapauksissa naiset joutuivat miesten töihin, varsinkin kun sotainen 1600-luku verotti miestyövoimaa. Suomessa piikojen osuus palvelusväestä oli suurempi renkeihin verrattuna 1600-luvun puoleen väliin saakka, ja vasta 1600-luvun lopulla renkien lukumäärä ylitti piikojen lukumäärän. Renkien osuus laski uudelleen Suuren Pohjan sodan alettua. (Nygård 1989, 84–88; Rahikainen 2006, 21. Ks. myös Wilmi 1991, 77–89, 95–99.) Ruotsissa piikojen osuus vuosipalkollisista ylitti renkien määrän koko 1600-luvun ajan. (Rahikainen 2006, 21.) Piikojen ja emäntien työt oli nekin jaettu: emäntä ja talon tyttäret hoitelivat naisten työt tilalla joko itsenäisesti tai piian avustuksella. Jos talonpoikaistalossa oli piika, hän oli useimmiten vastuussa navetta- ja ulkotöistä kuten heinäkorjuusta. (Lahtinen 2006, 36; Markkola 1991, 104; Nygård 1989, 88–89; Rahikainen 2006, 22.) Kuninkaan ja aateliston kartanoissa työskenteli sisäpiikoja, navettapiikoja, sikojen hoitajia sekä kutojapiikoja. Maataloustuotantoon keskittyvissä kartanoissa noin puolet työvoimasta saattoi olla naisia. (Lahtinen 2006, 36.)

²⁴³ Suomessa joillakin seuduilla (Pohjanmaa, Häme, Savo, Karjala) naisilla oli tapana tehdä töitä ja synnyttää yksin esimerkiksi pellolla. Taustalla oli näkemys siitä, että miesten töitä tai muuten kovaa ruumiillista työtä tekevät naiset eivät voineet näyttää heikkouttaan synnytyksenäkään aikana. Tämä heikensi fyysisesti heikompien naisten asemaa, ja aiheutti sen, että synnytyskivuista alettiin vaieta. Kivut oli kestettävä ”kuin mies” ja samoin synnyttämisestä oli

mainituista seikoista johtuen ei ollut epätavallista, että lapsi ehti syntyä, ennen kuin apu ehti perille tai että lapsi syntyi suoraan naapurien käsiin. Köyhissä taloissa naisen puoliso saattoi auttaa synnytyksessä, jos ketään muuta ei ollut saatavilla.²⁴⁴

Koska raskautta ja synnytystä pidettiin naimisissa olevien naisten etuoikeutena, oli naimattomien naisten vaikeampi saada apua synnytykseen kuin naimisissa olevien kanssasisartensa. Joissain tapauksissa nainen synnytti yksin, koska naimattoman synnyttäjän apu yksinkertaisesti laiminlyötiin.²⁴⁵ Ingridin kohdalla yksin synnyttäminen ei kuitenkaan johtunut ainakaan pelkästään siitä, että hän oli naimaton raskaana oleva nainen. Pikemminkin kyse oli vahingosta, ja siitä ettei ensisynnyttäjä ollut ehkä edes ajatellut keskenmenon mahdollisuutta, ennen kuin se oli jo tapahtunut. Tästä kertoo myös käräjillä moneen kertaan mainittu Ingridin nuoruus ja se, että hän oli ajatellut vielä hyvin ehtivänsä kertoa raskaudesta sisarelleen.²⁴⁶

Kihlakunnanoikeus punnitsi todisteita tarkkaan ennen tuomion julistamista. Ingridin puolesta puhuivat ensinnä se, ettei hän ollut kätkenyt lastaan synnytyksen jälkeen, eikä toisaalta ollut synnyttänyt aivan yksin, vaan huutanut sisartaan apuun. Sekä Ingrid että sisko Ingeborg olivat huolehtineet asian paljastamisesta muille yhteisön jäsenille, ja kutsuneet todistajat tarkastamaan lapsen ruumiin. Oikeus ei kuitenkaan katsonut hyvällä sitä, että Ingrid oli tullut raskaaksi avioliiton ulkopuolisesta suhteesta, eikä sitä ettei Ingrid ollut kertonut raskaudesta kenellekään. Kihlakunnanoikeuden mielestä myös se, että Ingrid oli lähtenyt ulos tuvasta synnytyksen aikaan, oli epäilyttävää. Näiden kolmen viimeksi mainitun seikan perusteella oikeus tuomitsi Ingridin menettämään henkensä.²⁴⁷

Käräjärahvas ei ollut tyytyväinen kihlakunnanoikeuden tuomioon, vaan vaati äänekkäästi oikeutta ottamaan huomioon, että raskauden paljastamatta jättäminen oli johtunut Ingridin nuoresta iästä ja nuoruuden ymmärtämättömyydestä. Samoin painotettiin, että Ingrid oli ajatellut voivansa vielä myöhemmin paljastaa raskautensa sisarelleen.²⁴⁸ Mielenkiintoisena yksityiskohtana mainitaan sekin, että Ingrid oli kysyttäessä kertonut käräjillä, ettei ollut koskaan kuullutkaan Kuninkaallisen

selviydettävä yksin. Raskasta työtä tehnyt Ingrid ei kertonut sisarelleen kivuistaan, kun oli mennyt ulos maanantai-iltana. Suomen mallia voitaneen ainakin tältä osin soveltaa myös Smoolantiin. Rautelin 2009, 298, 300–302.

²⁴⁴ Apo 1995, 35; Pentikäinen 1971, 156.

²⁴⁵ Gowing 2003, 151–154.

²⁴⁶ EVAA 62: 1–2/16, 10 (1681), JL, GH/VäaHr.

²⁴⁷ EVAA 62: 2/16, 10 (1681), JL, VäaHr.

²⁴⁸ Käräjärahvaan armoanomuksista ks. tarkemmin luku neljä.

Majesteetin lapsenmurhaplakaatista.²⁴⁹ Ilmeisesti rahvas yritti tälläkin argumentilla painottaa Ingridin nuoruutta tai vierittää tietämättömyydestä johtunutta vahinkoa pappien syyksi. Pappien tuli nimittäin huolehtia siitä, että plakaatin sisältö kuulutettiin säännöllisin väliajoin saarnastuolista.²⁵⁰ Hovioikeus korosti rahvaankin esille nostamia lieventäviä seikkoja, minkä jälkeen Ingrid tuomittiin lopulta 20 hopeatalerin sakkoon ja kirkonrangaistukseen salavuoteudesta.²⁵¹

Raskautta ja synnytystä ympäröi sama häpeä naisen ruumiista, minkä tähden niiden salaaminen oli sallittua yhteisöissä, vaikka esivallat vaativatkin paljastamista ja avoimuutta.²⁵² Paikallisyhteisö määritteli sen, mikä oli raskauden ja synnyttämisen suhteen sopivaa ja mikä ei.²⁵³ Sen sijaan synnytyksen jälkeen paikallisyhteisökin vaati lapsen paljastamista, jotta lapsi voitaisiin ottaa sen jäseneksi.²⁵⁴ Nainen kirkotettiin ja lapsi kastettiin, ja näin sekä äiti että lapsi voitiin integroida paikallisyhteisöön.²⁵⁵

2.3.2 Kirkottaminen

Esimoderneissa uskonnollisissa teksteissä raskaus määriteltiin problemaattiseksi ajaksi, jolloin raskaana olevan naisen lähipiiriin kristillisiin tehtäviin kuului suojella ja huolehtia raskaana olevasta naisesta.²⁵⁶ Raskausajan ja synnytyksen aikaisen naisia leimanneen epäpuhtaan välitilan jälkeen naista odotti siirtyminen uuteen elämänvaiheeseen. Tämä siirtymäriitti oli naisen kirkottaminen, jonka tehtävänä oli antaa naiselle uusi status ja identiteetti.²⁵⁷ Ruotsin kielen termi ”kyrktagning” antaa paremman kuvan kirkottamisen luonteesta kuin suomalainen vastineensa. Kyseessä oli siis naisen ottaminen uudelleen kirkon piiriin. Riitin tarkoituksena oli sosiaalinen puhdistautuminen, jonka jälkeen nainen voitiin ottaa lapsivuoteesta uudelleen osaksi muuta yhteisöä.²⁵⁸

²⁴⁹ EVAA 62: 2/16, 10 (1681), JL, VäaHr.

²⁵⁰ *Påbud om Barnamord 1681*. Backman 1996, 29; Bergenlöv 2004, 246–253.

²⁵¹ EVAA 62: 1–2/16, 10 (1681), JL, GH/VäaHr.

²⁵² Rautelin 2009, 298.

²⁵³ Jos avioparilla oli esimerkiksi ”liian vähän” lapsia, heitä pilkattiin ja heidät tehtiin naurunalaisiksi. Toisaalta taas ”liian useat” raskaudet nähtiin häpeällisenä kohtuuttoman aktiivisen seksuaalinelämän merkinä. Rautelin 2009, 233; Stark-Arola 1998, 142–147.

²⁵⁴ Toisaalta keskenmenoista vaiettiin ja keskoset haudattiin salassa. Rautelin 2009, 316.

²⁵⁵ Rautelin 2009, 316.

²⁵⁶ Rautelin 2009, 224–225.

²⁵⁷ Sandén 2006, 654. Kirkkoon ottamisen ja synnyttämisen välinen suositusaika oli 40 vuorokautta. Sen ylittämistä pidettiin tuomittavana. Lempiäinen 1967, 357.

²⁵⁸ Kotilainen 2008, 202. Kirkottamisseremonian tarkoituksena oli, että nainen kiittäisi Jumalaa hänen osoittamastaan hyvydestä. Lempiäinen 1967, 182–183.

Vuoden 1686 kirkkolain mukaan kirkottaminen oli pakollista, ja sen tuli tapahtua kuusi viikkoa synnyttämisen jälkeen. Naimisissa oleville naisille tämä tarkoitti kunniallisen elämän aloittamista äitinä ja vaimona, koska hän oli täyttänyt kristillisen tehtävänsä synnyttämällä lapsia. Kirkkoonotto oli hänelle iloinen asia, ja manifestoi naisen äitiyttä ja paikallisyhteisön arvonormeja. Annika Sandénin mukaan kirkottaminen oli vaimoille ylpeyden aihe.²⁵⁹ Naimattoman äidin kirkkoon otto poikkesi tavallisesta kirkottamisesta. Uskonnollisessa mielessä sen tehtävänä oli antaa naimattomalle äidille synninpäästö, mutta käytännössä se saattoi olla varsin häpeällinen ja nöyryyttävä toimenpide tai sisällöltään esimerkiksi salavuoteudesta tuomittujen julkiripin kaltainen.²⁶⁰ Julkirippi sisälsi katumusharjoituksia, ja rikoksen tehneen synti kuulutettiin kaikille saarnastuolista. Syntisen tehtävänä oli pyytää papilta pääsyä takaisin seurakunnan yhteyteen.²⁶¹ Marie Lindstedt Cronbergin mukaan kirkollisten seremonioiden tarkoituksena oli säädellä rahvaan arkielämää ja edesauttaa seksuaalimoraalin istuttamista paikallisyhteisöön.²⁶²

Ruotsin valtakunnassa kirkottamistavat näyttävät vaihdelleen paikasta riippuen. Linköpingin kaupungissa 1600-luvulla porvarisvaimojen toimituksessa oli suorastaan runollisia piirteitä. Pappi otti sunnuntain kirkonmenojen yhteydessä naista kädestä ja johti hänet kirkkosalin poikki alttarille, jossa vaimo ja pappi rukoilivat yhdessä kiitosrukouksen. Kirkottamiseen osallistuville naisille oli varattu kirkossa tietty penkki, jossa he saivat istua. Penkissä istumisesta suorastaan kilpailtiin, ja joskus kirkkoväärttien piti häätää muita kuin kirkottamista odottavia naisia pois penkistä. Ennen kirkkoon astumista vaimot juhlistivat tapahtumaa ystäviensä kanssa juomalla paloviinaa kirkonmäellä.²⁶³ Naimattomat naiset kirkotettiin arkipäivänä tai jumalanpalveluksen jälkeen. Naimaton nainen ei saanut osakseen kiitosseremoniaa, eikä saanut polvistua alttarille. Sen sijaan hänen oli polvistuttava verhoilemattomalle pallille. Naimattomalla naisella ei saanut olla mukanaan muita naisia, jotka olisivat iloinneet ystävänsä palauttamisesta takaisin yhteisön pariin, niin kuin naimissa olevilla naisilla oli.²⁶⁴ Porvoon kihlakunnassa kunnialliset naiset kirkotettiin kirkon keskikäytävällä ja siveettömät kirkon oven edessä.²⁶⁵ Useissa suomalaisissa seurakunnissa

²⁵⁹ Kotilainen 2008, 203; Sandén 2006, 646.

²⁶⁰ Aalto 1996, 113; Kotilainen 2008, 219; Sandén 2006, 646, 653.

²⁶¹ Jokiahho 2000, 156.

²⁶² Lindstedt Cronberg 1997. Rahvaan elämän säätelyyn liittyi esimerkiksi se, että kunnialliset lapsensynnyttäjät eivät saaneet kuljeskella kylillä ennen kirkottamistaan. Lempiäinen 1967, 182.

²⁶³ Sandén 2006, 646, 651–652. Myöhemmin papit kielsivät viinanjuonin, koska sen katsottiin aiheuttavan järjestyshäiriöitä, mutta tapa jatkui silti. Alkoholin nauttimisesta ja juopottelusta yleisemmin ks. Viikuna, KHJ, 1995, 210–322.

²⁶⁴ Sandén 2006, 646.

²⁶⁵ Aalto 1996, 113.

toimitus tapahtui 1800-luvulle asti kirkon ovella, mikä korosti sitä, että kirkottamisen kautta äideistä tuli jälleen seurakunnan ja yhteisön jäseniä.²⁶⁶ Se veti rajan kunniallisesti ja siveettömästi käyttäytyneen naisen välille.²⁶⁷

Vastasyntynyt lapsi otettiin kirkon ja seurakunnan jäseneksi kasteen yhteydessä. Kastamaton lapsi oli paikallisyhteisön silmissä perisyntyn saastuttama ja saattoi helposti joutua paholaisen käsiin. Kansanuskomuksiin kuului käsitys siitä, että pahat henget ahdistelivat lasta kastamiseen asti.²⁶⁸ Ennen kastetta lapsi eli siirtymävaihetta, joka poikkesi muun rahvaan elämästä. Lapsi oli välitilassa, samaan tapaan kuin äitinsäkin ennen kirkottamista. Kasteessa luovuttiin synneistä ja pahan voimista, ja kaste sekä nimenanto mahdollistivat lapsen osallisuuden ikuisesta elämästä.²⁶⁹ Kastamattoman lapsen murhaaminen nähtiin niin, että murhaaja ryösti lapselta mahdollisuuden nauttia kasteen sakramentista. Täten lapsenmurhassa kyseessä ei ollut vain rikos jonkun toisen ihmisen ruumista vaan myös tämän sielua kohtaan.²⁷⁰

Vuoden 1686 kirkkolain mukaan lapset piti toimittaa kastettavaksi viimeistään, kun kahdeksan päivää oli kulunut synnytyksestä.²⁷¹ Kirkkokaste tapahtui yleensä sunnuntaiaamuna ennen jumalanpalvelusta.²⁷² Lapsen kastamista saatettiin kuitenkin viivästyttää huonojen säiden ja pitkien välimatkojen vuoksi äidin kirkottamiseen asti. Tuolloin lapsi saattoi kuolla ennen kastamista. Kirkkolaki mahdollisti hätäkasteen, jos kyseessä oli äärimmäinen hätätilanne. Hätäkasteen sai toimittaa pappi, tai papin ollessa tavoittamattomissa kristillistä ja hyvää elämää

²⁶⁶ Kotilainen 2008, 203; alaviite 224. Sen sijaan Pentti Lempiäisen mukaan kirkottamisen tuli tapahtua muun seurakunnan läsnä ollessa. Kirkottamisen kaava vaihteli naisen statuksen mukaan: avioliitossa synnyttäneiden äitien kirkotuskaava poikkesi ennenaikaiseen avioyhteyteen tai sukupuolirikokseen syyllistyneiden kirkottamiskaavasta. Vaimot kirkotettiin ja lapset kastettiin sunnuntaiaamuna ennen jumalanpalveluksen alkua. Kirkotettavan seisomipaikka kirkon käytävällä viittasi naisen kunniallisuuteen tai sen puutteeseen. Esiaviollisen raskauden seurauksena synnyttäneiden naisten tuli maksaa sakkonsa ennen kirkottamista. Lempiäinen 1967, 183, 356–357.

²⁶⁷ Lempiäinen 1967, 183; Sandén 2006, 655.

²⁶⁸ Tillhagen 1983, 14 – 15.

²⁶⁹ Kotilainen 2008, 128; Sandén 2006, 653.

²⁷⁰ Huldén 2000, 411–412.

²⁷¹ Vuonna 1619 Smoolanissa Kalmarin superintendentti uhkasi yli kaksi viikkoa lastaan kasteelta viivytäviä kahden talarin sakolla per viikko. Vuoden 1686 jälkeen kahdeksan päivän kasteajan laiminlyöneiden tuli maksaa sakkoja kirkolle tai köyhille tai he joutuivat jopa suorittamaan julkisen kirkonrangaistuksen. Lempiäinen 1965, 22.

²⁷² Toisaalta tässäkin voitiin tehdä ero aviottoman ja avioliiton sisällä syntyneen lapsen välillä. Uppsalan synodin mukaan vuodelta 1608 avioton lapsi kastettiin toisinaan vasta saarnan jälkeen, kun taas avioliittoon syntyneet lapset voitiin kastaa jo ennen saarnaa. Näin papit halusivat säilyttää eron aviollisen ja aviottoman välillä. 1500-luvulla oli määrätty, ettei aviottomia lapsia edes saa kastaa sunnuntaisin. Lempiäinen 1965, 52–53.

elävä mies tai vaimo.²⁷³ Toisaalta lapsen kastaminen kotona ilman sen kummempaa syytä oli yleistä 1600-luvun Suomessa, kirkkoeliitin vastusteluista huolimatta.²⁷⁴

Lapsen vaarallinen välitilaperiodi loppui siihen, kun lapsi sai nimen. Nimenantamisen myötä lapsi voitiin ottaa seurakunnan ja paikallisyhteisön jäseneksi.²⁷⁵ Naimattoman äidin kannalta kasteella saattoi olla negatiivinen merkitys, koska viimeistään lapsen kastamisen jälkeen hänen syntinsä tuli muun yhteisön tietoon. Siksi jotkut naiset kävivät kastattamassa lapsensa naapuriseurakunnissa.²⁷⁶

3 Lapsen syntymä, lapsenmurhan ilmitulo ja tapauksen käsittely oikeudessa

3.1 Lapsen syntymä – ratkaiseva hetki lapsenmurhatapauksen käsittelyssä

3.1.1 Syntymää edeltäneet tapahtumat

Käräjillä lausuttiin aina ensin laittomaan sukupuolisuhteeseen osallistuneiden nimet, asuinpaikat ja siviilisäädyt. Näiden seikkojen jälkeen käsiteltiin yleensä sukupuolisuhteen ja raskausajan alkamisajankohta. Sukupuolisuhteen alun selvittäminen oli tärkeää, joten käräjillä haluttiin tietää, miten kauan sukupuolisuhte oli jatkunut, ennen kuin nainen tuli raskaaksi. Mitä kauemmin pari oli ollut suhteessa, sitä paremmin uskottiin, että isäksi väitetty oli todellakin lapsen oikea isä. Esimerkiksi Östran kihlakunnassa 1650 tuomitussa tapauksessa syytetty Karin Nilsson sekä lapsen isä Gudmund Persson kertoivat, että olivat harjoittaneet salavuoteutta juhannuksesta 1649 alkaen. Koska molemmat tunnustivat suhteen, oikeudessa keskityttiin selvittämään muita tärkeitä seikkoja.²⁷⁷

²⁷³ Lempiäinen 1965, 154–159.

²⁷⁴ Kotilainen 2008, 127–129; Lempiäinen 1965, 39–40; Lempiäinen 1967, 182–183, 355–356. 1600-luvulla pappien ollessa saavuttamattomissa äitien käskettiin toisinaan viedä lapsensa kuudennusmiesten kastettavaksi, minkä papit vahvistivat myöhemmin. Lempiäinen 1965, 25.

²⁷⁵ Kasteen alussa papin piti kysyä lapsen nimi ja otettava selvää siitä, kuka oli lapsen isä. Samoin oli tiedusteltava, oliko lapsi mahdollisesti hätäkastettu aikaisemmin. Lempiäinen 1965, 87.

²⁷⁶ Kotilainen 2008, 127–129. Yleensä kaste oli suoritettava julkisesti seurakunnassa. Lempiäinen 1965, 39.

²⁷⁷ EVAA 27: 5–6/11, 21 (1650), KL, GH/ÖaHr. Muita tärkeitä seikkoja olivat mm. lapsen täysiaikaisuuden ja lapsen kuoleman syyn selvittäminen. Tässä tapauksessa Karinin emäntä ja kirkkoherra kuulustelivat naista kovin ottein, kun tämä oli vangittu, saadakseen naisen tunnustamaan lapsenmurhan. Karin pysyi kuitenkin kertomuksessaan siitä, että lapsen kuolema ja keskenmeno johtuivat liukastumisesta vesisaavin kanssa. Tapausta käsitellään vielä tarkemmin luvussa neljä.

Jos nainen kertoi maanneensa miehen kanssa vain kerran tai pari, oikeus saattoi epäillä naisen todistusta, ja oikean isän selvittämiseen kiinnitettiin paljon huomiota.²⁷⁸ Tilanne oli luonnollisesti toinen, jos lyhytaikaisen suhteen miesosapuoli tunnusti isyytensä oikeudessa, tai jos parin suhteesta tiedettiin kylällä. Useimmiten paikallisyhteisön jäsenet pystyivät kiistämään miehen tai naisen valheellisen todistuksen suhteen alkamisajankohdasta. Marit Nilsson oli synnyttänyt 1657 Mikkelinmessun aikaan lapsen, joka eli jouluuun asti. Oikeudessa hän kertoi maanneensa papin rengin Bengt Månssonin kanssa, ja väitti tämän olevan lapsen isä. Vaikka molemmat myönsivät makaamisen, Maritin todistusta ei uskottu, koska salavuoteus rengin kanssa oli tapahtunut vain kerran. Isyyttä selvitetessä kävi ilmi, ettei täysiaikaisena syntynyt lapsi voinut olla Bengtin, sillä makaamisesta oli kulunut vain puolitoista kuukautta. Lisäksi kävi ilmi, että kylällä juoruttiin yleisesti Maritin ja naimisissa olevan Måns Pederssonin suhteesta. Äidin ja isän kautta toisilleen sukua olleet Marit ja Måns olivat syyllistyneet yksinkertaiseen huoruuteen ja sukurutsaan, mistä Maritia rankaistiin kuolemantuomiolla.²⁷⁹

Tapaus on uniikki, koska lähes koko kärjäteksti keskittyy lapsen isän selvittämiseen, ja lapsen kuolema jää vähemmälle huomiolle. Outoa on sekin, että hovioikeuden tuomiossa Maritin nimekkeenä käytettiin termiä ”Marit Nilsson, barnamörderska”, vaikka lapsen kerrotaan eläneen muutamia kuukausia. Oletan, että lapsen kuolema oli käsitelty joillain muilla käräjillä alkuvuodesta 1658, ja marraskuussa pidetyillä käräjillä haluttiin vain selvittää lapsen isyys. Ilmeisesti lapsen kuolema oli herättänyt paikallisyhteisössä epäilyksiä, mistä syystä koko seksuaalirikollisuuden vyyhti oli alun perin tuotu oikeuden selvitettäväksi. Toisaalta vasta hovioikeudessa Maritia puhuteltiin lapsenmurhaajana, vaikka varsinainen kuolemantuomio annettiin Mooseksen lakiin perustuen sukurutsasta ja yksinkertaisesta huoruudesta kihlakunnanoikeudessa. Tapauksesta ei myöskään selviä, mihin Måns oli hävinnyt, koska hovioikeus määräsi hänet uudelleen käräjille ja tuomittavaksi.²⁸⁰

Kuten edellisessä tapauksessa miestä ja naista kovisteltiin ja painostettiin niin kauan, että kärjärahvas ja oikeuden edustajat katsoivat saaneensa totuudenmukaisen vastauksen suhteen alkamisajasta ja lapsen isyydestä. Aina kovistelukaan ei auttanut. Elsa Pedersdotter syytti kuolleen

²⁷⁸ Seksuaalirikosoikeudenkäynneissä todistettiin usein, että nainen ja mies olivat maanneet vain kerran toistensa kanssa. Oikeus tyytyi vastaukseen, koska aviottomalle lapselle oli löytynyt isä, eikä asiaan liittynyt muuta rikosepäilyä, toisin kuin lapsenmurhatapauksissa. Esim. Aalto 1996, 11; Jokiahon 2000, 131, 145, 153.

²⁷⁹ EVAA 45: 4/11, 11 (1658), KL, GH/Uhr. Samantyylisestä tapauksesta, jossa nainen suojeli miestä tuomiolta ks. Jokiahon 2000, 145. Sukurutsasta rikoksena ks. edelleen Jokiahon 2000, 150–152; Terjesen, 1994.

²⁸⁰ EVAA 45: 4/11, 11 (1658), KL, GH/Uhr.

lapsensa isäksi 47-vuotiasta Israel Larssonia. Israel kiisti syytteen, ja lupasi hankkia 12 miestä valalle todistamaan puolestaan. Israelin vaimo kertoi miehensä olleen jo viiden vuoden ajan impotentti. Naapurit ja kyläläiset epäilivät Elsan makaajaksi naimisissa olevaa Biörniä Steenbrohultista, joka oli kaksi vuotta aiemmin vapautettu lapsenmurhaan osallistumisesta. Kolmas isäkandidaatti oli renki Peder Persson, jota Elsa oli syyttänyt lapsensa isäksi ennen oikeuskäsittelyn alkua. Suivaantunut Peder oli sitonut Elsan suitsilla, ja oli ollut kydytsemässä vankiaan nimismiehen luo maineensa puhdistamiseksi. Reissu päättyi kuitenkin siihen Elsan makaamiseen. Oikeudessa Elsa kertoi lapsen kuoleman johtuneen nimenomaan rengin väkivallasta. Sekä kihlakunnanoikeudella että hovioikeudella oli vaikeuksia tuomita tapausta. Lopulta hovioikeus määräsi Elsan kertomaan totuuden; hänen tuomionsa riippui totuudenmukaisesta kertomuksesta. Jos Elsa tunnustaisi murhanneensa lapsensa, hänet mestattaisiin ja poltettaisiin roviolla. Jos osoittautuisi, että lapsen kuolema oli rengin syytä, Elsa piiskattaisiin kaakinpuussa ja karkotettaisiin valtakunnasta.²⁸¹

Parin sukupuolisuhte saattoi olla yleistä tietoa, mutta raskaus ja raskauden alkaminen jäi ainakin raskauden alkuvaiheessa vain lapsen äidin pääteltäväksi. Smoolantilaisissa alioikeuksissa haluttiin tietää, milloin nainen oli tuntenut *lapsen liikehtivän* kohdussaan, koska sitä pidettiin varmana raskauden merkinä.²⁸² Ennen lapsen liikehdintää raskaudesta ei voitu olla varmoja.²⁸³ Toisinaan naiset näyttävät olleen hyvin tietoisia raskautensa alkamisesta ja lapsen ensimmäisistä liikkeistä²⁸⁴, mutta toisinaan he kertoivat, etteivät olleet tunteneet lapsensa liikehtivän kohdussa lainkaan. Tällaiset todistukset olivat yleisiä varsinkin silloin, kun nainen oli synnyttänyt keskosen tai mielestään kuolleen lapsen.²⁸⁵ Oikeuden suhtautuminen naisen todistukseen riippui siitä, mitä muita seikkoja tapauksesta oli tullut ilmi, ja millainen maine syytetyllä oli käsittelyn alkaessa.²⁸⁶

RASKAUDEN PALJASTAMINEN, SALAAMINEN TAI KIELTÄMINEN

²⁸¹ EVAA 35: 5/6, 8 (1652), JL, GH/VäoHr. Miesten saamia tuomiota tarkastellaan tarkemmin luvussa neljä.

²⁸² Samasta ilmiöstä Skotlannissa ks. Gowing 2003, 119.

²⁸³ Huomionarvoista on sekin, että lapsen liikehdintää edeltävään raskausaikaan ei yleensä kiinnitetty lainkaan huomiota oikeudessa, ellei kyseessä ollut tapaus, jossa lapsen äiti syytti lapsen isää osallisuudesta lapsenmurhaan. Tällöin raskauden alkuvaiheita on kuvattu seikkaperäisemmin. Näin esimerkiksi tapauksessa, jossa naimisissa oleva sotilasmies oli kysynyt naisen raskaudesta kuultuaan, miten lapsesta päästäisiin eroon. Silloin äiti Karin oli pyytänyt isää Mattisia hakemaan hänelle elohopeaa Helsingborista, jotta lapsi kuolisi. EVAA 58: 2/18, 6 (1674), JL, SVHr.

²⁸⁴ Esim. EVAA 35: 3–4/6, 15 (1652), JL, GH/LF. Syytetty Inger Biörnsdotter kertoi sisarelleen Märitille ja lapsen isälle Nils Eriksonille raskaudestaan joulun tienoilla, ja täsmäsi samalla, että oli tuntenut lapsen liikehtivän sisällään ensimmäisen kerran kynttilänmessun aikaan.

²⁸⁵ Esim. EVAA 45: 5/11, 9 (1660), KL, KHR. Ratsumiehen vaimo Elin Persdotter kertoi lapsen syntyneen kuolleena, ja vahvasti kertomustaan sillä, ettei ollut lainkaan tuntenut lapsen liikehtivän kohdussaan.

²⁸⁶ Tuomiosta tarkemmin luvussa neljä.

Lapsenmurhatapauksissa oli yleistä, ettei nainen ollut kertonut raskaudestaan kenellekään.²⁸⁷ Tämä ei silti tarkoita, että nainen olisi tahallaan salannut raskautensa, vaan pikemminkin kyseessä oli passiivinen raskauden salaaminen. Passiivisella salaamisella tarkoitan sitä, että nainen ei vain jostain syystä tullut maininneeksi raskaudestaan kenellekään. Eräissä tapauksessa nainen kertoi oikeudessa, ettei kertonut raskaudestaan muille, koska kukaan ei ollut kysynyt asiasta.²⁸⁸ Joskus paikallisyhteisön jäsenet eivät edes huomanneet naisen raskautta. Näin oli käynyt esimerkiksi talosta taloon piikomassa kierrelleelle Karin Nilsdotterille, joka vaihtoi palveluspaikkaansa niin usein, ettei kukaan huomannut naisen olevan raskaana.²⁸⁹ Huomiota on syytä kiinnittää siihenkin, että suurin osa lapsenmurhasta syytetyistä naisista oli naimattomia ensisynnyttäjiä²⁹⁰. Lienee siis luonnollista, että raskauden paljastaminen jätettiin viime tinkaankin tai nainen ei osannut kertoa raskaudestaan yhteisönsä muille naisille oikealla tavalla.²⁹¹

Yhdeksässä tapauksessa nainen oli kertonut raskaudestaan pelkästään lapsen isälle, ja neljästi lapsen isän lisäksi kolmannelle osapuolelle.²⁹² Joitakin kertoja lapsen isä kehotti naista joko suorasti tai epäsuorasti salaamaan raskautensa ja hankkiutumaan lapsesta eroon.²⁹³ Tällöin mies oli ainoa henkilö, jolle nainen oli paljastanut raskautensa. Lapsen isän ohella raskaudesta saatettiin kertoa jollekin sukulaiselle tai lähipiirissä eläneille naisille.²⁹⁴

Oikeudessa raskauden paljastamiseksi tulkittiin vain sellaiset tapaukset, joissa nainen oli kertonut raskaudestaan paikallisyhteisön luottohenkilöille: rehellisille naisille tai vaikka papille.²⁹⁵ Elin Knutsdotter Sunnerbon kihlakunnasta oli tunnustanut rovastille harjoittaneensa laitonta sukupuoliyhteyttä jonkun miehen kanssa, muttei ollut tunnustanut raskauttaan.²⁹⁶ Hän oli

²⁸⁷ Ks. LIITETAULUKKO 6.

²⁸⁸ EVAA 27: 2/11, 2 (1648), KL, GH/UHr.

²⁸⁹ EVAA 27: 5–6/11, 21 (1650), KL, GH/ÖaHr.

²⁹⁰ Ks. LIITETAULUKKO 5.

²⁹¹ Ks. tarkemmin kappale 2.3.1.

²⁹² Ks. LIITETAULUKKO 6.

²⁹³ Näihin tapauksiin perehdytään tarkemmin luvussa neljä.

²⁹⁴ Ks. LIITETAULUKKO 6.

²⁹⁵ Rehellisinä naisina pidettiin yleensä kunnianarvoisia talonemäntiä. Yhdessä tapauksessa myös eräs itsellishäinen luettiin mukaan tähän joukkoon. EVAA 48: 1/14, 6 (1667), JL, VG.

²⁹⁶ Mona Rautelinin mukaan papit eivät juuri puuttuneet raskaana olevien naisten elämään 1700-luvun Suomessa, sillä jos nainen ei ollut suullisesti ilmaissut olevansa raskaana, papilla ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin päästää nainen osallistumaan normaalisti kirkonmenoihin ja ehtoolliselle. Suomessa jotkut lapsenmurhasta tuomitut naiset eivät täyttäneet ehtoollisella käymisen vaatimuksia (muun muassa katekismuksen tunteminen), eivätkä siksi olleet tekemisissä pappien kanssa ennen synnytystä. Rautelin 2009, 246–248, 251. Rautelinin ajatusta vastaan sotii se, että kirkossa käyminen oli pakollista 1500-luvulta alkaen, säädystä tai sosiaalisesta asemasta riippumatta. Esim. Sandén 2006, 645. Ehkä paikallaan olisi tarkempi rajanveto kirkossa käymisen ja ehtoollisen nauttimisen välillä, sillä voisi olettaa pappien olleen naisten kanssa tekemisissä muutenkin kuin pelkästään ehtoollisen yhteydessä esimerkiksi ennen kirkonmenojen alkua tai sen jälkeen. Tietenkin on mahdollista, ettei määräyksiä noudatettu.

sittemmin synnyttänyt 13 viikkoisen keskos, ja lapsen ennenaikaisesta kuolemasta todisti muun muassa nimismies Jöns Månsson. Hovioikeus langetti Elinille kolmen vuoden karkotustuomion. Ilmeisesti rovastin kertomus tunnustuksesta ja hyvämaineisten henkilöiden todistukset keskosena syntyneestä lapsesta vaikuttivat siihen, ettei Eliniä teloitettu.²⁹⁷ Sen sijaan raskauden paljastaminen yhteisön epäluotettaville jäsenille tai lapsen isälle ei riittänyt.²⁹⁸ Epäluotettaviksi luettiin esimerkiksi kaksi itsellisnaista, joille Marit Bengtsdotter oli kertonut raskaudestaan.²⁹⁹ Samoin lapsenmurhasta epäillyn naisen aikaisemmin syntyneiden lasten ei katsottu voivan toimia henkilöinä, joille raskaudesta kertominen olisi täyttänyt esivallan normit.³⁰⁰ Leskiäiti Elin Joensdotter oli kertonut raskaudestaan tyttärelleen, joka oli synnytyksen jälkeen vienyt kuolleen lapsen ulos tuvasta. Tyttärelle kertominen ei kelvannut kihlakunnanoikeudelle, ja hovioikeuskin määritteli tyttärelle kertomisen riittämättömäksi raskauden paljastamiseksi.³⁰¹ Joskus koko kyläyhteisö tiesi naisen raskaudesta, mutta lapsenmurhatapausten yhteydessä tämä oli erittäin harvinaista.³⁰²

Raskauden kieltämisestä oli kyse seitsemässä tapauksessa.³⁰³ Lapsenmurhan tunnustaneen Gunnel Birgadotterin emäntä ja isäntä olivat useaan otteeseen tiedustelleet piialta, oliko tämä mahdollisesti raskaana. Joka kerran piika oli kieltänyt asian. Gunnelin emäntä Sara Nilsson oli omien sanojensa mukaan vielä rohkaissut piikaa esittelemään lapsen yhteisölle, tuloksetta. Kun Gunnel eräänä yönä oli hävinnyt tuvasta, isäntä ja emäntä tiedustelivat heti, mitä hän oli puuhastellut. Silloin Gunnel oli tunnustanut lapsenmurhan ja näyttänyt sänkyyn kätkeyn ruumiin isäntävälleen. Lapsen isä Erik Svendsdotter oli Gunnelin sukulainen ja naista nuorempi, joten

²⁹⁷ EVAA 45: 2/11, 9 (1656), KL, GH/SHr. Elin Knutsdotterin tapausta käsitellään seikkaperäisemmin kappaleessa 4.1.

²⁹⁸ Ehkä lapsen isää ei pidetty luotettavana todistajana, sillä lapsenmurhajuttuun liitetty mies oli syyllistynyt vähintään salavuoteuteen ja pahimmillaan kaksinkertaiseen huoruuteen. Patriarkalisessa yhteiskunnassa miehen kunnia määriteltiin hänen toiminnallaan kotitalouden, perheen ja suvun hyväksi. Lapsenmurhaoikeudenkäyntiin johtanut toiminta tuskin lisäsi miehen arvostusta lähipiirissään. Seksuaalirikollinen oli siis menettänyt hyvän maineensa viimeistään silloin, kun tapaus tuotiin käräjien käsittelyyn, ja isyys varmistettiin. Jokiaho 2000, 203. Esimerkiksi Huittisten kihlakunnanoikeudessa vuonna 1659 kahdesti aviorikokseen syyllistyneeltä mieheltä Jöns Jönssonilta evättiin puheoikeus käräjillä, koska häntä ei luettu pitäjän rehellisten miesten joukkoon. Haikari 2009, 152.

²⁹⁹ Tähän määrittelyyn on voinut vaikuttaa naisten alhainen sosiaalinen status, tai se että Marit oli heidän asuintilansa emäntä, jolloin naisten sanaan ei voitu uskoa. Olisihan emäntä voinut määrätä tilallaan asuvat naiset kertomaan asiasta itselleen myönteisesti oikeudessa. EVAA 45: 3/11, 9 (1657), KL, UHr. Palkollisten ja irtolaisten asemasta 1600-luvulla ks. Nygård 1989 ja Nygård 2002, 158–168.

³⁰⁰ Alaikäisinä pidettiin vielä 15-vuotiaita lapsia, joiden tekemistä vahingoista lapsen isä oli vastuussa. Alaikäinen lapsi ei kelvannut todistajaksi, ja alaikäisen lapsen houkuttelusta todistajaksi määrättiin sakkoja jo 1500-luvulla. Renvall 1949, 71, 73.

³⁰¹ EVAA 51: 1–2/17, 7 (1670), JL, GH/SVHr. Hovioikeus: ”*Icke heller aldheles dölgdt sig... uthan dhatt för dottren oppenbarat...*”

³⁰² Ainoa tapaus, jossa kyläyhteisön mainitaan tienneen naisen raskaudesta niin, että nainen oli itse paljastanut asian oli Kronobergin läänissä käsitelty juttu EVAA 45: 10–11/11, 9 (1664), KL, SHr.

³⁰³ Ks. LIITETAULUKKO 6.

ilmeisesti raskauden kieltäminen ja varsinainen murha oli tehty suhteen salaamiseksi.³⁰⁴ Toisin kuin raskauden salaaminen, *raskauden kieltäminen* viittasi siihen, että nainen saattoi suunnitella lapsensa surmaamista. Seitsemästä tapauksesta kolmessa nainen myönsi oikeudessa lapsenmurhan³⁰⁵, ja kahdessa äiti oli kätkenyt lapsen ruumiin niin hyvin, ettei sitä löydetty.³⁰⁶ Lisäksi kahdessa tapauksessa lapsen kuoleman syystä ei päästy selvyyteen oikeudessa.³⁰⁷

3.1.2 Tärkeä synnytyshetki ja yksin synnyttämisen ongelma

Vaikka raskauden alkamista ei aina voitu määritellä tarkasti, oli synnytyisaika yleensä hyvin naisten tiedossa. Vain neljässä tapauksessa synnytyisaikaa ei mainittu.³⁰⁸ Naiset määrittelivät synnytyksajan useimmiten kirkollisten määreiden tai muiden paikallisyhteisölle tärkeiden tapahtumien perusteella. Toisinaan tuomiokirjaan merkittiin yksinkertaisesti synnytyksen päivämäärä.³⁰⁹ Naiset saattoivat kertoa myös synnytyshetken.³¹⁰ Kuudessatoista tapauksessa synnytys oli tapahtunut illalla tai yöllä, ja vain parissa tapauksessa mainittiin lapsen syntyneen aamulla. Paikkana oli ollut tupa tai pirtti neljässätoista tapauksessa. Muut synnytykset tapahtuivat ulkona tai tilan ulkorakennuksissa.³¹¹

Piiat, naimattomat naiset ja itselliset synnyttivät useimmiten ulkona tai muualla kuin tilan päärakennuksessa esimerkiksi navetassa tai ladossa, josta haettiin rehua karjalle. Naimisissa olevat naiset ja lesket synnyttivät useimmiten tuvassa.³¹² Havainto näyttäisi vahvistavan sen, että naiset tekivät normaalisti päivittäisiä askareitaan, vaikka supistukset olivat alkaneet, ja toisaalta sen että aikaisemmin synnyttäneet naiset olivat paremmin perillä synnytykseen liittyvistä käytännöistä.

³⁰⁴ EVAA 45: 4/11, 3 (1658), KL, NHR.

³⁰⁵ EVAA 27: 2–3/11, 25 (1649), KL, GH/AHR; EVAA 35: 6/6, 10 (1653), JL, GH/ÖoHR; EVAA 45: 4/11, 3 (1658), KL, GH/NHR.

³⁰⁶ EVAA 27: 10–11/11, 3 (1650), JL, GH/VG; EVAA 44: 4–5/11, 5 (1658), JL, GH/NVHR.

³⁰⁷ EVAA 27: 2/11, 1 (1648), KL, GH/UHR; EVAA 35: 5/6, 8 (1652), JL, GH/VäoHR.

³⁰⁸ EVAA 35: 6/6, 20 (1653), JL, VG; EVAA 45: 5/11, 5 (1659), KL, ÖaHR; EVAA 44: 7/11, 17 (1660), JL, VäaHR; EVAA 51: 10/17, 5 (1670), JL, HF.

³⁰⁹ Kirkollisilla määreillä tarkoitetaan tässä kirkollisten tapahtumien mukaan määriteltyä aikaa. Esim. lapsi oli syntynyt kolme päivää ennen kynttilänmessua 1657 (EVAA 45: 3/11, 9 (1657), KL, UHR). On mahdollista, että naiset määrittelivät synnytyksen aina kirkollisten määreiden tai muiden paikallisyhteisölle tärkeiden tapahtumien mukaan, mutta kirjuri muunsi tiedon päivämääräksi, jättäen muut määreet pois tuomiokirjatekstistä. Ajankäytöstä ja aikakäsityksistä uudella ajalla ks. tarkemmin Vilkuna 1950 ja Ågren 1998.

³¹⁰ Esimerkiksi ”kolme päivää ennen kynttilänmessua 1657 perjantain ja lauantain välisenä yönä”. Vrt. edellinen viite (EVAA 45: 3/11, 9 (1657), KL, UHR).

³¹¹ Ks. LIITETAULUKKO 7. Ehkä lapsenmurhatapausten yhteydessä korostettiin sitä, että nainen oli synnyttänyt nimenomaan yöllä, koska yleensä ajateltiin, että rikoksen kohde oli tavallista suojattomampi kierosti tai pimeässä suoritettuja konnantoita vastaan. Renvall 1949, 86. ”Salatuista synnytyksistä ks. Gowing 1997.

³¹² Tämä päti kahdessa tapauksessa myös talon tyttären. EVAA 45: 2/11, 9 (1656), KL, SHR; EVAA 45: 5/11, 2 (1659), KL, UHR.

Toisaalta voidaan kiinnittää huomiota siihenkin, että emännät varasivat itselleen helpommat sisätyöt, jos talolla oli varaa palkata piika.³¹³

Sotilaan vaimo Karin Jönesdotter oli naimisissa olevana naisena ilmeisesti tietoinen siitä, että synnytys tapahtui ihanteen mukaan naisen kotona, ja että paikalla oli muita vaimoja. Hän oli yrittänyt kertoa raskaudestaan sekä lukkarin että kahdelle muulle kylän vaimolle valittamalla sairauttaan. Viesti ei kuitenkaan ollut mennyt perille, eikä Karin ollut halunnut jankata asiaansa vaimoille sen enempää, koska pelkäsi näiden kieltäytyvän avustamasta häntä synnytyksessä. Karin ja hänen miehensä Nils Månsson kärsivät nälästä, sillä heidän viljelystilkkinsa oli olemattoman pieni. Karin häpesi köyhyyttään, eikä halunnut lisätä kurjuuttaan sillä, että olisi tullut vaimojen torjumaksi. Niinpä Karin ei kertonut tilastaan edes miehelleen.³¹⁴

Toukokuisena perjantaina 1675 Karin oli mennyt kirkolle asioidakseen pappilan piian kanssa, joka oli luvannut ostaa pari hametta Karinilta. Synnytys alkoi yllättäen paluumatkalla, ja nainen menetti tajuntansa. Herättyään hän huomasi, että syntynyt lapsi oli kuollut. Karin yritti teeskennellä synnyttäneensä kotonaan. Hän kantoi lapsen pussissa tupaan, ja kutsui piika Karin Pedersdotterin tarkastamaan lasta. Piika todisti oikeudessa, että lapsi oli syntynyt kuolleena. Karinin mies oli yrittänyt saada myös veljensä vaimon tarkastamaan kuollutta lasta, mutta tämä ei ollut kotona.³¹⁵

Karinin huijausyritys ei onnistunut, sillä muut kyläläiset olivat huomanneet veriset jäljet tiellä, ja seuranneet jälkiä Karinin luo. Paikalle tulleet sukulaismiehet Hemming ja Olof Nilsson sekä aviomies Nilsin veli Måns tarkastivat kuolleen lapsen. He todistivat oikeudessa, että lapsi oli heidän mielestään ollut täysikasvuinen ja sen kaulassa oli sinisiä jälkiä. Miehet ilmoittivat asiasta kirkkoherralle ja nimismiehelle.³¹⁶

Oikeudessa Karinin mies Nils todisti heti, ettei Karin ollut koskaan sekaantunut muihin miehiin, ja että lapsi oli ollut hänen. Nilsin sukulaiset vahvistivat, että pari oli elänyt riidatta ja hyvissä väleissä. Kirkkoherra ja nimismies Sven Gudmunsson lujittivat vielä Karinin kertomusta parin

³¹³ Ks. synnytyksistä luku kaksi. Jos kotitalous oli tarpeeksi vauras, miniätkään eivät tehneet ulkotöitä. Markkola 1991,21, 27.

³¹⁴ EVAA 61: 9/16, 1 (1675), KL, UHr.

³¹⁵ Ibid.

³¹⁶ Ibid.

köyhyydestä. Kirkkoherra lisäsi, että hänen piikansa oli luvannut Karinille rahaa hamekaupoista. Karin vapautettiin lopulta kaikista syytteistä sekä kihlakunnan- että hovioikeudessa.³¹⁷

Karin Jönesdotterin kuollut lapsi syntyi avioliittoon ilman minkäänlaisia epäilyksiä siitä, ettei aviomies Nils Månsson olisi ollut lapsen isä. Kun 1655 ja 1669 lapsenmurhaedikteissä lapsenmurha määriteltiin nimenomaan avioliiton ulkopuolella syntyneeseen lapseen kohdistuneeksi rikokseksi³¹⁸, miksi Karin joutui oikeuteen?

Ensinnäkin Karin oli jättänyt kertomatta raskaudestaan yhteisönsä kunniallisille jäsenille. Toiseksi Karin oli synnyttänyt yksin tiellä. Vuoden 1669 lapsenmurhaplakaatti kriminalisoi yksin synnyttämisen. Tapauksesta kävi toki ilmi, että raskaudesta oli yritetty kertoa, ja Karin oli toivonut muita naisia avuksi synnytykseen. Tiellä yksin tapahtunut synnytys ei varmastikaan ollut hänelle mieluinen vaihtoehto, vaan Karin olisi mieluummin synnyttänyt kotona. Yksin synnyttäminen oli sitä paitsi vaarallista. Olihan Karinkin menettänyt tajuntansa ja vuotanut verta koko matkan kävellessään kotiin. Muutenkin aliravittu nainen olisi helposti voinut menehtyä synnytyksen aiheuttamaan verenvuotoon. Jos yksin synnyttäminen siis asetti naisen kunnian ja jopa hengen vaaraan, mistä syystä reilusti yli puolet lapsenmurhaoikeudenkäyntiin joutuneista naisista oli synnyttänyt yksin?³¹⁹

Helpoin vastaus on se, että osa syytetyistä hankkiutui tahallaan paikkaan, jossa yksin synnyttäminen oli mahdollista. Kahdessa tapauksessa nainen oli tahallaan salannut synnytyksensä, ja yksin synnyttämällä haluttiin peittää lapsen suunniteltu surmaaminen. Brita Thorsdotter oli kauppatieillä muiden rälssitilan palvelijoiden kanssa. Synnytys alkoi, kun seurue yöpyi Halmstadin tien varrella. Sen sijaan että olisi herättänyt muut, ja pyytänyt apua, hän juoksi synnyttämään metsän siimekseen ja jätti lapsensa sinne. Aamulla muut matkalaiset huomasivat naisen veriset vaatteet ja asia paljastui. Oikeudessa Brita yritti väittää aluksi, että lapsi oli syntynyt kuolleena, mutta myöhemmin hän tunnusti murhanneensa lapsen.³²⁰ Sotilaan vaimo Gunnil Eskilsdotterin synnytyksen alkaessa hänen emäntänsä Ingrid Eriksdotter oli koko ajan tuvassa,

³¹⁷ EVAA 61: 9/16, 1 (1675), KL, GH/UHr.

³¹⁸ Schmedeman 1706, 299–300, 584–585.

³¹⁹ Kaikista syytetyistä naisista n. 79 % synnytti yksin. Tapausten kokonaissummasta 59 on vähennetty kaksi lapsenmurhaan osallisuudesta syytettyä miestä sekä osallisuudesta syytetty kättilö Karin Lassa. Ks. tarkemmin LIITETAULUKKO 8.

³²⁰ EVAA 35: 6/6, 10 (1653), JL, GH/ÖoHr.

mutta jo neljästi aikaisemmin synnyttänyt Gunnil osasi salata synnytyksen emännältään: kuristettu lapsi löytyi myöhemmin Gunnilin sängystä.³²¹

Seuraavassa tarkastelen nimenomaan niitä naisia, jotka näyttävät synnyttäneen yksin ilman sen kummempia taka-ajatuksia.

Synnytykset tapahtuivat siellä, missä naiset olivat tekemässä askareitaan. Karjatalousvaltaisessa Smoolannissa piikojen tehtävänä oli huolehtia erityisesti navetta- sekä ulkotöistä, mikä selittää ulkona synnyttämisen yleisyyttä.³²² Smoolannin osalta ei ole varmaa, miten monta palvelijaa talonpoikaistaloilla oli varaa pitää, mutta ainakin säterikartanoissa oli yleensä enemmän kuin yksi palvelija.³²³ Vertailukohteeksi käy Toivo Nygårdin laskelmat palkollisten määrästä 1600-luvun lopulla. Tuolloin Etelä- ja Länsi-Suomessa torpissa ja talonpoikaistiloilla oli noin yksi palvelija tilaa kohden.³²⁴ Satakunnassa palvelusväkeä pidettiin eniten säätyläistiloilla, joiden tilanhoito oli täysin riippuvaista vieraasta työvoimasta. Samoin ratsutiloilla pidettiin lukuisia palvelijoita, joista rengit voitiin lähettää sotaan.³²⁵

1600-luvun puolivälistä lähtien smoolantilaisista tiloista yhä suurempi osa oli aatelisten hallussa läänityksinä.³²⁶ Ruotsin talonpoikaistiloista vauraimpia olivat perintötalonpojat sekä aateliston alaiset rälssiperintötilalliset, joiden verotaakka oli tavallisesti alempi kuin aatelisten lampuotien ja kruununtalonpoikien. Kruununtalallisten taloudellinen tilanne oli huonoin.³²⁷ Suurin osa lapsenmurhaoikeudenkäyntiin joutuneista naisista palveli rälssitilalla, ja muutenkin näyttää siltä, että naisten jakaantuminen eri tilatyypeille oli suoraan verrannollinen tilan varallisuusasteen kanssa.³²⁸

Jos piika oli ainoana talon palvelijana vastuussa talonpoikaistalon naisille kuuluneista ulkotöistä, talon emäntä vastasi tuvassa tapahtuvista sisätöistä ja isäntä miehille kuuluneista ulkotöistä, voisi olettaa että piika vietti paljon ajastaan yksin.³²⁹ Tällöin yksin synnyttämisen yleisyyttä voi perustella sillä, että muita henkilöitä ei yksinkertaisesti ollut saatavilla, koska kukin aikuinen teki

³²¹ EVAA 56: 1-2/13, 1 (1673), JL, GH/SHr.

³²² Ks. tarkemmin luku kaksi.

³²³ Ibid.

³²⁴ Nygård 1989, 60.

³²⁵ Nygård 1989, 81–82.

³²⁶ Larsson 2006b, 162–165.

³²⁷ Karonen 2001b, 41–43; Larsson&Österberg 1985, 9–11, 76–78, 126–128; Larsson 2006b, 163–164.

³²⁸ Ks. LIITETAULUKKO 9.

³²⁹ Miesten ja naisten töistä lisää luvussa kaksi.

askareitaan oman elinpiirinsä rajojen sisällä. Mielenkiintoista olisi tietää, kuinka usein isäntä tai renki oli kuullut naisen huutavan apua, muttei tietämättömyyttään tai välinpitämättömyyttään tehnyt asialle mitään.³³⁰ Miehen ja naisen työt oli eritelty tarkkaan, ja synnytyksessä avustaminen kuului ajan ajattelutavan mukaan vain naisten tehtäviin, ellei aviomies auttanut vaimoan tämän äärimmäisessä hädässä.³³¹ Myös tarkkaan määritelty työnjako tilalla saattoi johtaa siihen, etteivät miehet vain sattuneet tapahtumapaikalle.³³² Tutkimusaineistossani mies oli varmasti mukana synnytyksessä vain kerran.³³³ Renki Olof oli paikalla, kun hänen morsiamensa hankkiutui eroon toisen miehen lapsesta.³³⁴

Kerran perintötilalla palvelleen naisen synnytystä oli todistamassa talon 8-vuotias poikalapsi, ja kruunutilalla palvelleen piian synnytystä todisti talon 15-vuotias tytär. Kumpaakaan ei kuultu oikeudessa ilmeisesti lasten alaikäisyydestä johtuen.³³⁵ Rälssitilallisen tytär synnytti pikkusiskonsa läsnä ollessa, kun koko muu talon väki oli ryypiskelemässä kestikievarissa.³³⁶ Myös ratsutilallisen vaimon synnytystä todisti tämän 11-vuotias tytär.³³⁷ Kahdessa tapauksessa itsellisen lapsi oli paikalla synnytyksen aikana.³³⁸ Havainnollistukset viittovat siihen, että toisin kuin aikuisia, lapsia ei välttämättä ollut sidottu tiettyihin taloustöihin ja he olivat auttamassa palvelusväkeä tai vanhempiaan.³³⁹ Näin heistä tuli helpommin synnytyksen todistajia kuin aikuisista, joilla oli oma osuutensa hoidettavana kotitalouden ylläpidosta. Kestikievariesimerkistä näkyy sekin, ettei lapsia otettu mukaan aikuisille tarkoitettuihin tilaisuuksiin. Kihlakunnanoikeuden näkökulmasta lasten läsnä ollessa synnyttäneet naiset olivat joka tapauksessa synnyttäneet yksin.

Neljässä tapauksessa nainen oli töissä (runsaammin palvelijoita pestanneissa) säterikartanossa, joten voisi olettaa, että hän olisi halutessaan voinut huutaa muuta talonväkeä avuksi, vaikka

³³⁰ Tietämättömyys voisi tulla kyseeseen, jos esimerkiksi nuori renki kuuli avunhuutoja, eikä tiennyt miten menetellä. Välinpitämättömyydestä voisi olla kyse silloin, kun syntyvästä lapsesta oli miehelle haittaa (esim. isäntä oli syyllistynyt laittomaan sukupuolisuhteeseen piikansa kanssa), ja lapsen tai äidin tai molempien kuolema saattoi jopa olla miehelle helpotus. ja useimmiten vielä pimeään aikaan, mikä lisäsi synnytyksen yhteydessä tapahtuneiden vahinkojen todennäköisyyttä.

³³¹ Suomessa ja Ranskassa varattomien perheiden miehet saattoivat auttaa vaimojaan synnytyksessä, jos ketään muuta ei ollut saatavilla. Kotilainen 2008, 127–129; Lempiäinen 1965, 154–159; Rautelin 2009, 299.

³³² Ks. luku 1.1.2.

³³³ Ks. LIITETAULUKKO 8.

³³⁴ EVAA 45: 5/11, 2 (1659), KL, UHr.

³³⁵ EVAA 27: 2/11, 1 (1648), KL, UHr; EVAA 27: 3/11, 31 (1649), KL, SHr. Ainakin nuorempia kuin 15-vuotiaita tyttöjä pidettiin rikostapauksissa syyntakeettomina. Lahtinen 2006, 47. Ks. lisäksi LIITETAULUKKO 8.

³³⁶ EVAA 37: 5/8, 11 (1652), KL, SHr.

³³⁷ EVAA 45: 3/11, 9 (1657), KL, UHr.

³³⁸ EVAA 48: 1/14, 6 (1667), JL, VG; EVAA 58: 2/18, 6 (1674), JL, SVHr.

³³⁹ Renkipojista ja pikkupiiioista sekä aikuisuuden ja lapsuuden rajoista ks. Viikuna KHJ 2010, 35–37, 55.

synnytys olisikin alkanut ulkona tai ulkorakennuksessa. Näin näyttääkin olleen, sillä kaikissa näissä tapauksissa mainitaan ainakin jokin syy siihen, miksi nainen oli yksin synnytyksen aikana.

Kirstin Jönsdotter kertoi oikeudessa, ettei ollut häveliäisyyttään kertonut kenellekään olevansa raskaana. Samasta syystä hän jätti kutsumatta viereisessä rakennuksessa nukkuvaa vänrikkiä ja nuorta neitoa avukseen synnytyksen alettua. Nämä olivat nimittäin Kirstinin kanssa maanneen miehen sisaruksia.³⁴⁰ Samoin Brita Simonsdotter vetosi häveliäisyyteen. Isäntänsä lapsen synnyttänyt Brita oli ollut kaalimaalla synnytyksen aikaan. Toisilla käräjillä hän tunnusti viimein, lapsen kuolleen, kun hän oli yrittänyt estää sitä itkemästä. Samalla tilalla palveleva renki Arvid oli sattunut tulemaan kaalimaalle, eikä Brita halunnut hänen tietävän tapahtuneesta.³⁴¹ Toinen Brita, patronyymiltään Håkonsdotter, palveli navettapiikana.³⁴² Navetassa synnyttänyt Brita oli yrittänyt estää lasta itkemästä, joten hän laittoi lapsen navetan heinien sekaan. Tuolloin lapsi tukehtui. Ilmeisesti Brita teki töitään navetassa yleensä yksin, mutta tällä kertaa joku muu oli tullut paikalle. Brita tunnusti murhan oikeudessa, mistä hyvästä hänet tuomittiin kuolemaan.³⁴³ Sen sijaan Elin Jönsdotter oli ollut kartanon leipomustuvassa, jossa hän oli satuttanut itseään vettä kantaessaan. Ilmeisesti Elin oli ollut hoitelemassa päivän viimeisiä askareita, kun onnettomuus vesisaavin kanssa tapahtui. Kaikki muut aikuiset olivat jo menneet nukkumaan, kun Elin synnytti keskosen. Vain hänen 13-vuotias tyttärensä oli paikalla.³⁴⁴

Mona Rautelinin mukaan naimattomat naiset saattoivat synnyttää yksin siksi, että muut naiset laiminlöivät tahallaan synnytysavun avioliiton ulkopuolella syntyneiltä lapsilta ja näiden äideiltä.³⁴⁵ Tuomiokirjoista ei kuitenkaan ainakaan suoraan voi tehdä tällaista johtopäätöstä. Silti on pantava merkille, että 44 tapauksessa nainen synnytti yksin ilman kunniallisten vaimojen apua. Arvailujen varaan jää, olivatko kyseessä vaimojen tahalliset laiminlyönnit piikojaan kohtaan, johtuiko yksin synnyttäminen vahingosta niin kuin Karin Jönsdotterin tapauksessa vai siitä, että maatiloilla

³⁴⁰ EVAA 47: 4/18, 13 (1666), JL, VäaHr.

³⁴¹ EVAA 54: 3/15, 13 (1672), JL, VäoHr.

³⁴² "Ladegårdspijga".

³⁴³ EVAA 56: 2/13, 3 (1673), JL, ÖoHr.

³⁴⁴ EVAA 54: 3/15, 11 (1672), JL, VäaHr.

³⁴⁵ Mona Rautelinin mukaan eräs tärkeä syy siihen, että naiset synnyttivät yksin, oli seurausta talonväen välinpitämättömyydestä piikaansa kohtaan ja jopa naisen heitteille jätöstä synnytyksen aikana. Isäntäväki ei halunnut tehdä selontekoa häpeälliseksi katsotusta raskaudesta esivalloille, eivätkä he vahtineet piikaa niin, että olisivat voineet estää häntä synnyttämästä yksin. Piikat oli helppo ilmiantaa esivalloille, ja väittää oikeudessa ettei kukaan isäntäväestä ollut tiennyt naisen suhteesta tai raskaudesta yhtään mitään. Rautelin 2009, 299 – 300, 497.

omassa rajatussa tilassaan työskentelevät aikuiset eivät vain sattuneet tekemisiin toistensa kanssa päivän askareiden aikana.

3.1.3 Vaihtoehtona lapsen kätkeminen tai syntymän paljastaminen

Periaatteessa naisella oli kaksi vaihtoehtoa yksin synnyttämisen jälkeen. Hän saattoi joko kätkeä lapsen tai kertoa tapahtuneesta muille kotitalouden ja paikallisyhteisön jäsenille. Sotilaan vaimo Karin Jönesdotter valitsi ensin mainitun vaihtoehdon. Hän kätki lapsensa pussiin, kantoi sen tupaan ja teeskenteli synnyttäneensä kotonaan.³⁴⁶ Yksin synnyttäminen oli kriminalisoitu lapsenmurhaedikteissä, koska lainsäätäjät olettivat naisten hankkiutuneen tarkoituksella yksinäisyyteen murhatakseen aviottoman lapsensa. Samoin yhtenä lapsenmurhan tuntomerkinä pidettiin kuolleen lapsen kätkemistä.³⁴⁷ Maallisen ja hengellisen esivallan näkökulmasta lapsen kätkeminen oli ilmiselvä jatkotoimenpide yksin tapahtuneen synnytyksen jälkeen, koska tässä rikosta jatkettiin hävittämällä todistusaineistoa.³⁴⁸ Syytetyn äidin motiivi kuolleen lapsen kätkemiseen tai synnytyspaikalle jättämiseen saattoi olla aivan toinen. Seuraavaksi tarkastellaan, miten usein lapsenmurhasta syytetty nainen kätki menehtyneen lapsensa ja mistä syystä naiset kätkivät lapset?

Jokaisessa lapsenmurhaoikeudenkäyntiin johtaneessa tapauksessa syytetyn naisen lapsi oli kuollut joko synnytyksen yhteydessä tai välittömästi sen jälkeen.³⁴⁹ Yksin synnyttäminen saattoi johtaa yhtä hyvin elossa olevan kuin kuolleen lapsen syntymään. Jos lapsi jäi eloon, ja se esiteltiin muille yhteisön jäsenille, on tapausta luultavammin käsitelty seksuaalirikosoikeudenkäynnissä lapsenmurhaoikeudenkäynnin sijaan.³⁵⁰ Tätä oletusta puoltaa se, ettei yhtään eloon jäänyttä lasta ei kätketty. Toisaalta tutkimusalueella heitä oli vain kaksi. Molempien lapsien kohdalle kirjattiin

³⁴⁶ EVAA 61: 9/16, 1 (1675), KL, UHr.

³⁴⁷ Schmedeman 1706, 299–300, 584–585.

³⁴⁸ Näin olikin nimenomaan silloin, kun nainen oli omista lähtökohdistaan johtuen tai kolmannen osapuolen uhkailujen seurauksena päätenyt lapsensa murhaamiseen. Tyypillisenä esimerkkinä tällaisesta menettelystä voi pitää esimerkiksi Inger Lövkronan tutkimaa Annika Larsdotterin tapausta. Lövkrona 1999.

³⁴⁹ Ks. tarkemmin LIITETAULUKKO 13. Yhdessä tapauksessa lapsi eli useita kuukausia, mutta lapsenmurhatuomio annettiin naiselle luultavasti siksi, että hän oli syyllistynyt sukurutsaan lapsen isän kanssa. EVAA 45: 4/11, 11 (1658), KL, GH/UHr.

³⁵⁰ Suomessa Porvoon kihlakunnassa käsiteltiin vuosina 1646 – 1685 yhteensä 589 seksuaalirikosta (Aalto 1996, 227) ja Gullbergin kihlakunnassa Ruotsissa vuosina 1603 – 1648 yhteensä 122 seksuaalirikosta (Sundin 1992, 141). Götan hovioikeudelle alistettiin yhteensä 652 siveellisyysrikosta vuosina 1635 – 1644. Määrä vastasi 58 % kaikista rikoksista. Vuosina 1655 – 1664 siveellisyysrikosten yhteislukumäärä oli 83 eli 26 % kaikista rikoksista (Thunander 1993, 96, 104). Suurin osa rikoksista tuli oikeuden tietoon vasta, kun nainen tuli raskaaksi ja synnytti lapsen. Esimerkiksi Mika Jokiahon artikkelissa sotilaan vaimo Lussi Laurintyttären ja renki Antti Matinpojan yksinkertaisesta huoruudesta oli todisteena *elävä* lapsi. Samassa artikkelissa kerrotaan, että sotilaan vaimo Kirsti Olavintytär karkasi naimisissa olevan Henriikki Kallenpojan sekä heidän laittoman sukupuolisuhteensa seurauksena syntyneen lapsen kanssa. Jokiaho 2000, 117, 131.

merkintä toimitetusta hätäkasteesta, ja kumpikin lapsi menehtyi myöhemmin saman päivän aikana.³⁵¹

Yhdeksässä tapauksessa kuollutta lasta ei kätketty laisinkaan, mikä kertonee siitä, että nainen oli ainakin osittain tietoinen synnytykseen liittyvistä tavoista. Voisi myös olettaa näiden naisten toivoneen lapsensa syntyvän elävänä. Yhtä lukuun ottamatta he kaikki olivat synnyttäneet tuvassa.³⁵² Sen sijaan niissä tapauksissa, joissa lapsi oli jätetty synnytyspaikkaan, äitinä oli yleensä piika tai naimaton nainen. Tämä antanee viitteitä naisten vajavaisista tiedoista synnytykseen liittyen. Ehkä kukaan ei ollut koskaan kertonut, miten kuolleen lapsen kanssa olisi tullut menetellä, ja siksi he jättivät sen lojumaan paikalleen.³⁵³ Joissain tapauksissa kätköpaikka jäi epäselväksi.³⁵⁴ Kaikissa muissa tapauksissa kuollut lapsi oli kätketty, jopa silloin kun se oli syntynyt avioliittoon. Sotilaan vaimo Karin Jönesdotterin lisäksi ratsutilallisen vaimo Elin Gudmundsdotter oli antanut kätkeä keskosena syntyneen lapsensa. Vuosia myöhemmin Elin joutui pahansuovan mustamaalauksen kohteeksi, jonka mukaan hän olisi syyllistynyt lapsenmurhaan.³⁵⁵

Naiset näyttävät sekä synnyttäneen että kätkeneen lapsensa sinne, missä tekivät askareitaan. Aineiston perusteella smoolantilaispiikat kätkivät lapsensa yleensä niihin paikkoihin joissa viettivät suurimman osan ajastaan – joko navettaan tai ulos.³⁵⁶ Talollisen tytär Ingeborg Andersdotter oli

³⁵¹ EVAA 45: 3/11, 9 (1657), KL, UHr; EVAA 46: 3/15, 13 (1665), JL, VääHr. Kastajana oli kerran pappi ja kerran lapsen oma äiti.

³⁵² Ks. LIITETAULUKKO 10. Nainen, joka ei synnyttänyt tuvassa, huusi talon naisia avukseen navettaan. Lapsi ehti syntyä, ennen kuin naiset ehtivät paikalle. Kaksi lapsensa kätkemättä jättäneistä naisista oli vaimoja ja yksi talon tytär, muut piikoja tai naimattomia naisia.

³⁵³ Ks. LIITETAULUKKO 10. Yhdessä tapauksessa lapsensa jätti heitteille itsellisenainen, muuten naiset olivat piikoja tai naimattomia naisia. Ruumiin hylkäämiseen on voinut vaikuttaa myös jonkinlainen shokkitila.

³⁵⁴ Ks. LIITETAULUKKO 10. Näistä kolme on laskettu epärelevantiksi, sillä kyseessä on kahdesti mies ja kolmannessa tapauksessa lapsenmurhaan osallisuudesta syytetty kättilö.

³⁵⁵ EVAA 61: 9/16, 1 (1675), KL, UHr Karinin lapsi oli syntynyt täysiaikaisena; EVAA 58: 1-2/18, 15, (1674), JL, MHR. Elinin käly kantoi lapsen kirkon muuriin.

³⁵⁶ Ks. LIITETAULUKOT 9. ja 10. Tässä käytetyllä verbillä ”kätkeä” ei kuitenkaan haluta ottaa kantaa siihen, oliko kätkeminen suunnitelmallista vai ei. Voi olla, että joissain tapauksissa nainen toimi niin, jotta lasta ei löydetäisi, mutta samalla on huomioitava, että joissain tapauksissa lapsi ehkä vain jätettiin paikalleen ilman sen kummempaa kätkemisasietta. Koska ei voida varmasti tietää, oliko kyseessä kätkeminen vai paikalleen jättäminen, on tässä valittu kätkeä-verbi kuvaamaan koko joukkoa, koska ”paikalleen jättäminen” taas viittaisi siihen, ettei kukaan naisista syyllistynyt lapsen kätkemiseen.

Götan hovioikeuden aineistosta lapsenmurhia ja lapsien tukehduuttamista vuosina 1680 – 1800 tutkinut Eva Bergenlöv on saanut osin samanlaisia tutkimustuloksia murhattujen lasten kätköpaikoista. Hän mainitsee seuraavia paikkoja: **arkku tai kirstu (6 tapausta), hautausmaa (5 tapausta), lasta siirretty paikasta toiseen, heitetty järveen tai jokeen, haudattu kaalimaalle tai hevoshakaan, kätketty sänkyyn tai viety ulos ”puskaan”**. Tutkimusaineistojen eroavaisuuksina mainittakoon, että Bergenlövlin materiaalissa oli neljä menehtynyttä täysikasvuista lasta, joiden äitiä ei koskaan löydetty. Omassa aineistossani vastaavanlaisia tapauksia ei ollut. Bergenlövlin mukaan oikeus kiinnitti erityistä huomiota siihen, oliko kirstu tai arkku lukittu, jos lapsi oli kätketty sinne (ja näin näyttää olleen 1700-luvun Suomessakin). Bergenlöv 2004, 315–319.

omien sanojensa mukaan ollut hakemassa rehua ladosta, kun synnytys alkoi. Synnytyksen käynnistyminen johtui hänen mielestään siitä, että hän oli parvelta rehua kootessaan tippunut ladon lattialle. Hän synnytti ladossa ja otti lapsen sekä rehut mukaansa navettaan. Navetassa hän laittoi lapsen saaviin, ja ruokki sitten karjan. Ruumis oli maannut sijoillaan seuraavaan päivään asti, jolloin Ingeborg oli hakenut sen kamariin.³⁵⁷ Tapaus tuli ilmi kylällä kiertäneen huhun ansiosta. Kun nimismies saapui Ekeredin tilalle tiedustelemaan asiaa, Ingeborg vanhempineen kielsi koskaan edes kuulleensa asiasta. Kahdeksan päivän kuluttua Ingeborg ja hänen äitinsä Maria menivät lopulta tunnustamaan nimismiehelle. Lapsen tarkastaneiden todistajien mukaan lapsi oli täysiaikainen ja sininen³⁵⁸, joten Ingeborgin pääteltiin murhanneen lapsensa, vaikka hän itse kielsikin sen jyrkästi. Ingeborgin mukaan lapsi oli kuollut, kun hän oli tippunut maahan rehua hakiessaan.³⁵⁹ Kihlakunnanoikeus tuomitsi naisen kuolemaan, mutta hovioikeus lievensi tuomion karkotukseksi. Ingeborgin perheen kannalta tyttären sukupuolisuhte, raskaus ja synnytys olivat ehkä loppuun käsiteltyjä siinä vaiheessa, kun tytär oli kantanut kuolleen lapsen kamariin. Laittoman sukupuolisuhteen seurauksena syntynyt lapsi oli menehtynyt, joten talonväellä ei ollut halua viedä asiaa eteenpäin esivallan tutkittavaksi. Synnytyksen kieltämisen vaikuttimena voidaan pitää sitä, että kotitalouden toimeentulo riippui vahvasti Ingeborgin työpanoksesta, jota vanhemmat eivät halunneet menettää.³⁶⁰

Myös raiskaustapaukset saattoivat tulla ilmi vasta, kun naista syytettiin seksuaalirikoksesta. Vasta kun juttu vietiin oikeuteen, naisen oli pakko kertoa, mitä oli tapahtunut. Ennen oikeuskäsittelyä naiset vaikenivat raiskauksesta, koska pelkäsivät, että heitä syytettäisiin seksuaalirikoksesta. Heillä ei ollut intoa riskeerata toimeentuloaan maksamalla sakkoja avioliiton ulkopuolisesta

Suomen oloja 1700-luvulla tutkinut Mona Rautelin luettelee lapsen yleisimmiksi kätköpaikoiksi **ulkorakennukset kuten aitat ja luhdit sekä navetan** ja toteaa, että **lapsen kätkeminen ulos tilalle tai metsään ei ollut yhtä yleistä**. Rautelinin aineistossa **lasta ei ole kertaakaan kätetty sänkyyn**. Rautelinkin päätytty tulokseen, että ”köyhä piika” kätki lapsensa sinne, missä synnytti. Hänen mielestään lapsen kätkeminen tapahtui ilman rationaalista suunnitelmaa, elleivät lapsen isä tai naisen sukulaiset olleet mukana kätkemässä lasta. Tällöin lapsi löytyi sattumalta. Rautelin 2009, 376–377. Smoolannissa 1648 – 1681 navettaan ja ulkosalle kätkeminen, lapsen kätkemättä jättäminen ja lapsen siirteleminen paikasta toiseen oli yleistä. Eron tekeminen esitetyn rationaalisen tai irrationaalisen kätkemisen välillä on kuitenkin vaikeaa. Bergenlövin ja Rautelinin tutkimuksien perusteella lapsen kätkeminen arkuun näyttää yleistyneen 1600-luvun lopulta alkaen, jolloin oikeus on alkanut kiinnittää arkun lukitsemiseen tai lukitsematta jättämiseen enemmän huomiota.

³⁵⁷ Tapauksesta käy mielenkiintoisella tavalla ilmi naisen suhtautuminen kuolleeseen lapseen. Koska syntynyt lapsi oli menehtynyt, Ingeborg ei käyttänyt aikaa siihen, että olisi vienyt lapsen heti näytille vanhempiensa luokse. Sen sijaan hän keskittyi ”tärkeämpään asiaan” eli karjan ruokkimiseen.

³⁵⁸ Ingeborgin lapsi tutkittiin kaksi viikkoa sen kuoleman jälkeen, joten lienee ymmärrettävää, että lapsen iho oli jo menettänyt luonnollisen värinsä.

³⁵⁹ Lapsen kuoleman syistä ks. tarkemmin LIITETAULUKKO 14.

³⁶⁰ EVAA 35: 6/6, 20 (1653), JL, GH/VG.

sukupuoliyhteydestä. Samalla tavalla vastasyntynyt lapsi paljasti avioliiton ulkopuolisen sukupuolisuhteen. Jos syntynyt lapsi kuoli niin kuin Ingeborg Andersdotterin tapauksessa, saattoi olla järkevämpää kätkeä kuollut lapsi, kuin hankkia itsensä oikeuden tarkasteltavaksi. Toinen raiskauksen ja lapsenmurhan yhteinen piirre näyttää olleen todentamisen vaikeus. Raiskatun naisen oli äärimmäisen vaikea todentaa tulleen oikeasti raiskatuksi. Samoin yksin synnyttäneen naisen oli vaikea todistaa, ettei ollut surmannut lastaan, vaan se oli kuollut. Siispä raiskauksen uhri valitsi vaikenemisen ja kuolleen lapsen synnyttänyt nainen kätki lapsen.³⁶¹

Naiset näyttävät suosineen lapsen piilottamista (liina)vaatteidensa sekaan tai sitten ruumista siirreltiin paikasta toiseen. Toisinaan siirtely johti siihen, ettei sitä enää myöhemmin löydetty ilmoitetusta paikasta.³⁶² Esimerkiksi leskiäiti Elin Joensdotter oli ollut ottamassa heinää lampolan ylisiltä, kun irrallaan ollut karitsa oli juossut hänen käyttämänsä tikkaat nurin niin, että hän oli pudonnut lattialle. Sen seurauksena lapsi kuoli kohtuun. Synnytyksen jälkeiseen tervehtymiseen kului 12 päivää, minkä jälkeen äiti vei kuolleen lapsensa Hesselbyn hautausmaalle. Etsittäessä lasta ei kuitenkaan löytynyt.³⁶³ Katoaminen oli hankalaa oikeuden kannalta, sillä kukaan ei voinut tarkistaa lapsen täysiaikaisuutta tai mahdollisia väkivallan merkkejä. Sotilaan vaimo Karin Jönesdotterkin joutui oikeuteen osittain sen vuoksi, että hänen täysikasvuisen lapsensa kaulassa havaittiin jälkiä, jotka olisivat voineet johtua väkivallasta.³⁶⁴

Hyväksi kuolemaksi miellettiin tapahtuma, jossa vanhus nukkui pois rauhallisesti. Ennen kuolemaansa hän oli ehtinyt katua syntejään ja hyvästellä lähimmäisensä. 1600-luvun uskomusten mukaan huonon kuten väkivaltaisen kuoleman kokenut henkilö saattoi palata haudasta takaisin maan päälle hoitamaan selvittämättömiä asioitaan. Toisinaan kuollut ei päässyt tuonpuoleiseen,

³⁶¹ Jansson 2002, 38; Lidman 2009, 168 – 179.

³⁶² Ks. LIITETAULUKKO 10.

³⁶³ EVAA 51: 1–2/17, 7 (1670), JL, SVHr. 1600-luvulla hautausmaat olivat aika lailla erilaisia kuin nykyään. Varakkaat henkilöt haudattiin useimmiten kirkon sisään ja varattomammat ulos kirkkotarhaan. Roudan vuoksi talvella ulos kaivetuista haudoista tuli matalia, ja keväällä niiden päälle kannettiin hiekkaa haudoista nousevan löyhkän estämiseksi. Jatkuvan hautojenkaivuun ja hiekkakumpujen vuoksi hautausmaat olivat usein puuttomia ja kuoppaisia, eikä niissä myöskään yleensä ollut aita, koska Kustaa Vaasa oli määrännyt kirkkomaiden muurit purettavaksi uskonpuhdistuksen aikaan. Hautausmailla kuljeksivat usein lehmät, siat ja koirat, jotka etsivät itselleen syötävää. Tämä johtui siitä, että hautausmaiden käyttö karjan laitumena kuului yleisesti lukkareiden ja suntioiden palkkaetuuksiin vielä 1800-luvun lopullakin. Erkamo 1979, 86–89. Näin ollen ei liene ihme, että toisinaan hautausmaille vietyjen lapsien ruumiita ei enää etsittäessä löytynyt.

³⁶⁴ Muut syyt oikeuteen joutumisen kannalta olivat yksinäisyydessä synnyttäminen, lapsen kätkeminen ja se, ettei Karin ollut kertonut edes miehelleen raskaudestaan. Näiden lapsenmurhasta kertovien merkkien valossa tarkastajina toimineilla sukulaismiehillä ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin ilmoittaa asiasta esivalloille. EVAA 61: 9/16, 1 (1675), KL, UHr.

jos kalmo oli haudattu ilman hautausriittejä siunaamattomaan maahan kuten metsään.³⁶⁵ Vainajien palaamista pyrittiin estämään hautaamalla ne suohon tai upottamalla ne veteen, koska uskomusten mukaan vainajat eivät voineet ylittää vettä. Jos vainaja jostain syystä palasi, piti sen ruumis polttaa.³⁶⁶ Kuollut saatettiin myös viedä ulos seinään tai muuriin tehdyn aukon kautta, jotta se ei enää löytäisi takaisin talon sisään.³⁶⁷ Rajapaikaksi luettiin savupiiputkin. Uskottiin, että savupiipun kautta oli mahdollista päästä tuonpuoleiseen samalla kun savu kohosi taivaaseen, ja että kuolema ja sielu kulkivat savupiipun kautta.³⁶⁸

Näillä kuolemaan liittyvillä kansanomaisilla tavoilla ja uskomuksilla näyttää olevan selviä yhtäläisyyksiä lasten kätköpaikkojen kanssa.³⁶⁹ Samoin ne kuvastavat ristiriitaa rahvaan ja esivallan ajattelutavoissa. Talosta taloon piikomassa kierrellyt Karin Nilsdotter oli maannut renki Gudmund Perssonin kanssa ja tullut raskaaksi. Kiertelevä elämäntyö esti raskautta paljastumasta, ja hän päätyi piikomaan Flishultin säterikartanolle. Karin oli kaatunut pahasti kantaessaan vettä hääjuhlassa, minkä jälkeen hän tunsu synnytyksensä alkavan, ja pakeni juhlista pesutupaan synnyttämään. Karin kätki kuolleena syntyneen lapsen pesutuvan uunin ja seinän väliin. Häiden jälkeen Karin kantoi ruumiin kotitilansa tupaan, ja poltti uunissa.³⁷⁰ Kirkkoherra Samuelin ansiosta juttu tuli maallisen esivallan tietoon, minkä jälkeen Karin vietiin kuulusteltavaksi vankilaan. Karin pysyi tarinassaan keskenmenosta, ja lisäksi kylän naisväki todisti, ettei hän kykenisi murhaamaan omaa lastaan. Kihlakunnanoikeus tuomitsi Karinin Jumalan tuomiolle, ja Gudmund joutui maksamaan 40 markan sakot neidonloukkauksesta. Hovioikeus oli jo kerran aikaisemmin kehottanut pappeja saarnaamaan naisväelle siitä, että heidän tuli luopua kansantavasta polttaa

³⁶⁵ Kuollut maahan hautaamaton ruumis oli saastainen ja vaarallinen. Ennen asianmukaista kirkkohautausta siunattuun maahan ruumis oli välitilassa, sillä sen ei katsottu kuuluvan tuonpuoleiseen eikä tähän maailmaan. Vasta kun ruumis oli haudattu, ja se oli yhteisössään määritelty vainajien joukkoon, saattoi vainaja siirtyä tuonpuoleiseen. Teloitetut rikolliset ja murhatut lapset jäivät ilman tätä siirtymäriittä, joten välitila jäi heidän kohdallaan pysyväksi. Eilola & Einonen 2009, 198. Suomalaisessa kansanperinteessä kerrottiin tarinoita esimerkiksi metsässä itkevien murhattujen lasten sieluista. Eilola 2009, 35, viite 66. Vanhuuteen kuolemisen ja vanhuudesta yleensä ks. esim. Viikuna 2010, 42–55.

³⁶⁶ Eilola 2009, 34–36.

³⁶⁷ Eilola & Einonen 2009, 198, viite 36. Vainaja palaamista takaisin yritettiin estää myös sen vuoksi, että takaisin palaava vainaja olisi voinut viedä kotitalouden onnen mukanaan. Eilola & Einonen 2009, 228, viite 117.

³⁶⁸ Eilola 2004, 150–151.

³⁶⁹ Ks. LIITETAULUKKO 10. Kuolleiden lasten polttamisesta Smoolannissa ks. Tillhagen 1983, 84 – 89.

³⁷⁰ Aivan kuten Ingeborg Andersdotterin tapauksessa, tässäkin nainen toteaa lapsensa kuolleen, minkä jälkeen lapsi pantiin ”pois tieltä” eli kätkeettiin pesutuvan uunin ja seinän väliin. Sitten Karin jatkoi tehtävänsä hääväen palveluspiikana. Vasta kun Karinin palvelustehtävä oli suoritettu, hän palaasi pesutupaan, otti lapsen (ja ilm. samalla näytti sen rouva Stolpelle ja muille avioivaimoille) ja kantoi sen kotitilansa tupaan, missä keskonen siirrettiin tuonpuoleiseen polttamalla se uunissa. Karin oli ilmeisesti yli 20-vuotias naimaton rälssitilallisen tytär, joka kierteli muissa taloissa ansaitsemassa elantoaan.

keskosina syntyneet lapset uunissa.³⁷¹ Ehkä siksi Karin sai rangaistukseen 14 päivää vankeutta vedellä ja leivällä sekä kirkonrangaistuksen.³⁷²

Ristiriita rahvaan ja esivallan katsannoissa käy ilmi myös seuraavasta tapauksesta: Irtolaisnainen Kirstin Hemmingsdotter oli matkalla kotiinsa kahden muun kyläläisen kanssa, kun hänen synnytyksensä alkoi yllättäen. Kirstin kertoi oikeudessa, ettei hän ollut ehtinyt pyytää ketään rehellistä vaimoa avukseen, vaan säntäsi suoraa päätä palvelustilansa tupaan, missä sai keskenmenon. Todistamaan kutsutut kyläläiset Gunnar Trullsson ja Marit Månsdotter vahvistivat, että Kirstinin keskenmeno oli alkanut Tigneshultin ja Byrken kirkon välisellä sillalla, missä Kirstin oli alkanut vuotaa verta. He päättelivät keskenmenon johtuneen raskaasta työstä, jota Kirstin teki emäntänsä kanssa. Synnytyksen jälkeen Kirstin oli kätkenyt keskosen vaatteidensa sekaan kirstuunsa. Myöhemmin kulkukoira oli vienyt lapsen, eikä sitä enää löydetty. Oikeudessa Kirstin kertoi ajatelleensa, ettei lasta tarvinnut näyttää muille yhteisön jäsenille, koska se oli kerran kuollut. Siksi hän ei käsittänyt tehneensä jotakin väärin kätkiessään lapsen. Kärjärahvas oli samaa mieltä, ja vaati kovaan ääneen naisen vapauttamista murhasyytteestä. Sekä kihlakunnanoikeus että hovioikeus vapauttivat naisen. Huomionarvoista on, ettei Kirstiniä edes määrätty suorittamaan kirkonrangaistusta, vaikka kärjätekstistä kävi selvästi ilmi, että hän oli syyllistynyt avioliiton ulkopuoliseen suhteeseen. Sen sijaan lapsen isäksi epäilty renki Nils Persson määrättiin hankkimaan 12 miestä myötävalalle vakuudeksi siitä, ettei hän ollut Kirstinin lapsen isä.³⁷³

Tartutaanpa hetkeksi vielä Kirstinin esittämään ajatukseen siitä, ettei menehtynyttä *keskoslasta* tarvinnut paljastaa muille yhteisön jäsenille tai että sen kätkeminen oli aivan luonnollinen toimenpide. Kärjärahvas suhtautui asiaan aivan samalla tavalla kuin Kirstin, joten näkemys heijasteli laajemminkin Östran kihlakunnan asujaimiston näkemyksiä. Tapaus on vuodelta 1648, jolloin ensimmäistäkään lapsenmurhaediktiä ei ollut vielä kuulutettu saarnastuoleista. Ehkä siksi tämän tapauksen avulla on helpompi eriyttää rahvaan ja esivallan käsitys kuolleen keskoslapsen arvosta ja siitä, mitä niille olisi pitänyt tehdä. Sen sijaan *täysiaikaisena* syntyneen lapsen kanssa tuli menetellä toisin, vaikka lapsi olisikin kuollut. Sekä rahvas että sivistyneistö näyttävät panneen

³⁷¹ EVAA 27: 3/11, 31 (1649), KL, GH/SHr. Naiset polttivat kuolleen lapsen ruumiin uunissa neljässä tapauksessa. Kahdesti kyseessä oli keskoslapsi ja kahdesti täysikasvuinen lapsi. Uunissa polttaminen tai lapsen jättäminen tulisijan läheisyyteen liittynevät kansanomaisiin käsityksiin kuolemasta ja sielusta. Ks. vielä LIITETAULUKOT 10. ja 13.

³⁷² EVAA 27: 5–6/11, 21 (1650), KL, GH/ÖaHr.

³⁷³ EVAA 27: 1/11, 2 (1648), KL, GH/ÖaHr. Mona Rautelinin mukaan vain avioliitossa syntyneiden kuolleiden lapsien kätkemiseen ja salaamiseen suhtauduttiin sallivasti. Rautelin 2009, 112. Tällaista huomiota ei Smoolannissa voi tehdä, sillä Kirstin ei ollut naimisissa. Lisäksi sotilaan vaimo Karin Jönesdotter joutui lapsenmurhasyytöksen kohteeksi, vaikka oli naimissa, koska oli kätkenyt lapsensa pussiin ja teeskennellyt synnyttäneensä kotonaan.

enemmän arvoa täysiaikaisena syntyneen lapsen kuolemalle, ja kuolemaa seuranneille toimenpiteille, kuten Ingeborg Andersdotterin tapauksesta voi havaita. Vaikka tämäkin tapaus käsiteltiin ennen lapsenmurhaediktien julkistamista, rahvaan ja oikeuden suhtautuminen juttuun oli paljon ankarampi.³⁷⁴ Ehkä paikallisyhteisössä ajateltiin, että keskosena syntynyt lapsi oli menettänyt potentiaalinsa tulla yhteisön jäseneksi, koska se oli alun alkaenkin elinkelvoton. Siksi keskosien kätkemistä ei pidetty niin raskauttavana. Täysiaikainen kuollut lapsi piti sen sijaan esitellä yhteisölle, koska täysiaikaisena se olisi saattanut selvitä synnytyksestä elävänä, ja siitä olisi voinut tulla yhteisön jäsen. Täysiaikaisena syntynyt ansaitsi myös selkeämmän siirtymän tuonpuoliseen ja statuksen yhteisöstä irtautuneena vainajana.³⁷⁵

Edellä esitetyn perusteella kuolleiden lasten kätkeminen ei välttämättä liittynyt siihen, että lapsen äiti oli murhannut lapsensa, vaan siihen että lapsi oli ylipäättään *kuollut*.³⁷⁶ Kuollutta lasta ei voitu kastaa, eikä lapsesta voinut tulla yhteisön jäsentä.³⁷⁷ Naisten näkökulmasta kuollutta lasta ei siis ollut syytä esitellä muille yhteisön jäsenille. Suurin osa naisista synnytti yksin, joten naisella ei ollut ketään, jolle heti näyttää menehtynyt lapsi.³⁷⁸ Jotkut naiset eivät ilmeisesti tieneet, mitä lapselle olisi tullut tehdä, koska jättivät sen synnytyspaikkaan.³⁷⁹ Menehtynyttä lasta siirreltiin usein paikasta toiseen, joten voi olla, että naisten tarkoituksena oli ehtiessään viedä lapsi hautausmaalle tai polttaa se tulisijassa vanhan tavan³⁸⁰ mukaan, jotta lapsen sielu olisi voinut päästä tuonpuoleiseen. Lapsen kätkeminen esimerkiksi liinavaatearkkuun olisi näin ollut vain väliaikainen toimenpide.³⁸¹

³⁷⁴ EVAA 35: 6/6, 20 (1653), JL, GH/VG. Myös 1700-luvun Suomessa näyttää vallinneen samanlainen käsitys keskosien ja täysikasvuisten kuolleen lapsen erosta. Suomessa keskoslapsen löytyminen jätettiin useimmiten tutkimatta, koska lapsi saattoi olla jonkun *aviovaimon* synnyttämä ja synnytyspaikalle jättämä. Jos taas löytynyt lapsi oli täysikasvuinen, asian tutkiminen aloitettiin välittömästi ja alueen *naimattomat* naiset lypsettiin. Rautelin 2009, 386.

³⁷⁵ Suomessa 1700-luvulla pappien tehtävänä oli ilmoittaa myös kuolleena syntyneet lapset saarnastuolista, mutta keskenmenoista vaiettiin ja keskoset haudattiin salassa. Käsitys keskosien ja täysikasvuisten syntyneen lapsen erosta kirjattiin vuoden 1686 kirkkolakiin, jossa sekä kastettu että kastamaton avioton lapsi piti haudata erilleen hautausmaasta ilman hautausseremoniaa, mutta keskosien hautaamista ei säädelty mitenkään. Suomessa keskosia haudattiin maaseudulla kaikessa hiljaisuudessa 1900-luvulle asti. Rautelin 2009, 110, 316.

³⁷⁶ Tässä on kuitenkin edelleen syytä muistaa keskosien ja täysikasvuisten syntyneen kuolleen lapsen ero sekä rahvaan että esivallan näkökulmasta.

³⁷⁷ Ks. kappale 2.1.3; kirkottaminen.

³⁷⁸ Ks. LIITETAULUKKO 8.

³⁷⁹ Syynä voi olla toisaalta sekin, että nainen mielsi kastamattoman kuolleen lapsen normaaliin järjestykseen kuulumattomaksi olennoksi, johon koskeminen olisi ollut yhtä vaarallista ja saastuttavaa kuin rikollisen ruumiiseen koskeminen. Saastaiseksi katsotut ihmiset, kuten ruumiiden kanssa jatkuvasti tekemisissä olleet pyövelit, marginalisoitiin yhteisöissään. Ehkä naiset kokivat saastuvansa ja pelkäsivät marginalisoitumista, jos olisivat koskeneet lapseen. Eilola & Einonen 2009, 234. Pyöveleistä ks. Karonen 2009, 241–271.

³⁸⁰ Tillhagen 1983, 82 – 89.

³⁸¹ Vrt. LIITETAULUKKO 10.

3.2 Epäilyt salassa syntyneestä lapsesta tai lapsen ruumiin löytyminen aloittivat oikeusprosessin

Naisen synnytys paljastui tavallisesti kun nainen paljasti sen jollekulle, talonväki näki synnytyksen merkkejä maassa tai naisen vaatteissa, vouti ja/tai nimismies tulivat tutkimaan kylällä kuulemaansa huhua, naisen vatsan pienentyminen herätti epäilyksiä tai kuollut lapsi löytyi jostakin. Eräissä tapauksissa lapsen syntymä paljastui suorastaan huomiota herättävällä tavalla. Näin kävi kruununvouti Peter Gustafsson Drufvan tilalla, kun navetan ylisille heinien sekaan kätketyn lapsen ruumis tippui palvelusväen niskaan heidän ruokkiessaan karjaa.³⁸² Södra Vedbon kihlakunnassa ruumis oli heitetty jokeen, mistä se löydettiin parin viikon päästä kellumasta suu alaspäin.³⁸³ Molemmissa tapauksissa epäillyt naiset tuomittiin kuolemaan. Seuraavaksi käsitellään tarkemmin sitä, miten lapsen syntymä tuli yhteisön tietoon.

3.2.1 Äiti lapsen syntymän paljastajana

Maallisen ja hengellisen esivallan näkökulmasta oli loogista, että laittomassa sukupuolisuhteessa raskaaksi tullut salasi tilansa, synnytti yksin, murhasi lapsensa, kätki sen ja toivoi lopuksi, ettei murha koskaan tulisi ilmi. Jos nainen oli todellakin suunnitellut lapsensa murhaamista alusta alkaen, on kummallista että kolmessatoista tapauksessa kuolleen lapsen äiti paljasti omatoimisesti lapsen syntymän.³⁸⁴ Ymmärrettävämpää olisi ollut asiasta vaikeneminen. Lienee siis syytä kartoittaa, miksi nainen paljasti kuolleen lapsensa syntymän, vaikka pahimmassa tapauksessa hän olisi voinut menettää sen vuoksi henkensä.

Tavallisesti nainen kertoi syntymästä vasta muutaman päivän päästä emännälleen, naapurilleen tai tuttavalleen. Ratsutilalla itsellisenä asustellut Börta Bengtsdotter oli langennut tanskalaisen tupakkakaupiaan pauloihin, kun mies oli luvannut naiselle avioliittoa. Tästä suhteesta Börta tuli raskaaksi. Koko kylä tiesi hänen suhteestaan tanskalaismieheen sekä raskaudesta. Börtan kanssa samalla tilalla asunut Anna kehottikin Börtää ”...tästedes pysymään kotona, koska kylällä juorutaan yleisesti sinusta ja Juutista”. Talonväki oli useaan otteeseen tiedustellut naiselta, oliko tämä raskaana, minkä hän aina kielsi. Kolmannellatoista raskausviikolla hänelle sattui kaksi tapaturmaa. Ensin hän löi itsensä kangaspuihin kangasta kutoessaan, ja sen jälkeen hän putosi tikkailta kun oli hakemassa rehua karjalle. Börta synnytti ladossa ja jätti lapsen sinne. Vasta kahden viikon kuluttua

³⁸² EVAA 53: 1/12, 3 (1671), JL, GH/THr.

³⁸³ EVAA 49: 1–2/14, 7 (1668), JL, Gh/SVHr.

³⁸⁴ Ks. LIITETAULUKKO 11.

hän uskalsi kertoa tilalla eläneelle Holgiersin vaimolle synnyttäneensä lapsen. Ruumiin tarkastajat ilmoittivat oikeudessa, että lapsi oli ollut ”täysikasvuinen oloinen”, mutta sillä ei ollut kynsiä eikä hiuksia. Oikeudessa pääteltiin, että lapsi oli joko 12 tai 13 viikkoa vanha. Börta katui tekoaan kovasti. Hän kertoi itkien, ettei ollut tarkoittanut tehdä paha lapselleen. Hän selitti aikoneensa kysyä neuvoja raskauden suhteen talon naisväeltä, mutta häntä oli hävettänyt ja hän oli pelännyt rangaistusta. Nainen oli päättänyt siirtää kysymistä tuonnemmaksi, koska raskaus oli vasta alkuvaiheessa. Todistajat vahvistivat Börtran tippuneen tikapuilta, mutta kihlakunnanoikeus tuomitsi hänet silti kuolemaan lapsenmurhaedikin nojalla. Käräjärahvas ja lautamiehet pyysivät tuomion lieventämistä, koska heidän mielestään Börta todella katui tekoaan, ja hänellä oli hyvä maine yhteisössään. Hovioikeus lievensi tuomion kirkonrangaistukseksi. Tupakkakauppias Hans Krammare määrättiin tuotavaksi salavuoteusoikeudenkäyntiin, kunhan mies palaisi takaisin seudulle.³⁸⁵

Aikaisemmassa luvussa tultiin siihen tulokseen, että naiset sekä synnyttivät että kätkivät (tai jättivät) lapsensa askareiden tekopaikkaan, mikä käy hyvin ilmi niin Börta Bengtsdotterin kuin seuraavista tapauksista. Vanhempiansa tilalla työskennellyt Kirstin Åkesdotter oli vastuussa tilan karjasta yhdessä sisarensa kanssa. Juhannuksen aikaan vuonna 1663 Kirstin oli ehtinyt jo askareilleen navettaan, kun hänen sisarensa Ingeborg vielä puki vaatteita ylleen tuvassa. Navetassa Kirstinin synnytys alkoi äkillisesti, ja hän huusi muita naisia avukseen. Kun nämä ehtivät paikalle, he näkivät menehtyneen lapsen. Naapurit tarkastivat lapsen ja ilmoittivat, ettei siinä ollut väkivallan merkkejä. Kirstin oli kertonut raskaudestaan talonväelle, ja oikeudessa kävi ilmi, että koko kylä tiesi siitä. Kirstinin menettely ei sopinut lapsenmurharikoksen kaavaan, jossa koko tapahtumaketju alkoi raskauden salaamisella. Miksi tapaus oli edes viety oikeuteen? Tuomiokirjatekstissä Kirstiniä puhuteltiin termillä ”entinen portto”, mikä ehkä vaikutti oikeusprosessin aloittamiseen.³⁸⁶ Hän oli saanut lapsen maattuaan naimattoman rengin Gisle Anderssonin kanssa, minkä molemmat tunnustivat. Vaikka Gisle ilmoitti olevansa lapsen isä, Kirsteniä syytettiin oikeudessa huoruudesta naimisissa olevan Nils Jönssonin kanssa. Molemmat kielsivät syytöksen jyrkästi. Tapauksesta ei selviä, miksi Kirstinillä oli niin kyseenalainen maine, mutta se lienee vaikuttanut huoruussytökseen. Huonon maineen vuoksi myös synnytystapahtuma oli tutkittava oikeudessa. Kihlakunnanoikeus vapautti hänet kaikista syytteistä,

³⁸⁵ EVAA 44: 2/11, 2 (1655), JL, GH/SHr.

³⁸⁶ EVAA 45: 10-11/11, 9 (1664), KL, SHr. ”Kirstin Åkersdotter, tillförene skökie”.

eikä Kirstin saanut kirkonrangaistustakaan. Gisle tuomittiin kolmen markan sakkoon, ja Nils vapautettiin huoruussyytteestä. Hovioikeus vahvisti tuomion.³⁸⁷

Karin Andersdotter oli kuivaamassa maltaita, kun hänen synnytyksensä alkoi saunassa. Karin kertoi, ettei ollut uskaltanut huutaa talon naisia avukseen, sillä he kantoivat kaunaa hänelle. Piian ja talonväen suhteet olivat tulehtuneet, sillä talon poika Joen Larsson oli luvannut ottaa hänet vaimokseen.³⁸⁸ Joenin sukulaisten mielestä piika oli liian vähäarvoinen vaimo talon pojalle. Synnytyksen jälkeen Karin jätti keskoslapsensa saunaan ja meni tupaan. Kun muut naiset palasivat askareiltaan, hän kertoi tapahtuneesta heille. Joen ja talonväki tiesivät Karinin raskaudesta, koska aviolupauksen jälkeen pari oli aloittanut sukupuolisen kanssakäymisen. Joen kertoi oikeudessa, että he rakastivat toisiaan kovasti, ja hän rukoili armoa Karinille, jonka halusi vaimokseen. Oikeudessa selvisi, että Karin oli ollut jonkinlaisessa onnettomuudessa isäntänsä Börje Larssonin kanssa ja sairaana sen jälkeen.³⁸⁹ Talonväen kertoman mukaan keskenmeno johtui tästä onnettomuudesta.

Syyttäjänä toiminut kihlakunnanrovasti toi tapauksen oikeuteen, ja ilmeisesti hän oli myös kuulustellut Karinia ja talonväkeä. Kihlakunnanoikeus tuomitsi naisen kuolemaan vuoden 1655 lapsenmurhaediktin perusteella. Joen ja käräjärahvas pyysivät hänen henkensä säästämistä. He vetosivat muun muassa siihen, että vasta 15-vuotias Karin ei ollut ymmärtänyt, miten kuolleen lapsen kanssa tuli menetellä, ja oli siksi jättänyt lapsen mallassaunaan. Joenin helpotukseksi hovioikeus vapautti Karinin syytteestä. Hän sai joka tapauksessa kirkonrangaistuksen, koska hänen olisi pitänyt pitää parempaa huolta lapsestaan.³⁹⁰

Toisinaan lapsen syntymän paljastaminen tapahtui naiselle epäedullisessa tilanteessa. Anna Månsdotter paljasti aviottoman lapsensa syntymän oikeudessa, koska sisarensa murhan tunnustaneena hänellä ei enää ollut mitään hävittävää. Annaa odotti joka tapauksessa kuolemantuomio.³⁹¹ Piika Gunela Andersdotter paljasti raskautensa ja lapsensa syntymän isännälleen, joka oli lapsen isä.³⁹² Muutoin naiset kertoivat synnytyksestä muille omasta halustaan, vaikka eivät tehneetkään sitä heti synnytyksen jälkeen. Paljastamiseen näyttää vaikuttaneen

³⁸⁷ EVAA 45: 9-11/11, 9 (1664), KL, GH/SHr.

³⁸⁸ Ilmeisesti Joenin vanhempi veli Börje Larsson oli saanut talon isännyyden haltuunsa, ja Joen teki töitä vanhempiensa talossa isoveljensä alaisuudessa.

³⁸⁹ Onnettomuuden syytä ei mainittu.

³⁹⁰ EVAA 45: 8-9/11, 11 (1663), KL, GH/ÖaHr.

³⁹¹ EVAA 56: 2/13, 11 (1673), JL, VöaHr.

³⁹² EVAA 58: 1/18, 2 (1674), JL, THr. Gunnel tukahdutti vastasyntyneen lapsensa isäntänsä painostuksesta.

ainakin se, että raskaus oli ollut julkista tietoa ennen lapsen syntymää kuten Börta Bengtsdotterin ja Karin Andersdotterin tapauksissa.³⁹³ Joissain jutuissa nainen oli selvästi tavoitellut talon naisväen läsnä ollessa tapahtuvaa synnytystä, mutta jotakin meni pieleen kuten Kirstin Åkersdotterin kohdalla. Lasta toivovalla naisella ei ollut mitään syytä kätkeä tai salata syntynyttä vauvaa, vaikka se olisi kuollut.

3.2.2 Esivallat huhujen tutkijana ja yhteisö ilmiantajana

Paikallisyhteisöjen tiedonvälitys perustui usein kylillä kiertäneisiin huhuihin ja juoruihin. Ihmiset tarinoivat milloin mistäkin. Juoruja ei ehkä heti uskottu, vaan jäätiin odottamaan tilanteen kehittymistä ja todistusaineistoa, joka viittaisi asian todenperäisyyteen. Esimerkiksi juttuihin jonkun naisen raskaudesta alettiin uskoa herkemmin, jos tuli tietoon, että naisella todella oli avioliiton ulkopuolinen sukupuolisuhde jonkun miehen kanssa. Tästä seurasi, että huhumylly lähti entistä kovemmalla voimalla käyntiin. Viimeistään silloin esivallan oli puututtava asiaan ja tutkittava, oliko juoruissa perää.³⁹⁴

Kirkkoherra Danielin tilalla Lössenissä töissä olleen Elin Knutsdotterin raskaus oli tullut nimismies Nils Perssonin ja rovasti Per Giertaatsin tietoon, joten lapsen isän paljastamiseksi asia oli viety käräjille. Ensimmäisillä käräjillä Elin ehti syyttää lapsensa isäksi kirkkoherran puutarhuria Swen Steenbergiä. Swen kuitenkin kielsi, ja asia siirrettiin seuraaville käräjille. Elinin lapsi syntyi kirkkoherra Danielin navetassa käräjien välillä. Hän ei maininnut siitä kenellekään, vaan hautasi sen Lössenin kirkon muuriin. Sen jälkeen nainen kehitteli itselleen valemahan, jotta vaikuttaisi siltä, että hän edelleen oli raskaana.³⁹⁵

Kun toiset käräjät alkoivat, oli käynyt selväksi, että seksuaalirikoksen lisäksi käsillä oli lapsenmurha. Tekstissä ei mainita, miten Elinin synnytys tuli ilmi. Ehkä joku kirkkoherran palvelusväestä huomasi, ettei hänen mahansa ollut aito. Elin kertoi lapsen syntyneen kuolleena, mutta häntä ei uskottu koska lapsen suu oli löydettyäessä täynnä maata ja multaa. Elinin elämäntavat herättivät

³⁹³ Samoin ”kovistelutapauksissa” talonväki tai esivallan edustajat olivat odottaneet naisen synnyttävän lapsen, eli naisen raskaudesta oli tiedetty jo etukäteen. Tapauksissa joissa lapsen syntymä paljastettiin, nainenkin oli tiennyt, että hänen raskautensa oli yleisessä tiedossa.

³⁹⁴ Naista lähdettiin ottamaan kiinni 13 jutussa kylällä kiertäneen lapsenmurhahuhun takia. Ks. LIITETAULUKKO 11. Esivallan oli otettava selvää avioliiton ulkopuolisiin suhteisiin liittyneistä juoruista, koska heidän oli puututtava lapsenmurhien ohella myös seksuaalirikollisuuden torjumiseen. Juoruilusta ja huhuista ks. lisää esim. Eilola 2003a, 123–130; Einonen 2005, 281–288; Jokiaho 2000, 135–144; Lövkrona 1999, 154–161; Rautelin 2009, 204, 264–284; Rublack 1999, 16–27.

³⁹⁵ EVAA 61: 9–10/16, 7 (1675), KL, GH/ÖaHr.

näree ainakin kirjurin mielessä. Nainen oli jo aikaisemmin synnyttänyt kaksi lasta³⁹⁶ suhteista sotilaiden kanssa, ja kirjuri käytti Elinin käytöksestä varsin värikkäitä ja tuomitsevia ilmauksia.³⁹⁷ Tämän ohella Elin syytti lapsen isäksi ensin väärää miestä. Myöhemmin kävi ilmi, että hänen makaajansa ja lapsen isä oli naimisissa oleva mylläri Anders Persson. Elin selitti tulleen raskaaksi, koska Anders raikannut hänet, kun hän oli matkalla kotiin kirkkoherran tilalta.³⁹⁸ Elinin maine vaikutti siihen, ettei kukaan uskonut hänen tarinaansa. Nurkkaan ajettuna hän karkasi, mutta hänet saatiin kiinni ja tuomittiin kuolemaan.³⁹⁹

Piika Karin Börgiedotter oli vaihtanut palveluspaikkaa. Samoihin kylällä alkoi kiertää huhu siitä, että Karin oli synnyttänyt lapsen. Oikeudessa kävi ilmi, että Karin oli satuttanut itsensä seuuloessaan ruista vanhassa palveluspaikassaan vouti Nils Månssonin luona. Onnettomuuden jälkeen voudin vaimo oli ihmetellyt Karinin huonovointisuutta. Raskaudesta kysymisen sijaan emäntä oli tiedustellut, oliko Karin ollut tekemisissä miesväen kanssa, mihin tämä vastasi kieltävästi.⁴⁰⁰ Todellisuudessa Karinilla ja voudin renki Christer Bengtsonilla olivat laittomassa sukupuoli-suhteessa salaten sen isäntävältään. Karin synnytti keskosen Rönhultin luhdissa ja piilotti sen ensin navettaan ja sitten sammalmättääseen. Kun Karin vaihtoi palveluspaikkaa, huhumylly lähti käyntiin.

Tapausta alettiin tutkia voudin johdolla. Kihlakunnanoikeus tuomitsi Karinin kuolemaan lapsenmurhaediktien perusteella, mutta hovioikeus lievensi tuomion raippa- ja karkotustuomioksi.

³⁹⁶ Ilmeisesti lapset olivat kuolleet, koska heistä ei mainita muuta. Jos syytetyllä naisella oli elossa oleva lapsi, tämän ikä on useimmiten kirjattu tuomiokirjaan.

³⁹⁷ Eliniä puhuteltiin termillä " besofwit qwinsfolk" ja Elinin lapsen isän makaamisesta käytettiin ilmausta "... syndens lost och onde hafuer öffit leggersmähl" kun yleensä ilmaistiin, että henkilö XX oli maannut jonkun toisen kanssa: "besofwen af" tai " är lägrat af".

³⁹⁸ Raiskauksen todistaminen oli erittäin vaikeaa, jos ketään silminnäkijää ei ollut sattunut paikalle, eikä nainen paljastanut tapahtumaa heti yhteisölleen. Naisen tuli huutaa ja näyttää sekä revityt vaatteensa että väkivallan merkit kehossaan jollekin yhteisönsä kunnioitetulle jäsenelle kuten emännälleen. Lisäksi yleinen käsitys oli, että raiskauksia suorittivat yhteisöön kuulumattomat miehet, jotka yllättivät kotinsa suojeluksesta poistuneet naiset. Tyypillisesti naiset kertoivat suorittaneensa kotitalousaskareitaan, kun mies kävi heidän kimppuunsa. Avioliiton ulkopuolisen suhteen paljastuessa saattoi nainen toisinaan vedota siihen, että oli tullut raikatuksi. Raiskauksen ilmoittaminen vasta oikeudenkäynnissä johtui siitä, että naiset eivät halunneet tuoda asiaa julkisuuteen seksuaalirikossyytteen pelossa. Jos nainen joka tapauksessa joutui oikeuteen ja hänen häpeänsä tuli kaikkien tietoon, ei naisella ollut enää syytä peitellä raikaustaan. Monesti naisen kertomusta raikauksesta ei kuitenkaan uskottu, varsinkin jos naisella jo ennestään oli huono maine yhteisössään. Samoin uskottiin, että naisen tuli nauttia seksistä tullakseen raskaaksi. Niinpä aviottoman lapsen synnyttäneen naisen mahdollisuudet saada mies tuomitukseksi raikauksesta olivat häviävän pienet. Raikausväitettä voitiin toki käyttää myös valheellisesti. Jansson 2002; Lindstedt Cronberg 1997, 124–126; Rublack 1999, 239–241; Sundin 1992, 340–344.

³⁹⁹ EVAA 61: 9–10/16, 7 (1675), KL, GH/ÖaHr. Viidensillä eli viimeisillä käräjillä kirjurina toimi kirkkoherra Daniel Jacobson, joka tuomitsi Elinin vedoten raamattuun lapsenmurhaediktien sijaan. Elinin oli sovittava murhaamansa lapsen elämä omallaan: "Ijff för lijfet".

⁴⁰⁰ Raskaudesta kysymisestä ja raskauden paljastamisesta ks. tarkemmin luku 2.3.1.

Christer sai tuomion salavuoteudesta. Äkkinäinen palveluspaikan vaihto ja se, että paikalla oli ollut muitakin kylän naisia voudin vaimon tiedustellessa Karinin edesottamuksista miesten kanssa, laittoivat oikeudenkäyntiin johtaneen huhumyllyn käyntiin.⁴⁰¹

Kuten edellä käsitellyistä tapauksista huomataan, yhteisön tietoisuus jonkun raskaudesta ei aina johtanut lapsen syntymän paljastamiseen. Toisin kuin niissä tapauksissa, joissa nainen oli myöntänyt raskautensa ja toivoi selvästi lapsen syntymää, raskautensa kieltäneen naisen kohdalla paikallisyhteisössä kiertävät huhut ja juorut toimivat naista vastaan. Naisen raskaudesta juoruttiin hänen selkänsä takana, eikä hänen sanaansa uskottu.⁴⁰² Myös naisen maine vaikutti siihen, miten hänen kertomaansa puntaroiitiin. Joskus lapsen syntymästä oltiin niin varmoja, että totuuden paljastamiseksi äidiksi epäiltyä kohtaan käytettiin suoranaista väkivaltaa jo ennen oikeudenkäyntiä.⁴⁰³ Tarpeeksi sitkeät kiertäneet huhut lapsen syntymästä tai jonkun naisen raskaudesta olivat rahvaan keino ilmiantaa epäilty esivallalle, niin että suorilta syytöksiltä vältyttiin. Juoruja levittävät henkilöt huolehtivat yhteisönsä järjestyksen säilymisestä ja samalla suojelivat omaa nahkaansa, koska eivät halunneet vastata esimerkiksi kunnianloukkaussyytökseen.⁴⁰⁴ Esivallan edustajat tutkivat huhuja ja varmistivat niiden todenperäisyyden tai valheellisuuden sekä käynnistivät oikeusprosessin, kun tarpeeksi raskauttavia seikkoja oli saatu selville.

3.2.3 Paikallisyhteisö synnytyksen merkkien havaintojana tai kätketyn ruumiin löytäjänä

Synnytys paljastui myös siten, että talonväki, naapurit ja/tai kyläläiset huomasivat naisen vatsan yllättäen pienentyneen, maassa, ovenpielessä tai naisen vaatteissa nähtiin verijälkiä. Tällaisia synnytyksen paljastamista edesauttavia havaintoja tekivät sekä naiset että miehet yhteensä 11 tapauksessa.⁴⁰⁵ Brita Ambiörnsdotter oli mennyt synnytyksen jälkeisenä päivänä Brennan markkinoille, missä lautamies Lars Börgesson oli pannut merkille naisen muuttuneen ulkomuodon, ja asia tuli oikeuden tietoon.⁴⁰⁶ Sotilaan vaimo Karin Jönesdotterin lavastama kotisyntyys

⁴⁰¹ EVAA 44: 10/11, 13 (1663), JL, GH/ÖoHr.

⁴⁰² Raskauden kieltämisessä oli kaksi puolta. Nainen ei mahdollisesti itse käsittänyt olevansa raskaana, eikä hän siksi osannut aavistaa olevansa yleisten huhujen kohteena. Toinen vaihtoehto oli, että nainen tiesi olevansa raskaana, mutta toivoi kielloillaan vakuuttaneensa muut. Se ei silti estänyt muita juoruamasta.

⁴⁰³ Oikeudenkäynnin aikana 33 naista istui vangittuna. Vankeuden aikana joko maallinen tai hengellinen esivalta tai molemmat kuulustelivat naista. Vankeudesta, tunnustuksista ja kiduttamisesta ks. esim. Lidman 2009 144–152; Liliequist 1991, 69–72, 96–97. Ks. lisäksi seuraavat tekstikappaleet.

⁴⁰⁴ Einonen 2005, 223; Jokiaho 2000, 135–144.

⁴⁰⁵ Ks. LIITETAULUKKO 11.

⁴⁰⁶ EVAA 46: 5/15, 30 (1665), JL, ViHr.

paljastui, koska kyläläiset havaitsivat Karinin ja hänen miehensä tupaan johtavat verijäljet.⁴⁰⁷ Joskus talonväki löysi naisen synnytyksen jälkeiset tai hänen nähtiin vuotavan verta, kuten sillalla keskenmenon saaneen Kirstin Hemmingsdotterin jutussa.⁴⁰⁸

Itsellisen tytär Elin Andersdotter oli ollut palveluksessa maavouti Anders Perssonin perintötilalla. Siellä hän oli tavannut Andersin pojan Jöns Anderssonin, ja he olivat alkaneet maata yhdessä. Elinin oli epäilty olevan raskaana, mutta hän ei paljastanut raskauttaan kenellekään. Jöns oli luvannut karata Elinin kanssa, sillä hän ei enää halunnut elää vaimonsa kanssa. Vakuudeksi hän antoi Elinille rahaa, sormuksen ja muita lahjoja. Elin oli kuivaamassa maltaita Hökhultin tilalla, kun hänen synnytyksensä alkoi. Nainen kertoi synnyttäneensä ulkona keskellä joulukuista yötä, ja ”tulleensa sitten äkkiä kipeäksi niin ettei tiennyt enää mistään mitään, ei edes että oli synnyttänyt”.⁴⁰⁹ Elin kertoi, ettei tiennyt miten lapsi oli menehtynyt, mutta synnytyksen jälkeen hän oli palannut sisälle kuivaamaan maltaita.⁴¹⁰ Myöhemmin hän otti sisältä kynttilän, ja meni etsimään lasta ulkoa, jolloin hän havaitsi sikojen tärvelleen sitä.⁴¹¹ Aamulla Elin lähti lapsen kanssa kotiinsa Årserbyn tilalle, jossa hänen vanhempansa olivat itsellisinä. Kotimatalla Elin piilotti ruumiin pensaikkoon.⁴¹²

Keskipäivällä maavouti ja Elinin entinen isäntä Anders Persson sekä Jöns Gärnersson Hökhultin tilalta tulivat Elinin perään, koska olivat löytäneet verisiä jälkiä lumihangesta. Elin tunnusti heille synnyttäneensä lapsen. Sen ruumis etsittiin pensaikosta ja tarkastettiin. Nimismies Nils Månsson todisti, että lapsen jalkaa oli syöty, ja että se ei ollut täysiaikainen. Elinin makaaja Jöns Andersson oli sairaana kotonaan Hökhultissa oikeudenkäynnin aikaan. Häntä kuulustelleet rovastit Daniel ja Oluf Andersson⁴¹³ kertoivat, että hän kielsi olleensa suhteessa Elinin kanssa. Elin kertoi kuitenkin niin laveasti yli vuoden kestäneen suhteen eri kiemuroista ja parin makuupaikoista, ettei Jönsiä uskottu. Oikeudessa todettiin, että Jöns oli pettänyt vaimoaan erään Marit Assarsdotterin kanssa viisi vuotta aikaisemmin, vaikka hänellä oli vaimonsa kanssa lapsi. Hänen epäiltiin myös tehneen

⁴⁰⁷ EVAA 61: 9/16, 1 (1675), KL, UHr.

⁴⁰⁸ EVAA 27: 1/11, 2 (1648), KL, ÖaHr.

⁴⁰⁹ Ehkä Elin oli mennyt shokkiin tai menettänyt tajuntansa.

⁴¹⁰ Tässäkin tapauksessa nainen keskittyy synnytyksen jälkeen askareidensa loppuun suorittamiseen. Vrt. Ingeborg Andersdotterin tapaus kappaleessa 3.1.3.

⁴¹¹ Jos Elin todellakin menetti tajuntansa synnytyksen aikana, lapsi luultavasti kuoli kylmyyteen, koska synnytys tapahtui joulukuun yönä. Mona Rautelinin mukaan yksi yleisistä kuolinsyistä oli, että lapsi kuoli verenvuotoon sitomattoman napanuoran takia. Rautelin 2009, 95. Smoolannissa pidettiin sikoja irrallaan kesät ja talvet (ks. johdanto, luku 1.1.2).

⁴¹² EVAA 51: 1/17, 4 (1670), JL, VääHr.

⁴¹³ Kihlakunnanrovastit olivat ilmeisesti maavoudin poikia ja täten Jöns Anderssonin veljiä.

ratusotilaan vaimon Marit Holmstondotterin raskaaksi. Lisäksi hänen isänsä ilmoitti tehneensä poikansa perinnöttömäksi jo vuosia sitten, koska pojan käyttäytyminen oli niin ala-arvoista.⁴¹⁴

Oikeuskäsittelyn aikana kävi vielä ilmi, että Jöns oli tuonut Elinille tunnistamattomia yrttejä Kalmarista. Molemmat olivat nauttineet yrttejä, ja tulleet sairaaksi. Yrttien syömisen johdosta Jöns oli edelleen sairaana kotonaan, ja Elin kertoi synnytyksensä alkaneen vain muutamia tunteja yrttien nauttimisen jälkeen. Oikeudessa selvisi, että talonväki oli tiennyt raskaudesta, vaikka nainen ei sitä suoraan ollutkaan heille kertonut. Talon tytär Lisbet todisti, että synnytyksensä jälkeen Elin oli kerskaillut sanoen: ”He sanovat minun olevan raskaana, mutta näetkös nyt, miten asia on vaatteideni kanssa”.⁴¹⁵ Talonväen julkilausumattomasta tiedosta kielii sekin, että jälkiä maasta löydettyään isäntä lähti heti Elinin perään.

Kihlakunnanoikeus ei tuntenut sääliä tuomiota julistaessaan. Elin ei ollut kertonut raskaudestaan eikä pyytänyt apua synnytykseen. Elin oli ollut niin huolimaton, että oli antanut sikojen tarvella omaa lastaan. Oikeus epäili sitäkin, että hän oli yrttejä syömällä tahallaan aiheuttanut lapsensa keskenmenon. Niinpä hänet tuomittiin kuolemaan lapsenmurhaplakaatin perusteella. Jönsin suhteen oikeus oli ymmällä, sillä mies oli edelleen niin sairas, ettei mistään hänen sanomastaan voitu olla varmoja. Hänet pidettiin silti vangittuna ja tuomitseminen siirrettiin tulevaisuuteen.⁴¹⁶ Käräjärahvas pyysi Elinin säästämistä tulelta, ja hovioikeuden tuomiossa ilmoitettiin, että Elin teloitettaisiin ja haudattaisiin teloituspaikalle.⁴¹⁷

Synnytys saattoi paljastua niinkin, että kätkeyty ruumis löydettiin. Tällaisia tapauksia oli yksitoista.⁴¹⁸ Talonväki, naapurit tai kyläläiset tekivät löytöjä muun muassa sängystä, aitasta, navetasta, lattialankkujen seasta pellolta ja jopa maahan kätkeytyn ryöstösaaliin seasta. Kerran 15-vuotias talontytär näki kesteistä kotiin palanneen piian synnyttävän tuvassa, ja kertoi siitä äidilleen

⁴¹⁴ EVAA 51: 1/17, 4 (1670), JL, VääHr.

⁴¹⁵ EVAA 51: 1/17, 4 (1670), JL, VääHr.

⁴¹⁶ ”...till vidare förklaring afwäntas fast han ähr slåk och i sig sielf som en Gudz fånge”.

⁴¹⁷ EVAA 51: 1/17, 4 (1670), JL, GH/VääHr. Voi olla, että Jöns oli määritelty yhteisössään mielisairaaksi, koska hänestä käytettiin termiä ”Gudz fånge”. Kustaa H.J. Viikunan mukaan talonpoikaisyhteisöissä mielisairauden merkkeinä pidettiin päänsärkyä, ahdistuneisuutta ja synkkämielisyyttä. Hulluuden merkkeinä sen sijaan pidettiin alastomana esiintymistä, poikkeavia seksuaalisia mieltymyksiä, motiivitonta väkivaltaisuutta ja taipumusta pyromaniaan. Ehkä Jönsin lukuisat sukupuolisuhteet kielivät siitä, että hänellä oli tavallisuudesta poikkeavat sukupuoliset mieltymykset. Viikuna, KHJ 2010, 78, 90–91. Toinen vaihtoehto voisi olla, että Elinin ja Jönsin nauttimat yrtit olivat hallusinaatioita tai myrkytystilan aiheuttavia, koska Elin oli täysin menettänyt muistinsa synnytyksen yhteydessä ja Jönsin puheista ei edelleenkään saatu tolkkua. Hallusinaatiota ja myrkytysoireita aiheuttavat ainakin karpässienet ja muskottipähkinä. Lisää myrkyllisistä kasveista ja mausteista ks. Lääketieteellinen aikakausikirja Duodecim 15/2000 (<http://www.duodecimlehti.fi/> luettu 12.2.2011). Myrkyistä sikiönlähdettämisen ja raskauden estämisen yhteydessä ks. Tillhagen 1983, 61 – 76.

⁴¹⁸ Ks. LIITETALUKKO 11.

eli talon emännälle. Tämä kutsui naapurit tarkastamaan ruumista.⁴¹⁹ Paikallisyhteisön rooli oli näissäkin tapauksissa merkille pantava, kuten seuraavasta tapauksesta voi todeta.

Itsellisnainen Ingrid Jönsdotterin lapsen ruumis löydettiin seuraavasti. Vaimot Karin Angsrydista ja Kirstin Håkonsdotter epäilivät, että naapurissa sisarensa Ingrid kanssa asuva Brita Jönsdotter oli varastanut heiltä pellavalakanoita. Angsrydin tilalta oli löytynyt jälkiä, jotka johtivat ”Sundabyn röttelölle”⁴²⁰, missä sisarukset asuivat. Vaimot olivat kiertäneet asumuksen taakse lakanoita etsiessään, ja sieltä he löysivät kuolleen lapsen ruumiin. Brita pyysi naisia vaikenemaan asiasta, mutta nämä kutsuivat paikalle lautamies Nilsin Bråtenista. Lasta tarkastamassa olivat vielä vaimo Kirstin Håkonsdotter, Anders Kunnbystä, Håkon Stårperydistä ja Brygnel Diurfridistä sekä rehellisenä tunnettu itsellisnainen Angsrydista.⁴²¹ Tarkastajien kertoman mukaan lapsi oli täysiaikainen ja sen suusta löytyi taiteltu vaatekappale.⁴²²

Ingrid otettiin kiinni lapsenmurhasta epäiltynä, ja häntä pidettiin vankina Sjösin torpassa. Vaimot Marit Diurfridistä ja Brijta Sydebystä kertoivat edellisenä talvena kyselleensä Ingridiltä, oliko tämä raskaana, mutta hän oli aina kieltänyt asian. Ingrid vahvisti, ettei ollut kertonut kenellekään raskaudestaan.⁴²³ Hän sanoi synnyttäneensä kotonaan viidentenä päivänä maaliskuuta, auringonlaskun jälkeen. Paikalla oli vain hänen 6,5-vuotias avioton lapsensa. Hänen mukaansa lapsi oli syntynyt kuolleena. Kuolema johtui siitä, että hänen päälleen oli samana aamuna pudonnut vehnätyynyri. Kun sisko Brita tuli kotiin, Ingrid kätki lapsen uuniin ja laittoi sen päälle savea ja nokea. Myöhemmin hän vei lapsen takapihalle.⁴²⁴

Lapsen isäksi osoittautui naimisissa oleva Swen Månsson. Swenin lisäksi Ingrid oli maannut naimisissa olevan mylläri Anders Erichsonin kanssa. Kihlakunnanoikeus tuomitsi hänet kuolemaan ja Swen sai 80 hopeatalerin sakot.⁴²⁵ Anders Erichsonin tuomitseminen siirrettiin seuraaville käräjille, koska mies oli tuolloin matkoilla Itä-Götanmaalla. Tuomion julistamisen jälkeen Ingrid

⁴¹⁹ EVAA 27: 2/11, 1 (1648), KL, UHr.

⁴²⁰ ”Sundaby hybbele”.

⁴²¹ ”...och en innes quinna ibidem doch ährligh och oberychtat”.

⁴²² EVAA 48: 1/14, 6 (1667), JL, VG.

⁴²³ Luultavasti Ingridin sisar Brita oli kyllä tiennyt sisarensa raskaudesta.

⁴²⁴ EVAA 48: 1/14, 6 (1667), JL, VG.

⁴²⁵ Kihlakunnanoikeuden perustelut kuolemantuomiolle olivat seuraavat: ”...Ingrid 1) tilstår sigh sedan hon förmärekste sig hafuande warit, sådant för ingen uppenbarat föra födzlen, ehuru fljigtigt redelige hustrur hafwa henne der om frågat. 2) Warit uthi eenskelighet wid sielfwa födzlen 3) Redelige Män och hustrur som barnet åsynte, säga det warit i alle måto fulkombliget och fullgånget till födzlen. 4) Effter födzlen lagt fostret å löhn, och fjälster burit. 5) Trowärdigt witnas, fostret när det uptogz, hafft ett grofft ihoplägt klädhe instoppat i Munnen, huar med det prafumeras förqwäfdt blefwet; Ty sade Nembden Eenhelleligen sigh icke kunna wärja hennes lijf, uthan Dömbdes Ingrid Jönsdotter för Mordet”.

tunnusti maanneensa vielä erään tuntemattoman ratsusotilaan kanssa, ja että joku miehistä oli kehottanut häntä hankkiutumaan lapsesta eroon. Ingrid ei silti paljastanut ylyttäjän henkilöllisyyttä.⁴²⁶

Ingridin ja hänen sisarensa asema paikallisyhteisössään ei näytä olleen kovin mairitteleva. Sisaruksien asuinrakennusta nimitettiin röttelöksi, Britaa syytettiin varkaaksi ja Ingrid oli jo aikaisemmin synnyttänyt äpärälapsen.⁴²⁷ Huomionarvoista on, että toisin kuin monissa muissa tapauksissa, tässä jutussa Ingridin kanssa maanneet miehet tunnustivat syyllisyytensä varsin helposti. Ehkä Ingrid toimi jonkinlaisena kylähuorana, koska hän oli maannut niin monen miehen kanssa.⁴²⁸ Joidenkin tutkijoiden mielestä vaimot eivät välttämättä tunteneet kunniaansa loukatun, jos heidän miehensä makasi selvästi alempiarvoisen naisen kanssa.⁴²⁹ Täten Ingridin kanssa maanneiden miesten olisi ollut järkevämpää tunnustaa avioliiton ulkopuolinen suhde kuin kieltää se. Jos kaikki yhteisön jäsenet tiesivät Ingridin myyvän itseään lastaan elättääkseen, makaamisen kieltäminen olisi voinut aiheuttaa epäilyjä siitä, että mies oli jotenkin osasyllinen lapsen kuolemaan. Itsellisen asema ei sinänsä näytä merkinneen naisen kunnian ja maineen menettämistä, koska lasta tarkastamassa oli Angsrydin tilalla asunut itsellisnainen.⁴³⁰ Sen sijaan selvästi huonoa elämää viettänyt Ingrid oli ylittänyt yhteisön sietokyvyn rajat, kun kuolleen lapsen ruumis löytyi asuinrakennuksen takapihalta. Hovioikeus vahvisti Ingridin tuomion, ja hänet mestattiin ja poltettiin roviolla.⁴³¹

Lapsen ruumiin löytyminen ja salassa tapahtuneen synnytyksen merkkien havaitseminen olivat selviä viitteitä siitä, että joku yhteisössä elävä nainen oli syylistynyt rikokseen. Selvittämättöminä rikokset olisivat voineet vetää Jumalan vihan yhteisön päälle.⁴³² Elin Andersdotterin ja Ingrid

⁴²⁶ EVAA 48: 1/14, 6 (1667), JL, VG. Ks. myös Jokiaho 2000, 145.

⁴²⁷ Lapsen tukehduttamisen syynä saattoi olla se, että Brita ja Ingrid olivat niin köyhiä, ettei heillä ollut varaa elättää toista lasta. Varattomuutensa vuoksi Brita varasteli ja Ingrid keräsi varoja muilla keinoin. Suomessa itselliset saattoivat kartuttaa vähäisiä varantojaan myymällä viinaa tai olutta sekä taloustavaroita. Jokiaho 2000, 130; Pylkkänen 1990, 227. Tässä jutussa alkoholin myynnistä ei mainita mitään, mutta ehkä Brita oli ajatellut myydä varastamansa lakanat.

⁴²⁸ Prostituutiosta ruotsalaisissa talonpoikaiskylissä ks. Lindstedt Cronberg 1997, 173–176. Siveettömyytensä menettäneistä piiioista ja huorista ks. Jansson 2002, 237–254. Kylähuorista ks. Aalto 1996, 87; Huumarkangas 1995, 77–78; Jokiaho 1996, 133 ja Saarimäki 2009, 115–119.

⁴²⁹ Aalto 1996, 195–196; Jokiaho 2000, 134.

⁴³⁰ Itsellisten ja palvelusväen asemasta yleensä 1600-luvulla ks. esim. Nygård 1989, 16–17, 42–50, 98–123; Nygård 2002, 158–168.

⁴³¹ EVAA 48: 1/14, 6 (1667), JL, GH/VG.

⁴³² Esimodernissa ajattelussa veri oli sovitettava verellä eli murha voitiin sovittaa vain kuolemantuomiolla. Törkeistä rankaisemattomista rikoksista olisi seurannut Jumalan viha, joka olisi koskettanut koko yhteisöä. Jumalan viha tiesi lisää sotia, nälänhätää ja kulkutauteja. Tästä huolimatta pikaistuksissa tehdystä taposta saattoi selvitä sakoilla. Sen sijaan lapsenmurhasta tuomittiin aina kuolemaan, koska lapset olivat Jumalan lahja ja hyvään äitiyteen kuului lapsista huolehtiminen. Esim. Rublack 1999, 7, 11, 165.

Jönsdotterin jutuissa paikallisyhteisö tiesi heti, ketä epäillä rikoksesta, kun ruumis tai veriset jäljet löytyivät. Joissain tapauksissa jouduttiin käyttämään kovempia keinoja lapsen synnyttäneen äidin paljastamiseksi. Kahdessa tapauksessa talonväki kovisteli naista niin kauan, että tämä paljasti syntyneen lapsen kätköpaikan.⁴³³ Kerran kovistelijana toimi vouti.⁴³⁴ Sanallisen uhkailun ohella voitiin käyttää fyysisiä pakkokeinoja. Yksi tyyppisimmistä oli epäillyn naisen rintojen koettelu.⁴³⁵

3.2.4 Viimeistään epäillyn naisen tutkinta paljasti syntymän

Rintojen koetteluä käytettiin kolme kertaa tutkimissani tapauksissa. Kahdesti paikallisyhteisön havaitsemat synnytyksen merkit todennettiin lypsämällä epäillyn naisen rintoja.⁴³⁶ Kerran rintojen koetteluun määrättiin kaikki kylän naimattomat naiset, koska haluttiin saada selville, kenen kuollut lapsi oli kätketty pelolle.⁴³⁷ Naisten rintojen lypsämistä käytettiin tutkintametodina jo myöhäiskeskiajan Tukholmassa. Lypsämisellä pyrittiin selvittämään, tuliko jonkun naisen rinnoista maitoa. Mikäli näin oli, ajateltiin että nainen oli varmasti ollut raskaana tai että hän oli synnyttänyt salassa aviottoman lapsen. Rintojen koetteluun kohteeksi joutuivat useimmiten piiat, naimattomat äidit tai maineensa menettäneet lesket.⁴³⁸ Joskus sotilaiden vaimotkin alistettiin rintojen koetteluun.⁴³⁹ Smoolannin maaseudulla metodia käytettiin 1800-luvulle asti.⁴⁴⁰ Sen sijaan Lounais-Saksan kaupungeissa naisten erittämää maitoa ei saanut 1500-luvun lakien mukaan tulkita raskaudeksi, koska naiset saattoivat erittää maitoa rinnoistaan muutenkin.⁴⁴¹

Rintojen koettelijoina tai neidonlupsäjinä toimivat yleensä naimisissa olevat kunnialliset naiset, mutta kehoitus toimenpiteen aloittamiseen tuli usein epäileviltä naapureilta, papeilta ja/tai nimismieheltä. Tutkinnan kohteeksi joutuneiden naisten sukulaiset eivät saaneet toimia rintojen koettelijoina. Maaseudulla saattoi olla tapana, että kaikki naimattomat naiset lypsettiin kaksi kertaa vuodessa lapsenmurhien sekä aviottomien lasten syntyvyyden säätelämiseksi. Tapaa

⁴³³ EVAA 45: 4/11, 3 (1658), KL, NHr; EVAA 47: 4/18, 13 (1666), JL, VäaHr.

⁴³⁴ EVAA 54: 3/15, 13 (1672), JL, VäoHr.

⁴³⁵ Rintojen koetteluun lisäksi voitiin käyttää kidutusta. Liliequist 1991, 69–72, 96–97. Saksassa lapsenmurhaajia uhkailtiin usein muun muassa peukaloruuvien käyttämisellä, ja samanlaista uhkailua käytettiin vuonna 1706 Skoonessakin. Eilola 2000, 189, viite 32; Rublack 1999, 54–55.

⁴³⁶ EVAA 35: 4/6, 15 (1652), JL, LF; EVAA 46: 5/15, 30 (1665), JL, ViHr.

⁴³⁷ EVAA 45: 3/11, 1 (1657), KL, ÖaHr.

⁴³⁸ Lamberg 1998, 502–508; Lamberg 2001, 131–132. Metodia käytettiin yleisesti Norjassa ja Tanskassakin 1600- ja 1700-luvuilla. Lövkrona 1999, 168.

⁴³⁹ Bergenlöv 2004, 256–257.

⁴⁴⁰ Frykman 1977, 106–110. Lypsymetodia käytettiin Norrlannissa ja Suomessakin vielä 1800-luvulla. Johansson 2006, 107; Saarimäki 2010, 105–106, 119.

⁴⁴¹ Rublack 1999, 176.

noudatettiin, vaikkei oltaisi epäilty rikosta, ja vaikka se oli laiton.⁴⁴² Vasta vuonna 1755 kuninkaallisella kirjeellä säädettiin, missä tapauksissa rintojenkoettelu oli luvallista panna toimeen.⁴⁴³ Omassa aineistossani vastaavanlaisesta tavasta ei ole merkintöjä.⁴⁴⁴

Neidonlypsyn ohella toinen syy rintojenkoetteluun aloittamiseen oli se, että jostain löydettiin kuolleen lapsen ruumis. Toisinaan naiset pyysivät itse rintojenkoetteluun, koska halusivat todistaa, että epäilyt heidän raskaudestaan olivat perättömiä.⁴⁴⁵ Usein pelkkä uhka rintojenkoetteluun joutumisesta toimi tarpeeksi tehokkaana pelotteena, ja nainen tunnusti joko olevansa raskaana tai synnyttäneensä ja kätkeneensä lapsen.⁴⁴⁶ Näin kävi myös johdannossa referoidun Anna Börgiesdotterin tapauksessa.⁴⁴⁷

Itsellisen Ingrid Jönsdotter selvisi rintojen koettelulta, mutta yhtä hyvin ei käynyt Inger Biörnsdotterille. Parin päivän kuluttua Ingerin synnytyksestä naisväki oli alkanut ihmetellä tämän vatsan katoamista. Asiasta ilmoitettiin Lundholmenin vapaaherrakunnan tavaravoudille Jon Trättesonille, joka vuorostaan kertoi asiasta kirkkoherra Bengtille, ja otti tämän sekä kylän naisia mukaansa tarkistamaan asian laitaa. Voudin ja kirkkoherran läsnä ollessa hyvämaineiset naiset koettelivat Ingerin rintoja, jolloin huomattiin, että niistä erittyi maitoa. Heti sen jälkeen Inger näytti muille lapsensa ruumiin, joka asetettu arkkuun ja kiedottu valkoiseen liinavaatteeseen.⁴⁴⁸

Ingerin sisko Marit ja syntyneen lapsen isä, naimisissa oleva Nils Erichson, kertoivat oikeudessa, että joulupäivänä Inger oli kertonut heille raskaudestaan. Hän oli tuntenut lapsen liikkeet ensimmäisen kerran kynttiläpäivänä. Inger synnytti yksin tuvan penkillä.⁴⁴⁹ Synnytys oli

⁴⁴² Eilola 2000, 189, viite 32; Frykman 1977, 106–116; Hagelin 2010, 97–100; Lövkrona 1999, 166; Rautelin 2009, 271–272. 97–100

⁴⁴³ Bergenlöv 2004, 256–257.

⁴⁴⁴ Samoin Mona Rautelinin mukaan 1700-luvun Suomessa lypsämisellä ei kuitenkaan ollut niin suurta merkitystä siveellisyyss- ja ruumiinkontrolliin kuin muu aihetta sivuava tutkimus (esim. Frykman 1977, 110; Telste 1993; 214–215) on antanut ymmärtää. Lypsämistä ei suoritettu, vaikka epäiltiin jonkun olevan raskaana. Vasta kun lapsenmurhaepäily oli käsillä, voitiin lypsäminen panna toimeen. Rautelin 2009, 272–273. Rautelinin kanssa samanlaiseen tulokseen on päätyneet myös Inger Lövkrona. Lövkrona 1999, 128–129. Lisäksi Lövkronan käsityksen mukaan naimisissa olevat naiset käyttivät neidonlypsyä sanktiointikeinona. Heille naimattomat äidit edustivat ”huoruuden uhkaa”. Kunnialliset naiset ajattelivat, että naimattomat äidit kadehtivat heitä, ja sen vuoksi uhkasivat kunnallisia naisia pahoilla puheillaan, ilkeillä silmäyksillä ja saastaisella kosketuksella. Naimattomien äitien valtaa vahingoittaa olemassaolollaan kunniallisia vaimoja pyrittiin minimoimaan alistamalla nämä tämän tästä neidonlypsyyn. Lövkrona 1999, 165–170.

⁴⁴⁵ Ks. esim. Hagelin 2010, 99.

⁴⁴⁶ Frykman 1977, 106–116; Hagelin 2010, 97–100; Lövkrona 1999, 165–170.

⁴⁴⁷ EVAA 45: 3/11, 1 (1657), KL, ÖaHr.

⁴⁴⁸ EVAA 35: 4/6, 15 (1652), JL, LF.

⁴⁴⁹ Ilmeisesti Inger ja sisko Marit asuivat kahdestaan. Marit ei jostain syystä ollut paikalla synnytyksen aikaan. Nils ja Inger olivat aloittaneet suhteen, kun Inger oli ollut palveluksessa Nilsin tilalla. Palveluksen päätyttyä Inger ja Nils olivat jatkaneet suhdettaan.

käynnistynyt kahdeksan päivää sen jälkeen, kun hän oli kompastunut lattialankkuihin lampolassa. Sekä sisar Marit että Nils vahvistivat oikeudessa Ingerin kertomuksen onnettomuudesta. He olivat kehottaneet häntä kertomaan lapsesta muillekin. Kun Ingeriltä tiedusteltiin, miksei hän ollut kertonut lapsesta heti synnytyksen jälkeen, hän vastasi että oli ollut harkitsematon ja kipeä. Hän jatkoi, että oli ajatellut, että lapsesta tultaisiin kyselemään jossain vaiheessa. Tätä silmällä pitäen Inger oli laittanut lapsen varmaan paikkaan, ettei se katoaisi.⁴⁵⁰ Hän kielsi tehneensä lapselleen mitään pahaa.⁴⁵¹

Rintojen koetteluun suorittaneet rehelliset naiset ja lautamiehet suorittivat lapsen tarkastuksen. He kertoivat oikeudessa, ettei lapsesta havaittu väkivallan merkkejä ja että se oli keskonen. Todistusten perusteella kihlakunnanoikeus tuomitsi lapsenmurhan Jumalan tuomiolle ja julisti kuolemantuomion sekä Ingerille että Nilsille huoruudesta. Hovioikeus kuitenkin lievensi tuomion sakkoihin. Naimaton Inger sai 40 talerin sakot huoruudesta sekä kirkonrangaistuksen. Hänet julistettiin vapaaksi lapsenmurhaepäilystä. Nils puolestaan sai 80 talerin sakot ja kirkonrangaistuksen huoruudesta.⁴⁵²

Naisen raskaus tai epäilyt raskaudesta eivät vielä innoittaneet maallista esivaltaa tarkastelemaan asiaa lähemmin. Huhuihin ja juoruihin ei välttämättä uskottu heti, ellei juorujen kohteella ollut jo ennestään huono maine. Vasta kun oli saatu pitävämpiä todisteita synnytyksestä, esivallan oli puututtava tapahtumien kulkuun, sillä lapsen kohtalosta oli otettava selvää. Tällaisia todisteita olivat silminnäkijän lausunto, synnytyksen jäljet tai pahimmassa tapauksessa lapsen ruumis. Oikeusprosessi käynnistettiin, kun tarpeeksi raskauttavia seikkoja ja pääepäilyt oli saatu selville.

3.3 Lapsen ruumiin tutkinta ja tulosten esittely oikeudessa

Lapsenmurhaoikeudenkäynnin aloittamiseksi tarvittiin epäilty nainen ja lapsen ruumis.⁴⁵³ Pelkkä kuolleen lapsen löytyminen ei aiheuttanut oikeudenkäyntiä, vaikka olisi ollut selvää, että lapselle oli tehty väkivaltaa. Jos naimattomien naisten tutkinta tai kylällä kiertäneet juorut eivät osoittaneet ketään todennäköiseksi syylliseksi, juttua ei nostettu.⁴⁵⁴ Vasta epäillyn löydyttyä voitiin aloittaa oikeusprosessi, missä lapsen ruumiin tutkinnalla oli tärkeä rooli.

⁴⁵⁰ Varmaan paikkaan eli tässä tapauksessa arkkuun.

⁴⁵¹ EVAA 35: 4/6, 15 (1652), JL, LF.

⁴⁵² EVAA 35: 3–4/6, 15 (1652), JL, GH/LF.

⁴⁵³ Esim. Rautelin 2009, 260.

⁴⁵⁴ Lapsen ruumis oli kadoksissa kuudessa tapauksessa, jotka vietiin oikeuteen. Ilman syytettyä naista oikeudenkäyntiä ei järjestetty. Ks. LIITETAULUKKO 13.

Suurin osa lapsista oli tutkijoiden mukaan syntynyt täysiaikaisena, mutta keskostenkin lukumäärä oli huomattava. Kaikkia lapsi ei tutkittu. Jos äiti tunnusti lapsen murhan, lapsen tutkiminen ei selvästikään herättänyt mielenkiintoa. Pikemmin kävi niin, ettei lasta näissä tapauksissa tutkittu lainkaan. Toinen syy tutkimatta jättämiselle oli, että lasta ei jostain syystä löydetty.⁴⁵⁵ Yleensä lapsi oli hävinnyt hauta- tai kätköpaikastaan tai äiti oli polttanut sen uunissa. Yhdessä tapauksessa siat olivat syöneet lapsen kokonaan, ja kerran lapsi oli elänyt useita kuukausia ennen menehtymistään.⁴⁵⁶

Lapsen ruumista tarkastamaan kutsuttujen todistajien tehtävänä oli selvittää, oliko lapsi ollut täysiaikainen ja oliko sille tehty väkivaltaa. Kahdeksassa tapauksessa mainittiin, ettei lapsen ruumiista löydetty väkivallan merkkejä. Eläimen aiheuttamia vahinkoja mainittiin kahdesti, asialla olivat siat. Neljässä tapauksessa lapsi oli selvästi jäänyt eloon.⁴⁵⁷ Todistajat löysivät lapsesta väkivallan merkkejä neljä kertaa, ja lapsen äiti myönsi murhan kuudessa jutussa.⁴⁵⁸ Toisinaan väkivallan merkit olivat selvästi näkyvissä: Alivouti Jöns Bengtson ja lautamiehet Anders Nybbeledenistä sekä Biörn Attaresta olivat tarkastaneet piika Brita Simonsdotterin lapsen, ja kertoivat oikeudessa, että lapsen pää oli vasemman korvan puolelta rikki ja irrallaan ruumiista.⁴⁵⁹ Sen sijaan Jertrudh Jönsdotterin lapsen ruumiin tarkastanut naapuri, lautamies Måns Bränning kertoi oikeudessa, että lapsi oli ollut täysiaikainen. Se oli varmaa, koska lapsella oli täysin kehittyneet raajat, kynnet sekä hiuksia päässä. Måns ei kuitenkaan huomannut lapsessa lainkaan väkivallan merkkejä. Papille antamassaan viimeisessä todistuksessa Jertrudh tunnusti murhaneensa lapsensa.⁴⁶⁰

Jertrudh Jönsdotterin tapauksesta näkyy hyvin se, miten tarkastajat kiinnittivät huomiota lapsen kehitystä kuvaaviin ominaisuuksiin. He tutkivat oliko lapsella hiuksia ja kynnet, ja tarkastivat lapsen raajat. Myös lapsen kokonaisolemusta puntaroitiin. Esimerkiksi Elin Jönsdotterin lapsen tarkastaneet naapurin naiset Inger Larsdotter ja Elin Knutsdotter kertoivat oikeudessa, ettei lapsella ollut kynsiä eikä tukkaa. Elinin mielestä lapsi oli pieni ja heiveröinen ja Ingerin mukaan lapsi oli näyttänyt enemmän rotalta kuin ihmiseltä. Molemmat naiset todistivat vielä, ettei

⁴⁵⁵ Lapsen ruumiin häviämisen aiheuttamia ongelmia tarkastellaan lähemmin luvussa neljä.

⁴⁵⁶ Ks. LIITETAULUKKO 12. ja LIITETAULUKKO 13.

⁴⁵⁷ Näistä neljästä yksi murhattiin katajanvitsalla; yksi yritettiin murhata, mutta pappi ja talonväki ehtivät väliin; yksi eli 15 minuuttia ja kastettiin, mutta kuoli ja yksi oli elänyt useita kuukausia ennen kuolemaansa.

⁴⁵⁸ Ks. LIITETAULUKKO 13. Myönnettyjen murhien lukumäärä nousi lopulta neljään toista, kun joko naiset itse tai esimerkiksi naisen aviomies tunnusti mestauspölkylä, että lapsi oli todellakin murhattu. Vrt. luku 4.3.

⁴⁵⁹ EVAA 54: 3/15, 13 (1672), JL, VäoHr.

⁴⁶⁰ EVAA 44: 4/11, 7 (1657), JL, VäaHr.

lapsessa näkyneet ihmisen tekemiä väkivallan merkkejä.⁴⁶¹ Joskus tarkastajat ilmoittivat laskeneensa naisen raskausviikot selvittääkseen paremmin lapsen täysiaikaisuutta. Toisinaan kirjuri suoritti laskennan.⁴⁶² Välillä lapsen ruumiista ei voitu tehdä tulkintoja, koska se oli mädäntynyt tai turvonnut muodottomaksi ennen kuin se löydettiin.

Tarkastajina toimivat kaikkein useimmin yhteisön hyvämaineiset naiset ja miehet.⁴⁶³ Myös talonväen osuus tarkastajista oli merkittävä.⁴⁶⁴ Emäntien tutkimia lapsia oli vain kolme, ja isäntä toimi lapsen tarkastajana vain yhdessä tapauksessa.⁴⁶⁵ Emäntien tehtävänä oli valvoa piikojensa siveellisyyttä.⁴⁶⁶ Tehtävässään epäonnistuneen emännän tuli pyytää muita yhteisön jäseniä tarkistamaan lapsen ruumista, sillä emäntä olisi voinut valehdella lapsen kunnosta omaa asemaansa parantaakseen. Isäntäväen jääviysongelma tulee hyvin esiin seuraavasta tapauksesta.

Piika Marita Jönsedotter oli maannut palveluspaikkansa pojan Jöns Jeppesonin kanssa. Marita oli tullut raskaaksi, synnyttänyt tyttölapsen tuvan eteisessä ja jättänyt sen sinne. Vasta kahden päivän kuluttua Marita kertoi emännälleen, että oli synnyttänyt lapsen. Vouti kuulusteli Maritaa ja isäntäväkeä, ja sai selville, että lapsella oli ollut täysiaikaisen raajat. Marita kuitenkin väitti lapsen syntyneen kuolleena.⁴⁶⁷

Oikeudenkäynnissä talon asukkaat puhuivat ristiin. Marita kertoi, ettei ollut puhunut raskaudesta kenellekään, eikä ketään ollut paikalla, kun hän synnytti. Toisaalta hän syytti Jönsiä osallisuudesta lapsenmurhaan. Maritan emäntä taas sanoi, ettei ollut tiennyt piikansa raskaudesta

⁴⁶¹ EVAA 54: 3/15, 11 (1672), JL, VääHr.

⁴⁶² Esim. EVAA 62: 2/16, 10 (1681), JL, VääHr.

⁴⁶³ Mona Rautelinin mukaan 1700-luvun Suomessa lapsenmurhasta syytetyn naisen ja lapsen ruumiin tutkinta oli naisten tehtävä, mutta hän myöntää kuitenkin, että käytännöt ovat voineet vaihdella. Eva Bergenlövin mukaan tarkastajat olivat useimmiten naapuruston naisia, mutta monessa tapauksessa tarkastajien sukupuoli jäi epäselväksi. 1700-luvun loppua kohden Ruotsissa alettiin käyttää yhä useammin lääketiedettä sen selvittämiseksi, oliko lapsi murhattu vai ei. Eräs tieteellinen keino oli ns. ”keuhkokoe”, jossa lapsen keuhkot irrotettiin ruumista ja laitettiin vesiastiaan. Jos keuhkot kelluivat, lapsi oli syntynyt elävänä. Jos keuhkot upposivat, lapsi oli syntynyt kuolleena. Myös kätilöjen mielipiteitä kyseltiin lapsenmurhaepäilyjen yhteydessä. Bergenlöv 2004, 359–373; Koskivirta 2009, 296–303; Rautelin 2009, 98, 262. Helena Hagelinin mukaan naiset tarkastelivat lapsen olemusta kokonaisuudessaan, ja miehet keskittyivät lapsessa olevien ruumiinvammojen etsimiseen. Hagelin 2010, 97. Smoolannissa 1648 – 1681 miehillä näyttää olleen lähes yhtä aktiivinen rooli lapsen ruumiin tutkinnassa kuin naisilla. Esimerkiksi toisessa vuoden 1656 tapauksessa tutkijoina toimivat nimismies ja rehelliset miehet, eikä paikalla ollut yhtään naista. Useimmiten naiset ja miehet olivat kuitenkin yhdessä tarkastamassa lasta. Jos lasta tarkastamassa ei ollut naisia, oli paikalla aina joko lautamies tai nimismies. Lapsen tarkastajana ei toiminut kertaakaan kätilö eikä lääkäri tai välskäri. Ks. LIITETAULUKKO 13.

⁴⁶⁴ Jos tarkastajana oli ”talonväki”, oli kyseessä useimmiten naisjoukko, mutta joissain tapauksissa mukana on voinut olla miehiäkin.

⁴⁶⁵ Ks. LIITETAULUKKO 13.

⁴⁶⁶ Ks. tarkemmin kappale 2.3.1.

⁴⁶⁷ EVAA 51: 10/17, 5 (1670), KL, HF.

mitään. Tämä oli ristiriidassa sen kanssa, että emäntä todisti Maritan neuloneen kastevaatteita lapselleen. Synnytys tapahtui tuvan eteisessä, joten on epätodennäköistä, ettei kukaan huomannut sitä tai sen jälkiä. Voudin mukaan kylällä kiersi huhu, jonka mukaan lapseen olisi kohdistettu törkeää väkivaltaa, mutta kukaan ei voinut tarkastaa asiaa, koska ruumis oli jo maatunut. Oikeus epäili kaikkien Bohultin tilalla asuvien pimeän tietoa lapsen oikeasta kohtalosta, koska isäntäväki oli tapojen vastaisesti jättänyt kutsumatta naapurit paikalle lapsen löydyttyä.⁴⁶⁸ Oikeudenkäynnissä korostettiin, että naapurien – ei isäntäväen – tehtävänä oli määrittellä, miten lapsi oli menehtynyt.⁴⁶⁹

Marita väitti kivenkovaan, ettei ollut koskaan halunnut vahingoittaa lastaan. Silti alioikeus tuomitsi hänet kuolemaan. Hovioikeus päätyi samaan tulokseen, mutta määräsi, että teloituspaikalle oli hankittava pappi, joka ottaisi Maritalta tämän viimeisen tunnustuksen ennen kuolemantuomion täytäntöönpanoa.⁴⁷⁰ Hovioikeus toivoi näin saavansa selville, oliko Jöns ollut osallinen lapsen surmaan. Isännälle ja emännälle ei määrätty minkäänlaista rangaistusta oikeudessa.⁴⁷¹ Jönsin kohtalo jäi avoimeksi, sillä Maritan viimeistä tunnustusta ei ole liitetty käräjäpöytäkirjojen joukkoon.⁴⁷² Vaikka koko talonväki lienee osallistunut jollain tavoin lapsen menehtymisen aiheuttaneeseen tapahtumaketjuun, nimenomaan Maritan tehtävä oli selvittää, miten lapsi oli kuollut. Seuraavaksi tarkastellaan, miten naiset ilmoittivat lapsensa menehtyneen oikeudessa.

3.4 Naisen tehtävänä kuolemantapauksen selventäminen käräjäyhteisölle

Käräjillä kertomukset lapsen ruumiin tilasta ja naisen antama selitys lapsen kuolemalle limittyivät toisiinsa. Lapsen tarkastaneet kunnialliset todistajat joko vahvistivat hänen kertomuksensa lapsen kuolemasta tai puhuivat hänen lausuntoaan vastaan. Jos esimerkiksi nainen väitti lapsen syntyneen keskosenä, todistajat saattoivat ilmoittaa, että lapsella oli kynnet ja tukkaa, mikä kyseenalaisti naisen kertomuksen. Syytetyiltä naisilta vaadittiin aina selitystä lapsen kuolemalle.

⁴⁶⁸ Paikallisyhteisössä kummastusta herättänyt tapaus johti luultavammin siihen, että tarinat lapsen kohtalosta saivat suorastaan teatraalisia piirteitä (ks. alla oleva viite). Murhan tunnustaneet naiset kertoivat yleensä lapsen kuolleen melko vähällä vaivalla, esimerkiksi tukahduttamalla. Täten alla mainitut väkivallan merkit lienevät melkoista liioittelua. *”Befallningsmannen sade talet gick att hufwud= kålen war seender på barnet och halsen wredin, sampt ryggen brutin, innan han lätt fångsla henne. Doch hafwer hwarken hon konan eller hennes husbonde och matmoder seedt efter någon aff sine grannar sam kunde bese barnet då straxt, huru det war medhfarit, seiandes sig icke bättre förståt. Nu war barnet lagt uti en kista och war alt förmultert, så ingen kunde någon wisschet der afftaga.”*

⁴⁶⁹ EVAA 51: 10/17, 5 (1670), KL, GH/HF.

⁴⁷⁰ Lapsenmurhaajien viimeisistä tunnustuksista ”barnamorderskas yttersta bekännelse” ks. esim. Rautelin 2009, 58, 188–195.

⁴⁷¹ Mahdollisesti isäntäväki joutui kuitenkin papin puhuteltavaksi.

⁴⁷² EVAA 51: 10/17, 5 (1670), KL, GH/HF.

Aiemmin synnyttäneet vaimot olivat aikansa asiantuntijoita synnytyksiin ja lapsiin liittyvissä asioissa, koska 1600-luvun maaseutuyhteisöissä ei ollut saatavilla lääketieteen taitajaa tai koulutettua kättilöä.⁴⁷³ Lapsen tarkastaneiden miesten ja naisten auktoriteetti perustui heidän asemaansa yhteisön kunnioitettuna jäsenenä, ja siksi heidän sanaansa lapsen kohtalosta uskottiin herkemmin kuin syytetyn todistukseen.⁴⁷⁴ Näin oli varsinkin silloin, kun nainen kertoi lapsen kuoleman johtuneen onnettomuudesta, jota kukaan talonväestä ei vahvistanut, tai lapsen ruumista ei löytynyt. Ingrid Jönsdotter kertoi oikeudessa, että lapsen keskenmeno oli alkanut, kun hän oli nostanut vaatekoria liian rivakasti. Kukaan muu ei ollut paikalla, joten onnettomuutta ei voitu vahvistaa. Lapsen ruumistakaan ei löytynyt sieltä, minne Ingrid kertoi sen piilottaneensa. Näin kukaan ei voinut tietää, mitä lapselle oikeasti oli tapahtunut. Kihlakunnanoikeus päätti olla uskomatta naisen kertomusta, ja tuomitsi hänet kuolemaan lapsenmurhasta. Hovioikeus lievensi tuomion karkotus- ja raippatuomioksi.⁴⁷⁵

Syytetyt naiset ja/tai todistajat mainitsivat lapsen kuolemalle seuraavia syitä: lapsi oli kuollut tai nainen oli saanut keskenmenon onnettomuuden seurauksena, keskenmeno, tuntematon kuolinsyy, murha tai selvä väkivalta, elävä lapsi oli hylätty synnytyspaikkaan tai lapsen kuolema johtui miehestä. Onnettomuuden seurauksena kuolleen tai keskoslapsen synnyttäneitä naisia oli kolmetoista. Onnettomuuksien syitä olivat muun muassa katolta tai heinäparvelta putoaminen, kompastuminen ja kaatuminen, raskas työ tai raskaan tynnyrin tai vastaavan tippuminen naisen päälle. Tavallisiksi keskenmenoiksi on laskettu tapaukset, joiden yhteydessä keskenmenolle ei mainittu erityistä syytä.⁴⁷⁶

Tuntemattomasta syystä kuolleet lapset olivat syntyneet kuolleena, tai synnytyksen aikana äiti oli menettänyt tajuntansa, ja herättyään havainnut lapsensa menehtyneen. Esimerkiksi Maria Gudmundsdotterin naapurit todistivat, ettei Marian lapsessa ollut väkivallan merkkejä, ja että se

⁴⁷³ Hagelin 2010, 96–97. Eva Bergenlövin mukaan kättilöt, joilla ei ollut lääketieteellistä koulutusta, perustivat taitonsa vanhoihin tapoihin ja kokemuksiin aikaisemmista synnytyksistä. Tapoihin kuului sekin, että aikaisemmin synnyttäneet naapurin naiset auttoivat lähipiirissään synnyttäneitä naisia. Bergenlöv 2004, 360. Samanlainen käytäntö näyttää päteeneen myös Suomessa. Kotilainen 2008, 134.

⁴⁷⁴ Lövkrona 1999, 163, 170–174; Rautelin 2009, 260–262. Vaikka nainen olisi vapautettu lapsenmurhasyytteestä, niin hän oli tahrannut maineensa syyllistymällä avioliiton ulkopuoliseen sukupuolisuhteeseen. Siksi hänen todistuksensa arvo oli vähäisempi.

⁴⁷⁵ EVAA 44: 5/11, 4 (1658), JL, ViHr & EVAA 44: 4/11, 4 (1659), JL, GH. Kihlakunnanoikeuden tuomion perustelu: ”... (ej) upenbaredhe sigh hafwande wara; födde det i enslighet, och ladhe det å Löhn; ej heller nu det framwijsa, at man kunde effter H. Kongl. M:’tz Mandat präfia om hon medh det fulgången war; hwarföre kunde de eij werja hennes lijf”.

⁴⁷⁶ Ks. LIITETAULUKKO 14.

oli luultavasti syntynyt kuolleena.⁴⁷⁷ Aliravitsemuksesta kärsinyt sotilaan vaimo Karin Jönesdotter oli menettänyt synnytyksen aikana tajuntansa, ja herättyään hän huomasi lapsensa olevan eloton.⁴⁷⁸

Heitteillejättöjä oli kaksi. Ensimmäisessä tapauksessa lapsen äiti oli irtolaiselämää viettänyt varaskoplan jäsen Kirstin Pedersdotter, joka kertoi oikeudessa saaneensa keskenmenon, kun talonpoika Per Bryggare oli pahoinpidellyt häntä. Kuollut lapsi löydettiin Kirstinin varastamien tavaroiden joukosta.⁴⁷⁹ Toisessa jutussa sikiönlähdettämistä elohopean avulla suunnitellut itsellinen Karin Amundsdotter oli jättänyt lapsensa makaamaan jälle.⁴⁸⁰ Molemmat naiset tuomittiin kuolemaan.

Mielenkiintoista on, että kaikki lapset, joissa havaittiin selviä väkivallan merkkejä tai joiden äiti tunnusti murhan, luokiteltiin täysiaikaisiksi. Ehkä keskoslapsesta tällaisten havaintojen tekeminen olisikin ollut vaikeaa. Yleisimmin äiti oli tukehduuttanut lapsensa kädellään tai vaatekappaleella. Ehkä törkein tutkimusmateriaalissa esille tullut juttu oli naimattomaksi portoksi nimitetyn Karin Swensdotterin tapaus.⁴⁸¹ Hän synnytti aviottoman lapsensa Hasiön tilan pirtissä Andreaan päivänä vuonna 1664. Sitten hän otti savea ja nokea liedestä ja alkoi täyttää lapsen suuta, jotta syntymä ei olisi paljastunut. Ilmeisesti talonväki oli arvannut, mitä hän suunnitteli, sillä kesken kaiken he ryntäsivät pirttiin ja ottivat lapsen pois naiselta. Paikalle haettiin pappi, joka hätäkastoi lapsen heti. Karin oli ollut täyttöpuihassaan niin kovaotteinen, että lapsen suu oli revennyt pahoin, eikä se elänyt keskiyötä pidemmälle. Karin tunnusti murhan, ja hänet tuomittiin mestattavaksi ja poltettavaksi roviolla.⁴⁸²

Yhdeksässä tapauksessa nainen väitti, että lapsen kuolema oli miehen syytä tai syytti miestä osallisuudesta lapsenmurhaan.⁴⁸³ Jo aikaisemmin käsitellyssä Elsa Pedersdotterin jutussa nainen kertoi lapsensa menehtyneen, koska hänet oli raiskattu.⁴⁸⁴ Anna Månsdotter todisti, että hänen

⁴⁷⁷ EVAA 27: 2/11, 1 (1648), KL, UHr.

⁴⁷⁸ EVAA 61: 9/16, 1 (1675), KL, UHr.

⁴⁷⁹ EVAA 37: 6-7/8, 16 (1653), KL, GH/NHr. Voi olla, että Kirstin eli maaseudulla kiertelevässä varaskoplassa samantyylistä elämää kuin Marko Lamberg on kuvaillut artikkelissaan *Trying to Survive as a Harlot-Thief in an Early Modern Urban Community*. Lamberg 2009. Kirstin oli piilottanut varastetut tavarat ja lapsen arkkuunsa. Arkut olivat palvelijoiden yksityisomaisuutta, eikä edes palvelijan isäntä tai emäntä voinut koskea siihen ilman hyvää syytä. Ojala 2009, 212.

⁴⁸⁰ 58: 1-2/18, 6 (1674), JL, GH/SVHr.

⁴⁸¹ "Karin Swensdotter, ogift skiökia".

⁴⁸² EVAA 46: 3/15, 13 (1665), JL, VaaHr & EVAA 46: 1/15, 13 (1665), JL, GH.

⁴⁸³ Ks. LIITETAULUKKO 15.

⁴⁸⁴ EVAA 35: 5/6, 8 (1652), JL, GH/VäoHr

kanssaan maannut talonpoika Olof oli heittänyt lapsen sikojen syötäväksi.⁴⁸⁵ Kernetin vaimo Marit Bengtsdotter väitti synnyttäneensä heiveröisen lapsen, joka oli elänyt 15 minuuttia, ja jonka hän oli hätäkastanut. Hänen mukaansa lapsen heikko kunto ja menehtyminen olivat lapsen isän, räätäli Jonin syytä. Jon oli juottanut Maritille oluen mukana jotain ruokahaluttomuutta aiheuttavaa. Koska hän ei kyennyt syömään kunnolla, lapsi oli syntynyt liian heikkona eläkkeeseen. Jon oli lähdeaineistoni toinen mies, jolle pidettiin naisen oikeudenkäynnistä erillinen oikeudenkäynti, jossa tutkittiin oliko hän syyllistynyt lapsenmurhaan.⁴⁸⁶ Miesten tuomioihin perehdytään tarkemmin seuraavassa luvussa.

4 Tuomion tavoitteena syntien sovittaminen

Kristofferin maanlaki määräsi sekä naisen että miehen yhtä lailla vastuuseen kuolleesta lapsesta.⁴⁸⁷ Vaikka laki oli edelleen voimassa tutkimusajalla, niin viimeistään vuoden 1611 rangaistuordinantian myötä lapsenmurhasta oli tullut nimenomaan aviottomaan lapseen kohdistunut naisen tekemä rikos. Tutkimusaineistossa ilmiö näkyy siten, että suurimmassa osassa tapauksista naisten tuomiot oli merkitty tarkkaan ylös, ja ne olivat luonteeltaan ankaria. Sen sijaan miesten tuomiot jäivät yleensä täysin tuntemattomaksi.⁴⁸⁸

Yhdeksässä tapauksessa miestä syytettiin osallisuudesta lapsenmurhaan, mutta vain kahdessa tällaisessa jutussa mies tuomittiin hovioikeudessa.⁴⁸⁹ Kummassakin tapauksessa mies välttyi kuolemantuomiolta. Vain yksi mies tuomittiin kuolemaan lapsenmurhaakin koskettelleessa oikeudenkäynnissä, mutta hän oli syyllistynyt myös huoruuteen, sukurutsaan ja murhan jälkien peittelyyn.⁴⁹⁰

Lapsenmurhia tuli huomattavasti enemmän oikeuden käsittelyyn ensimmäisen lapsenmurhaediktin julkaisemisen eli vuoden 1655 jälkeen. Kihlakunnanoikeus tuomitsi valtaosan

⁴⁸⁵ EVAA 56: 1–2/13, 11 (1673), JL, GH/VäoHr.

⁴⁸⁶ EVAA 45: 3/11, 9 (1657), KL, GH/UHr (Marit) & EVAA 45: 5–6/11, 12 (1660), KL, GH/UHr (Jon). Toinen naisen oikeudenkäynnistä erilliseen lapsenmurhaoikeudenkäyntiin joutunut mies oli rässsitalonpoika Biörn Jönsson Steenbrohultista. EVAA 27: 9–10/11, 2 (1650), JL, GH/VäoHr. Myös itseoppinut kätilö Karin Lassa joutui oikeudenkäyntiin vastaamaan syytteeseen, jonka mukaan hän olisi edesauttanut Biörn Jönssönin ja tämän piian lapsen kuolemaa. Karin kuitenkin vapautettiin lapsenmurhasyytteestä. EVAA 35: 5/6, 9 (1652), JL, GH/VäoHr.

⁴⁸⁷ Laissa ei eritelty olivatko lapsen vanhemmat naimisissa tai eivät, tai oliko lapsi avioliiton ulkopuolella syntynyt tai ei.

⁴⁸⁸ Ks. LIITETAULUKKO 18. ja LIITETAULUKKO 20. Rautelin 2009, 494 – 503.

⁴⁸⁹ Näistä kahdesta miehestä vain toiselle oli annettu tuomio kihlakunnanoikeudessa. Valitettavasti on mahdotonta ottaa kantaa siihen, miten usein nainen vaikenä miehen osuudesta, vaikka mies olisi syyllistynyt esimerkiksi sanalliseen painostukseen. Ks. LIITETAULUKKO 15. ja LIITETAULUKKO 19. Rautelin 2009.

⁴⁹⁰ EVAA 56: 1–2/13, 11 (1673), JL, GH/VäoHr.

syytetyistä naisista kuolemaan sekä ennen ensimmäistä lapsenmurhaediktiä että sen jälkeen. Hovioikeus lievensi kihlakunnanoikeuden määräämiä kuolemantuomiota helpommin ennen vuotta 1655, mutta ediktiä seuraavina vuosina enemmistö kihlakunnanoikeuden langettamista kuolemantuomiosta piti hovioikeudessa.

Toiseksi eniten annettiin karkotus- ja raippatuomiota. Tutkimusajalla hovioikeuden käsittelyn jälkeen täysin vapautettuja eli kokonaan ilman rangaistusta jääneitä naisia oli vain viisi, kun taas kihlakunnanoikeus oli vapauttanut yli kaksinkertaisen määrän. Hovioikeus langetti kihlakunnanoikeudessa vapautetuille useimmiten kirkonrangaistuksen.⁴⁹¹ Seuraavaksi tarkastellaan millaisia tuomiota naisille ja miehille annettiin, miksi juuri tiettyntyyppinen rangaistus langetettiin ja mitkä seikat johtivat kuolemantuomioon. Lopuksi käsitellään tuomion julistamisen merkitystä yhteisölle ja tuomituille.

4.1 Naisten saamat tuomiot

4.1.1 Molemmissa oikeusasteissa vapautetut naiset

Naisten vapauttamiseen ennen ensimmäistä lapsenmurhaediktiä vuodelta 1655 vaikuttivat sekä legaalinen todisteluteoria⁴⁹² että Kuningas Kristofferin maanlain törkeiden asiain kaaren toinen luku.⁴⁹³ Tuomioon vaikuttavina oikeuslähteinä toimivat tuolloin vielä vuoden 1611 rangaistusordinantia, vuoden 1614 oikeudenkäyntiordinantia sekä Nyköping valtiopäivillä vuonna 1640 annettu patentti lapsenmurhaajista, johon myöhemmät lapsenmurhaan liittyvät säädökset perustuivat.⁴⁹⁴

Aviottoman lapsen isällä ei enää ollut vastuuta lapsen kuolemasta samalla tavalla kuin maanlaissa. Vuoden 1614 oikeudenkäyntiordinantiassa määriteltiin, miten lapsenmurhaoikeudenkäynnissä tuli menetellä. Se antoi tuomareille oikeudet tarkastella ja rangaista lapsenmurhaajia, sekä tuomita

⁴⁹¹ Ks. LIITETAULUKKO 20.

⁴⁹² Legaalisen todisteluteorian selityksestä ks. luku 4.3.

⁴⁹³ Kaikista ennen vuotta 1655 oikeuteen tulleista kuudestatoista tapauksesta neljä tuomittiin kuningas Kristofferin maanlain lukujen 1 ja 2 perusteella, ja loput luvun 2 perusteella. Nainen ja mies tuomittiin kolmesti kuolemaan huoruudesta Jumalan lain perusteella. Maanlaki oli säädetty vuonna 1442, mutta vasta Kuningas Kaarle IX painatti lain 1608, ja se syrjäytti 1350-luvulta Maunu Eriksonin maanlain. Samalla Kristofferin maanlakiin liitettiin appendix eli lisäosa, jossa Mooseksen laki ja talio-periaate otettiin viralliseksi oikeuslähteiksi maanlain rinnalle.

⁴⁹⁴ Backman 1996, 27; Thunander 1990, 3, 19–23. Nyköpings valtiopäivien patentti lapsenmurhaajista kuului seuraavasti: ”att när de Lönligen hålla sig wara hafwande, och Lönligen föda, föregifwande sådan Barnet wara dödt födt, skall Excus dem inthet hielpa, uthan effter föregängen doom, foortfahras med Excution effter ordinantien”.

lapsenmurhasta syytettyjä naisia kuolemaan. Kuolemantuomiota ei kuitenkaan voinut langettaa noin vain, vaan lapsenmurhasta syytetyn tuli itse tunnustaa murha, jotta hänet voitiin mestata.⁴⁹⁵

Vapauttavan tuomion saaminen ei ollut mikään itsestäänselvyys – päinvastoin. Sen vuoksi on syytä kartoittaa, millaisissa jutuissa kihlakunnanoikeus päätyi vapauttavaan tuomioon ennen ensimmäisen lapsenmurhaediktin julkaisemista. Jokaisessa kuudessa tapauksessa lapsen tarkastajina toimineet todistajat olivat vakuuttaneet, että lapsi oli joko syntynyt kuolleena tai ollut keskonen. Siksi naisen osuutta lapsen kuolemaan ei pidetty todennäköisenä.⁴⁹⁶ Kolmessa tapauksessa oikeus kiinnitti huomiota siihen, ettei nainen muunnellut tarinaansa, vaan kertoi lapsen kuolemaan johtaneesta tapahtumaketjusta aina samalla tavalla.⁴⁹⁷ Oikeudessa valehteleminen oli erittäin raskauttavaa, ja samoihin aikoihin lapsenmurhasta syytetty, tarinaansa jatkuvasti muutellut Brita Thorsdotter olikin tuomittu kuolemaan.⁴⁹⁸ Kolmessa tapauksessa naisen tiedettiin tehneen raskaita töitä, minkä uskottiin vaikuttaneen lapsen menehtymiseen.⁴⁹⁹ Kerran nainen oli paljastanut raskautensa sisarelleen ja lapsen isälle ennen synnytystä, ja oikeudessa kävi ilmi, että lapsen menehtyminen johtui onnettomuudesta.⁵⁰⁰ Toisessa samantyyliisessä jutussa talon tyttären raskaus oli talonväen ja naapurien tiedossa, ja synnytyksen jälkeen tytär näytti lapsen heti naapurin emännälle.⁵⁰¹ Salailemattomuus ennen synnytystä ja lapsen paljastaminen heti synnytyksen jälkeen puhuivat naisen puolesta oikeudessa. Toisinaan käräjärahvas anoi armoa tai tuomion lieventämistä syytetyille, niin että se edesauttoi naisen vapauttamista.⁵⁰² Yhdessä tapauksessa naapurien todistukset mitätöivät lautamiesten epäilyt lapsenmurhasta.⁵⁰³ Vapauttavan tuomion saaneista naisista kaikki yhtä lukuun ottamatta kielsivät syyllistyneensä lapsenmurhaan.⁵⁰⁴ Tapauksista voi havaita, että ennen vuotta 1655 vapautettujen naisten tuomiot

⁴⁹⁵ Jos syytetyn tunnustus oli hänelle itselleen tai hänen omaisilleen epäedullinen, niin silloin tunnustus katsottiin täydeksi todistukseksi siitä, että rikos oli tapahtunut. Renvall 1949, 166. Ks. myös Rautelin 2009, 424–425.

⁴⁹⁶ Samanlainen tendenssi on nähtävissä myös Mona Rautelinin tutkimissa tapauksissa. Rautelin 2009, 543 (12), 571 (191), 571–572 (195), 576 (226).

⁴⁹⁷ EVAA 27: 1/11, 2 (1648), KL, ÖaHr; EVAA 27: 2/11, 1 (1648), KL, UHr; EVAA 27: 6/11, 21 (1650), KL, ÖaHr.

⁴⁹⁸ EVAA 35: 6/6, 10 (1653), JL, ÖoHr. Oikeudessa valehtelusta tuomittiin 14 päivän vankeuteen vedellä ja leivällä myös eräs Sophia Thomasdotter 1740-luvulla. Rautelin 2009, 544–545 (15).

⁴⁹⁹ EVAA 27: 1/11, 2 (1648), KL, ÖaHr; EVAA 27: 2/11, 2 (1648), KL, UHr; EVAA 27: 6/11, 21 (1650), KL, ÖaHr. Kahdessa tapauksessa naisen tarina pysyi muuttumattomana, ja hän oli lisäksi tehnyt raskaita töitä.

⁵⁰⁰ EVAA 35: 4/6, 15 (1652), JL, LF.

⁵⁰¹ EVAA 37: 5/8, 11 (1652), KL, SHr.

⁵⁰² Esim. EVAA 27: 1/11, 2 (1648), KL, ÖaHr; EVAA 27: 6/11, 21 (1650), KL, ÖaHr. Ks. vielä LIITETAULUKKO 21.

⁵⁰³ EVAA 27: 2/11, 2 (1648), KL, UHr. Tapauksesta käy ilmi myös Jan Sundinin merkille panema ilmiö. Sundinin mukaan talonpojat kävivät oikeutta kihlakunnanoikeudessa nimenomaan toisia talonpoikia vastaan tai sitten itseään alemassa asemassa olevia (kuten renkiä, sotilaita ja irtolaisia) vastaan. Tässä jutussa naapuruston talonpojat asettuivat perintötilallisen tyttären puolustajiksi lautamiehistöä vastaan. Sundin 1992, 102.

⁵⁰⁴ Ainoa tapaus, jossa ei lainkaan mainita naisen ottaneen kantaa lapsenmurhaan, oli Maria Gudmundsdotterin tapaus. EVAA 27: 2/11, 1 (1648), KL, GH/UHr.

perustuivat pitkälti siihen, että todistajat toivat ilmi positiivisia seikkoja naisen käytöksestä. Heidän mukaansa lapsi oli ollut keskonen tai kuolleena syntynyt, ja nainen kielsi syyllistyneensä lapsenmurhaan.⁵⁰⁵

Entä miten tilanne muuttui ensimmäisen lapsenmurhaediktin säätämisen jälkeen? Mihin seikkoihin oikeus kiinnitti huomiota antaessaan vapauttavan tuomion vuoden 1655 jälkeen? Tutkimusajaksolla säädettiin kolme lapsenmurhatuomioihin selkeästi vaikuttanutta lakitekstiä, joiden avulla helpotettiin lapsenmurhasta syytettyjen naisten tuomitsemista. Ensimmäinen oli vuonna 1655 säädetty lapsenmurhaedikti, jossa oli kolme syyllisyyttä osoittavaa kohtaa. Ediktin mukaan avioliiton ulkopuolisen sukupuoli-suhteen seurauksena raskaaksi tullut nainen, joka salasi raskautensa ennen synnytystä ja kätki lapsen synnytyksen jälkeen, oli tehnyt itsensä syylliseksi lapsenmurhaan. Nainen piti tuomita kuolemaan, vaikka hän olisi väittänyt lapsen syntyneen kuolleena. Kuolemantuomion sai langettaa, jos oli todistettu, että menehtynyt lapsi oli *täysiaikainen*. Vuonna 1669 julkaistussa lapsenmurhaplakaatissa ediktin aikaisempiin kolmeen kohtaan lisättiin neljäs raskauttava seikka eli se, että nainen oli tahallaan etsiytynyt yksinäiseen paikkaan synnyttämään.⁵⁰⁶ Viimeinen tutkimusajalla annettu lisäys aikaisempiin säädöksiin tuli vuonna 1681. Säädöksessä määrättiin, että lapsenmurhaplakaatti tuli lukea saarnastuolista pyhä- ja rukouspäivinä sekä kihlakunnankäräjillä, ja että epäilyttävästi käyttäytyvät naiset oli ilmiannettava esivalloille. Ilmiannon laiminlyönnistä ei kuitenkaan määrätty rangaistusta.⁵⁰⁷

Lapsenmurhaediktin julkaisemisen jälkeen kihlakunnanoikeudet vapauttivat viisi naista, joista kolmen tuomio piti hovioikeudessa.⁵⁰⁸ Ensimmäinen heistä oli Kirsten Åkesdotter. Kirsten tuomittiin Jumalan tuomiolle kihlakunnanoikeudessa. Vaikka Kirsten oli alkanut odottaa lasta avioliiton ulkopuolisen suhteen seurauksena, hän ei ollut salaillut raskauttaan, vaan naisen tila oli ollut koko kylänväen tiedossa. Kirstenin synnytys oli alkanut kesken askareiden navetassa, jonne hän oli huutanut muita talon naisia avukseen. Lapsi syntyi kuolleena, minkä todistajat vahvistivat.

⁵⁰⁵ Näistä kuudesta kihlakunnanoikeudessa annetusta vapauttavasta tuomiosta hovioikeus piti voimassa vain kaksi. Tätä seikkaa tarkastellaan lähemmin seuraavassa luvussa.

⁵⁰⁶ **Lapsenmurhaedikti 1655:** ”- - den Quinnan som således igenom oloflig beblandelse, befinner sig hafwande, det för ingen uppenbarar för fötzlen, och effter födzlen lägger å löhn, den samme skall intet hielpa ifrån dödstraffet hennes föregiwande, at Fosteret war död födt, där hon sedan med sådant beträdder blefwe, och Fostret präfwes Fullgångit.” **Vuoden 1669 plakaattiin** oli lisätty vain seuraava huomautus edelliseen ediktiin verrattuna: ”- - för födzlen söker ock enlighet wid sielfwa födzlen - -”. Schmedeman 1706, 299 – 300, 584 – 585.

⁵⁰⁷ Backman 1996, 28–29; Bergenlöv 2002, 237–242; Rautelin 2009, 429–430; Schmedeman 1706, 727–728; Thunander 1993, 135 – 140.

⁵⁰⁸ Kihlakunnanoikeuden antamia vapauttavia tuomiota, joita hovioikeus kovensi, käsitellään paremmin seuraavassa luvussa.

Hovioikeus vapautti Kirstinin täysin kaikista syytteistä; hän ei saanut edes kirkonrangaistusta. Lapsen isä sai kolmen markan sakot.⁵⁰⁹

Mustamaalauksen uhriksi joutunut ratsusotilaan vaimo Elin Gudmundsdotter ja tämän makaamisesta syytetty nimismies Pähr Swensson vapautettiin täysin lapsenmurhasyytteestä ja ”kaikista pahoista juoruista” sekä kihlakunnan- että hovioikeudessa. Pähr Swensson oli nimitetty nimismiehen virkaan, mitä tavoitteli myös maaherra Johan Printzin entinen vouti Måns Nilsson Kråkshultista. Viran menetettyään entinen vouti ja hänen vaimonsa Karin Carlsdotter alkoivat levittää nimismiehestä ja hänen anopistaan juorua, jonka mukaan Pähr ja Elin olisivat syyllistyneet avioliiton ulkopuoliseen suhteeseen, ja surmanneet sen seurauksena syntyneen lapsen.⁵¹⁰ Viimeinen vapautettu nainen oli sotilaan vaimo Karin Jönesdotter, joka oli menettänyt tajuntansa tiellä, ja synnyttänyt kuolleen lapsen. Karin ei ollut kuitenkaan syyllistynyt avioliiton ulkopuoliseen suhteeseen, vaan menehtynyt lapsi oli syntynyt avioliitossa.⁵¹¹

Tiukentuneen lapsenmurhalainsäädännön jälkeisinä vuosina kihlakunnan- ja hovioikeudessa vapautetut naiset olivat eläneet hyvin normien mukaisesti. Elinin ja Karinin lapset oli siitetty avioliitossa, ja Kirstinin ja Elinin tapauksissa naisen raskaus oli ollut julkista tietoa. Kaikista jutuista kävi ilmi, että nainen oli toivonut synnyttävänsä talon naisväen läsnäollessa, mutta jokin oli mennyt pieleen. Karin synnytti yksin tiellä ja Kirstinin talonväki ei ehtinyt apuun tarpeeksi ajoissa. Molempien naisten lapsi syntyi kuolleena. Elinin ja hänen miehensä toivoma lapsi oli ollut keskonen.

Lisäksi on huomioitava, että lapsien isät olivat synnyttäneen äidin puolella oikeudenkäynnissä. Salavuoteuteen Kirstinin kanssa syyllistynyt Gisle tunnusti isyytensä ja oli tämän tukena koko oikeudenkäynnin ajan, vaikka kirjuri oli merkinnyt Kirstinistä halventavan nimityksen käräjäpöytäkirjaan. Karinin mies ja miehen sukulaiset todistivat oikeudessa, että pari oli kiintynyt toisiinsa, eikä heidän välillään ollut eripuraa. Elinin aviomies vaati käräjillä suureen ääneen

⁵⁰⁹ EVAA 45: 9-11/11, 9 (1664), KL, GH/SHr. Kirstinin juttu on käsitelty tarkemmin luvussa 3.2.1.

⁵¹⁰ EVAA 58: 1-2/18, 15, (1674), JL, GH/ MHR. Kihlakunnanoikeus tuomitsi juorujen levittäjät kummankin 40 markan sakkoon, mutta hovioikeus kovensi tuomiota rankasti. Hovioikeus määräsi sekä Månsin että Karinin maksamaan 100 hopeatalerin sakot sekä kärsimään kirkonrangaistuksen. Mikäli parilla ei olisi varaa maksaa, heille annettaisiin raippoja käräjäoven edessä. Juonessa oli ollut mukana lääninviskaali Andreas Hylthenius, joka oli vääristellyt Elin Gudmundsdotterin piialta Elsa Simonsdotterilta kuulemaansa kertomusta Elinin aikaisemmin synnyttämästä keskoslapsesta. Lääninviskaalin tuomiosta ei kuitenkaan mainittu mitään kummassakaan oikeusasteessa. Mustamaalauskompanjoitsijat tuomittiin varsin ankarasti hovioikeudessa, koska yleensä *taposta* langetettiin 100 hopeatalerin sakot. Karonen 2001a, 114.

⁵¹¹ EVAA 61: 9/16, 1 (1675), KL, GH/UHR. Karin Jönesdotterin juttu on käsitelty tarkemmin luvussa 3.1.2.

oikeutta mustamaalauksen uhriksi joutuneelle vaimolleen. Näissä jutuissa lapsenmurhaediktin tai – plakaatin vaatimukset eivät täyttyneet, joten oikeus saattoi vapauttaa naiset syytteistä. Seuraavissa kahdessa alaluvussa tarkastellaan tapauksia, joissa hovioikeus oli joko lieventänyt tai koventanut kihlakunnanoikeuden antamaa tuomiota.

4.1.2 Hovioikeuden koventamat ja lieventämät tuomiot

Kaiken kaikkiaan kihlakunnanoikeudet antoivat tutkimusajalla yksitoista vapauttavaa tuomiota. Vastaava luku hovioikeuden langettamissa tuomioissa oli viisi eli vähän yli puolet vähemmän. Vuoden 1655 jälkeen kihlakunnanoikeudet vapauttivat viisi naista, ja näistä tuomioista hovioikeus kovensi kahta. Sen sijaan ennen ensimmäistä lapsenmurhaediktiä kihlakunnanoikeudet antoivat kuusi vapauttavaa tuomiota, joista hovioikeus piti voimassa vain kaksi.⁵¹² Tutkimuskirjallisuudessa on tähdennetty, että yleensä hovioikeus lievensi kihlakunnanoikeuden tuomioita.⁵¹³ Tätä vastakkaista tendenssiä lieneekin syytä tarkastella lähemmin.

Hovioikeudella oli valtuudet arbitroida⁵¹⁴ eli joko koventaa tai lieventää kihlakunnanoikeuksien antamia tuomiota, jos tuomion muuttamiselle oli tarpeeksi perusteita, tai jutusta oli olemassa ennakkotapaus.⁵¹⁵ Tutkimusaineistossani esiintynyt kihlakunnanoikeuden julistamien vapauttavien tuomioiden näennäinen ankaroituminen hovioikeudessa johtui siitä, että hovioikeus puuttui tuomioissaan alioikeutta tarkemmin käsillä olleiden tapausten eri asianhaaroihin, ja antoi naisille tuomiot kaikista ilmi tulleista seikoista erikseen.⁵¹⁶ Varovaisuus ja tarkkaavaisuus tuomion langettamisessa olivat tarpeen, sillä 1540-luvulla julkaistun Olaus Petrin tuomarinohjeen mukaan tuomarin antamasta väärästä tuomiosta lankesi Jumalan viha koko valtakunnan ylle.⁵¹⁷ Vääriä tuomioita oli kahdenlaisia: jos syytetyn tekemä rikos jäi rankaisematta, se merkitsi että jokin synti oli jäänyt sovittamatta. Toisaalta kuolemantuomion langettaminen syyttömälle johti viattoman veren vuodatukseen. Molemmista erheistä seurasi Jumalan viha, joka tarkoitti että Ruotsin

⁵¹² Ks. LIITETAULUKKO 20.

⁵¹³ Esim. Aalto 1996; Karonen 1998, 220, 225; Sundin 1992; Thunander 1993.

⁵¹⁴ Sanan ”arbitraatio” lisäksi on käytetty myös sanaa ”leuteraatio”. Esim. Koskivirta 2001, 114.

⁵¹⁵ Koskivirta 2001, 111–112.

⁵¹⁶ Anu Koskivirrankin mukaan hovioikeuksien keskeisiin tehtäviin kuului rikoksen asianhaarojen ja olosuhteiden rangaistavuuden punnitseminen. Rangaistuksia jaettiin 1600- ja 1700-luvuilla tarkkojen kriteerien mukaan. Oikeuden oli määriteltävä teon syy, tekijän henkilö, tekopaikka, teko aika, teon laatu ja määrä (suuri/pieni), teon toteuttamistapa ja teon peruste (esim. pelko, väkivalta, erehdys, tahallisuus, huolimattomuus, onnettomuus, sattuma). Kun rikos edellytti kuolemanrangaistusta, teon tarkoitus oli selvitettävä hyvin jo kihlakunnanoikeudessa. Hovioikeus ei voinut lieventää rangaistusta, jos tekoilmaapiiriä määritteli voitontavoittelu, vallattomuus, viha tai paha tahto, vakaa harkinta tai tarkoituksellisuus. Koskivirta 2001, 54, 97, 114.

⁵¹⁷ Karonen 2001a, 91–92.

valtakunnan yli pyyhkisi sotien, nälänhädän ja ruttoepidemioiden sarja. Synnit oli siis sovitettava, ja Jumalan vihaa vältettävä.⁵¹⁸

Parissa tapauksessa hovioikeuden määräämä tuomion kovennus oli vain nimellinen. Kaikissa näissä tapauksissa hovioikeus mainitsi tuomiossaan, että nainen tuomittiin kirkonrangaistukseen, kun kihlakunnanoikeus oli tuominnut naisen vapaaksi tai Jumalan tuomiolle. Tämä johtunee kihlakunnanoikeuden ja kirkollisen oikeuden yhteistyöstä paikallisyhteisöissä. Suomessa ennen vuoden 1686 kirkkolakia pitäjän kirkkoherralla oli yhdessä kuudennusmiesten kanssa oikeus langettaa tuomio salavuoteudesta, jos asianomaiset kieltäytyivät menemästä naimisiin. Uudessa kirkkolaissa kuitenkin kiellettiin julkisten kirkonrangaistusten määrääminen kirkollisissa oikeuksissa ennen kuin tapaus oli ratkaistu maallisessa tuomioistuimessa.⁵¹⁹ Ehkä hovioikeudessa kirkonrangaistukseen ennen vuotta 1686 tuomitut naiset olivat jo saaneet saman rangaistuksen hengellisen esivallan toimesta, ja näin hovioikeus toimi vain hengellisen esivallan määräämän rangaistuksen vahvistajana. Kihlakunnanoikeudessa kirkonrangaistuksesta ei mainittu mitään, koska paikallisyhteisölle oli päivän selvää, että nainen oli saanut kirkonrangaistuksen kirkollisessa oikeudessa.⁵²⁰

Eräs kirkonrangaistukseen hovioikeudessa tuomittu nainen oli Sissa Swensdotter. Hän oli maannut isäntänsä, nimismies Måns Brömsin, veljen kanssa ja tullut raskaaksi. Nainen joutui kuitenkin hevosonnettomuuteen, ja synnytti pian sen jälkeen lapsen. Sissa ei kätkenyt ruumista, vaan jätti sen takan reunukselle. Lapsen tarkastajina toimineet kaksi rehellistä naista todistivat oikeudessa, että kyseessä oli keskonen. Lisäksi nimismies ilmoitti tuovansa 12 miestä todistamaan valaehtoisesti Sissan puolesta, mikäli kihlakunnanoikeus ei vapauttaisi häntä. Niinpä Sissa tuomittiin Jumalan tuomiolle. Hovioikeus vapautti naisen lapsenmurhasta, mutta tuomitsi hänet kirkonrangaistukseen salavuoteudesta. Nimismiehen veljen tuomiosta ei mainittu mitään kummassakaan oikeusasteessa.⁵²¹

⁵¹⁸ Esim. Backman 1996, 25; Karonen 2001a, 91–92, 100; Koskivirta 2001, 54; Liliequist 1991, 97–96; Rautelin 2009, 430.

⁵¹⁹ Aalto 1996, 48.

⁵²⁰ Esimerkiksi Elin Jönsdotter kertoi oikeudessa, että kun hän oli paljastanut lapsen syntymän, niin kappalainen Daniel oli heti vienyt hänet kirkotettavaksi. Kihlakunnanoikeus tuomitsi hänet kuolemaan, mutta hovioikeus määräsi hänelle kirkonrangaistuksen ja kolmen markan sakot. Tämä tapaus on ainoa, jossa kirkottaminen tulee näin selvästi ilmi alioikeuden tuomiokirjan tekstistä. Yleensä tuomiokirjoissa ei kirkottamisesta mainita mitään, mutta ehkä vaikeneminen kertoo juuri siitä, että yhteisölle näin selvää asiaa ei kirjurinkaan mielestä tarvinnut toistaa tuomiokirjassa. EVAA 54: 3/15, 11 (1672), JL, VääHr; EVAA 54: 1/15, 11 (1672), JL, GH.

⁵²¹ EVAA 45: 3/11, 2 (1656), KL, UHr & EVAA 45: 3/11, 2 (1657), KL, GH.

Kruununtilalla palvellut Maria Gudmundsdotter oli ollut laittomassa sukupuolisuhteessa ratsusotilas Gudmund Perssonin kanssa. Gudmund oli lähtenyt sotimaan.⁵²² Ennen lähtöään mies oli tunnustanut olevansa Marian lapsen isä. Marian tuomioon vaikutti negatiivisesti se, että hän oli kieltänyt raskautensa, eikä ollut kertonut synnytyksestään muille, vaan yritti peitellä sitä.⁵²³ Epäluuloa herätti sekin, että hänet oli jo kerran aikaisemmin tuotu oikeuteen epäiltynä salavuoteudesta, mutta oli vapautettu todisteiden puutteessa. Rehelliset naapurit olivat kuitenkin todistaneet, ettei lapsessa ollut väkivallan merkkejä, ja että se oli todennäköisesti syntynyt kuolleena. Maria pysyi väitteessään, ettei ollut tehnyt pahaa lapselleen, vaikka papit kuulustelivat häntä useaan otteeseen. Maria oli myös synnyttänyt tuvassa. Ilmi tulleiden seikkojen perusteella alioikeus tuomitsi hänet vedoten Jumalan tuomioon. Hovioikeus vapautti Marian lapsenmurhasta, mutta tuomitsi hänet kirkonrangaistukseen salavuoteudesta.⁵²⁴ Toinen lapsenmurhasta Jumalan tuomiolle kihlakunnanoikeudessa tuomittu nainen oli Karin Nilsdotter, jonka tuomion hovioikeus kovensi vankeustuomioksi: 14 päivää vedellä ja leivällä. Hän oli ennen vuotta 1655 ainoa nainen, jonka tuomio koveni näin radikaalisti hovioikeudessa.⁵²⁵

Kuudesta kihlakunnanoikeudessa vapautetusta naisesta kaksi *vapautettiin lapsenmurhasta*, mutta he saivat *kuolemantuomion huoruudesta*. Toinen naisista oli Inger Biörnsdotter, jonka vapauttamista perusteltiin kihlakunnanoikeudessa Jumalan tuomiolla.⁵²⁶ Hovioikeus vapautti hänet lapsenmurhasta ja tuomitsi lisäksi hänet ja makaajansa kuolemantuomion sijasta sakkoihin

⁵²² Gudmundia ei tuomittu lainkaan kihlakunnanoikeudessa eikä hovioikeudessa.

⁵²³ Maria oli pyytänyt talon 15-vuotiaista tyttärtä vaikenemaan synnytyksestä, jonka tytär oli todistanut.

⁵²⁴ EVAA 27: 2/11, 1 (1648), KL, GH/UHr.

⁵²⁵ EVAA 27: 5–6/11, 21 (1650), KL, GH/ÖaHr. Tuomiota julistaessaan hovioikeus muistutti, että oli jo kerran aikaisemmin kehottanut pappeja saarnaamaan naisväelle siitä, että heidän tuli luopua kansantavasta, jossa keskosina syntyneet lapset poltettiin uunissa. Ehkä tästä syystä hovioikeus jätti rahvaan todistukset Karinin hyvämaineisuudesta huomiotta, ja ikään kuin rankaisi koko yhteisöä Karinin kautta, mistä syystä naisen tuomio oli normaalia ankarampi. Tapaus on referoitu tarkemmin luvussa kolme.

Mahdollisuus vangita rikoksesta epäilty henkilö mainittiin ensi kerran Maunu Eriksonin ja Kristofferin maanlaeissa. Ensimmäiset vankilat olivat varsin alkeellisia: vankilana saattoi toimia kellari tai kuoppa, jonne vanki laskettiin. Myös linnojen torneja käytettiin vankiloina. Ruotsin valtakunnan ensimmäiset lääninvankilat perustettiin vuonna 1634 lääninjoon laatimisen yhteydessä. Vankiloina toimivat ensin linnoitukset ja linnat, joissa jo aikaisemmin oli säilytetty vankeja. Sittemmin mm. kaupunkiin, pitäjiin ja käräjäpaikkakunnille perustettiin tutkintavankiloita, mutta ne eivät syrjäyttäneet kruununvankiloiden asemaa. Koskelainen 1996, 126.

1600-luvulla vankilat eivät olleet mitään miellyttäviä paikkoja. Laitosten epämiellyttävyydestä kertoo esimerkiksi se, että vuonna 1625 Arbogan kaupungissa raiskaukseen syyllistynyt mies tunnusti tekonsa, ja pyysi samalla, ettei hänen enää tarvitsisi viettää aikaa vankilassa. Karonen 2001a, 98. Samanlaisen pyynnön esitti itsellisen Karin Amundsdotter. Nainen joutui tutkintavankeuteen epäiltynä lapsenmurhasta vuonna 1674. Tapaus olisi pitänyt käsitellä Eksjössä, mutta Karin pyysi, että hänen tapauksensa tutkittaisiin heti, ettei hänen tarvitsisi viettää aikaa vankilassa. Niinpä Götan hovioikeuden virkaatekevä viskaali (vicefiskalen) Elias Alegreen ja aktuaari Anders Korp kuulustelivat naista Jönköpingin linnassa. EVAA 58: 1–2/18, 6 (1674), JL, GH/ SVHr.

⁵²⁶ Henkilön tuomitseminen Jumalan tuomiolle tarkoitti sitä, että oikeusjuttu jätettiin avoimeksi ja näin ollen toistaiseksi ratkaisemattomaksi, mutta samalla toivottiin, että Jumalan avulla yhteisön ja/tai esivaltojen tietoon tulisi seikkoja, joiden perusteella syytety voitaisiin lopulta tuomita. Koskivirta 2001, 106.

ja kirkonrangaistukseen huoruudesta.⁵²⁷ Myös naimisissa olleen sotilaan kanssa maannut rälssitalontytär Ingierdh Swensson vapautettiin alioikeudessa lapsenmurhasta, mutta tuomittiin kuolemaan huoruudesta. Hovioikeus lievensi tuomion sakoiksi ja kirkonrangaistukseksi. Halmstadin varuskunnassa komennuksella ollut sotilas karkasi kuultuaan, että hänen ja Ingierdhin suhde oli tullut ilmi. Hovioikeus määräsi miehen kiinni otettavaksi ja tuomittavaksi.⁵²⁸

Edellä mainittujen tapausten ohella hovioikeus kovensi kihlakunnanoikeuden antamaa vapauttavaa tuomiota vielä Elin Knutsdotterin tapauksessa. Hänet karkotettiin Ruotsin valtakunnasta kolmeksi vuodeksi. Hän oli maannut kahden naimattoman rengin kanssa, jotka oli tästä hyvästä tuomittu kihlakunnanoikeudessa kolmen markan sakkoihin. Toinen rengeistä oli Elinin menehtyneen lapsen isä. Talon tytär Elin oli synnyttänyt yksin, koska hänen äitinsä ei ollut kotona synnytyksen aikaan. Ruumista tarkastamaan kutsuttujen naapurinmiesten ja nimismiehen mukaan lapsi oli ollut keskonen. Kihlakunnanoikeus ei epäillyt todistajien sanaa, mutta tuomitsi Elinin silti Jumalan tuomiolle. Hovioikeuden tuomion selitys piilee siinä, että Elin oli aikaisemminkin syyllistynyt avioliiton ulkopuolisiin suhteisiin: kerran naimisissa olevan miehen ja kerran naimattoman miehen kanssa. Hovioikeus lienee rankaissut häntä karkotuksella nimenomaan monien irtosuhteiden vuoksi.⁵²⁹

Hovioikeus lievensi kuusi kihlakunnanoikeuden antamaa kuolemantuomiota joko kirkonrangaistukseksi sakoilla tai ilman. Lievennetyistä kuolemantuomioista vain yksi sijoittui ajalle ennen ensimmäistä lapsenmurhaediktiä.

Tarkastellaan ensin tuomioita, joissa hovioikeuden lievennys oli huomattava: kuolemantuomiosta kirkonrangaistukseen. Tällaisia tuomiota annettiin tutkimusajalla kolme. Kaikki nämä kihlakunnanoikeudessa kuolemaantuomitut naiset olivat synnyttäneet keskosen, minkä hyvämaineiset (ja Elin Jönsadotterin tapauksessa varsin vaikutusvaltainen⁵³⁰) lapsentarkastajat

⁵²⁷ EVAA 35: 3–4/6, 15 (1652), JL, GH/LF. Inger Biörnsdotterin tapaus on referoitu tarkemmin kappaleessa 3.2.4. Inger sai 40 talerin sakot ja Nils sai 80 talerin sakot.

⁵²⁸ EVAA 37: 4–5/8, 11 (1652), KL, GH/SHr. Ingierdh sai 40 talerin sakot.

⁵²⁹ EVAA 45: 2/11, 9 (1656), KL, GH/SHr. Vuoden 1608 appendixissa määriteltiin, että (sekä yksinkertaiseen että kaksinkertaiseen) huoruuteen syyllistyneet tuli tuomita kuolemaan Mooseksen lain mukaisesti. Alioikeudet tuomitsivat appendixin mukaisesti, mutta hovioikeudet lievensivät tuomion 80 talerin sakoiksi, jos syyllinen oli naimisissa ja 40 talerin sakoiksi, jos syyllinen oli naimaton. Mikäli sama henkilö syyllistyi uudelleen yksinkertaiseen huoruuteen, sakot nousivat kaksinkertaisiksi, ja kolmannelta kerralla henkilö karkotettiin. Elin oli syyllistynyt kolme kertaa salavuoteuteen ja kerran yksinkertaiseen huoruuteen ennen kuin sai karkotustuomion. Thunander 1990, 29–30.

⁵³⁰ Elinin lapsen tarkasti mm. hänen emäntänsä, Hubbestadin säterikartanon rouva Maria Pedersdotter Stierna, jonka mukaan lapsi oli ollut elinkelvoton keskonen, tarkemmin ”osynlig kreatur”.

todistivat oikeudessa. Kaikki naiset olivat saaneet keskenmenon jonkin onnettomuuden seurauksena.⁵³¹

Karin Andersdotter ja Börta Bengtzdotter olivat aloittaneet avioliiton ulkopuoliset suhteensa avioliittolupauksen perusteella. Karinin tapauksessa käräjäpöytäkirjaan merkittiin jopa maininta hänen ja lapsen isän välisestä rakkaudesta. Kummassakin tapauksessa raskaus oli ollut yleisesti tiedossa. Elin Jönsadotter oli puolestaan kertonut raskaudestaan lapsen isälle juuri ennen keskenmenoä. Kaikissa tapauksissa naisilla oli ollut hyvä maine yhteisössään, mistä syystä kärjärahvas pyysi heidän henkensä säästämistä. Karinin lapsen isä pyysi vielä erikseen oikeutta armahtamaan naista, jonka kanssa hän halusi mennä naimisiin. Kihlakunnanoikeus tuomitsi Börtan kuolemaan, koska hän ei ollut tunnustanut olevansa raskaana eikä kertonut onnettomuudestaan muille, vaan paljastanut lapsen syntymän vasta kahden viikon kuluttua. Karin tuomittiin kuolemaan vuoden 1655 lapsenmurhaediktin perusteella. Elinin kuolemantuomio perustui siihen, että tämä oli venyttänyt raskaudesta kertomista liian pitkälle, synnyttänyt yksin ja lapsi oli maannut piilossa kolmen päivän ajan. Hovioikeus lievensi Börtan, Karinin ja Elinin tuomiot kirkonrangaistuksiksi, minkä lisäksi viimeksi mainittu sai kolmen markan sakot, jotka piti maksaa pitäjänkirkolle.⁵³²

Kihlakunnanoikeudessa kuolemaantuomituista Marita Jönsdotter, Ingeborg Pärssdotter ja Ingreth Pärssdotter saivat kovemmat sakot ja kirkonrangaistuksen hovioikeudessa. Marita ja Ingeborg olivat syyllistyneet lapsenmurhasyytteen ohella yksinkertaiseen huoruuteen, ja saivat siitä hyvästä 40 talerin sakot ja kirkonrangaistuksen. Ingreth sai salavuoteudesta 20 talerin sakot ja kirkonrangaistuksen. Marita ja Ingreth olivat synnyttäneet keskokset, ja Ingeborgin lapsi kuoli äidin vakavan sairauden vuoksi. Maritan ja Ingeborgin lapset poltettiin uunissa.

Naisten kanssa maanneet miehet olivat kaikki paikalla käräjillä, ja tunnustivat suhteen. Vain Ingrethin jutussa miehen rangaistuksesta ei mainittu mitään, mutta Maritan ja Ingeborgin maanneet saivat 80 talerin sakot. Hovioikeus vapautti Ingeborgin ja Ingrethin lapsenmurhasyytteestä ja tuomitsi naiset sakkoihin sen perusteella, millaiseen avioliiton ulkopuoliseen suhteeseen hän oli sekaantunut. Maritan tuomio erosi siinä, että kihlakunnan- ja

⁵³¹ Börta Bengtzdotter oli tippunut tikapuilta, Karin Andersdotter oli juuttunut lumihankeen ja Elin Jönsadotter oli jäänyt vesisaavin alle leipomustuvassa.

⁵³² EVAA 44: 2/11, 2 (1655), JL, GH/SHr: Börta Bengtzdotter. Börtan tapaus käsiteltiin hovioikeudessa 11 päivää ennen vuoden 1655 lapsenmurhaediktin voimaantuloa (23.2.1655). Rautelin 2009, 429. EVAA 45: 8–9/11, 11 (1663), KL, GH/ÖaHr: Karin Andersdotter. EVAA 54: 3/15, 11 (1672), JL, VaaHr & EVAA 54: 1/15, 11 (1672), JL, GH: Elin Jönsadotter.

hovi oikeus vaikenivat tuomioissaan tyystin lapsenmurhasta. Kihlakunnanoikeus tuomitsi Maritan huoruudesta kuolemaan Jumalan lain perusteella, mutta hovioikeudessa kuolemantuomio muunnettiin sakoiksi ja kirkonrangaistukseksi. Ehkä Maritan tuomioon vaikutti se, etteivät ensimmäinen lapsenmurhaedikti tai Kuningatar Kristiinan rangaistusjärjestys⁵³³ olleet vielä voimassa tapauksen käsittelyn aikana.⁵³⁴ Sakko- ja kirkonrangaistusten ohella hovioikeus tuomitsi naisia vielä karkotettavaksi ja raipparangaistukseen. Miksi edellä esitetyt naiset pääsivät tuomiossaan suhteellisen helpolla? Tähän pureudutaan alla olevassa luvussa.

4.1.3 Karkotus- ja raippatuomiot

Tutkimusaineistossa oli kahdenlaisia karkotustuomioita. Lievin tuomio oli kreivikunnasta ja/tai läänistä karkotus ja kaikkein ankarin koko valtakunnan alueelta karkottaminen. Smoolanti sijaitsi vuoteen 1658 asti Ruotsin ja Tanskan rajavyöhykkeellä, joten periaatteessa valtakunnasta karkottaminen ei aina tarkoittanut naisen siirtymistä kovin kauas synnyinseudultaan.⁵³⁵ Edellisessä luvussa mainittu Elin Knutsdotter karkotettiin kolmeksi vuodeksi, mutta useimmiten karkotus oli elinikäinen.⁵³⁶ Tuomion loppuun liitettiin lähes poikkeuksetta uhkaus, että mikäli karkotettu nainen palaisi takaisin, hänet teloitettaisiin viivyttämättä.⁵³⁷ Lapsenmurhaediktiä edeltäneellä ajalla annettiin kolme karkotus- ja raippatuomiota sekä kaksi ehdollista tuomiota, joissa naisen viimeisen tunnustuksen perusteella hänet joko mestattiin tai tuomittiin karkotus- ja raippatuomioon.⁵³⁸ Kaikissa näissä oikeusjutuissa nainen karkotettiin koko valtakunnasta.⁵³⁹ Lapsenmurhaediktin julkaisun jälkeen seitsemän naista tuomittiin karkotus- ja raippatuomioon. Joukossa on tapaus, jossa nainen lopulta tunnusti murhan, ja sen vuoksi karkotustuomio

⁵³³ Kuningatar Kristiinan rangaistusjärjestyksessä vuodelta 1653 puututtiin siihen ongelmaan, että hovioikeus lievensi lähes poikkeuksetta kihlakunnanoikeuden määräämän kuolemantuomion sakoiksi, kun oli kyse yksinkertaisesta huoruudesta. Näin maaseudulla opittiin, että yksinkertaisesta huoruudesta sai vain sakkoja, ja kuolemantuomion pelote katosi. Samalla kihlakunnanoikeudet kärsivät arvovaltansa menetyksestä. Kristiinan rangaistusjärjestyksen jälkeen kihlakunnanoikeudet saivat omatoimisesti tuomita sakkorangaistukset yksinkertaisesta huoruudesta sekä mm. näpistelyistä, eikä näitä tuomioita enää tarvinnut lähettää hovioikeuden tarkastettavaksi. Esim. Karonen 1998, 218–220; Thunander 1990, 37.

⁵³⁴ EVAA 27: 3/11, 31 (1649), KL, GH/SHr: Marita Jönsdotter. EVAA 56: 3/13, 17 (1673), JL, VääHr & EVAA 56: 1/13, 17 (1673), JL, GH: Ingeborg Pärsdotter. EVAA 62: 1–2/16, 10 (1681), JL, GH/VääHr. Ingridh Pärsdotter.

⁵³⁵ Smoolanti kuului Ruotsin periferiaan vuoteen 1658 asti, milloin ruotsalaiset valloittivat Skoonen maakunnan tanskalaisilta. Tanskalaiset valloittivat Skoonen takaisin 1676. Smoolannin maakunnan asema levottomana rajavyöhykealueena ei siis loppunut vuoteen 1658. Smoolantilaisia eivät uhanneet vain vihollisarmeijan hyökkäykset, vaan myös rikolliset, jotka liikkuivat edes takaisin rajan yli välttääkseen joutumasta oikeuden eteen. Maanjako Ruotsin ja Tanskan kesken vahvistui viimein 1680-luvulla, kun kuningas Kaarle XI nai tanskalaisen prinsessan Ulrika Eleonoran. Larsson 2006, 157; Larsson & Österberg 1985, 113–118.

⁵³⁶ ”Förwijsas uti X ewedeligen”.

⁵³⁷ Poikkeuksesta ks. tarkemmin viite 539.

⁵³⁸ EVAA 35: 5/6, 10 (1652), JL, GH/VG (Kirstin, ei patronyymiä) & EVAA 35: 5/6, 8 (1652), JL, GH/VääHr (Elsa Pedersdotter).

⁵³⁹ ”Förwijsas uti Rijket”.

muutettiin kuolemantuomioksi. Tuomitut karkotettiin kahdesti kreivikunnasta ja läänistä, kahdesti maasta, kerran läänistä ja kerran valtakunnasta.⁵⁴⁰

Karkotustuomion saaneet naiset olivat lapsenmurhasyytteen lisäksi syyllistyneet joko salavuoteuteen tai yksinkertaiseen huoruuteen naimisissa olevan miehen kanssa. Kukaan heistä ei tunnustanut lapsenmurhaa, mutta vain Ingeborg Andersdotter kielsi selvästi olevansa syyppä lapsensa menehtymiseen.⁵⁴¹ Ingeborg sekä Visingsborgin kreivikunnasta kotoisin ollut patronyymiton Kirstin olivat synnyttäneet täysiaikaisen lapsen. Ingeborgin lapsen mainittiin olleen sininen, mutta toisaalta lapsen ruumis tarkastettiin vasta parin viikon kuluttua syntymästä. Patronyymiton Kirsten oli toiminut väärin asettaessaan kuolleen lapsen makaamaan halkopinoon suu alaspäin, ja todistajien mukaan lapsen nenä oli taipunut. Lapsen ruumis oli löydettyessä ollut laikukas, mutta sitäkin päästiin tutkimaan vasta kahdeksan päivää syntymän jälkeen.⁵⁴² Myös Elsa Pedersdotter oli synnyttänyt täysiaikaisen lapsen, mutta lapsen tarkastajat olivat todistaneet, että lapsi oli todennäköisesti syntynyt kuolleena, eikä ruumiissa havaittu merkkejä väkivallasta.⁵⁴³

Kahdessa tapauksessa karkotetun naisen lapsi oli todistetusti keskonen. Viidessä tapauksessa lapsen ruumista ei etsinnöistä huolimatta löydetty sieltä, minne äiti kertoi lapsen asettaneensa. Karin Pedersdotterin lapsesta löytyi vain jalka, jonka perusteella todistajat arvelivat lapsen olleen täysiaikainen. Hän oli ainoa nainen, joka ilmoitti kihlakunnanoikeudessa kärsivänsä kuolemantuomion mielellään. Hovioikeus ei ilmeisesti pitänyt pelkästä yhdestä ruumiin osasta tehtyä tulkintaa tarpeeksi hyvänä todisteena, joten Karin kärsi raipparangaistuksen kaakinpuussa ennen valtakunnasta karkottamista.⁵⁴⁴ Vain Anna Börgiesdotterin oikeuskäsittelyn yhteydessä

⁵⁴⁰ "Förwijsas uti Grefveskapet sampt lens orten"; "Förwijsas uti lens orten"; "Förwijsas uti landet". Ehkä maasta karkottamisella tarkoitettiin, että nainen karkotettiin Smoolannin maakunnasta, koska valtakunnasta karkottaminen oli eritelty eri termillä.

⁵⁴¹ EVAA 35: 6/6, 20 (1653), JL, GH/VG. Ingeborg Andersdotter.

⁵⁴² EVAA 35: 5/6, 10 (1652), JL, GH/VG. Kirstin (ei patronyymiä). Kirstin oli ehkä jotenkin vammaisen tai mielenvikainen. Tämä päätelmä perustuu Kirstinin käytökseen oikeudessa (ei oikein tuntunut käsittävän, mistä oli kyse) sekä siihen, että Kirstin oli ainoa nainen, jonka patronyymi puuttui. Ts. kyseessä on voinut olla kaikkien kyläläisten tuntema "höperömaiija". Vrt. Vilkuna 2010, 84–85.

⁵⁴³ EVAA 35: 5/6, 8 (1652), JL, GH/VäoHr. Elsa Pedersdotter. Elsan lapsen isästä ei koskaan päästy selvyyteen, mutta käräjärahvas oli sitä mieltä, että lapsen isä oli naimisissa oleva rälssitilallinen Biörn Jönsson Steenbrohultista.

⁵⁴⁴ EVAA 27: 8– 9/11, 12 (1649), JL, GH/VäoHr. Karin Pedersdotter. Karin ilmoitti kihlakunnanoikeudessa ottavansa kuolemantuomion mielellään vastaan: "...will gladligen döö...". Karinin lapsen isä oli Biörn Jönsson Steenbrohultista. Voi olla, että Karin ja Elsa olivat siskokset, koska molempien patronyymi oli Pedersdotter, he asuivat vierekkäisissä kylissä, heidät oli tuomittu Väsbon kihlakunnassa ja jopa lasten isä saattoi olla sama mies.

käräjärahvas pyysi, ”ettei naista rankaistaisi, niin kuin hänelle kuuluisi”.⁵⁴⁵ Muissa tapauksissa rahvas näyttää olleen tyytyväinen kihlakunnanoikeuden langettamaan kuolemantuomioon.⁵⁴⁶

Karkotus- ja raippatuomion hovioikeudessa saaneet naiset tuomittiin kihlakunnanoikeudessa vuodesta riippuen joko maanlain tai lapsenmurhaediktin mukaan kuolemaan. Kihlakunnanoikeudet menettivät vuoden 1614 oikeudenkäyntiordinantissa oikeuden lieventää raskaista rikoksista annettavia rangaistuksia, joten niillä ei ollut mahdollisuutta tuomita tapauksia jutuissa ilmenneiden eri asiainhaarojen perusteella. Tämä etuoikeus oli siis vain hovioikeudella.⁵⁴⁷ Toisaalta hovioikeus oli riippuvainen kihlakunnanoikeuden suorittamasta tutkinnasta, koska sen käsittely perustui alioikeuden lähettämään puhtaaksikirjoitettuun tuomiokirjaan. Hovioikeus ei puhutellut asianomaisia enää uudelleen, vaan jutun käsittely oli kirjallinen.⁵⁴⁸

Oikeusasteiden yhteistyö käy hyvin ilmi leski Elin Joensdotterin tapauksesta: yksinkertaiseen huoruuteen syyllistynyt nainen oli pudonnut tikkailta raskaana ollessaan, ja hänen kertomansa mukaan lapsi oli tuolloin kuollut kohtuun.⁵⁴⁹ Hän oli synnyttänyt porstuan kuolleen lapsen, jota oli pitänyt piilossa sängyssään. Myöhemmin Elinin tytär vei lapsen ulos, ja kun Elin toipui synnytyksestä, naiset veivät lapsen hautausmaalle. Etsittäessä lasta ei kuitenkaan enää löytynyt. Kihlakunnanoikeus tuomitsi hänet kuolemaan vuoden 1655 lapsenmurhaediktin perusteella. Alioikeudella ei ollut muuta vaihtoehtoa, koska Elin ei ollut paljastanut raskauttaan ennen synnytystä, hän oli synnyttänyt yksin ja lopuksi piilottanut ruumiin sänkyynsä. Näin ollen lapsenmurhaediktin kohdat, joiden mukaan kuolemantuomio voitiin panna täytäntöön, täyttyivät.⁵⁵⁰

Hovioikeus jakoi tuomiossaan Elinin toiminnan viiteen kohtaan. Oikeus säästi Elinin hengen, koska hän oli kertonut raskaudestaan tyttärelleen, ja synnyttänyt tuvan oven edessä. Hän ansaitsi

⁵⁴⁵ EVAA 45: 3/11, 1 (1657), KL, GH/ÖaHr. Käräjärahvaan armoanomus (alleiviivaukset kirjurin tekemiä): ” Dock beder omstående allmoge ganska ödmuikeligen then högtöhrade Kongl: hoffredt, thedes straffet *limitera*, och icke effter som hon förtiänt haffwer”.

⁵⁴⁶ Kuitenkin vain kahta naista alettiin tuomionjulistuksen jälkeen kutsua termillä lapsenmurhaaja eli barnamörderska. Nämä naiset olivat ”huoraaja” Karin Pedersdotter sekä piika Ingeborg Swensdotter. EVAA 27: 8–9/11, 12 (1649), JL, GH/VäoHr (Karin) & EVAA 27: 10–11/11, 3 (1650), JL, GH/VG (Ingeborg).

⁵⁴⁷ Esim. Koskivirta 2001, 108. Ilmiö näkyy hyvin myös LIITETAULUKOSTA 18.

⁵⁴⁸ Thunander 1990, 24–25.

⁵⁴⁹ Jo aikaisemmin lapsia synnyttänyt Elin saattoi hyvin perustella oikeudessa tienneensä lapsensa kuolleen jo ennen synnytystä. Ensisynttäjillä tällaista mahdollisuutta ei ollut.

⁵⁵⁰ EVAA 51: 2/17, 7 (1670), JL, SVHr. Elin Joensdotterin tuomion perustelu kihlakunnanoikeudessa: ” *Hwarföre sigh till underdånigh effterrättelse förstelt Kongl. Mäjtz uttgångne Edict ahngående Barnemordh, att såsäm hon sigh för födzlen eij haffuer uppenbarat warit haffuande, sökt ensslighet wijdh sielffwa födzlen och fostrett sedan lagt å löhn haffwer altså henne Elin eij kunnat befria ifrån dödzstraffet uthan her effter offuanbenämndt Edictz innehåll och dhess öffwertrudelse skull Lijff sitt mijsta.*”

karkotus- ja raippatuomion, koska oli maannut naimisissa olevan miehen kanssa, peitelty raskauttaan ennen synnytystä ja kätkenyt lapsen ruumiin. Hovioikeus eritteli tuomion kohdat tarkasti ja tähdensi tuomiossaan, että naisen toiminnasta osa meni yksin lapsenmurhaediktin kanssa, ja osa poikkesi siitä. Lapsenmurhaediktin vaateiden ohella hovioikeus kiinnitti huomiota siihen, että Elin oli vielä syyllistynyt yksinkertaiseen huoruuteen.⁵⁵¹

Kukaan karkotetuista naisista ei myöntänyt syyllisyyttään lapsenmurhaan tai syyllistynyt kaksinkertaiseen huoruuteen, mistä hovioikeus olisi voinut langettaa kuolemantuomion. Menehtyneen lapsen täysiaikaisuudesta ei ollut päästy selvyyteen, tai jos oli, nainen oli kieltänyt syyllistyneensä lapsenmurhaan. Lapsen kohtalon selvittäminen kihlakunnanoikeudessa oli perustunut joko hatariin todistajalausuntoihin tai aihetodisteisiin, joiden perusteella hovioikeus ei voinut langettaa kuolemantuomiota.⁵⁵² Siihen olisi vaadittu syytetyn (edes osittainen) tunnustus, jota kahdessa tapauksessa yritettiin hankkia naiselta mestauspaikalla.⁵⁵³ Hovioikeus päättyi näiden naisten kohdalla karkotus- ja raippatuomioon, koska lapsen menehtymiseen johtaneessa tapahtumaketjussa oli paljon epäselvyyksiä ja selvästi naisen syyllisyyteen viittaavia merkkejä.⁵⁵⁴ Kuolemantuomiota ei kuitenkaan haluttu langettaa, sillä sataprosenttinen varmuus naisen syyllisyydestä puuttui, ja syyttömän veren vuodattaminen olisi johtanut Jumalan vihaan.

4.2 Miesten käsittely oikeudessa

Lapsenmurhasta syytetyt naiset olivat useimmiten naimattomia naisia ja piikoja, ja heidän makaajinaan olivat tavallisesti naimattomat miehet ja rengit.⁵⁵⁵ Syytetyistä vain kuusi oli naimisissa. Sen sijaan syytettyjen kanssa maanneista miehistä kaksikymmentä oli aviossa. Suurin osa naimattomista miehistä oli renkejä, ja naimisissa olevat olivat yleensä oman tilansa isäntiä. Sekä naimattomista että naimisissa olevista miehistä huomattava osa oli sotaväessä.⁵⁵⁶

⁵⁵¹ EVAA 51: 1/17, 7 (1670), JL, GH. Elin Joensdotterin tuomion perustelu hovioikeudessa: ” 1) Icke söckt wedh födzlen eensligheet, uthan på gåedhen widh forstugudören födt 2) Icke heller aldheles dölgdt sig effter födzlen, uthan dhett för dottren oppenbarat. Dy beiffir hon Elin medh lijfwet benådadh. Men som hon Elin 1) hafe af en giffit karl aflat barn 2) för födzlen dölgdt sigh hafwandhe och 3) fostret sedhan å löhn lagdt i att så=ledhes synes, som hadhe hon fullen inthet hafft i sinnet dhett i dagslinshet (dagslyset) frambära, dher dhett hadhe blifwet lefnandhe födt. Huarföre skall Elin Jonsdotter käckstrijkes, och sedan landz orthen ewerdeligen förrijsas.”

⁵⁵² Periaatteessa esimerkiksi ilman lapsen ruumista oikeusprosessia ei olisi voinut edes aloittaa. Rautelin 2009, 260, 429.

⁵⁵³ EVAA 35: 5/6, 10 (1652), JL, GH/VG; EVAA 35: 5/6, 8 (1652), JL, GH/VäoHr. Koskivirta 2001, 128.

⁵⁵⁴ Petri Karosen mukaan valtakunnan normit, Mooseksen laki ja paikallisyhteisöt itsekin vaativat, että törkeistä rikoksista oli annettava myös kovat rangaistukset. Karonen 2001a, 98.

⁵⁵⁵ Ks. LIITETAULUKKO 5. ja LIITETAULUKKO 15.

⁵⁵⁶ Ks. LIITETAULUKKO 15. ja LIITETAULUKKO 16.

Lapsenmurhajuuttuun sekaantuneet naiset ja miehet tutustuivat yleensä työskennellessään tai asuessaan samalla tilalla.⁵⁵⁷ Jotkut naiset kiertelivät talosta taloon piikkomassa, ja tutustuivat samalla heidän kanssaan maanneeseen mieheen. Seitsemässä jutussa isäntä oli maannut piikansa kanssa. Kaikista tapauksista ei selviä, miten nainen ja mies olivat tutustuneet.⁵⁵⁸ Voi olla että asia oli niin itsestään selvä kärjärahvaalle, ettei seikkaa kirjattu ylös tuomiokirjaan. Useimmiten miehet myönsivät suhteen naisen kanssa sekä isyytensä.

4.2.1 Tuomiotta jääneet miehet

Karin Pedersdotter oli mennyt palvelukseen Biörnin Jönssonin tilalle Steenbrohultiin, missä parin avioliiton ulkopuolinen sukupuolisuhde alkoi. Tapaus tuli oikeuden tietoon Karinin aloitteesta. Hän kertoi vapaaehtoisesti, että oli saanut Biörnin kanssa kaksi lasta, joista nuorempi oli syntynyt vuoden 1649 huhtikuussa. Lapsen kastepäivänä Karin oli paljastanut naapureille saaneensa Biörnin kanssa aiemminkin lapsen. He olivat aloittaneet suhteensa vuonna 1647, heti kun Karin oli tullut palvelukseen tilalle. Lapsi syntyi Pietarin päivän ja juhannuksen välillä vuonna 1648. Karin oli kertonut raskaudestaan Biörnille, joka oli kehottanut häntä hankkiutumaan lapsesta eroon vanhan kättilön, Karin Lissan, avulla. Lassa oli aluksi kieltäytynyt, mutta kun Karin oli tarjonnut hänelle vanhaa hametta, tämä oli suostunut sitomaan Karinin vatsan liinalla. Juuri ennen synnytystä Biörn oli käskenyt Karinia hankkiutumaan lapsesta eroon niin, etteivät koirat tai siat löytäisi sitä. Karin synnytti yksin heiveröisen lapsen, joka kuoli pian syntymän jälkeen. Naisen tunnustuksesta kuultuaan Biörn pakeni kylästä ystävänsä Arvid Lilliesparren avustuksella, joten ensimmäisillä käräjillä miestä ei saatu tuomittua.⁵⁵⁹

Lapsenmurhasta syytetyt naiset tuomittiin aina jotenkin, oli tuomio sitten vapauttava tai ankarin mahdollinen eli kuolemantuomio. Sen sijaan suurin osa lapsenmurhasta syytettyjen naisten kanssa maanneiden miesten tuomioista jäi täysin epäselväksi. Tilanne oli sama sekä kihlakunnan- että hovioikeudessa.⁵⁶⁰ Biörn ei saanut tuomiota ensimmäisillä käräjillä, koska oli karannut. Entä miksi muut miehet jäivät ilman tuomiota?

Biörnin lisäksi yhdeksän miestä määrättiin hovioikeuden tuomiossa kiinni otettavaksi ja tuomittavaksi. Lapsenmurhasta kihlakunnanoikeudessa kuolemaan tuomittu räätäli Jon Bondeson

⁵⁵⁷ Ks. LIITETAULUKKO 17.

⁵⁵⁸ Ks. LIITETAULUKKO 17.

⁵⁵⁹ EVAA 27: 9/11, 12 (1649), JL, VaoHr.

⁵⁶⁰ Ks. LIITETAULUKKO 18.

karkasi tuomion kuultuaan.⁵⁶¹ Hän oli Biörnin ohella ainoa mies, jonka osuutta lapsenmurhaan epäiltiin niin vahvasti, että miehet karkasivat.⁵⁶² Myös naimisissa ollut Måns Pedersson karkasi, sillä häntä odotti melko varmasti kuolemantuomio. Hän oli sekaantunut lapsenmurhajuttuun ja syyllistynyt sekä sukurutsaan että huoruuteen.⁵⁶³ Mylläri Anders oleili tuomion julistamisen aikaan Itä-Götanmaalla.⁵⁶⁴ Naimisissa ollut salpietarinkeittäjä Åke Bengtson⁵⁶⁵ oli siirtynyt palvelukseen Skooneen, ja samoin tupakkakauppias Hans oli siirtynyt Tanskan puolelle.⁵⁶⁶ Yhdessä tapauksessa lapsen isä, sotilas Hemming Nillsson ei luultavasti tiennyt mitään lapsestaan tai sen murhasta. Hemmingin sotiessa hänen kanssaan maannut Brita Börgesdotter suunnitteli avioliittoa renki Olof Larssonin kanssa, mutta aikeen tiellä oli aviottomasta suhteesta alkunsa saanut lapsi. Kihlakunnanoikeudessa selvisi, että Brita oli murhannut lapsensa tulevan aviomiehensä läsnä ollessa, joten molemmat oikeudet vaativat renki Olofin kiinniottoa ja tuomitsemista.⁵⁶⁷

Eräs naimisissa oleva sotilas oli karannut avioliiton ulkopuolisen suhteen tultua ilmi, eikä kukaan tiennyt, mistä häntä olisi voinut etsiä.⁵⁶⁸ Toinenkin naimisissa ollut sotilas karkasi komennukseltaan Halmstadin varuskunnasta kuultuaan laittoman suhteensa paljastumisesta.⁵⁶⁹ Muista kadoksissa olleista yksi oli paraikaa sotimassa⁵⁷⁰ ja kaksi oli palannut kotikihlakuntaansa.⁵⁷¹ Kahden miehen tuomio perustui naisen totuudenmukaiseen tunnustukseen, mutta miehiä ei varsinaisesti ollut määrätty kiinniottettavaksi. Sekä piika Elsa Pedersdotter että ratsusotilaan vaimo Elin Pedersdotter määrättiin paljastamaan lapsensa oikea isä mestauspaikalla.⁵⁷² Jöns Anderssonin tuomio jäi epäselväksi, sillä hän oli sairaana koko oikeuskäsittelyn ajan.⁵⁷³

Kiinniottettavien miesten ohella peräti kuudentoista miehen tuomio jätettiin kokonaan mainitsematta molemmissa oikeusasteissa. Naimaton ratsusotilas Anders Håkonson oli sotimassa,

⁵⁶¹ EVAA 45: 3/11, 9 (1657), KL, GH/UHr.

⁵⁶² Vasta 1700-luvulla oikeudet alkoivat puuttua kovemmalla kädellä mahdollisesti lapsenmurhaan osallistuneiden henkilöiden tuomitsemiseen. Bergenlöv 2004, 291, 294, 299, 302; Rautelin 2009, 255.

⁵⁶³ EVAA 45: 4/11, 11 (1658), KL, GH/UHr.

⁵⁶⁴ EVAA 48: 1/14, 6 (1667), JL, GH/VG.

⁵⁶⁵ EVAA 62: 1–2/16, 6 (1681), JL, GH/SVHr.

⁵⁶⁶ EVAA 44: 2/11, 2 (1655), JL, GH/SHr.

⁵⁶⁷ EVAA 45: 4–5/11, 2 (1659), KL, GH/UHr.

⁵⁶⁸ EVAA 53: 1–2/12, 7 (1671), JL, GH/ÖoHr.

⁵⁶⁹ EVAA 37: 5/8, 11 (1652), KL, GH/SHr.

⁵⁷⁰ EVAA 27: 2/11, 1 (1648), KL, GH/UHr (Gudmund Persson, naimaton). Huomionarvoista on, että kaikki sotilaat olivat joko Uppvidingen tai Östran kihlakunnasta.

⁵⁷¹ EVAA 37: 6–7/8, 16 (1653), KL, GH/NHr (Lasse i Möklehull, naimisissa); EVAA 56: 2/13, 3 (1673), JL, GH/ÖoHr (renki Johan Jönsson).

⁵⁷² EVAA 35: 5/6, 8 (1652), JL, GH/VäoHr (Elsa Pedersdotter/Israel Larsson); EVAA 45: 5/11, 9 (1660), KL, GH/KHr (Elin Pedersdotter/Jöns på Låhn).

⁵⁷³ EVAA 51: 1/17, 4 (1670), JL, GH/VäaHr.

ja hänen kanssaan maannut naimaton piika oli vapautettu molemmissa oikeusasteissa lapsenmurhasta. Ilmeisesti siitä syystä mies jätettiin huomiotta.⁵⁷⁴ Toinen lapsenmurhasta vapautetun naisen kanssa maannut mies oli renki Pedher Gudmundsson.⁵⁷⁵ Leskimies Jöns Joenssonin kanssa avioliiton ulkopuoliseen sukupuolisuhteeseen syylistynyt Karin Nilsson oli tunnustanut lapsenmurhan, joten ehkä tästä syystä miehen osuuden käsittely jäi jutussa vähemmälle huomiolle.⁵⁷⁶ Lisäksi kahdessa muussa tapauksessa, joissa miehestä ei mainittu juuri mitään, nainen oli tunnustanut murhan. Kerran oikeus oli erittäin varma naisen syyllisyydestä, vaikka tämä ei tunnustanutkaan.⁵⁷⁷

Viidessä jutussa naimattomien miesten käsittely jäi oikeudessa nimen mainitsemisen tasolle, mutta mitään varsinaista syytä tälle ei näytä olleen.⁵⁷⁸ Kerran kuolleen lapsen isäksi kirjattiin mies, joka oli naimisissa ja sotimassa ulkomailla. Hänen nimeään ei siis mainittu lainkaan.⁵⁷⁹ Anna Börgiesdotterin kanssa maannut naimaton sotilas Måns Persson mainittiin kurittomaksi ja karanneeksi, eli ilmeisesti mies oli karannut sotapalveluksestaan jo ennen lapsenmurhaoikeudenkäyntiä.⁵⁸⁰ Piika Kirstin Jönsdotter oli maannut naimattoman säätyläismies Erich Erichson Hillebrandin kanssa, jonka mainittiin oleskelavan paraikaa Tukholmassa.⁵⁸¹

Ingrid Pährsdotterin lapsen menehtyminen johtui selvästi onnettomuudesta, mutta siitä huolimatta renki Olof Anderssonkin olisi voitu tuomita naisen tavoin salavuoteudesta kihlakunnanoikeudessa. Kumpikaan oikeusaste ei silti puuttunut sanallakaan miehen tuomioon.⁵⁸² Sen sijaan Joen Larsson ja lapsenmurhasyytteestä vapautettu Karin Andersdotter suunnittelivat avioitumista, joten oikeudella ei ollut syytä tuomita Joenia salavuoteudestaan.⁵⁸³

Kiinniotettavaksi määrätty miehet olivat useimmiten naimisissa, mutta jos mies oli naimaton, saattoivat molemmat oikeusasteet jättää hänen tuomionsa mainitsematta. Jos miestä odotti mitä

⁵⁷⁴ EVAA 27: 2/11, 2 (1648), KL, GH/UHr.

⁵⁷⁵ EVAA 45: 3/11, 2 (1656), KL, UHr & EVAA 45: 3/11, 2 (1657), KL, GH.

⁵⁷⁶ EVAA 27: 2–3/11, 25 (1649), KL, GH/AHr.

⁵⁷⁷ EVAA 46: 3/15, 13 (1665), JL, VääHr & EVAA 46: 1/15, 13 (1665), JL, GH (Jöns Jonsson); EVAA 49: 2/14, 7 (1668), JL, GH/SVHr (Hakan Börersson); EVAA 56: 1–2/13, 1 (1673), JL, GH/SHr (Johan Joensson).

⁵⁷⁸ EVAA 27: 10–11/11, 3 (1650), JL, GH/VG (Per Swensson, naimaton); EVAA 35: 5/6, 10 (1652), JL, GH/VG (Majoitusmestari Hans, naimaton); EVAA 35: 6/6, 20 (1653), JL, GH/VG (Jon i Bäckabo, naimaton); EVAA 44: 5/11, 4 (1658), JL, ViHr & EVAA 44: 4/11, 4 (1659), JL, GH (Carl Larsson, naimaton); EVAA 44: 5/11, 5 (1658), JL, NVHr & EVAA 44: 4/11, 5 (1659), JL, GH (Carl Olsson, naimaton?).

⁵⁷⁹ EVAA 45: 4–5/11, 5 (1659), KL, GH/ÖaHr.

⁵⁸⁰ EVAA 45: 3/11, 1 (1657), KL, GH/ÖaHr.

⁵⁸¹ EVAA 47: 4/18, 13 (1666), JL, VääHr & EVAA 47: 1/18, 13 (1666), JL, GH.

⁵⁸² EVAA 62: 1–2/16, 10 (1681), JL, GH/VääHr.

⁵⁸³ EVAA 45: 8–9/11, 11 (1663), KL, GH/ÖaHr. Samantyylistä tapauksista ks. Rautelin 2009, 537 (95), 576 (226).

luultavimmin kuolemantuomio, karkaaminen oli silloin houkutteleva vaihtoehto. Kiinni otettavaksi määrättiin myös miehiä, jotka oleskelivat naisen tuomion julistamisen aikaan muualla. Jos miehen tuomiosta ei mainittu mitään, oli nainen usein joko vapautettu lapsenmurhasyytteestä tai myöntänyt lapsenmurhan. Peräti kuusi miestä jäi tuomiotta ilman sen kummempaa syytä. Kaksi ilman tuomiota jääneistä miehistä oli sotilaita, joiden hengissä selviäminen ei muutenkaan ollut varmaa. Kerran tuomion unohtumiseen lienee vaikuttanut miehen sääty, ja yhdessä tapauksessa tuomitsematta jättäminen liittyi melko varmasti naisen ja miehen avioaikeisiin. Lienee mahdollista, että maininta jäi puuttumaan, koska pappi oli jo sakottanut miestä esimerkiksi salavuoteudesta.

Kiinni otettavien tai tuomiotta jääneiden miesten ohella kahden miehen tuomio jäi hämärän peittoon, sillä oikeus määräsi heidät hankkimaan itselleen myötävalan vanhojat. Samanlaiseen tilanteeseen oli joutunut myös karannut Biörn. Hänen ja Karin Pedersdotterin tapauksen lopuksi Arvid Lilliesparren ratsusotilas Nils Madogårdenista tuli ilmoittamaan oikeuteen, että joukko miehiä oli mennyt takuuseen Biörnin syyttömyydestä. Ensimmäisten käräjien jälkeen hovioikeus määräsi Biörnistä takuuseen menneet miehet hankkimaan hänet oikeuden eteen, ja mikäli tässä ei onnistuttaisi, sekä Biörn että takuumiehet tuomittaisiin lapsenmurhasta. Yleensä syytetty mies tarvitsi kaksitoista miestä vannomaan valan syyttömyytensä puolesta.⁵⁸⁴ Käräjien lopuksi Biörnin taakse oli Arvid Lilliesparren lisäksi asettunut kolme miestä Knutsöistä, jotka ilmoittivat, että Biörn oli paennut sisarensa luokse.⁵⁸⁵

Biörnin tilanne oli erikoisempi kuin näiden kahden muun miehen, jotka määrättiin hankkimaan myötävalan vanhojat. He joutuivat hankkimaan itselleen valanvanhojat, koska olivat kieltäneet isyytensä. Oikeudet olivatkin kiinnostuneita lähinnä siitä, oliko mies todella maannut syytetyn naisen kanssa vai ei.⁵⁸⁶ Kummassakaan tapauksessa miehen ei epäilty osallistuneen lapsenmurhaan toisin kuin Biörnin tapauksessa. Miten Biörnille sitten kävi? Tuomittiinko hänet lapsenmurhasta kuolemaan vai ei?

⁵⁸⁴ Langettava tuomio voitiin antaa henkilölle, joka vannoi itsensä syyttömäksi, muttei saanut riittävästi valanvahvistajia taakseen. Myötävanhojien käyttäminen oli yleistä henkirikosasioissa, mutta lapsenmurhasta epäilty ei periaatteessa voinut puhdistaa itseään myötävalalla. Koskivirta 2001, 103–104, 107; Renvall 1949, 143. Yleensä isännän eli näin ollen kotitalouden pään oli suhteellisen helppo saada naisen väitteet kumotuksi oikeudessa, varsinkin jos kyseessä oli miehelle selvästi alistainen nainen kuten piika. Ehkä tässä Biörnin karkumatkaa siivitti se, että nainen oli itse ottanut asian esiin, ja se että Karinin kertoman mukaan Biörn oli niin selvästi halunnut lapsesta eroon. Esim. Kietäväinen-Sirén 2008, 5, 8, 16; Pylkkänen 1990, 121–122, 128, 305.

⁵⁸⁵ EVAA 27: 8–9/11, 12 (1649), JL, GH/VäoHr.

⁵⁸⁶ EVAA 27: 1/11, 2 (1648), KL, GH/ÖaHr (Niels Persson, naimaton renki); EVAA 46: 5/15, 30 (1665), JL GH/ViHr (Nils Andersson, naimaton sotilas).

4.2.2 Sakko- ja kirkonrangaistukseen tuomitut miehet

Ensimmäisen kärjäkäsitteilyn aikana Karin oli väittänyt, että ensimmäisen lapsen synnyttyä Biörn oli syöttänyt hänelle elohopeaa voileivässä, jotta raskaus ei enää toistuisi ja he voisivat rauhassa jatkaa suhdettaan. Kun Karin oli tuomittu, kärsinyt raipparangaistuksen ja joutunut karkotetuksi, Biörn palasi takaisin sisarensa luota. Uusilla kärjillä hän tunnusti syyllistyneensä yksinkertaiseen huoruuteen Karinin kanssa, mutta kielsi jyrkästi tienneensä raskaudesta, neuvoneensa naista salaamaan raskautensa tai kehottaneensa tätä lapsen hävittämiseen. Biörnin vaimo ja Steenbrohultin emäntä Brita Nilsadotter todisti, ettei ollut tiennyt piikansa raskaudesta, ja pyysi miehensä hengen säästämistä.⁵⁸⁷

Jo ensimmäisillä kärjillä alioikeus oli kiinnittänyt huomiota siihen, että piika Karin muunteli kertomustaan, ja oli kaksi kertaa ilmoittanut mielellään kuolevansa. Oikeuden mukaan nainen ei ollut aivan täysijärkinen.⁵⁸⁸ Toisilla kärjillä huomioitiin, ettei Karinin kertomukselle ollut ketään todistajaakaan. Ilmitulleisiin seikkoihin perustuen kihlakunnanoikeus tuomitsi Biörn Jönssonin Mooseksen lain perusteella kuolemaan huoruudesta. Lapsenmurhasyytös jätettiin Jumalan tuomiolle. Hovioikeus muunsi kuolemantuomion 80 talerin sakoiksi, muttei osannut sen paremmin ottaa kantaa lapsenmurhasyytökseen, vaan asia jätettiin hovioikeudessakin Jumalan tuomiolle.⁵⁸⁹

Biörn ei ilmeisesti ollut onnistunut hankkimaan 12 miestä valalle syyttömyytensä puolesta, koska toisilla kärjillä valanvannoista ei mainittu enää sanallakaan. Kuultuaan Karinin karkottamisesta mies palasi vapaaehtoisesti kotipaikkakunnalleen, ja tunnusti syyllistyneensä yksinkertaiseen huoruuteen. Hovioikeus tuomitsi yksinkertaisesta huoruudesta kuolemantuomion saaneet lähes poikkeuksetta sakkorangaistukseen, mikä oli hyvin smoolantilaisenkin rahvaan tiedossa. Tätä epäkohtaa korjattiin kuningatar Kristiinan rangaistusjärjestyksessä vuodelta 1653, jossa säädettiin, että pikkurikokset kuten näpistyksiset ja yksinkertaiset huoruustapaukset tulisi tästä lähtien tuomita alioikeuksissa, eikä niitä enää lähetettäisi hovioikeuteen. Samalla pyrittiin parantamaan

⁵⁸⁷ Vaikka vaimolle olisi ollut selvää, ettei hänen aviomiehensä elänyt kunniallisen isännän elämää, niin se ei silti estänyt naista vetoamasta oikeuteen, jotta aviomies saisi lievemmän tuomion. Rettelöivän aviomiehen kotitaloudelle aiheuttamia ongelmia kuvaillaan mielenkiintoisesti Åsa Karlsson Sjögrenin artikkelissa "Hopes and Fears of Marriage. Violence, Ownership and Power in Early Eighteenth-Century Sweden". Karlsson Sjögren 2009, 194.

⁵⁸⁸ EVAA 27: 8–9/11, 12 (1649), JL, GH/VäoHr. Maininta Karinin mielenvikaisuudesta: " ...tyckis wara något fånot...". Vrt. Vilkuna 2010, 84. Karin tuomittiin kihlakunnanoikeudessa kuolemaan, mutta hovioikeus lievensi tuomion raippa- ja karkotusrangaistukseksi. Tuomioon lienee vaikuttanut maininta mielenvikaisuudestakin. Renvall 1949, 62, 71; Thunander 1990, 36.

⁵⁸⁹ EVAA 27: 9–10/11, 2 (1650), JL, GH/VäoHr. Tapaukseen sekaantuneen Karin Lassen tuomio jätettiin kolmansille kärjille, sillä nainen oli vanha ja sairas.

kihlakunnanoikeuksien auktoriteettia.⁵⁹⁰ Biörn palasi kotiinsa vuonna 1650, kolme vuotta ennen rangaistusjärjestyksen voimaan astumista.

Toinen tuomion lievennyksen saanut karkulainen oli räätäli Jon Bondeson, joka otti jalat alleen, kun sekä kihlakunnan- että hovioikeus tuomitsivat miehen ja tämän kanssa maannen naisen kuolemaan lapsenmurhasta vuonna 1657. Jon oli pakomatalla noin neljä vuotta. Tuona aikana sekä Jon että Jonin isä olivat lähettäneet armoanomuskirjeet hovioikeuteen. Tapauksen toinen osapuoli, kornetin vaimo Marit Bengtsdotter oli teloitettu samana vuonna, kun Jonin karkumatka alkoi. Marit oli kuitenkin ennen mestaamista tunnustanut, että Jon oli ollut paikalla surmateon aikana, mutta että hän yksin oli syyppä murhaan. Kotiin palannut räätäli sai hovioikeudessa 40 talerin sakot ja kirkonrangaistuksen yksinkertaisesta huoruudesta, koska oli ollut suhteen naimaton osapuoli.⁵⁹¹ Anu Koskivirran mukaan vapaaehtoisesti palanneita karkulaisia ei juuri koskaan tuomittu kuolemaan, vaikka rikoksen laatu olisi sitä edellyttänyt, ja varsinkin pitkän ajan kuluttua palanneet rikolliset armahdettiin yleisesti.⁵⁹²

Jon Bondesonin ohella muita sakko- ja/tai kirkonrangaistuksen saaneita naimattomia miehiä oli seitsemän. Kahdessa jutussa naisen kanssa maannut mies tuomittiin vain kolmen markan sakkoon. Kolmessa tapauksessa mies sai 20 markan sakot ja kirkonrangaistuksen salavuoteudesta, ja kaksi kertaa mies joutui maksamaan 40 markan sakot neidonloukkauksesta. Naisen saama tuomio ja naimattoman miehen sakkorangaistus eivät näytä juuri vaikuttaneen toisiinsa. Sakkoja saaneiden miesten kanssa maanneita naisia tuomittiin vapaaksi, karkotettavaksi ja kuolemaan lapsenmurhasta.

Ainoa naimaton mies, jonka tuomion hovioikeus kovensi, oli majuri Hård. Mies sai kihlakunnanoikeudessa 40 markan sakot neidonloukkauksesta, kun samalla miehen piika tuomittiin kuolemaan lapsenmurhasta. Hovioikeus piti neidonloukkaussakon voimassa, mutta määräsi miehen maksamaan vielä 10 hopeataleria Jönköpingin kirkolle sekä 10 hopetaleria omalle pitäjänkirkolleen. Hovioikeus nuhteli majuria tiukkasanaisesti siitä, ettei mies ollut täyttänyt isännän velvollisuuksiaan eikä elänyt asemansa edellyttämää esimerkillistä elämää, vaan oli

⁵⁹⁰ Aalto 1996, 114–115; Karonen 1998, 218–220; Thunander 1993, 251–252. Joskus rikoksista annettavia kuolemantuomiota lievennettiin myös sen perusteella, että rikoksesta oli kulunut pitkä aika. Renvall 1949, 69.

⁵⁹¹ EVAA 45: 3/11, 9 (1657), KL, GH/UHr (Ensimmäiset käräjät) & EVAA 45: 5-6/11, 12 (1660), KL, GH/UHr (Toiset käräjät). Toisilla käräjillä kihlakunnanoikeus ei antanut tuomiota lainkaan, vaan siirsi asian suoraan hovioikeuden päätettäväksi. Thunander 1990, 30.

⁵⁹² Koskivirta 2001, 123, 126–128. Ks. myös Renvall 1949, 69.

maannut piikansa.⁵⁹³ Toinen poikkeuksellinen tapaus oli Erick Swenssonin juttu. Erick oli maannut sisarpuolensa Gunnel Birgadotterin kanssa. Molemmat tunnustivat sukurutsan ja Gunnel tunnusti lapsenmurhankin. Erick sai 80 talerin sakot ja kirkonrangaistuksen kuolemantuomion sijaan, koska oli vielä nuori.⁵⁹⁴

Huoruudesta tuomittuja naimisissa olevia miehiä oli Biörnin ohella kahdeksan. He kaikki saivat 80 talerin sakot ja kirkonrangaistuksen. Miehistä neljä oli maannut piikansa⁵⁹⁵ kanssa, ja viides oli maannut tilallaan asuvan leskinaisen kanssa. Irtolais- tai itsellisnaisen kanssa oli maannut kaksi miestä. Kerran mies oli maannut toisella tilalla asuvan piian kanssa. Näistä neljässä tapauksessa nainen tuomittiin kuolemaan, kahdessa tapauksessa nainen sai karkotus- ja raippatuomion, ja kolmesti nainen tuomittiin 40 talerin sakkoihin yksinkertaisesta huoruudesta. Naimisissa olevista miehistä yksi tuomittiin kuolemaan ja hovioikeuden päätettäväksi kihlakunnanoikeudessa. Tämä mies oli Anders Torsson, joka oli maannut 17-vuotiaan palveluspiikansa Gunela Andersdotterin kanssa. Makaaminen ei ollut piian mukaan tapahtunut yhteisymmärryksessä. Gunela kertoi, että Anders oli piian raskaudesta kuultuaan pakottanut hänet jäämään tilalle, vaikka hän olisi halunnut palata takaisin vanhempiansa luo. Mies oli myös käskenyt piian salata raskautensa ja hankkiutua lapsesta eroon. Synnytyksen jälkeen Gunela oli piilottanut lapsen heinähakaan, mutta Anders ei ollut tyytyväinen kätköpaikkaan, joten Gunela oli polttanut sen uunissa. Oikeudessa molemmat väittivät aluksi, että syntynyt lapsi oli ollut keskonen. Lopulta kävi ilmi, että Gunela oli murhannut lapsen tukahduttamalla sen esiliinaansa.

Anders kielsi aluksi kaiken, mutta kuulustelujen jälkeen hän tunnusti ja katui jumalattomia tekojaan. Andersin vaimo, kärjärahvas sekä jopa miehen isättömäksi jääviä lapsia säälivä piika Gunela pyysivät kuitenkin miehen hengen säästämistä.⁵⁹⁶ Hovioikeus tuomitsi hänet maksamaan 80 hopeatalerin sakot huoruudesta kolmijaon mukaisesti. Lisäksi miehelle langetettiin 100 hopeatalerin sakot, jotka piti maksaa kihlakunnalle, koska isäntä oli ajanut piikansa

⁵⁹³ EVAA 54: 3/15, 13 (1672), JL, VaoHr & EVAA 54: 1/13, 13 (1672), JL, GH. Hovioikeuden tuomio: *"Betristande Maioren Hården, så aldenstundh han hafwer warit hennes huusbonde, och således loco parentis, som henne till dygdh och ähre skulle hålllest, fast mindre stuprerat, och derigenom till denne olij=kan tilfällt gifwet: Så är och skiähligt, att han, för uthan, dhen ordinarie plichtan, för lägresmåhlet, böther något till pios uhus 2) Och sin han är een Carattieur af förnäm extraction och ---(?), så är och bettegt, att han må få redimera Skriffthen medh peningar, till Sochne kyrkian. Huarföre skall Maioren Wålb: Johan Hårdh föruthan den ordinarie, 40 mk'es plichten, för lägresmåhlet, bötha till Jönekiöpingz Kyrkia Tiog dal:'er Sm't., och till sin Scohne kyrkia, tijo dhl:'r Sm't."*

⁵⁹⁴ EVAA 45: 4/11, 3 (1658), KL, GH/NHr. Samanlaisesta tuomiosta samanlaisessa tapauksessa ks. Renvall 1949, 73.

⁵⁹⁵ Asetelmasta "isäntä ja piika" ks. lisää Rautelin 2009, 179-195, 260, 261, 273-279.

⁵⁹⁶ Paitsi paikallisyhteisön anomuksesta, rikollinen voitiin armahtaa myös silloin, kun asianomistaja anoi hänelle armoa, kuten tässä Gunelan tapauksessa kävi. Renvall 1949, 62.

lapsenmurhaajaksi. Lopuksi hänet määrättiin vielä maksamaan 50 hopeatalerin sakot kirkolle sekä kirkonrangaistukseen.⁵⁹⁷

Sakotetuista miehistä neljä, ratsutilallinen Biörn Jönsson, räätäli Jon Bondeson, majuri Hård sekä Anders Torsson, joutuivat tiukimmin oikeuden tarkasteltaviksi lapsenmurhajutun yhteydessä. Raamatun mukaan lapsenmurha oli kahden synnin rikos, koska siihen sisältyi avioliiton ulkopuolinen suhde ja murha.⁵⁹⁸ Lapsenmurhasta syytetyn naisen kanssa maanneita miehiä sakotettiin lähinnä avioliiton ulkopuolisesta suhteesta. Tutkimusajalla oikeudet eivät yleensä lainkaan ottaneet kantaa siihen, oliko mies osasyllinen lapsenmurhaan vai ei. Sen sijaan maanlain tai lapsenmurhaediktin vaateiden täytyessä kuolemantuomio odotti jokaista naista, joka ei pystynyt todistamaan syyttömyyttään.

4.3 Mestaus viimeisenä syntien sovittamisen keinona

Vuoden 1614 oikeudenkäyntiordinantian mukaan kihlakunnanoikeuksilla oli valtuudet antaa kuolemantuomioita esimerkiksi eläimiin sekaantumisesta, sukurutsasta, raiskauksesta ja lapsenmurhasta. Toisaalta samalla niiltä poistettiin oikeus lieventää kuolemantuomiota.⁵⁹⁹ Smoolannissa kihlakunnanoikeudet lähettivät kuolemantuomionsa hovioikeuden tarkastettavaksi 1630-luvulta alkaen, kun Götan hovioikeus oli perustettu.⁶⁰⁰ Kuolemantuomiota ei kuitenkaan voinut langettaa noin vain, vaan sen tuli perustua tarkkaan ja lailliseen tutkintaan sekä syytetyn vapaaehtoiseen tunnustukseen.⁶⁰¹

Tunnustamisen tärkeyden painotus juontaa juurensa legaaliseen todisteluteoriaan. Se syntyi sydänkeskijällä Keski-Euroopassa roomalais-kanonisen oikeuden piirissä. Teorian tavoitteena oli alun perin estää syyttömien tuomitseminen, ja se oli ikään kuin vastareaktio Jumalan tuomioiden käytölle.⁶⁰² Legaalinen todisteluteoria edellytti, että joko kaksi silminnäkijää todisti teon tai syytetty tunnusti itse. Korkeimmalle sijalle todisteiden järjestelmässä määriteltiin syytetyn

⁵⁹⁷ Periaatteessa näin suuret sakkosummat maksettavakseen saanut Anders kärsi kyllä taloudellisen kuolemantuomion, vaikkei fyysistä kuolemantuomiota saanutkaan. EVAA 58: 1/18, 2 (1674), JL, GH/THr.

⁵⁹⁸ Rautelin 2009, 421, 423.

⁵⁹⁹ Koskivirta 2001, 108, 111; Thunander 1993, 66.

⁶⁰⁰ Thunander 1990, 3, 16. Myös kaikki tapot olisi pitänyt alistaa hovioikeuden päätöksen alle 1600-luvulla, mutta Götan hovioikeuden alaisissa kaupungeissa yli 1/3 tappojutuista sovittiin ennen oikeudenkäyntiä ennen 1600-luvun loppua. Götan hovioikeus suhtautui asiaan kuitenkin myönteisesti ja yritti jopa "laillistaa" em. menettelyn. Sen sijaan Svean ja Turun hovioikeudet eivät sulattaneet vastaavanlaista sovittelukäytäntöä. Karonen 2001a, 103. Suomessa viimeistään vuodesta 1652 alkaen alioikeuksien oli pakko alistaa kuolemantuomionsa ylemmän instanssin tarkastettavaksi ennen tuomion täytäntöönpanoa. Koskivirta 2001, 111–112.

⁶⁰¹ Koskivirta 2001, 111.

⁶⁰² Jumalan tuomiosta ks. viite 520.

tunnustus ja toiselle sijalle todistajalausunnot. Todistajilla oli merkittävä rooli oikeudenkäynnissä, sillä oikeuden käsitys tapahtumista perustui heidän kertomaansa. Todistajien avulla syytettyjä myös painostettiin tunnustukseen. Tunnustusta ja/tai todistajien kertomuksia täydensivät tarkoin eritellyt aihetodisteet. Aihetodisteet eivät kuitenkaan yksin riittäneet langettavan tuomion antamiseen. Suomessa alioikeudet alkoivat käyttää legaalista todisteluteoriaa 1640-luvulta alkaen, mutta ylioikeudet sovelsivat teoriaa koko 1600-luvun ajan paljon kattavammin kuin alioikeudet.⁶⁰³

Kahdessatoista tapauksessa nainen tunnusti, että oli murhannut lapsensa, jolloin rangaistusmuotona oli ilman muuta kuolemantuomio.⁶⁰⁴ Heti ensimmäisillä käräjillä vapaaehtoisesti murhan tunnustaneiden naisten oikeuskäsittelyt olivat yleensä muita juttuja lyhyempiä. Esimerkiksi irtolaisnainen Elsa Erichsdotter tunnusti käräjillä synnyttäneensä metsässä ja kuristaneensa lapsensa katajanvitsalla.⁶⁰⁵ Ainoa silminnäkijätodistukseen perustunut kuolemantuomio langetettiin Karin Swensdotterille, joka jäi verekseltään kiinni lapsenmurhan yrityksestä. Oikeudessa nainen toki tunnusti murhan, mutta murhan kieltämisestäkään ei olisi ollut mitään hyötyä.⁶⁰⁶

Kuolemantuomioita saivat tunnustaneiden ohella naiset, jotka olivat jo ennestään mustanneet maineensa esimerkiksi varastelemalla tai lukuisilla avioliiton ulkopuolisilla sukupuolisuhteilla. Näissä jutuissa naisen huonon maineen ohella lapsen menehtymiseen johtanut tapahtumaketju noudatteli joko maanlain ja Nyköpingin valtiopäivien patentin tai lapsenmurhaediktiin vaateita. Tällaisia kuolemaantuomittuja naisia oli tusinan verran. Kirstin Swensdotter kertoi oikeudessa, ettei ollut tappanut lastaan, vaan selitti lapsen kuolemaa onnettomuudella. Naista kiristettiin ja uhkailtiin kertomaan totuus lapsen kohtalosta, mutta Kirstin ei missään vaiheessa tunnustanut lapsenmurhaa. Nainen mainitsi ymmärtävänsä tilanteen vakavuuden ja sen, miten huonolta se näytti hänen kannaltaan. Hän totesi, että jos Jumala ja esivallat niin halusivat, hän kuolisi mielellään lapsensa puolesta.

Ehkä Kirstin ei oikeasti ollut syypää lapsensa kuolemaan, mutta hänen menettelynsä lapsen kanssa antoi aiheita epäillä toisin. Hän oli nimittäin aiemmin syyllistynyt salavuoteuteen, minkä seurauksena hän oli synnyttänyt lapsen, joka oli kastettu. Miksi nainen oli siis käyttäytynyt toisen

⁶⁰³ Kietäväinen-Sirén 2008, Koskivirta 2001, 101, 103–105; Ylikangas 1999, 68–75.

⁶⁰⁴ Joissain tapauksissa nainen oli varmasti itse syypää lapsensa kuolemaan, mutta osa naisista lienee murhannut lapsensa tai tunnustanut murhan muiden juttuun sekaantuneiden ihmisten vuoksi. Rautelin 2009.

⁶⁰⁵ EVAA45: 1/11, 7 (1654), KL, GH/KoHr.

⁶⁰⁶ EVAA 46: 3/15, 13 (1665), JL, VääHr & EVAA 46: 1/15, 13 (1665), JL, GH.

syntyneen lapsensa kanssa aivan eri tavalla, ellei hän ollut halunnut siitä eroon? Uutta lasta odottaessaan hän ei ollut kertonut raskaudesta kenellekään, hän oli synnyttänyt yksin ja kätkenyt kuolleen lapsensa ensin esiliinaansa. Myöhemmin hän oli heittänyt lapsen ruumiin jokeen, mistä se löydettiin pahasti turvonneena. Toisen raskauden salailu, lapsen ruumiin välinpitämätön kohtelu ja aikaisemmat sukupuolisuhteet kallistivat vaa’an kuolemantuomion puolelle. Hovioikeus määräsi, että nainen mestattaisiin, mutta ruumista ei saisi polttaa, vaan se tuli haudata mestauspaikalle.⁶⁰⁷

Kirstinin tapauksessa teloitustuomiota lievennettiin luultavimmin siksi, ettei nainen ollut tunnustanut murhaa, ja ettei lapsen menehtymisen syistä voitu olla täysin varmoja, koska mädäntyneestä ruumiista oli mahdotonta tehdä vuorenvarmoja päätelmiä. Entä mitkä muut asiat vaikuttivat langetettuun tuomioon?

Muutamit kuolemaantuomitut olivat syyllistyneet useampaan 1600-luvun laeissa kuolemantuomiolla rangaistavaan tekoon. Räikeimpiin tapauksiin lukeutui Anna Månsdotterin ja Oluf Olufssonin tapaus, jossa pari oli syyllistynyt huoruuteen, sukurutsaan, murhaan ja lapsenmurhaan. Molemmat tuomittiin mestattavaksi, jonka jälkeen Olufin ruumis hajotettiin osiin teipilyörällä ja Annan ruumis poltettiin roviolla.⁶⁰⁸ Kuolemantuomion sai myös naimisissa ollut Brita Knutsdotter, joka murhasi tyttärensä lapsen peitelläkseen tämän ja aviomiehensä huoruutta ja sukurutsaa. Britan mies ja tytär tuomittiin kuolemaan sukurutsasta. Brita tuomittiin ensin karkotus- ja raippatuomioon, mutta hänen miehensä tunnusti mestauspölkkyllä, että vaimo oli todellakin murhannut tyttärensä lapsen.⁶⁰⁹

Karin Nilsson oli tunnustanut kuristaneensa lapsensa, mutta siitä huolimatta kärjärahvas pyysi hänelle armahdusta.⁶¹⁰ Toinen aviottoman lapsensa kuristanut oli sotilaan vaimo Gunnil Eskilsdotter, jonka aviomies ja neljä pientä lasta pyysivät itkien, että naisen henki säästettäisiin.⁶¹¹ Kihlakunnanoikeuden julistama tuomio pysyi molemmissa tapauksissa voimassa hovioikeudessa. Ilmeisesti hovioikeus ei voinut (eikä halunnutkaan) armahtaa murhan tunnustaneita naisia. Molemmat naiset tuomittiin mestattavaksi ja poltettavaksi paalussa. Toisinaan kärjärahvas pyysi, että lapsenmurhan tunnustanut nainen säästettäisiin tulelta. Näin oli usein silloin, kun nainen oli

⁶⁰⁷ EVAA 49: 1–2/14, 7 (1668), JL, GH/SVHr.

⁶⁰⁸ EVAA 56: 1–2/13, 11 (1673), JL, GH/VäoHr.

⁶⁰⁹ EVAA 44: 7/11, 17 (1660), JL, VäaHr & EVAA 44: 5/11, 17 (1660), JL, GH.

⁶¹⁰ EVAA 27: 2–3/11, 25 (1649), KL, GH/AHr.

⁶¹¹ EVAA 56: 1–2/13, 1 (1673), JL, GH/SHr.

eittämättä syyllistynyt vakavaan syntiin, mutta esimerkiksi talon isäntä oli painostanut naista hankkiutumaan lapsesta eroon. Esimerkiksi edellisessä luvussa mainittujen majuri Hårdin ja Anders Torssonin piat tuomittiin kuolemaan lapsenmurhasta, mutta kärjärahvaan pyynnöstä naisten ruumiita ei poltettu, vaan ne haudattiin mestauspaikalle.⁶¹² Ruotsalaisrahvaan käsityksen mukaan tuomitun teloittaminen oli hyväksyttävä tapa välttää Jumalan vihaa, mutta ruumiin polttaminen toi huonoa onnea seudulle.⁶¹³ Kärjärahvaan suullisia armoanomuksia tuomitun puolesta esitettiin yhdeksässätoista tapauksessa, joista viidessä toivottiin kuolemantuomitun säästämistä tulelta.⁶¹⁴

Smoolannin maaseudulla kärjärahvaan tai syytetyn omaisten anomukset tuomittujen naisten puolesta olivat aina positiivisia, ja ne tehtiin suullisesti kihlakunnanoikeudessa.⁶¹⁵ Tässä positiivisilla armoanomuksilla tarkoitetaan tilanteita, joissa yhteisön jäsenet pyysivät tuomitulle joko kokonaan armahdusta tai hautausta polttamisen sijaan. Miesten osalta tilanne oli hieman erilainen. Esimerkiksi karkumatkalla ollut räätäli Jon Bondeson oli anonut isänsä kanssa armoa kirjallisesti hovioikeudelta, ja toisen karkulaisen Biörn Jönssonin vaimo pyysi miehensä hengen säästämistä suullisesti alioikeudessa. Ainoa negatiivisen armoanomuksen kontolleen saanut oli piikansa kanssa maannut Swen Erikson. Swen oli huonoissa väleissä vaimonsa Elin Trottesdotterin kanssa, ja kun vaimolta kysyttiin, halusiko tämä anoa armoa kuolemaantuomitulle miehelleen, nainen kieltäytyi. Samoin kärjärahvas kieltäytyi anomasta armoa Swenille ja piika Ingeborgille sekä Swenin isälle ja äidille, jotka olivat heittäneet Ingeborgin kuolleen lapsen uuniin. Myöhemmin Swenin isän Erik Nilssonin veljet lähettivät kuitenkin kirjallisen armoanomuksen hovioikeuteen, jossa he selittivät, että Smoolannissa oli tapana hävittää menehtyneet lapset polttamalla ne uunissa.⁶¹⁶

Armoanomuksissa vedottiin yleensä tuomittavan pieniin lapsiin, jotka jäisivät ilman huoltajaa tai raihnaisiin vanhempiin joista kukaan ei kuolemantuomion langettamisen jälkeen enää pitäisi

⁶¹² EVAA 54: 3/15, 13 (1672), JL, GH/VäoHr (Britta Simonsdotter/majuri Hård) ;EVAA 58: 1/18, 2 (1674), JL, GH/THR (Anders Torsson ja Gunela Andersdotter).

⁶¹³ Lilliequist 1991, 91. Samanlaisesta ilmiöstä Suomessa ks. Renvall 1949, 62.

⁶¹⁴ Ks. tarkemmin LIITETAULUKKO 21. Tulelta säästämiseksi on luokiteltu myös tapaus, jossa rahvas pyysi, ettei ”naista rankaistaisi niin kuin hänelle kuuluisi”. Joskus rahvas ajoi armoanomuksilla omiakin intressejään, koska uudella ajalla ajateltiin, että polttorovion savu teki koko pitäjän epäpuhtaaksi. Tätä haluttiin luonnollisesti välttää kaikin keinoin. Toisaalta voitiin ajatella, että mestaus oli jo riittävä tuomio naiselle, ja polttorangaistus ylitti pahoissa vaikutuksissaan rikoksen hyvittämiseen vaadittavat keinot. Renvall 1949, 62.

⁶¹⁵ Götan hovioikeuden alaisissa kaupungeissa negatiivisten armoanomusten tekeminen näyttää olleen yleisempää kuin maaseudulla, ja myös Svean ja Turun hovioikeuksien alaisissa kaupungeissa haluttiin mielellään eroon ei-toivotuista henkilöistä. Petri Karosen artikkelissa kerrotaan esimerkiksi Kalmarin pyövelin tyttärestä, josta kaupunkiyhteisö halusi selvästi eroon. Karonen 1998, 229–231.

⁶¹⁶ EVAA 56: 3/13, 17 (1673), JL, VääHr & EVAA 56: 1/13, 17 (1673), JL, GH.

huolta. Monesti armoanomusten takana olivat ”koko kärjärahvas” tai esimerkiksi naisen hyvästä maineesta todistivat kylän ”rehelliset naiset”. Armahtamisen edellytyksenä pidettiin sitä, että syytetty itki, anoi apua ja lupasi tehdä parannuksen. Jos taas syytetty käyttäytyi ylimielisesti tai ei näyttänyt lainkaan katuvan tekoaan, oli hänen tuomionsa aivan toinen.⁶¹⁷ Aina armoanomuksetkaan eivät auttaneet. Koko kärjärahvas pyysi kornetin vaimon Marit Bengtsdotterin hengen säästämistä, sillä Marit oli ennen ollut varsin rehellinen ja tottelevainen vaimo, jolla oli lisäksi kuusi pientä lasta. Rahvaan pyynnöistä huolimatta hovioikeus tuomitsi naisen kuolemaan, varoitukseksi muille.⁶¹⁸

5. Rahvaan ja esivaltojen ajattelutavat ja toimintamallit 1600-luvun jälkipuoliskon Smoolantilaisissa paikallisyhteisöissä

Lapsenmurhatapaukset liittyivät kiinteästi rahvaan ja esivaltojen ajatusmalleihin ja toimintapoihin 1600-luvun jälkipuoliskon Smoolannissa. Nämä toimintatavat ja ajatusmallit vaihtelivat riippuen siitä oliko kyseessä esivaltojen vai rahvaan edustaja, nainen vai mies. Asiaan vaikutti myös henkilön asema paikallisyhteisössään. Esivallat määrittelivät sallitun ja kielletyn käyttäytymisen rajat, joita rahvas joko noudatti tai sitten ei. Monesti kävi niin, että esivallan käsitys kunniallisesta ja laillisesta toiminnasta ja rahvaan arki poikkesivat täysin toisistaan.

Lapsenmurhatapaukset olivat osa sitä muutosten prosessia Ruotsin valtakunnassa, jossa sukujen vallasta siirryttiin vähitellen keskusvaltajohtoisuuteen, katolinen uskonto vaihtui ortodoksiseksi luterilaisuudeksi ja maanlain oheen alkoi pikkuhiljaa muodostua ammattimaisempaa lainkäyttöä vaativia lakitekstejä. Luterilainen kirkko vaati itselleen yksinoikeuden avioliittojen täytäntöönpanoon, vaikka ennen avioliitot olivat olleet pikemminkin sukujen välisiä sopimuksia. Kansan moraalittomaan seksuaalikäyttäytymisen tartuttiin kovalla kädellä, ja ennen avioliitonmuodostukseen kiinteästi liittyneitä esiaviollisia suhteita alettiin sakottaa ja rankaista. Jos rahvas ei heti omaksunutkaan uutta käytäntöä, että seksuaaliset suhteet kuuluivat vain avioliittoon, niin maallinen esivalta avitti kirkon pyrkimyksiä toimittamalla väärin tehneet oikeuden eteen.

⁶¹⁷ Renvall 1949, 56–65.

⁶¹⁸ EVAA 45: 3/11, 9 (1657), KL, GH/Uhr. Osa tuomituista naisista sai tutkinnan tuloksiin nähden kovemman tuomion juuri siksi, että esivallat halusivat teroittaa rahvaalle oikeanlaisen käyttäytymisen mallia ja väärän käyttäytymisen seurauksia. Ks. tarkemmin eri tapaukset pitkin tätä opinnäytetyötä.

Samalla varsinkin palvelusväen ja naimattomien naisten asema huononi, sillä alettiin ajatella, että jokainen oli itse vastuussa itsestään, eivätkä suvut enää samalla tavalla suojelleet naistensa oikeuksia ja kunniaa kuten aikaisemmin.⁶¹⁹ Avioliiton ulkopuoliset suhteet saattoivat johtaa joko toivottuun avioliiton muodostukseen tai tilanteeseen, jossa avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi paljasti vanhempiansa rikkomuksen muille paikallisyhteisön jäsenille. Yleensä laittomaan sukupuoli-suhteeseen syyllistyneet tuomittiin oikeudessa seksuaalirikoksesta, mutta toisinaan tilanne kärjistyi niin pitkälle, että seksuaalirikoksen ohella naista syytettiin lapsensa murhasta.

Lainsäätäjillä ja lain tulkitsijoilla sekä kirkon edustajilla saattoi olla täysin eriävä käsitys avioliitonmuodostuksesta, synnyttämisestä ja raskaudesta kuin maalaisyhteisöllä. On myös huomioitava, että 1600-luvulla näihin liittyvät ideaalit olivat nimenomaan miehisen eliitin luomia, eliitin jolla ei välttämättä ollut minkäänlaista käsitystä maanviljelysyhteisön naisten ajattelusta ja toiminnasta. Paikallisyhteisön lainvalvojat: nimismiehet, voudit, lautamiehet ja papisto olivat paremmin perillä yhteisössä vallitsevista arjen käytännöistä, mutta olivat joka tapauksessa velvoitettuja noudattamaan lakia ja tuomitsemaan lapsenmurhasta syytettyjä naisia maanlain ja lapsenmurhaediktien perusteella. Hovioikeudessa naiset tuomittiin sekä kirjurin laatiman selonteon että lain nojalla, eivätkä asessorit koskaan tavanneet tuomitsemaansa naista. Näin ollen paikallisyhteisössä vallinneet käytänteet eivät välttämättä suodattuneet puhtaaksi kirjoitetusta kärjäpöytäkirjasta hovioikeudelle, joka vertasi tuomiossaan naisen toimintaa lakiin ja vallalla olleisiin hyväksyttävän käyttäytymisen ihanteisiin.

Tutkimukseni perusteella olen samaa mieltä Mika Jokiahon kanssa siitä, että 1600-luvulla lasten saamisella oli paljon suurempi merkitys kuin nykyään, koska vanhempina lapset olivat osa kotitalouden työvoimaa ja myöhemmin he huolehtivat ikääntyvistä vanhemmistaan, kun nämä eivät enää pystyneet elättämään itseään. Rahvaan käytännöksi ja hyväksytyksi menettelytavaksi tuli naisten hedelmällisyyden testaaminen esiaviollisilla suhteilla, ja esimerkiksi kihlauksen aikana kuolleen lapsen synnyttänyt nainen ei ehkä enää ollutkaan houkutteleva puoliso hänen kanssaan avioliittoon aikoneelle miehelle.⁶²⁰ Kuten aikaisemmassakin tutkimuksessa lapsenmurhatapaukseen sekaantuneet naimaton nainen ja mies olivat useimmiten samassa

⁶¹⁹ Esim. Bergenlöv 2004, 421; Eilola 2009b, 167–168; Lahtinen 2007, 193; Pylkkänen 1990; Roper 1991; Taussi Sjöberg 1996; Österberg 1995. Toisaalta henkilön asema oli riippuvainen siitä, miten paljon valtaa hänellä oli. Esimerkiksi emännillä oli paljon valtaa kotitaloutensa piirissä eläviin henkilöihin, vaikka toisaalta isäntä oli kotitalouden pää. Andersson 1998; Jansson 2002, 308–315; Lindstedt Cronberg 1997; Miettinen 2012.

⁶²⁰ Jokiaho 2000, 120, 153.

sosiaalisessa asemassa eli piikoina ja renkeinä, ja työskentelivät samalla tilalla. Suhde oli aloitettu yhteisymmärryksessä ja nainen saattoi toivoa avioliittoa miehen kanssa.⁶²¹

Lapsenmurhaoikeudenkäyntiin joutuneilla naisilla saattoi jo ennestään olla joko avioliitossa tai sen ulkopuolella syntyneitä lapsia, mihin on aikaisemminkin kiinnitetty huomiota. Yhden aviottoman lapsen synnyttäminen ei siis välttämättä pilannut naisen mainetta, koska paikallisyhteisössä tämä ymmärrettiin osaksi avioliitonmuodostusprosessia. Rahvaan käytäntö oli ristiriidassa erityisesti hengellisen esivallan ajattelumallien kanssa, koska ortodoksisen luterilaisuuden hengessä kirkkoissa saarnattiin seksuaalisuhteiden kuuluvan ainoastaan avioliittoon. Laki ei sinänsä asettanut seksuaalirikosoikeudenkäyntiin joutunutta naista miestä huonompaan asemaan, mutta naiset jäivät herkemmin kiinni suhteesta tultuaan raskaaksi tai aviottoman lapsen synnyttyä.⁶²²

Esivaltojen näkövinkkelistä lapsenmurhassa oli kyse seksuaalirikoksen peittelystä, mitä painotettiin lapsenmurhasta säädettyissä edikteissäkin. Avioliiton ulkopuoliseen suhteeseen syyllistynyt nainen yritti kätkeä tekonsa salaamalla raskautensa, synnyttämällä yksin ja murhaamalla lapsen, joka oli todiste kielletystä suhteesta. Esivaltojen mielestä raskaus olisi pitänyt paljastaa paikallisyhteisölle, synnytys olisi tapahtunut muiden naisten läsnä ollessa ja lopuksi syntynyt lapsi olisi esitelty muille paikallisyhteisön jäsenille.⁶²³ Rahvaan naisten keskuudessa raskauteen ja synnyttämiseen liittyvät ajattelumallit ja toimintatavat sekä arkitodellisuus poikkesivat kuitenkin täysin lain vaatimasta avoimuuden periaatteesta.

Tutkimusaineistoni vahvistaa Mona Rautelininkin esittelemää käsitystä siitä, että raskauteen ja synnyttämiseen liittyi tietynlainen tabuomaisuus, ja oli aivan normaalia, ettei nämä asiat joko salattiin kokonaan tai pidettiin vain pienen piirin tiedossa.⁶²⁴ Kuten jo yllä mainittiin, olivat useimmat lapsenmurhasta syytetyt naimattomia naisia ja piikoja. Vaikka emäntä tai muut paikallisyhteisön naiset olisivat epäilleet piian olevan raskaana, niin raskaudesta ei voinut kysyä häneltä suoraan, koska sitä pidettiin häpeällisenä. Naisten tuli ilmaista raskaana olonsa tietyillä kulttuuriin sidotuilla koodeilla, joita muut naiset sitten tulkitsivat. Naimattomat naiset eivät välttämättä olleet tietoisia käytännöistä, joilla raskaudesta ilmoitettiin muille naisille. He saattoivat

⁶²¹ Ks. LIITETAULUKOT 5, 15, 16 ja 17. Bergenlöv 2004, 41–42, 421–422; Rautelin 2009, 180–181; Rublack 1999, 163, 195; Telste 1993, 211. Tilanne oli samanlainen myös salavuoteusoikeudenkäyntien kohdalla. Sundin 1992.

⁶²² Aalto 1996; Lindstedt Cronberg 1997; Telste 1993.

⁶²³ Huomionarvoista on kuitenkin se, etteivät sen paremmin esivallat kuin rahvas näytä tarkkaan tietäneen, miten kuolleen lapsen kanssa olisi tullut menetellä.

⁶²⁴ Rautelin 2009.

luulla kärsivänsä mahataudista tai turvotuksesta, kun raskauden ensimerkit alkoivat näkyä. Vasta kun nainen tunsu lapsen liikehtivän kohdussaan, voitiin raskaudesta olla varmoja.

Paradoksaalista on sekin, että yleensä naimattomat tai naimisissa olevat naiset eivät voineet suullisesti ilmaista olevansa raskaana, ennen kuin joku (hyvämaineinen) nainen siitä häneltä tiedusteli. Lapsenmurhaoikeudenkäynnissä nainen kertoi usein, että oli ollut raskaana, mutta kukaan ei ollut kysynyt häneltä asiasta. Toisinaan nainen ei kertonut raskaudestaan kenellekään, koska häpesi joko itseään tai tilaansa. Näin oli käynyt esimerkiksi oman miehensä lapsen synnyttäneelle sotilaan vaimo Karin Jönesdotterille, joka ei köyhyytensä vuoksi uskaltanut pyytää kylän naisilta apua synnytykseen.⁶²⁵

Maallisen esivallan määrittelyssä lapsenmurha rikoksena alkoi siitä, että nainen salasi tahallaan raskautensa hankkiutuakseen synnytyksen yhteydessä lapsesta eroon. Asia ei silti ollut lainkaan niin mustavalkoinen, miten oikeudet sen mielsivät. Jos nainen ei tiennyt miten ilmoittaa raskaudestaan muille, eikä kukaan kysynyt hänen raskaudestaan, tai jos nainen ei ehkä edes itse ymmärtänyt olevansa raskaana, niin miten hän olisi voinut paljastaa raskautensa muille paikallisyhteisönsä naisille? Toisaalta yhteisön naisten keskuudessa raskautta ja synnytystä ympäröi salailun kulttuuri ja häpeä naisen ruumista. Rahvaan sekä naimisissa olevat että naimattomat naiset hyväksyivät tämän selvästi omaan elinpiiriinsä liittyvän salailun, vaikka (miehisen) esivallan edustajat vaativatkin paljastamista ja avoimuutta.⁶²⁶ Toisin kuin raskauden salaaminen, *raskauden kieltäminen* viittasi siihen, että nainen saattoi suunnitella lapsensa surmaamista.⁶²⁷

On myös otettava huomioon, että vaikka laki mustamaalasi kaikki lapsenmurhaoikeudenkäyntiin joutuneet naiset salailijoiksi, peräti 19 syytettyä naista oli ilmoittanut raskaudestaan jollekin toiselle. Nainen kertoi herkästä tilastaan henkilölle johon luotti, kuten sukulaiselleen tai lapsen isälle. Naisen näkökulmasta olisi ollut vaarallista kertoa alkuvaiheessa olevasta raskaudesta julkisesti yhteisölle, jos lapsi ei syntyisikään elinkelpoisena. Naimattomalle naiselle oli tärkeää säilyttää potentiaalisen äidin maine avioliittomarkkinoilla. Tämä ei kelvannut esivalloille, joiden

⁶²⁵ EVAA 61: 9/16, 1 (1675), KL, UHr.

⁶²⁶ Rautelin 2009, 298.

⁶²⁷ EVAA 27: 2–3/11, 25 (1649), KL, GH/AHr; EVAA 35: 6/6, 10 (1653), JL, GH/ÖoHr; EVAA 45: 4/11, 3 (1658), KL, GH/NHr: Seitsemästä tapauksesta kolmessa nainen myönsi lapsenmurhan. EVAA 27: 10–11/11, 3 (1650), JL, GH/VG; EVAA 44: 4–5/11, 5 (1658), JL, GH/NVHr: Kahdessa tapauksessa äiti oli kätkenyt lapsen ruumiin niin hyvin, ettei sitä löydetty. EVAA 27: 2/11, 1 (1648), KL, GH/UHr; EVAA 35: 5/6, 8 (1652), JL, GH/VäoHr: Kahdessa tapauksessa kuoleman syytä ei päästy selvyyteen oikeudessa.

mielestä raskaus olisi pitänyt ilmoittaa nimenomaan paikallisyhteisön kunniallisille jäsenille. Raskaudesta tuli julkista vasta silloin, kun esimerkiksi yhteisön hyvämaineinen emäntä oli tietoinen asiasta.⁶²⁸

Seuraava askel kohti lapsenmurhaa oli maallisen esivallan mielestä se, että nainen oli synnyttänyt yksin. Mona Rautelinin mukaan eräs tärkeä syy siihen, että naiset synnyttivät yksin, oli seurausta talonväen välinpitämättömyydestä piikaansa kohtaan ja jopa naisen heitteillejätöstä synnytyksen aikana. Piiat oli helppo ilmiantaa esivalloille, ja väittää oikeudessa ettei kukaan isäntäväestä ollut tiennyt naisen suhteesta tai raskaudesta yhtään mitään.⁶²⁹ Omassa aineistossani yksin synnyttämisen pääasialliseksi syyksi nousee pikemminkin vahinko, mistä myös Rautelin kirjoittaa tutkimuksessaan.⁶³⁰ Piian tahallisesta hylkäämisestä synnytyksen yhteydessä on vaikea löytää todisteita, vaikka yhdessä tapauksessa kärjäoikeudessa kyllä kiinnitettiin erityistä huomiota talonväen epäilyttävään käytökseen lapsen kuoleman yhteydessä.⁶³¹ Emännällä oli kuitenkin valta jättää tahallaan kysymättä piikansa raskaudesta, vaikka huomasi tämän odottavan lasta, jos hän ei halunnut ottaa vastuuta taloudessaan tapahtuneesta laittomasta suhteesta.

Lapsenmurhaoikeudenkäyntiin joutuneet naiset olivat usein ensisynnyttäjiä, kuten Mona Rautelinin kirjoittaa. He eivät ymmärtäneet, että synnytyksaika oli jo lähellä. Piiat tekivät töitään tavalliseen tapaansa talon ulkorakennuksissa kuten navetassa, kun synnytys alkoikin yhtäkkiä. Palvelusväkeä palkkaamaan kyenneillä taloilla emännät ottivat mieluummin hoitaakseen talon sisätyöt, ja piiat pantiin vastuuseen raskaammista naisten piiriin kuuluneista ulkotöistä. Näin ollen piika saattoi olla aivan yksin, kun synnytys alkoi, eikä kukaan välttämättä kuullut hänen avunhuutojaankaan. Piiat, naimattomat naiset ja talon töihin kausittain osallistuneet itselliset naiset synnyttivät melkein aina ulkona, paikassa jossa olivat olleet tekemässä askareitaan.⁶³² Sekä emäntä että palvelusväki tekivät töitään omassa rajatussa ympäristössään. Jos emäntä ei ollut havainnut piikansa raskautta, eikä piika ollut osannut pyytää apua synnytykseen, niin seurauksena oli se, että nainen synnytti yksin (halusi hän sitä tai ei). Joissain tapauksissa joko naisen omat tai

⁶²⁸ LIITETAULUKKO 6.

⁶²⁹ Rautelin 2009, 495, 497.

⁶³⁰ Rautelin 2009, 494 – 495.

⁶³¹ EVAA 51: 10/17, 5 (1670), KL, GH/HF.

⁶³² LIITETAULUKKO 7. Synnytys tapahtui useimmiten vielä pimeään aikaan, mikä lisäsi synnytyksen yhteydessä tapahtuneiden vahinkojen todennäköisyyttä.

talon lapset olivat paikalla synnytyksen aikaan, mutta oikeudessa alaikäisten haastaminen todistajaksi oli kielletty sakon uhalla.⁶³³

Vasta synnytyksen jälkeiset tapahtumat määrittivät toden teolla sen, miten paikallisyhteisö suhtautui naiseen ja aviottomaan lapseen. Samalla ratkaistiin joutuiko nainen oikeudenkäyntiin ja millaisesta oikeudenkäynnistä oli kyse. Yksin synnyttämisen ei automaattisesti merkinnyt lapsen menehtymistä, vaan jo seksuaalirikosoikeudenkäyntien määristä 1600-luvulla voi päätellä, että suurin osa lapsista jäi eloon.⁶³⁴ Osa lapsista syntyi kuitenkin kuolleena ja osa keskosina, ja jotkut lapset joutuivat todellakin äitinsä väkivallan uhreiksi. Tutkimusaineistossa on kaksi tapausta, joissa lapsi oli selvästi jäänyt eloon, mutta menehtyi myöhemmin tuntemattomasta syystä. Tämä ei liene yllättävää ajalla, jolloin lapsikuolleisuus oli muutenkin suurta.

Kuolleen lapsen synnyttäneen äidin toiminta oli ratkaisevaa. Jos nainen oli paljastanut kuolleen lapsen syntymän, paikallisyhteisö suhtautui häneen lapsenmurhaoikeudenkäynnissä suopeasti, ja saattoi jopa vaatia naisen armahtamista.⁶³⁵ Esivaltojen retoriikassa lapsenmurhaoikeudenkäyntiin joutunut nainen oli aina kätkenyt lapsensa rikoksen jäljet peittääkseen, mutta tutkimusaineistossani 13 naista paljasti lapsen syntymän itse. Paljastaminen oli yleisintä silloin, kun paikallisyhteisö oli tiennyt naisen raskaudesta.⁶³⁶ Jos taas nainen oli kätkenyt kuolleen lapsensa, oli oikeuden suhtautuminen tuomitsevampaa.

Kuolleet lapset joko jätettiin tai kätkettiin synnytyspaikkaan, tai sitten lapsen äiti siirteli lapsen ruumista paikasta toiseen. Oman tulkintani mukaan lapsen jättäminen synnytyspaikkaan merkitsi, ettei nuorella äidillä ollut minkäänlaista käsitystä siitä, mitä kuolleelle lapselle olisi pitänyt tehdä. Toisaalta naiset näyttävät ajatelleen, ettei kuollutta lasta tarvinnut näyttää muille.⁶³⁷ Ruumiin siirtelyllä on voitu yrittää estää lapsen ruumiin löytyminen, kuten Mona Rautelin on asian tulkinnut, mutta osaltaan lapsen siirtely näyttää kertovan enemmän 1600-luvun maaseudun naisten ajatusmaailmasta kuin varsinaisesta rikoksen todistusaineiston kätkemisyrityksestä.⁶³⁸ Smoolannissa oli tapana polttaa keskosina syntyneet lapset, koska uskottiin, että lapsen henki pääsi siirtymään tuonpuoleiseen savupiipun kautta.⁶³⁹ Monesti naiset olivat siirtäneet kuolleen

⁶³³ Renvall 1949, 73.

⁶³⁴ Aalto 1996, 227; Sundin 1992, 141; Thunander 1993, 96, 104.

⁶³⁵ Esim. EVAA 44: 2/11, 2 (1655), JL, SHr.

⁶³⁶ LIITETAULUKKO 11.

⁶³⁷ Esim. EVAA 45: 8–9/11, 11 (1663), KL, GH/ÖaHr.

⁶³⁸ Rautelin 2009, 494.

⁶³⁹ Eilola 2004, 150–151. Ks. myös työssä referoidut tapaukset, joissa mainitaan lapsen polttaminen.

lapsensa joko uunin tai muun tulisijan läheisyyteen synnytyksen jälkeen, joten ehkä heidän tarkoituksenaan oli noudattaa tuota vanhaa tapaa.⁶⁴⁰

Paikallisyhteisö suhtautui paljon suopeammin keskosina tai muutoin elinkelvottomina syntyneiden lasten kätkemiseen, kuin täysiaikaisina syntyneiden kuolleiden lasten kätkemiseen.⁶⁴¹ Sekä rahvas että sivistyneistö näyttävät panneen enemmän arvoa täysiaikaisena syntyneen lapsen kuolemalle, ja kuolemaa seuranneille toimenpiteille. Ehkä paikallisyhteisössä ajateltiin, että keskosena syntynyt lapsi oli menettänyt potentiaalinsa tulla yhteisön jäseneksi, koska se oli alun alkaenkin elinkelvoton. Siksi keskosien kätkemistä ei pidetty niin raskauttavana. Täysiaikainen kuollut lapsi piti sen sijaan esitellä yhteisölle, koska täysiaikaisena se olisi saattanut selvitä synnytyksestä elävänä, ja siitä olisi voinut tulla yhteisön jäsen. Täysiaikaisena syntynyt ansaitsi myös selkeämmän siirtymän tuonpuoliseen ja statuksen yhteisöstä irtautuneena vainajana.

Mona Rautelin kirjoittaa väitöskirjassaan, että Suomessa kuolleen lapsen kätkeminen ja hautaaminen oli osa raskauteen ja synnytykseen liittyvää salailua ja naisten kulttuuria, mutta että vain avioliiton sisällä syntyneiden kuolleiden lasten kätkemiseen suhtauduttiin suopeasti.⁶⁴² Rautelin ei kuitenkaan erottele paikallisyhteisön suhtautumista keskosien ja täysiaikaisen lapsen kätkemiseen tai vainajiin liittyviä uskomuksia, mitkä omassa tutkimuksessani nousevat selvästi esiin. Smoolannissa täysiaikaisena syntyneet lapset piti tuoda yhteisön tarkasteltaviksi, olivat ne sitten avioliiton sisällä syntyneitä tai eivät, ja keskosten polttaminen hyväksyttiin (jossain määrin) rahvaan keskuudessa.⁶⁴³ Aineistossani on myös yhdeksän tapausta, joissa lasta ei kätketty lainkaan.⁶⁴⁴

Naisen raskaus tai epäilyt raskaudesta eivät vielä innoittaneet maallista esivaltaa tarkastelemaan asiaa lähemmin. Maallisen esivallan oli puututtava asioiden kulkuun, jos joku paikallisyhteisön jäsenistä löysi kuolleen lapsen ruumiin, jostakin löydettiin synnytykseen viittaavia jälkiä tai kylällä kiersi erittäin sitkeitä juoruja tai huhuja naisesta, joka olisi synnyttänyt lapsen, muttei ollut paljastanut sitä. Juoruihin uskottiin helpommin, jos niiden kohteella oli jo ennestään huono maine. Kun lapsen ruumis oli paikallistettu, yhteisön rehelliseksi tiedetyt emännät, isännät, nimismies tai lautamiehet tarkastivat lapsen. Naisen oma talonväki ei voinut toimia ruumiin tarkastajana, koska

⁶⁴⁰ Ks. tarkemmin LIITETAULUKKO 10.

⁶⁴¹ EVAA 27: 1/11, 2 (1648), KL, GH/ÖaHr. vs. EVAA 35: 6/6, 20 (1653), JL, GH/VG.

⁶⁴² Rautelin 2009, 110, 112, 316, 386.

⁶⁴³ EVAA 61: 9/16, 1 (1675), KL, UHr. Sotilaan vaimo Karin Jönesdotter synnytti kuolleen täysiaikaisen lapsen. Juttua ei kuitenkaan painettu villaisella, vaikka lapsi oli avioliiton sisällä syntynyt.

⁶⁴⁴ LIITETAULUKKO 10.

kuolleen lapsen löydyttyä oli selvää, että talon emäntä ei ollut onnistunut valvomaan piikansa tekemisiä. Isäntäväki ei saanut tarkastaa lasta, koska he olisivat voineet valehdella lapsen kunnosta omaa asemaansa parantaakseen.⁶⁴⁵

Lapsi määriteltiin täysi-ikäiseksi, jos sen raajat olivat täysin kehittyneet ja sillä oli kynnet ja hiuksia. Toisinaan lapsen tarkastaneet kyläläiset, naapurit ja/tai esivaltojen edustajat todistivat, että syntynyt lapsi oli ollut keskonen. Todistajat myös etsivät lapsen ruumista väkivallan merkkejä. Naisen tuomioon sekä kihlakunnan- että hovioikeudessa vaikutti huomattavasti lapsen kehittyneisyyden aste sekä mahdolliset vammat ruumiissa. Muutamissa tapauksissa lapsen ruumista ei lainkaan löydetty, vaikka yhteisölle oli esimerkiksi rintojenkoettelun kautta käynyt ilmi, että joku juorujen kohteena olleista naisista oli todellakin synnyttänyt lapsen. Ilman lapsenmurhasta epäiltyä naista juttua ei voitu nostaa, vaikka kuolleen lapsen ruumis olisikin löytynyt jostain. Tapaus vietiin oikeuteen, kun sekä rahvaalla että esivaltojen edustajilla oli tarpeeksi todisteita siitä, että joku paikallisyhteisön naisista oli rikkonut lakia peittelemällä kuolleen lapsensa syntymää. Paikallisyhteisön naisten keskuudessa raskauteen, synnyttämiseen ja kuolleen lapsen hautaamiseen liittyvä salailu voitiin hyväksyä silloin, kun asiassa ei epäilty rikosta. Jos taas epäily rikoksesta heräsi, paikallisyhteisö teki kaikkensa, jotta kuolleen lapsen äiti löydettiin, ja juttu voitiin viedä oikeuteen. Jos tapahtunutta syntiä ei olisi sovitettu, olisi Jumalan viha langennut koko paikallisyhteisön päälle.⁶⁴⁶

Aikaisemmin mainittiin, että talonväki ja suku saattoivat suhtautua naimattomien välisiin suhteisiin olkiaan kohauttamalla, ja esimerkiksi syntyneiden keskoslasten kätkemiseen suhtauduttiin jossain määrin suopeasti. Jos tilanne kärjistyi niin pitkälle, että laittomaan sukupuolisuhteeseen syyllistyneet vietiin oikeuteen vastaamaan lapsenmurhasyytöksestä, myös talonväen ja suvun suhtautuminen asiaan muuttui. Riippumatta siitä, oliko kyseessä kotitalallaan asuva nainen vai palveluspiika, käy tapauksista toisinaan ilmi, että lapsenmurharikoksen käsittelyssä sekä talonväki että suku puolustivat mainettaan ja kunniaansa. Rikos yritettiin säilyttää kokonaan syytetyn naisen tai syytetyn parin harteille tai se yritettiin kätkeä.⁶⁴⁷ Välillä kotitalouden mainetta uhannut yksilö suljettiin ulos sen piiristä.⁶⁴⁸ Mona Rautelin puhuu tutkimuksessaan naisen tahallisesta hylkäämisestä ennen synnytystä ja sen aikana, mutta ehkä hylkääminen

⁶⁴⁵ Isäntäväen jääviysongelma tulee hyvin ilmi tapauksesta EVAA 51: 10/17, 5 (1670), KL, HF. 1700-luvulla emäntien tehtävään piikojen tarkkailijana kiinnitettiin entistä enemmän huomiota. Rautelin 2009.

⁶⁴⁶ Esim. Rublack 1999, 7, 11, 165.

⁶⁴⁷ Esim. EVAA 35: 6/6, 20 (1653), JL, GH/VG.

⁶⁴⁸ Esim. EVAA 51: 1/17, 4 (1670), JL, GH/VääHr. Jöns Andersson tehtiin perinnöttömäksi.

tapahtui vasta sitten, kun naisen käytöksen epäiltiin ylittäneen sekä rahvaan että esivaltojen hyväksymän käytöksen rajat.⁶⁴⁹ Sen sijaan Marie Lindstedt Cronberg kirjoittaa, että 1600-luvulla naisten kunnia oli yksilöllistä, eikä kunnian menettäminen välttämättä vaikuttanut sen perheen, suvun tai kotitalouden kunniaan, missä nainen eli. Lindstedt Cronberg on tutkinut avioliiton ulkopuolella tapahtuneita suhteita, ja voikin olla, että hänen tutkimustuloksensa on erilainen, koska laittomaan suhteeseen syyllistyneisiin naisiin suhtauduttiin eri tavalla kuin lapsenmurhasta syytettyihin naisiin.⁶⁵⁰

Käräjillä maallisen esivallan edustajat halusivat tarkan selonteon siitä, mitä oli tapahtunut. Kullekin syytetylle ja todistajille annettiin mahdollisuus kertoa oma näkökulmansa tapahtumista. Jos kertomuksiin ei oltu tyytyväisiä, saatettiin todistajia pyytää toistamaan kertomuksensa tai asia siirrettiin seuraaville käräjille. Syytetyn naisen tuli antaa selvitys siitä, miksi hänen lapsensa oli menehtynyt, ja lapsen ruumiin tarkastaneet henkilöt joko vahvistivat naisen kertomuksen tai puhuivat sitä vastaan. Jos esimerkiksi nainen väitti lapsen syntyneen keskosena, todistajat saattoivat ilmoittaa, että lapsella oli kynnet ja tukkaa, mikä kyseenalaisti naisen kertomuksen. Lapsen menehtymisen syyksi mainittiin useimmiten onnettomuus tai tapaturma, minkä vuoksi nainen oli synnyttänyt joko kuolleen lapsen tai keskosen. Myös Mona Rautelin on päätenyt tulokseen, jonka mukaan lapsen kuoleman syynä oli useimmiten vahinko. Mielenkiintoista on, että kaikki lapset, joissa havaittiin selviä väkivallan merkkejä tai joiden äiti tunnusti murhan, luokiteltiin täysiaikaisiksi. Joissain tapauksissa nainen syyllisti lapsen surmaajaksi tai kuoleman aiheuttajaksi hänen kanssaan maannutta miestä. Lapsenmurhasta syytetyn naisen kanssa oli useimmiten maannut naimaton palkollismies. Rautelin painottaa tutkimuksessaan, että lapsen murhaamiseen sekaantuminen oli yleisempää ja vakavampaa kuin mitä oikeusistunnoista tai lapsenmurhasta annetuista rangaistuksista kävi ilmi.⁶⁵¹

Miesten saama tuomio lapsenmurhatapausten yhteydessä oli useimmiten avioliiton ulkopuolisen suhteen seurauksena määrätty sakko joko neidonloukkauksesta, salavuoteudesta tai huoruudesta. Kuten Jan Sundin on kirjoittanut, salavuoteudesta syytetyt olivat useimmiten piika ja renki. Sen sijaan huoruuteen syyllistyivät naimaton nainen ja naimisissa oleva mies.⁶⁵² Inger Lövkronan tulkinnan mukaan lapsenmurhassa oli aina kyse miehisestä vallan väärinkäytöstä - siitä, että

⁶⁴⁹ Rautelin 2009, 494 – 503.

⁶⁵⁰ Lindstedt Cronberg 1997, 281–288.

⁶⁵¹ Rautelin 2009, 492–494. Rautelinin tutkimuksessa vain viisi lapsenmurhasta syytettyä vapautettiin, kun syytettyjä oli yhteensä 269. Sen sijaan lapsen murhaamiseen sekaantuneista osasyllillisistä suurin osa pääsi vapaaksi.

⁶⁵² Sundin 1992.

isännät pakottivat piiat makaamaan kanssaan ja ajoivat naiset tappamaan lapsensa.⁶⁵³ Omassa tutkimuksessani vastaavanlaisesta on melko varmasti ollut kyse neljässä tapauksessa. Ratsutilallinen Biörn Jönsson oli maanut kaksi piikaansa, joista molemmat joutuivat lapsenmurha-oikeudenkäyntiin. Majuri Hård tuomittiin sakkoihin neidonloukkauksesta, kun hänen piikansa tuomittiin kuolemaan lapsenmurhasta. Ehkä räikein esille tullut tapaus oli Anders Torssonin juttu. Isäntä oli raiskannut piikansa ja pakottanut tämän jäämään tilalleen, kun piika olisi halunnut palata vanhempiansa luokse. Lopulta isäntä pakotti naisen murhaamaan lapsensa. Neljän tapauksen perusteella ei silti voi päätellä, että lapsenmurhassa oli aina kyse isännän väkivallasta ja vallan väärinkäytöstä.

Miehen osuuden käsittely oikeudessa saattoi olla varsin minimaalinen, jos nainen oli jo tunnustanut syyllistyneensä murhaan. Miesten kertomuksiin käräjillä kuului joko makaamisen ja isyyden myöntäminen tai kieltäminen. Isyytensä myöntäneet miehet saivat syntinsä sovitettua sakoilla. Sen sijaan isyytensä kieltäneiden miesten tuomio jäi usein epäselväksi. Jos mies oli yhteisön ulkopuolelta tullut henkilö, rangaistus vältettiin yksinkertaisesti poistumalla paikalta. Miehet pystyivät naisia vapaammin vaihtamaan oleskelupaikkaansa, jos maa alkoi polttaa liika jalkojen alla. Naisen kotikihlakunnasta pois lähteneet miehet jäivät monesti ilman tuomiota, tai heidät määrättiin tuomittaviksi, kunhan he ensin palaisivat takaisin seudulle. Monen miehen tuomiosta ei lopulta mainittu mitään hovioikeudessa. Kaikki lapsenmurhaan osallisuudesta syytetyt miehet selvisivät syytteestä lopulta sakoilla ja kirkonrangaistuksella, kun moni heidän kanssaan maannut nainen tuomittiin kuolemaan. Lapsenmurhajuttuihin sekaantuneiden miesten lievemmat tuomiot naisiin verrattuna johtuivat siitä, että esivaltojen ja rahvaan näkökulmasta mies oli syyllistynyt vain avioliiton ulkopuoliseen suhteeseen, ja hänen tekemänsä syntikin oli näin pienempi. Naisen kun epäiltiin syyllistyneen sekä huonoa naiseutta ja äitiyttä osoittavaan väkivaltaan lastaan kohtaan sekä vielä seksuaalirikokseen. Miesten tuomioihin lienee vaikuttanut sekin, että monet heistä olivat heidän kanssaan maannutta naista paremmassa sosiaalisessa asemassa ja ehkä yhteisöönsä kiinteämmin kuuluvia jäseniä kuin syytetyt naiset.

Lapsenmurhan tunnustaneet naiset tuomittiin poikkeuksetta kuolemaan, vaikka joissain tapauksissa käräjärahvas pyysi syntisen naisen armahtamista.⁶⁵⁴ Ulinka Rublack selostaa

⁶⁵³ Lövkrona 1999, 120–133. Samanlaisen tulkinnan piikojen alisteisuudesta on esittänyt 1600-luvun Englantia tutkinut Laura Gowing. Gowing 2003. Mona Rautelin on tutkinut tarkemmin, miten vaikeaa lapsenmurhasta epäillyn piian, joka oli maannut isäntänsä kanssa, oli osoittaa isännän käyttäneen valta-asemaansa väärin. Rautelin 2009, 179–188.

⁶⁵⁴ Esim. EVAA 45: 4/11, 11 (1658), KL, GH/UHr.

monografiassaan, että lapsenmurhaajat halusivat kyllä täyttää vallinneen naisihanteen vaateet ja toimia vaimoina ja äiteinä, mutta sekä yhteisöön että yksilöön vaikuttaneet monitasoiset sosiaaliset ja taloudelliset ongelmat tekivät heistä murhaajia.⁶⁵⁵ Eritellään hieman lapsenmurhaan syyllistyneiden naisten motiiveja omaan tutkimukseeni perustuen. Ainakin kerran tapauksesta käy ilmi, että lapsi oli suunnitellun avioaikeen esteenä, sillä nainen murhasi lapsensa tulevan aviomiehensä läsnä ollessa. Naisen kanssa avioon aikonut renki Olof ei ollut lapsenmurhan uhriksi joutuneen pienokaisen isä.⁶⁵⁶ Yksi syy näyttää olleen naisen kiertelevä elämäntyyli ja köyhyys, jolloin lapsen elättäminen olisi ollut vaikeaa ja haitannut naisen tulevia pestuu- ja avioitumismahdollisuuksia.⁶⁵⁷ Eräässä jutussa nainen oli jo saanut yhden aviottoman lapsen, mutta ilmeisesti ei ollut valmis elättämään toista isätöntä lasta kustannuksellaan.⁶⁵⁸ Tähän samaan kontekstiin liittyivät naiset, jotka näyttävät toimineen jonkinlaisina kylähuorina, eikä seksuaalisuhteella ollut mitään tekemistä avioliitonmuodostuksen kanssa.⁶⁵⁹ Ehkä heille lapsella ei ollut samanlaista arvoa, kuin naisella, joka saattoi toivoa avioitumista lapsen isän kanssa, ja lapsi oli pikemminkin haitake. Näiden naisten maine oli useimmiten jo muutenkin tahriintunut, esimerkiksi erästä naista epäiltiin varkaaksi.⁶⁶⁰

Kahdesta tapauksesta käy ilmi, että toisinaan lapsenmurhalla todellakin peiteltiin toista jo tapahtunutta rikosta. Esivaltojen näkövinkkelistä tämä toinen synty oli seksuaalirikkomus, tyyppillisesti salavuoteus tai huoruus. Aineistosta on kuitenkin havaittavissa, että näitäkin rikkomuksia kaameampi, ja paljon herkemmin lapsenmurhaan johtanut synty oli sukurutsa, mihin aikaisempi tutkimus ei juuri kiinnitä huomiota. Kahdessa tapauksessa, joissa seksuaaliseen kanssakäymiseen syyllistyneet olivat sukua keskenään, nainen tunnusti murhanneensa lapsen.⁶⁶¹ Kuten yllä mainittiin, pariin otteeseen piika ajautui lapsenmurhaan hänen kanssaan maanseen isäntänsä painostuksen vuoksi.⁶⁶²

Jos nainen ei tunnustanut syyllistyneensä murhaan, hän sai joko karkotus- ja raippatuomion tai sitten hänet vapautettiin kokonaan syytteestä.⁶⁶³ Tuomion kovuus riippui siitä, miten nainen oli

⁶⁵⁵ Rublack 1999, 163, 195.

⁶⁵⁶ EVAA 45: 5/11, 2 (1659), KL, UHr.

⁶⁵⁷ EVAA45: 1/11, 7 (1654), KL, GH/KoHr; EVAA 53: 1–2/12, 7 (1671), JL, GH/ÖoHr.

⁶⁵⁸ EVAA 49: 1–2/14, 7 (1668), JL, GH/SVHr.

⁶⁵⁹ EVAA 46: 3/15, 13 (1665), JL, VääHr & EVAA 46: 1/15, 13 (1665), JL, GH.

⁶⁶⁰ EVAA 48: 1/14, 6 (1667), JL, GH/VG.

⁶⁶¹ EVAA 45: 4/11, 3 (1658), KL, GH/NHr; EVAA 44: 7/11, 17 (1660), JL, VääHr & EVAA 44: 5/11, 17 (1660), JL, GH. Brita Knutsdotter murhasi tyttärensä ja aviomiehensä suhteesta alkunsa saaneen lapsen.

⁶⁶² EVAA 27: 2–3/11, 25 (1649), KL, GH/AHr; EVAA 58: 1/18, 2 (1674), JL, GH/THr.

⁶⁶³ Näissä tapauksissa nainen sai joskus sakot ja/tai kirkonrangaistuksen salavuoteudesta.

käyttäytynyt raskauden ja synnytyksen aikana sekä synnytyksen jälkeen, ja menehtyneen lapsen kehitysasteesta. Lapsenmurhan ”todennäköisyyden” ohella tuomioon vaikutti se seksuaalirikos, johon nainen oli syyllistynyt. Kuudesta kihlakunnanoikeudessa vapautetusta naisesta kaksi vapautettiin lapsenmurhasta, mutta he saivat kuolemantuomion huoruudesta. Kaksinkertaiseen huoruuteen syyllistynyt nainen tuomittiin ankarammin kuin salavuoteuteen syyllistynyt. Oikeus punnitsi naisen kertomusta tapahtumien kulusta tarkkaan. Esimerkiksi jos nainen kertoi lapsen kuoleman johtuneen onnettomuudesta, ja tälle oli todistajia, oikeus uskoi herkemmin, että lapsen menehtyminen johtui pikemminkin vahingosta kuin tahallisesta teosta. Esivallat halusivat naisen selittävän normirikkomukseen johtaneet seikat, ja puhdistavan itsensä epäilyistä.

Tuomioon vaikutti merkittävästi vielä naisen maine paikallisyhteisössään, naisen sosiaalinen status, mahdollinen avioitumisaie lapsen isän kanssa ja naisen käytös kärjäsalissa. Muun muassa avioliittolupauksen perusteella seksuaalisuhteen aloittanut Börta itki oikeudessa ja katui kovasti tekoaan. Käräjillä olleet todistajat kertoivat naisen synnyttäneen keskosen ja lisäksi todistettiin, että nainen oli tippunut tikapuilta ennen synnytystä. Börta tuomittiin kihlakunnanoikeudessa kuolemaan lapsenmurhaediktiin vedoten, mutta hovioikeus lievensi tuomion kirkonrangaistukseksi.⁶⁶⁴ Hovioikeus tuomitsi lapsenmurhasyytteestä vapautetut naiset sakkoihin sen perusteella, millaiseen avioliiton ulkopuoliseen suhteeseen hän oli sekaantunut. Huomiota on kiinnitettävä siihenkin, että jos naisen isäntä tai (tuleva) aviomies puolusti naista oikeudessa, niin oikeus suhtautui tuomittavaan suopeammin.⁶⁶⁵ Tunnustamatta jättäneiden syyllisyydestä puuttui silti täysi varmuus, joten hovioikeus tuomitsi osan naisista mieluummin raippa- ja karkotusrangaistukseen kuin kuolemaan. Tässäkin taustalla oli Jumalan vihan pelko: syntisiä oli rankaistava, mutta samalla viattoman veren vuodattamista oli vältettävä.⁶⁶⁶

Jos käräjillä olevan rahvaan ajattelutavat poikkesivat huomattavasti esivaltojen käsityksistä ja oikeuden määrittelemästä tuomiosta, rahvas protestoi tuomiota vastaan anomalla syytetylle armoa. Kärjärahvas otti kärkkäästi osaa oikeudenkäynnin tapahtumiin, ja protestoi kiivaasti liian ankaria tuomioita vastaan. Syntiä tehnyttä henkilöä oli toki rankaistava, mutta jos rangaistus ylitti rahvaan oikeustajun ja tuntui kerta kaikkiaan väärältä, niin silloin rahvas anoi armoa syytetyn naisen puolesta. Muutamissa jutuissa kävi selväksi, että nainen oli tosiaankin syyllistynyt lapsenmurhaan, mutta katumusta osoittaneille naisille osoitettiin kihlakunnanoikeudessa

⁶⁶⁴ EVAA 44: 2/11, 2 (1655), JL, GH/SHr.

⁶⁶⁵ Esim. EVAA 45: 3/11, 2 (1656), KL, UHr & EVAA 45: 3/11, 2 (1657), KL, GH.

⁶⁶⁶ Esim. Karonen 2001a, 91–92.

myötätuntoa pyytämällä, että nainen säästettäisiin tulelta. Sen sijaan huonomaineiset ja kaikin puolin epäilyttävästi käyttäytyneet täysiaikaisen lapsen synnyttäneet naiset, jotka eivät vielä oikeudessakaan näyttäneet katuvaan tekoaan, tuomittiin kihlakunnanoikeudessa kuolemaan, eikä kärjärahvas halunnut anoa heille armoa. Aikaisempi tutkimus ei ole ottanut armoanomuksiin kovin paljon kantaa, mutta mielestäni armoanomukset kertovat tilanteista, joissa rahvaan ja esivallan ajattelutavat ja toimintatavat poikkesivat täysin toisistaan, ja joissa laki ja esivaltojen ihanteet olivat räikeässä ristiriidassa rahvaan elintapojen kanssa. Jos esivallat halusivat teroittaa ihanteellisen ja oikean käyttäytymisen mallia rahvaalle, hovioikeus saattoi hylätä rahvaan armoanomuksen. Tällöin naisesta tehtiin esimerkkitapaus, ja hänen juttunsa toimi pelotteluna muille.

Hovioikeus punnitsi kihlakunnanoikeuksia tarkemmin sinne lähetettyjen juttujen eri puolia, ja tuomitsi niiden mukaisesti. Tässä on silti huomattava, että kihlakunnanoikeuksilta oli evätty raskaissa rikoksissa muiden kuin kuolemantuomioiden langettaminen. Jönköpingin ja Kronobergin lääneissä annetuissa tuomioissa ei näytä olevan eroja, tai erot johtuivat tapausten erilaisesta luonteesta. Kronobergin läänissä rahvas anoi syytetyille armoa useammin kuin Jönköpingin läänissä.⁶⁶⁷ Molemmissa lääneissä oli yksi kihlakunta, jossa tapauksia ilmeni enemmän kuin muissa saman läänin kihlakunnissa. Kronobergin läänin Uppvidingen kihlakunnassa syynä suurempaan määrään lienee ollut kihlakunnan suuri sotilaiden ja näiden vaimojen tai leskien määrä. Jönköpingin läänissä lapsenmurhia tuli useammin oikeuden käsittelyyn kuin Kronobergissa. Jönköpingissä sijainneen Västran kihlakunnan tilastopiikkiin saattoi vaikuttaa koko läänin suurempaa tapausmäärää selittänyt seikka eli se, että Jönköpingin lääni oli lähempänä Jönköpingin kaupungissa sijainnutta Götan hovioikeutta ja esivallan valvovaa silmää. Kronobergin lääni oli vielä tutkimusajan alussa lähellä Tanskan rajaa ja koko tutkimusajan kauempana Götan hovioikeudesta.

Lapsenmurhatapauksia tuli oikeuden käsittelyyn enimmillään neljä vuodessa ja joinain vuosina tapauksia ei ilmennyt yhtäkään. Vuodessa oikeuteen tuotiin keskimäärin 1,7 lapsenmurhaa. Mielestäni aineistosta ei ole havaittavissa tendenssejä, jotka viittaisivat esimerkiksi laajamittaiseen lapsenmurhaajien etsimiseen joltakin seudulta. Lapsenmurhiin liittyvät laitkaan eivät näytä olleen

⁶⁶⁷ Ks. LIITETAULUKKO 21.

syynä tilastopiikkeihin, sillä lapsenmurhatapauksia tuli eniten oikeuden käsittelyyn vuosina 1652, 1658 ja 1673.⁶⁶⁸

Näin ollen lapsenmurhat tulivat oikeuden käsittelyyn useimmiten silloin, kun avioliitonmuodostusprosessiin kuulunut esiaviollinen parinmuodostus oli jotenkin mennyt pieleen. Rahvas hyväksyi esiaviolliset suhteet, vaikka se ei sopinutkaan yhteen esivaltojen ihanteiden ja lakien kanssa. Rahvas saattoi myös suhtautua aviottoman lapsen synnyttämiseen ja kuolleen keskoson kätkemiseen myötämielisesti esivaltojen eriävistä mielipiteistä huolimatta. Vasta kun sekä paikallisyhteisön (kunnialliset) jäsenet että esivaltojen edustajat olivat tarpeeksi vakuuttuneita siitä, että syntien sovittamista vaativa rikos oli tapahtunut, laittomaan sukupuolisuhteeseen syyllistyneet nainen ja mies vietiin käräjille. Tyypillisesti lapsenmurhasta tuomittiin kuolemaan ensimmäistä kertaa raskaaksi tullut naimaton nainen tai piika, joka oli aloittanut suhteen naimattoman miehen tai rengin kanssa. Lapsen kuolema johtui vahingosta, ja siitä ettei nainen ollut ymmärtänyt olevansa raskaana, koska raskauteen ja synnyttämiseen liittyi tabunomaisuus ja salailu paikallisyhteisön naisten keskuudessa. Kuolleen tai synnytyksen yhteydessä menehtyneen lapsen synnyttänyt nainen ei tiennyt, mitä ruumiille olisi tullut tehdä. Niinpä hän jätti sen synnytyspaikkaan, kätki sen, tai poltti ruumiin vanhan tavan mukaan uunissa. Synnyttämisen jälkeen rahvaskin vaati lapsen näyttämistä muille yhteisön jäsenille, ja epäonnistuneen synnytyksen paljastaneisiin naisiin suhtauduttiin positiivisemmin oikeudessa, kuin naisiin jotka salasivat tapahtuneen täysin. Naisen asema sekä sosiaalinen status yhteisössään vaikuttivat siihen, miten luotettavana paikallisyhteisö piti naisen kertomusta tapahtuneesta. Jos tuomio ei sopinut rahvaan käsitykseen tapahtuneesta, se anoi syytetylle naiselle armaa. Lapsenmurhatapaukseen sekaantuneiden naisten tuomiot olivat ankarampia kuin miesten tuomiot, koska esivaltojen mielestä naiset olivat syyllistyneet sekä seksuaalirikokseen että sen jälkien peittelyyn. Miehet taas olivat syyllistyneet pelkästään seksuaalirikokseen. Oikeudet yrittivät kyllä puuttua lapsenmurhasta syytettyjen miesten edesottamuksiin, mutta tuomitsemista vaikeuttivat miehen yleensä parempi asema yhteisössään sekä isäntien valta kotitaloutensa piirissä eläneisiin henkilöihin – niin emäntään kuin renkeihin ja piikoihin.

⁶⁶⁸ Ks. LIITEKUVIOT 3. ja 4. sekä LIITEKARTTA 2. Kuningatar Kristiinan rangaistusjärjestys säädettiin vuonna 1653, ensimmäinen lapsenmurhaedikti vuonna 1655 ja lapsenmurhaplakaatti 1669.

Ajattelutavat ja toimintamallit 1600-luvun jälkipuoliskon Smoolantilaisissa paikallisyhteisöissä	
Rahvas	Esivallat
1. Esiaviollisilla suhteilla testattiin naisten hedelmällisyyttä. Esiaviolliset suhteet olivat osa avioliitonmuodostusta.	1. Hengellinen esivalta: esiaviolliset suhteet olivat syntiä, seksi kuului vain avioliittoon.
2. Naisten raskaudesta ei voitu olla varmoja ennen kuin viime hetkillä. Raskauteen liittyi salailun kulttuuri. ➤ Raskaudesta ei kerrota lainkaan tai siten se jaetaan vain läheisten kanssa (vanhempi tytär, lapsen isä).	2. Esivallat vaativat, että raskaus pitäisi paljastaa avoimesti yhteisön kunniallisille jäsenille.
3. Ensisynnyttäjät eivät ymmärtäneet synnytyshetkensä koittavan. He tekivät yleensä askareitaan yksin. Synnytykseen liittyi sama salailun kulttuuri kuin raskauteen.	3. Esivaltojen mielestä yksinäisyyteen hakeutuvat naiset suunnittelivat lapsensa surmaamista. Tässä seksuaalirikosta jatkettiin hävittämällä todistusaineistoa.
4. Lapsen kuolema: a. Lapsi kuoli vahingossa yllätyksellisen synnytyksen yhteydessä. b. Lapsi oli keskonen/elinkelvoton. c. Äiti surmasi lapsen tahallaan.	4. Lapsen kuolema oli aina tahallinen teko, kyseessä oli lapsenmurha.
5. Lapsen kätkeminen: a. Lapsi jätettiin synnytyspaikkaan/ lasta siirreltiin paikasta toiseen, koska ei tiedetty, mitä sille olisi pitänyt tehdä. b. Kuolleen lapsen kätkeminen oli osa synnytykseen ja raskauteen liittyvää salailun kulttuuria. Smoolannissa oli tapana polttaa kuollut lapsi uunissa. c. Keskonen kätkeminen oli hyväksyttävää, mutta täysiaikainen kuollut lapsi olisi pitänyt näyttää yhteisön kunniallisille jäsenille (tämä koski sekä naimisissa	5. Lapsen kätkeminen oli todistusaineiston hävittämistä ja merkki teon suunnitelmallisuudesta.

olevia että naimattomia naisia).	
<p>6. Lapsenmurhasta syytetyn naisen tukeminen tai hylkääminen oikeudessa. Liittyi paljolti isäntäväen vallankäyttöön ja naisen maineeseen sekä asemaan yhteisössään.</p>	<p>6. Paikallisyhteisön suhtautuminen syytettyyn naiseen vaikutti naisen saamaan tuomioon.</p>
<p>7. Rahvas joko hyväksyi tai hylkäsi lapsenmurhaoikeudenkäyntiin joutuneen naisen tuomion.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Armoanomus, jos naisen tuomio ei sopinut yhteen rahvaan ajattelutapojen kanssa. 	<p>7. Kihlakunnanoikeus oli veloitettu noudattamaan lapsenmurhaedikteissä määriteltyä lakia, kun jotakuta epäiltiin lapsenmurhasta. Kihlakunnanoikeus tuomitsi tiukasti lain kirjaimen mukaan, mutta hovioikeus saattoi lieventää tuomiota tulkintansa perusteella.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Toisinaan armoanomuksetkaan eivät auttaneet, jos esivallat halusivat teroittaa rahvaalle, miten heidän olisi pitänyt ajatella ja käyttäytyä.

LÄHTEET

1. ALKUPERÄISLÄHTEET

Arkistolähteet

Riksarkivet (RA), Tukholma

Göta Hovrätt Criminalia, mk, SE/SVAR/GH – 122060001/EVAA

Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksen mikrokorttikokoelmat, Jyväskylän maakunta-arkisto (JyMA), Jyväskylä

Jönköpings lääni:

EVAA 27: 1-11, 1648-50, S2440

EVAA 35: 1-6, 1651-53, S2448

EVAA 44:1-11, 1654-64, S2457

EVAA 46: 1-15, 1665, S2459

EVAA 47: 1-18, 1666, S2460

EVAA 48: 1-14, 1667, S2461

EVAA 49:1-14, 1668, S2462

EVAA 51: 1-17, 1670, S2463

EVAA 53: 1-12, 1671, S2465

EVAA 54: 1-15, 1672, S2466

EVAA 56: 1-13, 1673, S2468

EVAA 58: 1-18, 1674, S2470

EVAA 62: 1-16, 1681, S2474

Kronobergin lääni:

EVAA 27: 1-11, 1648 – 1650, S2440

EVAA 37: 1-8, 1651 – 1653, S2450

EVAA 45: 1-11, 1654 – 1664, S2458

EVAA: 51: 1-17, 1670, S2463

EVAA: 61: 1-16, 1675, S2473

Painetut lähteet

Virallisjulkaisut:

Schmedeman, Johan 1706: *Justitia Verk.* Kongl. stadgar, förordningar, bref och resolutioner, ifrån åhr 1528. in til 1701 angående justitiae och executions- ährender, med een förteckning på stadgarne främst, och ett fulkommeligit orda-register efterst wid wercket öfwer thes : innehåld; uppå hans Kongl. May:tz allernådigste befallning och privilegier, til thet almänne bästas tjenst, och hwars och ens

särskilte nytto, sålunda med flijt samlade, och genom trycket i dagzliuset befordrade (=av= Joh. Schmedeman). Stockholm, tryckt med egen bekostnad af Johann Henrich Werner Kongl. May:tz så ock Upsala acad. boktryckiare, åhr 1706. Stockholm.

Schlyter, C.J. 1869: *Corpus iuris sueo-gotorum antiqui = Samling af Sweriges gamla lagar*. Vol. 12, Konung Christoffers landslag. Utg. af H. S. Collin, C. J. Schlyter. Stockholm.

2. TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Aalto, Seppo 1996: *Kirkko ja kruunu siveellisyyden vartijoina: seksuaalirikollisuus, esivalta ja yhteisö Porvoon kihlakunnassa 1621 – 1700*. Bibliotheca Historica 12. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Annandale, Ellen & Clark, Judith 1996: *What is gender? Feminist theory and the sociology of human reproduction*. Sociology of Health & Illness Vol. 18, No. 1, 19. S. 17 – 44. Elektroninen aineisto julkaistu kesäkuussa 2008: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-9566.ep10934409/pdf> .

Andersson, Gudrun 1998: *Tingets kvinnor och män. Genus som norm och strategi under 1600- och 1700-tal*. Uppsala.

Anttila, Anu-Hanna 2005: Yleistettävyyden ongelmat historiallisen sosiologian tutkimuksessa. Teoksessa Räsänen, Pekka; Anttila, Anu-Hanna; Melin, Harri, *Tutkimus menetelmien pyörteissä*. Juva: PS Kustannus. S. 201–218.

Apo, Satu 1995: *Naisen väki: tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta*. Helsinki: Hanki ja jää.

Aronsson, Peter 1992: *Bönder gör politik. Det lokala självstyret som social arena i tre smålandssocknar, 1680–1850*. Bibliotheca Historica Lundensis 72. Lund: Lund University Press.

Backman, Lars-Otto 1996: *Två uppsatser: Brott mot annans liv i Syd-Österbotten 1775 – 1799; Barnamord i lagstiftningen över tiden*. Vasa.

Bergenlöv, Eva 2002: Barnamord – från fördömelse till förståelse. Teoksessa Bergenlöv, Eva; Lindstedt Cronberg, Marie & Österberg, Eva, *Offer för brott: våldtäkt, incest och barnamord i Sveriges historia från reformationen till nutid*. Lund: Nordic Academic Press. S. 237–290.

Bergenlöv, Eva 2004: *Skuld och oskuld: barnamord och barnkvävning i rättslig diskurs och praxis omkring 1680-1800*. Studia Historica Lundensia 13. Lund: Lunds Universitet.

Blomstedt, Yrjö 1958: *Laamannin – ja kihlakunnantuomarin virkojen läänittäminen*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Cunningham 1995: *Children and childhood in western society since 1500*. Studies in modern history. London 1995.

Dahlgren, Stellan & Florén, Anders 1996: *Fråga det förflutna. En introduktion till den moderna historieforskningen*. Lund: Studentlitteratur.

Eilola, Jari 2000: Paholaisen rakastajattaret. Teoksessa Matikainen, Olli (toim.), *Rikos historiassa*. Jyväskylän historiallinen arkisto, vol.5. Jyväskylä: Kopijyvä, Jyväskylän historiallinen yhdistys. S. 181–228.

Eilola, Jari 2002: "Cuckoi päällä curjanakin; cana alla armaisnakin" – patriarkalisuus, puolisoiden välinen suhde ja auktoriteettien muodostuminen. Teoksessa Einonen Piia ja Karonen Petri (toim.), *Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860)*. Historiallinen arkisto 116. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S.100–128.

Eilola, Jari 2003a: "Cuca tiesi cugin mielen? Kengä kenengä sydämen?" – Maine ja luotettavuus uuden ajan alun pikkukaupungeissa. Teoksessa Eilola, Jari (toim.), *Sietämättömät ja täydellinen maailma. Kirjoituksia suvaitsemattomuudesta*. Jyväskylän Historiallinen arkisto vol. 6. Jyväskylä: Kopijyvä. S. 121–158.

Eilola, Jari 2003b: *Rajapinnoilla. Sallitun ja kielletyn määrittelemisen 1600-luvun jälkipuoliskon noituus- ja taikuustapauksissa*. Bibliotheca Historica 81. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Eilola, Jari 2004: Rajojen noituus ja taikuus. Teoksessa Katajala-Peltomaa, Sari & Toivo, Raisa-Maria (toim.), *Paholainen, noituus ja magia – kristinuskon kääntöpuoli. Pahuuden kuvasto vanhassa maailmassa*. Tietolipas 203. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 136–186.

Eilola, Jari 2009a: Johdanto. Ruumis, kuolema ja makaaberi. Teoksessa Eilola, Jari (toim.), *Makaaberi ruumis. Mielikuvia kehosta ja kuolemasta*. Historiallinen Arkisto 128. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 7–71.

Eilola, Jari 2009b: Gossip, Social Knowledge and the Process of Stigmatisation. Teoksessa *Hopes and Fears for the Future in Early Modern Sweden, 1500–1800*. Toim. Petri Karonen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 159–183.

Eilola, Jari & Einonen, Piia 2009: Peukalot silkkirovussa. Ruumis ja ruumiinjäsenet noituudessa ja taikuudessa. Teoksessa Eilola, Jari (toim.), *Makaaberi ruumis. Mielikuvia kehosta ja kuolemasta*. Historiallinen Arkisto 128. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 185–240.

Einonen, Piia 2005: *Poliittiset areenat ja toimintatavat. Tukhoman porvaristo vallan käyttäjänä ja vallankäytön kohteena n. 1592–1644*. Bibliotheca Historica 94. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Englund, Peter 1989: *Det hotade huset. Adliga föreställningar om samhället under stormaktstiden*. Stockholm: Atlantis.

Erickson, Amy Louise 2005: *The Marital Economy in Comparative Perspective*. Teoksessa Ågren, Maria & Erickson, Amy Louise, *The Marital Economy in Scandinavia and Britain 1400 – 1900*. Aldershot: Ashgate.

Erkamo, V. 1979: *Suomen hautausmaiden historiasta ja niiden ensimmäisistä koristekasveista*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja 68–69, 1978–1979. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura. S. 86–100.

Ervasti, Kaijus 1995: *Barnamordsbrotten i Finland under 1800-talet*. Historisk Tidskrift för Finland 1/1995. S. 64–84.

Frykman, Jonas 1977: *Horan i bondesamhället*. Lund: LiberLäromedel.

Furuhagen, Björn 1996: *Berusade bönder och bråkiga båtsmän. Social kontroll vid sockenstämmor och ting under 1700-talet*. Kulturhistoriskt bibliotek. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion. S. 3–20.

Gaunt, David 1983: *Familjeliv i Norden*. Stockholm: Gidlund.

Giddens, Anthony 1979: *Central Problems in Social Theory. Action, Structure and Contradiction in Social Analysis*. London & Basingstoke: Macmillan.

Giddens, Anthony 1991: *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Polity Press.

Ginzburg, Carlo 1996: *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Tampere: Gaudeamus. Matti Peltosen esipuhe s. 7–36.

Gowing, Laura 1997: *Secret Births and Infanticide in Seventeenth-Century England*. Past and Present (1997) 156 (1). S. 87-115.

Gowing, Laura 2003: *Common bodies: women, touch, and power in seventeenth-century England*. New Haven: Yale University Press.

Hagelin, Helena 2010: *Kvinnovärldar och barnamord. Makt, ansvar och gemenskap i rättsprotokoll ca 1700-1840*. Göteborg: Institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet.

Haikari, Janne 2009: *Isännän, Jumalan ja rehellisten miesten edessä. Vallankäyttö ja virkamiesten toimintaympäristöt satakuntalaisissa maaseutuyhteisöissä 1600-luvun jälkipuoliskolla*. Bibliotheca Historica 121. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Huldén, Lena 2000: *Berättelssen om Malin Jöransdotter. Ett barnamordsfall i 1600-talets Pälkjärvi*. Historisk Tidskrift för Finland 4/2000. S.410–425.

Huumarkangas, Minna 1995: *Lapsenmurhat Etelä-Pohjanmaalla 1800-luvulla*. Jyväskylän yliopisto. Suomen historian pro gradu-työ.

Jansson, Arne 1998: From Swords to Sorrow. Homicide and Suicide in Early Modern Stockholm. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm studies in economic history 30. Stockholm: Almqvist & Wiksell international.

Jansson, Karin Hassan 2002: *Kvinnofrid: Synen på våldtäkt och konstruktionen av kön i Sverige 1600 – 1800.* Studia historica Upsaliensia 205. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Johansson, Gun-Brit 2006: *Synderskan och lagen. Barnamord i tre Norrlandslän 1830-1870.* Akademiska avhandlingar vid Sociologiska institutionen 46. Umeå: Sociologiska institutionen, Umeå universitet.

Jokiaho, Mika 1996: *Salattua rakkautta – laittomat sukupuolisuhteet Pietarsaaren pitäjässä suurvalta-ajan alkupuolella (1626 – 1661).* Jyväskylän yliopisto. Suomen historian pro gradu-työ.

Jokiaho, Mika 2000: Suvun, perheen, kotitalouden ja kunnian tähden. Seksuaalisuus ja sivilisoituminen uuden ajan alussa Pohjanmaalla (1540–1690). Teoksessa Matikainen, Olli (toim.), *Rikos historiassa.* Jyväskylän historiallinen arkisto, vol.5. Jyväskylä: Kopijyvä, Jyväskylän historiallinen yhdistys. S. 117–180.

Jokiaho, Mika 2002: Miehen kunnia ja maine 1600-luvun pohjalaisessa maalaisyhteisössä. Teoksessa Einonen Piia ja Karonen Petri (toim.), *Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860).* Historiallinen arkisto 116. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S.203–220.

Jutikkala, Eino 1987: *Kuolemalla on aina syynsä. Maailman väestöhistorian ääriiviivoja.* Porvoo.

Karlsson Sjögren, Åsa 2009: Hopes and Fears of Marriage. Violence, Ownership and Power in Early Eighteenth-Century Sweden. Teoksessa *Hopes and Fears for the Future in Early Modern Sweden, 1500–1800.* Toim. Petri Karonen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 184–205.

Karonen, Petri 1996: Raiskaus – lähes tuntematon rikos 1500- ja 1600-luvulla. Teoksessa Forsström, Sari (toim.), *Laittomuuden laitateillä. Rikos Suomessa 1500-luvulta nykypäiviin.* Studia Historica Helsingiensis. Helsinki: Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 1/1996. S. 87–100.

Karonen, Petri 1998: *The worst Offenders in the Provincial Towns: Serious Urban Crime and its Perpetrators in the Early Years of Sweden's Period as a Great Power.* Scandinavian journal of history (23) 1998: 3-4, S. 215–237.

Karonen, Petri 2001a: A Life for a Life versus Christian Reconciliation. Violence and the Process of Civilization in the Kingdom of Sweden, 1540 – 1700. Teoksessa Ylikangas, Heikki; Karonen, Petri ja Lehti, Martti, *Five Centuries of Violence in Finland and the Baltic Area.* With a Foreword by Eric. H. Monkkonen. History of crime and criminal justice series. Columbus: Ohio State University Press. S. 85–132.

Karonen, Petri 2001b: *Pohjoinen suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521 – 1809*. Toinen painos. Juva: WSOY.

Karonen, Petri 2002: Johdanto: moninainen patriarkalisuus – normien ja käytäntöjen solmukohtat. Einonen Piia ja Karonen Petri (toim.), *Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860)*. Historiallinen arkisto 116. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 10–23.

Karonen, Petri 2007: Perspektiv och metoder inom domboksforskningen i Sverige och Finland cirka 1990 – 2005. Teoksessa Lönnroth, Harry (red.) *Domboken som filologiskt och historiskt forskningsobjekt*. Nordiska texter och undersökningar 30. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för nordiska språk. S. 27 – 37.

Karonen, Petri 2009: Kun miekka osuu harhaan. Teloittajan epäonnistuminen 1600 – luvun Turussa. Teoksessa Eilola, Jari (toim.), *Makaaberin ruumis. Mielikuvia kehosta ja kuolemasta*. Historiallinen Arkisto 128. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 241–272.

Katajala, Kimmo 1994: *Nälkäkapina. Veronvuokraus ja talonpoikainen vastarinta Karjalassa 1683 – 1697*. Historiallisia tutkimuksia 194. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Keskisarja, Teemu 2006: *"Secoituxesta järjettömään luondocappalden canssa": perversiot, oikeuselämä ja kansankulttuuri 1700-luvun Suomessa*. Helsinki: Helsingin yliopisto. Elektroninen aineisto: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/histo/vk/keskisarja/>.

Keskinen, Suvi 2010: Sukupuolistunut väkivalta. Teoksessa Sarema, Tuija; Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula, *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino. S. 243 – 254.

Kietäväinen-Sirén, Hanna 2008: *Hyväksytty ja kielletty aviollinen väkivalta 1600-luvun loppupuolen itäsuomalaisissa maaseutuyhteisöissä*. J@RGONIA – elektroninen julkaisusarja 15/2008. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitos. Elektroninen aineisto: <http://research.jyu.fi/jargonia/artikkelit/jargonia15.pdf>. S. 1–24.

Korhonen, Anu 2001: Äkäpussin kesytys. Uuden ajan alun väkivaltaviihde sukupuolidiskurssina. Teoksessa Lahtinen, Anu (toim.), *Tanssiva mies, pakinoiva nainen. Sukupuolten historiaa*. Historia mirabilis 1. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry. S. 137–167.

Koskelainen, Liisa 1996: Vangit, vankilat ja rikollisuus 1700-luvulla. Teoksessa Forsström, Sari (toim.), *Laittomuuden laitateilla. Rikos Suomessa 1500-luvulta nykypäiviin*. Studia Historica Helsingiensis. Helsinki: Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 1/1996. S. 125–147.

Koskivirta, Anu 2001: *"Sisäinen vihollinen". Henkirikos ja kontrolli Pohjois-Savossa ja Karjalassa Ruotsin vallan ajan viimeisinä vuosikymmeninä*. Helsinki: Helsingin yliopisto. Elektroninen aineisto: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/histo/vk/koskivirta/>.

Koskivirta, Anu 2009: Parantaja, kuolinsyyntutkija ja syyntakeeton murhaaja. Välskäri-kirurgi Geissen veriteko yhteisöllisen kriisin kuvastimessa. Teoksessa Eilola, Jari (toim.), *Makaaberin*

ruumis. Mielikuvia kehosta ja kuolemasta. Historiallinen Arkisto 128. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 272–323.

Kotilainen, Sofia 2008: *Suvun nimissä: nimenannon käytännöt Sisä-Suomessa 1700-luvun alusta 1950-luvulle.* Bibliotheca historica 120. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lahtinen, Anu 2001: Siskot ja veljet. Myöhäiskeskiaikaisen ylimysperheen sukupuolitetut elämänalueet. Teoksessa Lahtinen, Anu (toim.), *Tanssiva mies, pakinoiva nainen. Sukupuolten historiaa.* Historia mirabilis 1. Turku 2001: Turun historiallinen yhdistys ry. S. 111–136.

Lahtinen, Anu 2006: Piika: nuori, naimaton palvelusnainen 1300–1600. Teoksessa Rahikainen, Marjatta & Vainio-Korhonen, Kirsi, *Työteliäs ja uskollinen: naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia; 1092. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S.32–49.

Lahtinen, Anu 2007: *Sopeutuvat, neuvottelevat, kapinalliset. Naiset toimijoina Flemingin sukupiirissä 1470 – 1620.* Bibliotheca Historica 108. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Lamberg, Marko 1998: *Med mjölk i spenarna men utan man: ogifta mödrar i senmedeltidens Stockholm.* Historisk Tidskrift för Finland 3/1998. Helsingfors: Historiska Föreningen. S. 489–512.

Lamberg, Marko 2001: *Dannemännen i stadens råd. Rådsmanskretsen i nordiska köpstäder under senmedeltiden.* Monografier utgivna av Stockholms stad 155. Stockholm: Stockholmia förlag.

Lamberg, Marko 2009: Trying to Survive as a Harlot-Thief in an Early Modern Urban Community. Teoksessa *Hopes and Fears for the Future in Early Modern Sweden, 1500–1800.* Toim. Petri Karonen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 139–158.

Larsson, Lars-Olof & Österberg, Eva 1985: Vasatiden och stormaktstiden. Teoksessa Behre, Göran, Larsson, Lars-Olof & Österberg, Eva, *Sveriges historia 1521–1809. Stormaktsdröm och småstatsrealiteter.* Stockholm: Nordstedts tryckeri. S. 3–188.

Larsson, Lars-Olof 1999: Land och län under kristendomens millennium. Teoksessa Johansson, Lennart (red.), *Landen kring sjöarna. En historia om Kronobergs län i mångtusenårigt perspektiv.* Kronobergsboken 1999 – 2000. Växjö: Grafiska Punkten. S. 61–266.

Larsson, Lars-Olof 2006: Småland och smålänningar. Teoksessa Larsson, Olle, Johansson, Lennart, Larsson, Lars-Olof, *Smålands historia.* Lund: Historiska Media. S. 7–19.

Larsson, Olle 2006a: Det småländska bondesamhället. Teoksessa Larsson, Olle, Johansson, Lennart, Larsson, Lars-Olof, *Smålands historia.* Lund: Historiska Media. S. 171–192.

Larsson, Olle 2006b: Smålänningar i fred och krig. Teoksessa Larsson, Olle, Johansson, Lennart, Larsson, Lars-Olof, *Smålands historia.* Lund: Historiska Media. S. 127–170.

Larsson, Olle 2006c: I kamp för ”gammalt och fornt”. Teoksessa Larsson, Olle, Johansson, Lennart, Larsson, Lars-Olof, *Smålands historia.* Lund: Historiska Media. S. 103–126.

Lempiäinen, Pentti 1965: *Kastekäytäntö Suomen kirkoissa 1500- ja 1600-luvuilla*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 69. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Lempiäinen, Pentti 1967: *Piispan- ja rovastintarkastukset Suomessa ennen isoavihaa*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 73. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Lidman, Satu 2009: Pikku Bärbl opettajan kammarissa. Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä 1600 – luvun Münchenissä. Teoksessa Eilola, Jari (toim.), *Makaaberin ruumis. Mielikuvia kehosta ja kuolemasta*. Historiallinen Arkisto 128. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S.137–184.

Liliequist, Jonas 1991: *Brott, synd och straff. Tidlagsbrottet i Sverige under 1600- och 1700-talet*. Historiska institutionen. Umeå: Umeå universitet.

Lindstedt Cronberg, Marie 1997: *Synd och skam: ogifta mödrar på svensk landsbygd 1680-1880*. Lund: Lunds universitet, historiska institutionen.

Lövkrona, Inger 1999: *Annika Larsdotter, barnamörderska: kön, makt och sexualitet i 1700-talets Sverige*. Lund: Historiska media.

Matikainen, Olli 2002: *Verenperijät. Väki ja yhteisön murros itäisessä Suomessa 1500 – 1600-luvulla*. Bibliotheca Historica. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Markkola, Pirjo 1990: Women in Moral Society in the 19th and 20th Centuries. Teoksessa Manninen, Merja & Setälä, Päivi, *The Lady with the Bow: The Story of Finnish Women*. Helsinki: Otava. S. 17 – 29.

Miettinen, Tiina 2012: *Ihanteista irrallaan. Hämeen maaseudun nainen osana perhettä ja asiakirjoja 1600-luvun alusta 1800-luvun alkuun*. Acta Universitatis Tamperensis 1756. Tampere: Tampereen yliopisto.

Nygård, Toivo 1989: *Suomen palvelusväki 1600-luvulla: palkollisten määrä, työ, palkkaus ja suhteet isäntäväkeen*. Historiallisia tutkimuksia 150. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Nygård, Toivo 2002: Patriarkaalisuus 1600- ja 1700-luvun palkollislainsäädännössä. Teoksessa Einonen Piia ja Karonen Petri (toim.), *Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860)*. Historiallinen arkisto 116. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 158–168.

Oja, Linda 1999: *Varken Gud eller natur: synen på magi i 1600- och 1700-talets Sverige*. Stockholm/Stehag : Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Ojala, Jari 1999: *Tehokasta liiketoimintaa Pohjanmaan pikkukaupungeissa. Purjemerenkulun kannattavuus ja tuottavuus 1700 – 1800-luvulla*. Bibliotheca historica 40. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Ojala, Kirsi 2009: Opportunity or Compulsion? Domestic Servants in Urban Communities in the Eighteenth Century. Teoksessa *Hopes and Fears for the Future in Early Modern Sweden, 1500–1800*. Toim. Petri Karonen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 206–224.

Ollila, Anne 2001: Naishistoria ja sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Immonen, Kari & Leskelä-Kärki, Maarit (toim.), *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Tietolipas 175. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 75–90.

Pentikäinen 1968: *The Nordic Dead-Child Tradition. Nordic Dead-Child Beings – a study in comparative religion*. FF Communications. No. 202. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia, Academia Scientiarum Fennica.

Pentikäinen, Juha 1971: *Marina Takalon uskonto: uskontoantropologinen tutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 299. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pylkkänen, Anu 1990: *Puoli vuodetta, lukot ja avaimet. Nainen ja maalaistalous oikeuskäytännön valossa 1660–1710*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Pylkkänen, Anu 2005: Forming the Marital Economy in the Early Modern Finnish Countryside. Teoksessa Ågren, Maria & Erickson, Amy Louise, *The Marital Economy in Scandinavia and Britain 1400 – 1900*. Aldershot: Ashgate. S. 75–88.

Rahikainen, Marjatta 2006: Kadonneen työn jäljillä. Teoksessa Rahikainen, Marjatta & Vainio-Korhonen, Kirsi, *Työteliäs ja uskollinen: naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia; 1092. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 7–31.

Rautelin, Mona 2009: *En förutbestämd sanning. Barnamord och delaktighet i 1700-talets Finland belysta genom kön, kropp och social kontroll*. Helsingfors: Nordprint.

Renvall, Pentti 1949: Suomalainen 1500-luvun ihminen oikeuskatsomustensa valossa. Turun yliopiston julkaisuja, Annales Universitatis Turkuensis, Sarja B humaniora 33–34. Turku: Turun yliopisto.

Roper, Lyndal 1991: *The Holy Household. Women and Morals in Reformation Augsburg*. Oxford Studies in Social History. Wiltshire. Alkuperäinen painos vuodelta 1989.

Roper, Lyndal 1997: *Oedipus & the Devil. Witchcraft, sexuality and religion in early modern Europe*. London: Routledge. Alkuperäinen painos vuodelta 1994.

Roper, Lyndal 2006: *Witch Craze. Terror and Fantasy in Baroque Germany*. Yale University Press. New Haven and London. Kovakantinen painos vuodelta 2004. (onko yale väärinpäin?)

Rublack, Ulinka 1999: *The Crimes of Women in Early Modern Germany*. Oxford Studies in Social History. Oxford: Clarendon Press.

Ruonavaara, Hannu 2005: Toiminnan sosiologia ja empiirinen tutkimus. Teoksessa Räsänen, Pekka; Anttila, Anu-Hanna; Melin, Harri, *Tutkimus menetelmien pyörteissä*. Juva: PS Kustannus. S. 163–180.

Saarenheimo, Juhani 1994: Tuomioistuinten asiakirjat. Teoksessa *Suomen historian asiakirjalähteet*. Toim. Orrman, Elias & Pispala, Elisa. Kansallisarkisto. Porvoo: WSOY. S. 151–167.

Saarimäki, Pasi 2010: *Naimisen normit, käytännöt ja konfliktit. Esiaviollinen ja aviollinen seksuaalisuus 1800-luvun lopun keskisuomalaisella maaseudulla*. Jyväskylä Studies in Humanities 138. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Sandén Annika 2006: *Kyrkan, kvinnorna och hierarkiernas dynamik*. Historisk Tidskrift 4/2006. S. 643–659.

Scott, Joan W. 1986: *Gender: A Useful Category of Historical Analysis*. The American Historical Review. Vol. 91, No. 5 (Dec.). S. 1053 – 1075.

Scott, Joan W. 2008: *Unanswered Questions*. The American Historical Review. Vol. 113, No. 5, (Dec.). S. 1422 – 1429.

Simonsson, Örjan 1999: *Den lokala scenen. Torstuna härad som lokalsamhälle under 1600-talet*. Studia Historica Upsaliensis 191. Uppsala: Uppsala University Library.

Stark-Arola, Laura 1998: *Magic, Body and Social Order. The Construction of Gender through Women's Private Rituals in Traditional Finland*. Studia Fennica Folcloristica 5. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura.

Sundin, Jan 1992: *För Gud, staten och folket: brott och rättskipning i Sverige 1600-1840*. Lund: Institutet för rättshistorisk forskning.

Taussi Sjöberg, Marja 1996: *Rätten och kvinnorna. Från släktmakt till statmakt i Sverige på 1500- och 1600-talen*. Stockholm: Atlantis.

Telste, Kari 1993: *Mellom liv og lov. Kontroll av seksualitet i Ringerike og Hallingdal 1652 – 1710*. Tingbokprosjektet 5. Oslo: Falch Hurtigtrykk.

Telste, Kari 1999: *Brutte løfter: en kulturhistorisk studie av kjønn og ære 1700-1900*. Acta humaniora, nr. 67. Oslo: Unipub forlag.

Terjesen, Harriet Marie 1994: *Blodskam og leiermål i forbudne ledd. En studie med utgangspunkt i kilder fra Rogaland i tidsperioden 1602 – 1659/61*. Oslo: Tingbokprosjektet.

Tillhagen, Carl-Herman 1983: *Barnet i folktron. Tillblivelse, födelse och fostran*. Stockholm: LTs förlag.

Thunander, Rudolf 1990: *Tusen brått i Småland. Studier i Göta Hovrätts Criminaliaserie 1635 – 1644*. Växjö: Högskolan i Växjö.

Thunander, Rudolf 1993: *Hovrätt i funktion. Göta hovrätt och Bråttmålen 1635 – 1699*. Serien 1. Rättshistoriskt bibliotek 49. Lund: Institutet för rättshistorisk forskning.

Toivanen, Jenni 2002: Äidillinen valta, lapselle kuuluva kuuliaisuus – patriarkaalisuus lasten ja leskiäitien välisissä suhteissa 1700-luvun loppupuolen Sisä-Suomessa. Teoksessa Einonen Piia ja Karonen Petri (toim.), *Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860)*. Historiallinen arkisto 116. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S.

Törrönen, Jukka 2005: Puhetapoja analysoimassa. Rajankäyntiä kriittisen diskurssianalyysin ja semioottisen sosiologian välillä. Teoksessa Räsänen, Pekka; Anttila, Anu-Hanna; Melin, Harri, *Tutkimus menetelmien pyörteissä*. Juva: PS Kustannus. S. 139–162.

Verkko, Veli 1949: *Lähimmäisen ja oma henki*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. B: sarja, n:o 33. Jyväskylä.

Vilkuna, Kustaa 1950: *Vuotuinen ajantieto. Vanhoista merkkipäivistä sekä kansanomaisesta talous- ja sääkalenterista enteineen*. Suomen tiedettä 11. Helsinki: Otava.

Vilkuna, KHJ 1995: Alkoholien nauttimispaikka, juopottelijat ja juomisen ajankohta 1500 – 1700-luvun Suomessa. Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki, Pitkänen, Timo (toim.), *Sisä-Suomen tuomiokirjat tutkimuslähteenä ja elämän kuvaajina*. Jyväskylän historiallinen arkisto 1. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Kopijyvä. S. 210–322.

Vilkuna, KHJ 2006: *Paholaisen sota*. Helsinki: Teos.

Vilkuna, KHJ 2010: *Katse menneisyyden ihmiseen. Valta ja aineettomat elinolot 1500 – 1850*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Weber, Max 1976: *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der Verstehenden Soziologie*. Fünfte, revidierte Auflage. 1. Halbband. Tübingen: J.C.B Mohr (Paul Siebeck). Alkuperäinen painos vuodelta 1921.

Westrin, Th. 1909 (red.): *Nordisk Familjebok. Konversationslexikon och realencyklopedi*. Tionde och elfte bandet. Gossler-Harris & Harrisburg-Hypereides. Nordisk Familjeboks förslags aktiebolag. Nordisk familjeboks tryckeri. Sanahaut: Herrelund ja Lundholmen. Elektroninen aineisto. Luettu 18.11.2010 osoitteista <http://runeberg.org/nfbk/0297.html> (s.553) sekä <http://runeberg.org/nfbi/0414.htm> (s.763–764)

Westrin, Th. 1917 (red.): *Nordisk Familjebok. Konversationslexikon och realencyklopedi*. Tjugusjätte bandet. Slöke-Stockholm. Nordisk Familjeboks förslags aktiebolag. Nordisk familjeboks tryckeri. Sanahaku: Sparre. Elektroninen aineisto. Luettu 18.11.2010 osoitteesta <http://runeberg.org/nfcf/0318.html> (s. 575–576).

Wilmi, Jorma 1991: *Isäntäväet ja palvelusväen pito 1600-luvulla ja 1700-luvun alkupuolella. Taloudellispohjainen tutkimus Turun ja Porin sekä Pohjanmaan läänien maaseudulta*. Studia Historica Jyväskyläensia 43. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Ylikangas, Heikki 1988: *Valta ja väkivalta keski- ja uudenajan taitteen Suomessa*. Porvoo: WSOY.

Ylikangas, Heikki 1999: *Väkivallasta sanan valtaan. Suomalaista menneisyyttä keskiajalta nykypäiviin.* Juva: WSOY.

Ågren, Henrik 1998: *Tidigmodern tid. Den sociala tidens roll i fyra lokalsamhällen 1650 – 1730.* Studia Historica Upsaliensia 185. Uppsala: Uppsala universitet.

Österberg, Eva 1995: *Folk förr. Historiska essäer.* Stockholm.

3. INTERNET-LÄHTEET

Götan hovioikeuden historiikki. Svenska Riksarkivet. Luettu 30.10.2006 osoitteesta <http://www.svar.ra.se/web/svarfolder/forska/tjanster/databaser/nad/Nadstruktur.asp>.

Liitekartan 1. lähde: Liitekartta 1. luettu helmikuussa 2007 osoitteesta <http://hem.passagen.se/tyom/karta.smaland.html>.

Lutherin Vähä katekismus. Suomen Evankelis-Luterilainen kirkko. Luettu 28.11.2012 osoitteesta <http://www.evl.fi/tunnustuskirjat/vahakatekismus.html>.

Lääketieteellinen aikakausikirja Duodecim; numero 15/2000. Luettu 12.2.2011 osoitteesta <http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/>.

LIITTEET

Käytetyt lyhenteet

JyMA	Jyväskylän maakunta-arkisto, Jyväskylä
RA	Riksarkivet, Tukholma
KKLL	Kuningas Kristofferin maanlaki (Konung Kristoffers landslag)
SAOB	Svenska Akademiens Ordbok
GH	Götan hovioikeus (Göta Hovrätt)
HF	Härlundan vapaaherrakunta (Härlunda friherreskap)
JL	Jönköpingin lääni (Jönköpings län)
KL	Kronobergin lääni (Kronobergs län)
LF	Lundholmenin vapaaherrakunta (Lundholmens friherreskap)
VG	Visingsborgin kreivikunta (Visingsborgs grevskap)
AHr	Allbon kihlakunnanoikeus (Allbo häradsrätt)
KiHr	Kinnevaldin kihlakunnanoikeus
KoHr	Kongan kihlakunnanoikeus
MHr	Mon kihlakunnanoikeus
NHr	Norrvidingen kihlakunnanoikeus
NVHr	Norra Vedbon kihlakunnanoikeus
SHr	Sunnerbon kihlakunnanoikeus
SVHr	Södra Vedbon kihlakunnanoikeus
THr	Tvetan kihlakunnanoikeus
UHr	Uppvidingen kihlakunnanoikeus
ViHr	Vistan kihlakunnanoikeus
VäoHr	Västbon kihlakunnanoikeus
VäaHr	Västran kihlakunnanoikeus
ÖoHr	Östbon kihlakunnanoikeus
ÖaHr	Östran kihlakunnanoikeus

1) Jönköpings läänin kihlakunnat: Mo, Norra Vedbo, Sunnerbo, Södra Vedbo, Tveta, Vista, Västbo, Västra, Östbo.

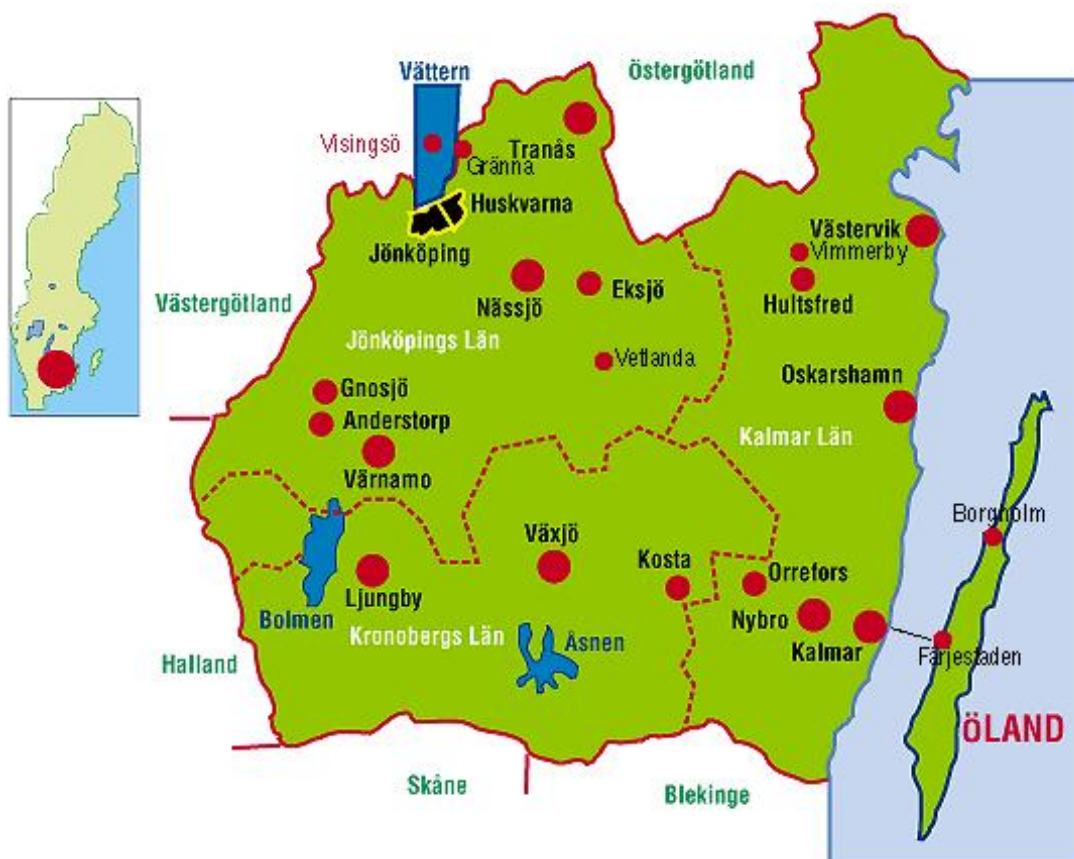
2) Kronobergin läänin kihlakunnat: Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge, Sunnerbo, Uppvidinge, Östra.

Kihlakunnat on jaettu näihin kahteen lääniin tuomiokirjoissa tehdyn jaon perusteella. Sunnerbo on merkitty tuomiokirjoissa vaihtelevasti Jönköpings tai Kronobergin lääniin.

Liitekartat

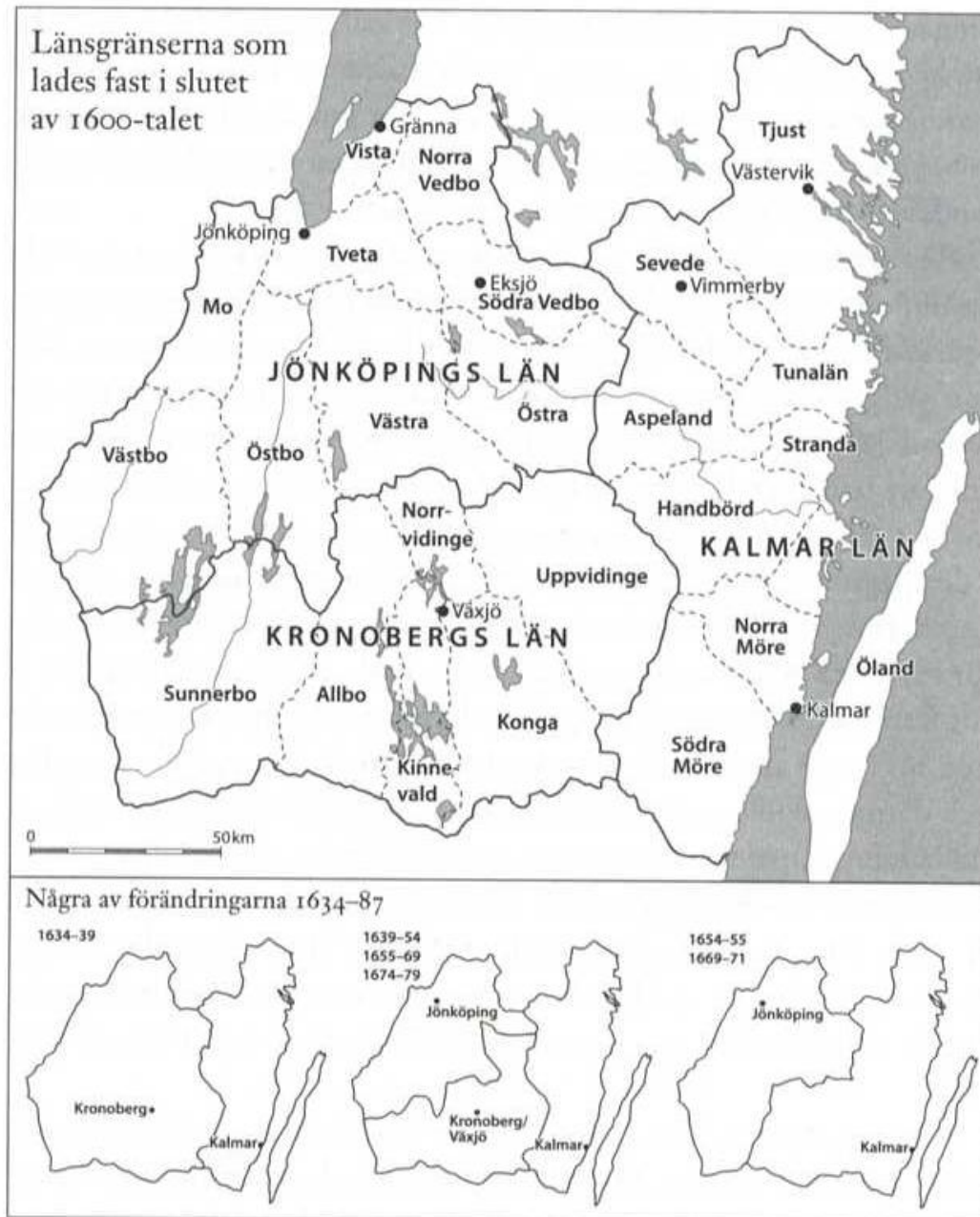
LIITEKARTTA 1. Smoolannin kartta 2000-luvulla.

Lähde: Ks. Internet-lähteet.

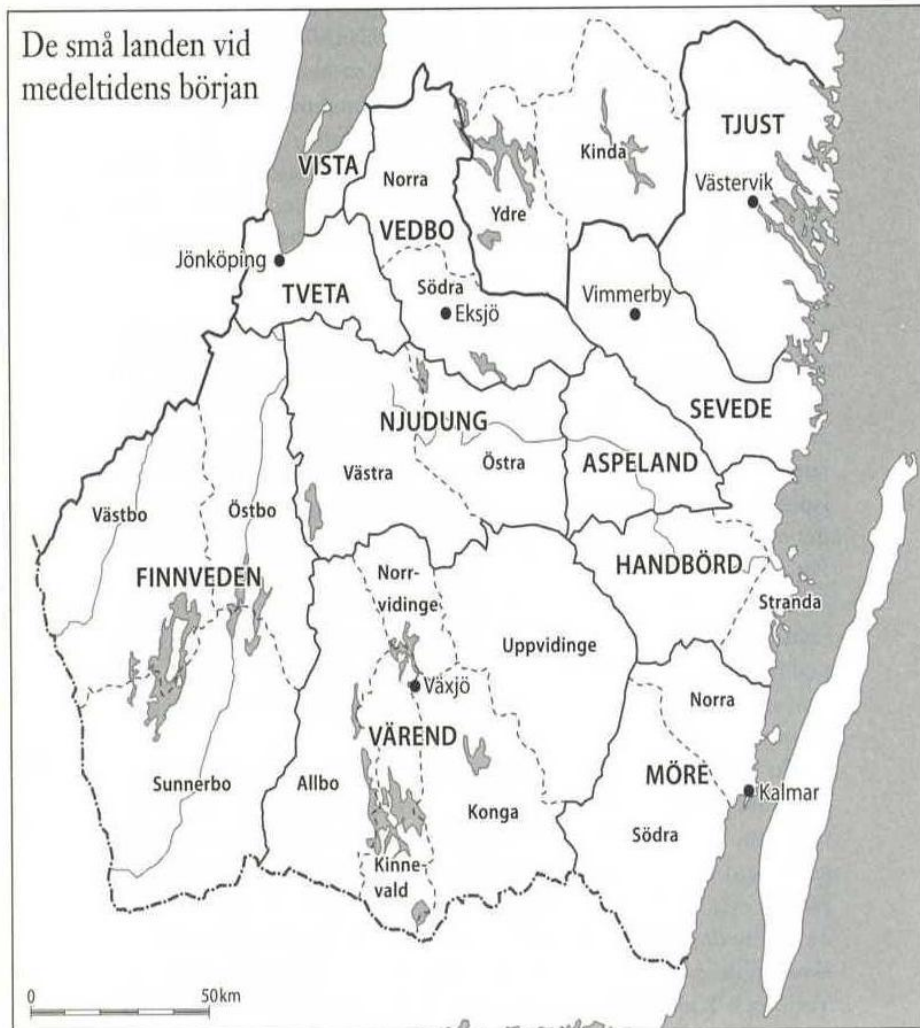
LIITEKARTTA 2. Smoolannin läänit ja läänien rajojen vaihtelut 1600-luvulla.

Lähde: Larsson 2006b, 131.

LIITEKARTTA 3. Smoolanti keskiajan alussa sekä keskiaikaiset kihlakunnat.

Lähde: Larsson L-O, 2006, 15.

Liitetaulukot ja – kuviot

Kaikkien liitetaulukkojen ja -kuvioiden lähteet:

Riksarkivet (RA), Tukholma

Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksen mikrokorttikokoelmat, Jyväskylän maakunta-arkisto (JyMA), Jyväskylä

Göta Hovrätt Criminalia, mk, SE/SVAR/GH – 122060001/EVAA

Jönköpings län

LIITETAULUKKO 1. Jönköpings läänin tapaukset vuosittain ja kihlakunnittain tutkimusajalla 1648–1681.

	Vuosi	Kihlakunta
1	1649	Västbo
2	1650	Västbo
3	1650	Visingsborgin kreivikunta
4	1651–52	Visingsborgin kreivikunta
5	1652	Lundholmenin vapaaherrakunta
6	1652	Västbo
7	1652	Västbo
8	1653	Östbo
9	1653	Visingsborgin kreivikunta
10	1655	Sunnerbo
11	1657	Västra
12	1658–59	Vista
13	1658–59	Norra Vedbo
14	1660	Västra
15	1663	Östbo
16	1665	Västra
17	1665	Vista

18	1666	Västra
19	1667	Visingsborgin kreivikunta
20	1668	Södra Vedbo
21	1670	Västra
22	1670	Södra Vedbo
23	1671	Tveta
24	1671	Östbo
25	1672	Västra
26	1672	Västbo
27	1673	Sunnerbo
28	1673	Östbo
29	1673	Västbo
30	1673	Västra
31	1674	Tveta
32	1674	Södra Vedbo
33	1674	Mo
34	1681	Södra Vedbo
35	1681	Västra

Kronobergin län

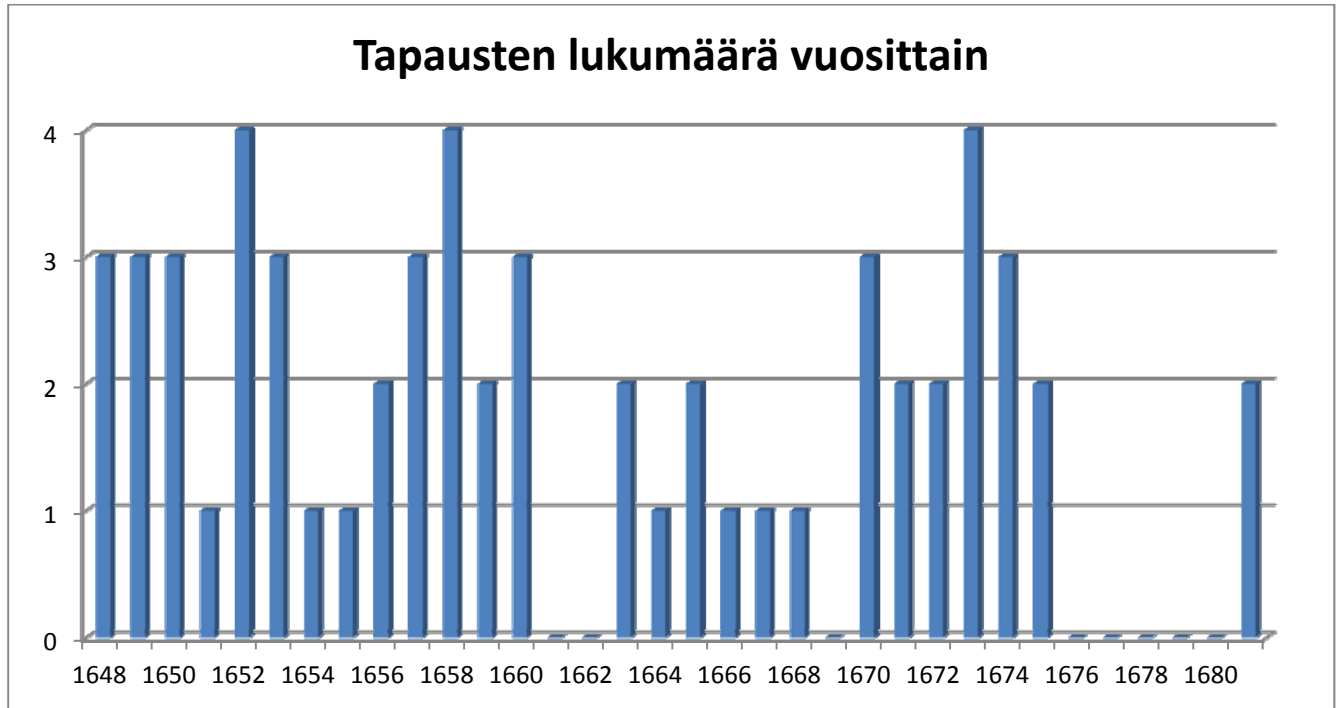
LIITETAULUKKO 2. Kronobergin läänin tapaukset vuosittain ja kihlakunnittain tutkimusajalla 1648–1681.

	Vuosi	Kihlakunta
1	1648	Östra
2	1648	Uppvidinge
3	1648	Uppvidinge
4	1649	Allbo
5	1649	Sunnerbo
6	1650	Östra
7	1652	Sunnerbo
8	1653	Norrvidinge
9	1654	Konga
10	1656	Sunnerbo
11	1656–57	Uppvidinge
12	1657	Uppvidinge

13	1657	Östra
14	1658	Norrvidinge
15	1658	Uppvidinge
16	1659	Uppvidinge
17	1659	Östra
18	1660	Konga
19	1660	Uppvidinge
20	1663	Östra
21	1664	Sunnerbo
22	1670	Härlundan vapaaherrakunta
23	1675	Uppvidinge
24	1675	Östra

Vuodet ja kihlakunnat

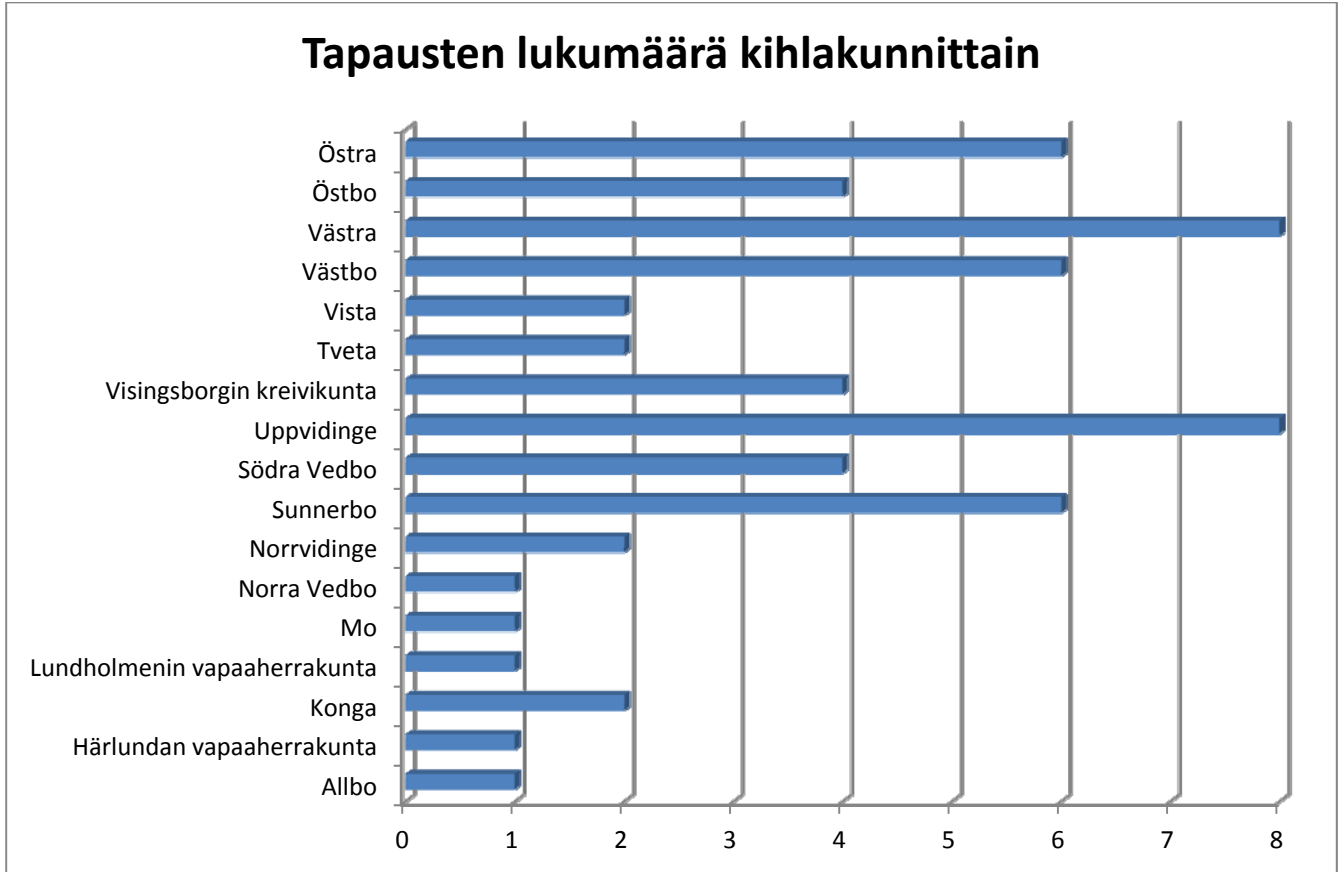
LIITEKUVIO 3. *Tapausten lukumäärä vuosittain. Joitain tapauksia käsiteltiin kahtena vuonna, mutta taulukkoon ne on merkitty ensimmäisen käsittelyvuoden mukaisesti.*

Vuosi	Tapausten lukumäärä
1648	3
1649	3
1650	3
1651	1
1652	4
1653	3
1654	1
1655	1
1656	2
1657	3
1658	4
1659	2
1660	3
1661-62	0
1663	2
1664	1

1665	2
1666	1
1667	1
1668	1
1669	0
1670	3
1671	2
1672	1
1673	4
1674	3
1675	2
1676-80	0
1681	2
~ tapausta per vuosi	1,74

LIITEKUVIO 4. Tapausten lukumäärä kihlakunnittain.

Kihlakunta	Tapausten lukumäärä
Allbo	1
Härlundan vapaaherrakunta	1
Konga	2
Lundholmenin vapaaherrakunta	1
Mo	1
Norra Vedbo	1
Norrvidinge	2
Sunnerbo	6
Södra Vedbo	4
Uppvidinge	8
Visingsborgin kreivikunta	4
Tveta	2
Vista	2
Västbo	6
Västra	8
Östbo	4
Östra	6
Yht.	59

Muut

LIITETAULUKKO 5. Lapsenmurhasta syytettyjen sosiaalinen asema 1648–1681.

Naimaton nainen tai piika*	Itsellinen tai irtolainen**	Naimisissa***	Leski	Mies	Muu	Yhteensä
31	8	6	2	2	10	59

* Naimattomista naisista ja piioista kaikki olivat ensisynnyttäjiä (tai lapsia ei ainakaan mainita käräjillä).

** Irtolaiseksi merkitty kolme naista, itselliseksi merkitty kolme naista sekä kaksi merkitty itselliseksi ja irtolaiseksi.

*** Naimisissa olevista neljä oli sotilaan vaimoja.

LIITETAULUKKO 6. Kenelle nainen oli kertonut raskaudestaan?

Ei kenellekään	Lapsen isälle	Lapsen isälle ja kolmannelle osapuolelle*	Sukulaiselleen**	Muulle***	Kieltänyt raskautensa	Ei relevantti****	Yhteensä
29	9	4	3	3	7	4	59

* Nainen oli kerran kertonut raskaudestaan isälle ja talonväelle, kerran vanhalle kättilölle ja lapsen isälle, kerran lapsen isälle ja sisarelleen sekä kerran kyseessä oli kotitalouden sisäinen sukurutsa, jossa lapsen isä ja samalla talon isäntä sekä talon emäntä tiesivät piian raskaudesta.

** Kerran naisen äiti ja isä yrittivät salata tyttärensä raskauden ja synnytyksen, kerran naisen sisar oli tiennyt raskaudesta ja kerran leskiäiti oli kertonut raskaudestaan tyttärelleen.

*** Kerran kerrottu kahdelle itsellisnaiselle, kerran kerrottu talonväelle ja koko kylä tiesi asiasta, ja kerran nainen oli turhaan yrittänyt kertoa raskaudestaan lukkarin vaimolle selittämällä sairaudestaan.

**** Kyseessä oli kaksi kertaa mies ja kerran vanha kättilö, joita syytettiin osallisuudesta lapsenmurhaan. Neljäs tapaus oli tekstissä mainittu mustamaalaustapaus, jossa raskaudesta oli kyllä kerrottu lapsen isälle.

LIITETAULUKKO 7. Synnytyspaikat

Tupa tai pirtti*	Lato	Navetta	Tiellä metsässä	Ulkona tilalla	Muu**	Ei relevantti tai ei tietoa***	Yhteensä
14	7	6	8	5	13	6	59

* Kerran mainittu piiankammari, joka sisällytetty tähän lukuun.

**Heinähaka, aitta, mallassauna, pesutupa, lampola, tarkkaa paikkaa ei mainittu.

*** Kyseessä oli kaksi kertaa mies ja kerran vanha kättilö, joita syytettiin osallisuudesta lapsenmurhaan. Kolmessa tapauksessa synnytyspaikka oli tuntematon.

LIITETAULUKKO 8. Keitä paikalla synnytyshetkellä?

Ei muita	Syytetyn vanhempi lapsi*	Syytetyn sukulainen**	Mies***	Joku talonväestä****	Huudettu muita avuksi*****	Ei relevantti	Yhteensä
44	3	2	1	4	2	3	59

* Kahdesti lapsi näki synnytyksen ja kolmannessa tapauksessa lapsi oli paikalla muttei nähnyt synnytystä.

** Kerran äiti ja kerran sisar.

*** Ei ollut kuitenkaan lapsen isä, vaan naiselle avioliittolupauksen tehnyt toinen mies.

**** Kerran talon 15-vuotias tytär, kerran talon 8-vuotias poika, kerran piika ja kerran koko talonväki.

***** Nainen huusi muita avuksi, mutta eivät ehtineet paikalle ennen kuin synnytys oli jo tapahtunut.

LIITETAULUKKO 9. Syytetyn asuin- tai palvelustalo.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	Yhteensä
15	15	4	1	3	2	1	3	1	4	8	2	59

A = Ei mainita

B = Rälssitalo

C = Perintötalo

D = Kruununtalo

E = Ratsutalo

F = Sotamiestalo

G = Pappila, kirkkoherran talo

H = Säätyläistalo, aateliton säätyläistö:

voudin tai nimismiehen talo

I = Torppa

J = Talon tytär (talon laatua ei mainittu)

K = Tilaton väki (itselliset, mäkitupalaiset, irtolaiset)

L = Miehet (yksi rälssitalonpoika ja yksi räätäli)

LIITETAULUKKO 10. Lapsen kätköpaikka.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	Yht.
Viety lopuksi kirkon muuriin	2					1					3
Lapsi poltettu uunissa	2		2								4
Jätetty tulisijan tai savupiipun läheisyyteen	1	1	1				2				5
Siat syöneet lapsen kokonaan		1		1							2
Lapsi kastettu ennen kuin se kuoli	2										2
Lasta ei löytynyt ilmoitetusta paikasta			2		1	2			1		6
Navetta	1	1		5							7
Aitta, luhti tai lato		2			2				1		5
Sänky								2			2
Jonnekin ulos	1	1	4		1	3					10
Muu		2			2				2		6
Ei relevantti tai ei mainittu										7	7
Yhteensä	9	8	9	6	6	6	2	2	4	7	59

A = Ei kätetty

B = Jätetty synnytyspaikkaan

C = Kaksi kätköpaikkaa

D = Navetta (kerran heitetty läävään)

E = Naisen vaatteiden tms. sekaan (kahdesti arkussa/kirstussa)

F = Jonnekin ulos (lapsi syntyi tuvan edessä tai kätetty muurahaiskekoon, sammalmättääseen, risujen alle, heitetty jokeen, syntyi tiellä, viety niitylle jne.)

G = Savupiippuun

H = Sänkyyn

I = Muu (kellari, tuvan eteinen, mallassauna jne.)

J = Ei relevantti tai ei mainittu

LIITETAULUKKO 11. Miten lapsen syntymä tuli yhteisön tietoon?

A	B	C	D	E	F	G	Yhteensä
13	16	11	11	4	3	1	59

A = Äiti paljasti lapsen syntymän

B = Esivalta tutki huhua ja yhteisö toimi ilmiantajana

C = Talonväki, naapurit ja/tai kyläläiset huomasivat synnytyksen merkkejä

D = Kätetyn lapsen ruumis löytyi

E = Ei mainita

F = Ei relevantti

G = Muu

LIITETAULUKKO 12. Syntyneen lapsen kehitysasteen määrittely.

Täysiaikainen	Keskonen	Ei mainita	Ei relevantti	Yhteensä
25	17	14	3	59

LIITETAULUKKO 13. Lapsen ruumiin tutkineiden henkilöiden sosiaalinen status ja tutkinnan tulos.

Vuosi	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	Huomautus
1648							1	1										
1648				1	1													
1648						1												Ei väkivallan merkkejä
1649						1									1			Tunnusti murhan, kuristettu
1649																	1	Poltettu uunissa
1649						1												
1650			1							1								
1650																	1	Ei relevantti
1650																	1	Ei löytynyt
1651							1											
1652							1											Ei väkivallan merkkejä
1652			1												1			Ei väkivallan merkkejä
1652																	1	Ei relevantti
1652							1	1					1		1			
1653					1													
1653				1														Murhattu, ei väkiv. merkkejä
1653							1	1										
1654																	1	Tunnusti murhan, kuristettu
1655							1	1					1					
1656								1							1			
1656							1											
1657			1															Eli 15 min, kastettu
1657							1	1								1		
1657													1					Murhattu, ei väkiv. merkkejä
1658	1	1																Tunnusti murhan
1658																	1	Lapsi elänyt jouluun asti
1658							1	1										
1658																	1	Ei löytynyt
1659																	1	Tunnusti murhan
1659						1												
1660																	1	Ei löytynyt, tunnusti murhan
1660							1											
1660																	1	Ei relevantti
1663			1															
1663			1															
1664						1												Ei väkivallan merkkejä
1665			1													1		Murhan yritys, kastettu
1665			1															
1666				1														Ei väkivallan merkkejä

Vuosi	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	Huomautus
1667							1	1	1				1					Vaatekappale löytyi suusta
1668										1		1		1	1			
1670			1															
1670														1				Lapsen jalkaa syöty (siat)
1670																	1	Lasta ei löytynyt hautausmaalta
1671											1							
1671																	1	Tunnusti murhan
1672							1											Ei väkivallan merkkejä
1672													1		1			Pää irti ja rikkoutunut
1673	1																	
1673			1												1			Tunnusti murhan, tukahdutettu
1673																	1	Siat syöneet lapsen kokonaan
1673	1		1															Poltettu uunissa
1674																	1	Poltettu uunissa
1674			1					1										
1674			1															Poltettu uunissa
1675								1										Kurkussa sinisiä jälkiä
1675			1															Suu täynnä multaa
1681																	1	Ei löytynyt
1681							1											Ei väkivallan merkkejä
Yhteensä	3	1	13	3	1	6	13	10	1	2	1	1	5	5	4	2	15	

A = Emäntä

B = Isäntä

C = Talonväki (sukupuolia ei määritelty, mutta useimmiten naisia)

D = Naapurit, naiset

E = Naapurit, miehet

F = Naapuri(t) (sukupuolia ei määritelty)

G = Rehelliset naiset (sis. rehelliset vaimot, ei määritelty emännäksi tai naapuriksi)

H = Rehelliset miehet (ei määritelty isännäksi, naapuriksi tai lautamieheksi)

I = Itsellisnainen

J = Kartanon rouva

K = Voudin vaimo

L = Kirkkoherran vaimo

M = Lautamies/miehet

N = Nimismies

O = Vouti

P = Pappi

Q = Lapsen ruumista ei tarkastettu jostakin syystä

LIITETAULUKKO 14. *Lapsen kuolinsyy syytetyn naisen tai tarkastajien todistuksen mukaan.*

Onnettomuudesta johtunut kuolema/keskenmeno	Keskenmeno	Kuolinsyy tuntematon	Todistajien mielestä lapselle tehty väkivaltaa tai nainen tunnusti murhan	Lapsi hylätty synnytys paikkaan	Lapsen kuolema mainittu miehen syyksi	Ei relevantti	Yht.
13	6	16	16	2	3	3	59

LIITETAULUKKO 15. *Miehet ja miesten rooli käräjien aikana.*

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	Yhteensä
Naimaton mies tai renki	10	2 (1)	3 (1)	2	2 (1)	2	1	2	1	6 (1)	0	0	31 (4)
Naimisissa oleva mies	8 (2)	3	1	2	2 (2)	1	1	2 (1)	0	0	0	0	20 (5)
Leski	1									1			2
Syytetyn naisen aviomies											3		3
Ei relevantti												3	3
Yhteensä	19 (2)	5 (1)	4 (1)	4	4 (3)	3	2	4 (1)	1	7 (1)	3	3	59 (9)

A = Tunnusti isyytensä ja oli käräjillä

B = Oli käräjillä, mutta isyyden tunnustamisesta ei mainita mitään (ei kieltänytään)

C = Kielsi isyytensä, mutta oli käräjillä

D = Ei ollut käräjillä, sotimassa

E = Ei ollut käräjillä, karannut

F = Ei ollut käräjillä, poistunut paikkakunnalta/oli matkoilla

G = Ei ollut käräjillä, sairas

H = Ei ollut käräjillä, oli kotoisin eri kihlakunnasta ja oikeuteen siellä

I = Ei ollut käräjillä, syytä ei mainita

J = Ei mainita oliko mies käräjillä vai ei (luultavasti oli)

K = Nainen maannut vain oman aviomiehensä kanssa

L = Ei relevantti

(x)= nainen/käräjärahvas syyttänyt miestä osallisuudesta lapsenmurhaan (osuus kokonaisluvusta)

LIITETAULUKKO 16. Miesten sosiaalinen asema.

	Naimaton	Naimisissa	Leski	Ei relevantti	Yhteensä
Renki/ naimaton mies*	18				18
Talollinen/ naimisissa oleva mies**		6	1	1***	8
Rälssitulallinen / rälssitilan renki	1	3	1		5
Perintötilallinen / perintötilan renki	1	4			5
Voudin renki	1				1
Ratusotilas	2			1***	3
Sotilas	3	5		1***	9
Upseeri	1				1
Majoitusmestari (sot.)	1				1
Säätyläinen	1				1
Mylläri		1			1
Räätäli	1				1
Salpietarinkeittäjä		1			1
Tupakkakauppias (tanskal.)	1				1
Ei relevantti				3****	3
Yhteensä	31	20	2	6	59

* Palveluspaikan lajia ei mainita

** Tilan lajia ei mainita

*** Syytetty nainen ollut suhteessa vain aviomiehensä kanssa

**** Nainen (kättilö, kornetin vaimo, piika)

LIITETAULUKKO 17. Miehen suhde syytettyyn naiseen.

	Naimaton	Naimisissa	Leski	Aviomies	Ei relevantti	Yhteensä
Palveluksessa samalla tilalla	9	2				11
Asuivat samalla tilalla	2	2	1			5
Isäntä ja piika*	1	5	1			7
Isännän veli	1					1
Naisen sukulainen	1	1				2
Mies mennyt sotaan	3	1				4
Parilla yhteisiä tuttavuuksia	2					2
Kiertelevää elämää viettänyt nainen**	4	3				7
Ei mainita	8	6				14
Aviomies				3		3
Ei relevantti					3	3
Yhteensä	31	20	2	3	3	59

*Kerran nainen oli jo lopettanut palveluksensa, mutta suhde isännän kanssa jatkui edelleen

** Ainakin kolmessa tapauksessa saattoi olla kyseessä ns. kylähuora

LIITETAULUKKO 18. Naisille ja miehille langetetut tuomiot lapsenmurhaoikeudenkäynnissä.¹

Lapsen kehitysaste	Määrä	Tuomio kihlakunnanoikeudessa										Tuomio hovioikeudessa									
		Nainen					Mies					Nainen					Mies				
Keskonen		A	B	C	D	E	F	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	W	X	Y	Z
Salavuoteus	10	4					6		6	4		1	5	3	1			2	8		
Yksinkertainen huoruus (M) ²	6	2					4	1	3		2	1	2			2	1	3		3	
Avioliitton syntynyt lapsi	1	1							1			1								1	
Yhteensä	17	7	0	0	0	0	10	1	10	4	2	3	7	3	1	2	1	5	8	3	0
Täysiaikainen																					
Salavuoteus	10	1					9	2	6	2		1	1			1	7	2	7	1	
Yksinkertainen huoruus (M)	4						4		2	2							4	1	1	2	
Yksinkertainen huoruus (N)	2						2		1		1						2		1		1 ³
Kaksinkertainen huoruus	1						1	1									1		1		
Isäntä ja piika	4						4		1	1	2		1	1		1	1	1		3	
Leskimies ja naimaton nainen	1						1			1							1			1	
Sukurutsa	2						2		1	1							2	1		1	
Avioliitton syntynyt lapsi	1	1							1			1							1		
Yhteensä	25	2	0	0	0	0	23	3	12	7	3	1	2	2	0	2	17	5	11	8	1
Ei mainita																					
Salavuoteus	7	2					5	1	4	2	2	2		3		1	2	1	5	1	
Yksinkertainen huoruus (M)	1						1		1								1	1			
Isäntä ja piika	2						2			1	1					1	1			1	1
Nainen leski, mies naimisissa	2						2	1			1			1			1	1		1	
Leskimies ja naimaton nainen	1						1		1								1		1		
Sukurutsa ⁴	1																1				
Yhteensä	14	2	0	0	0	0	11	2	6	3	4	2	0	4	0	2	7	3	6	3	1
Summa	56	11	0	0	0	0	44	6	28	14	9	6	9	9	1	6	25	13	25	14	2

Naisten rangaistukset:

A = Vapautettu (osa Jumalan tuomiolle)
 B = Sakot ja/tai kirkonrangaistus
 C = Karkotus ja/tai raippaa
 D = Vankeustuomio
 E = Mestaus ja hautaus
 F = Mestaus ja poltto paalussa

Miesten rangaistukset:

W = Uusi oikeuskäsittely (määrättiin tuotavaksi oikeuteen tai todistettava ettei ollut lapsen isä)
 X = Ei mainita
 Y = Sakot ja/tai kirkonrangaistus
 Z = Kuolemantuomio

¹ Joissain oikeudenkäynneissä miehelle ja naiselle annettiin vielä erikseen (kuoleman) tuomio huoruudesta, mutta tässä taulukossa on keskitytty vain lapsenmurhatuomioihin.

² Nainen ja mies tuomiin kerran kuolemaan huoruudesta ilman minkäänlaista mainintaa lapsenmurhatuomiosta kihlakunnanoikeudessa. Tuomio muunnettiin sakoiksi hovioikeudessa. Tapaus on merkitty KKO sarakkeessa kuolemantuomioihin ja HO sarakkeessa sakotettuihin.

³ Mies karkasi tuomion julistamisen jälkeen ja hänet määrättiin tuotavaksi uudestaan käräjille.

⁴ Nainen tappoi tyttärensä ja uuden miehensä lapsen. Tytär ja mies tuomittiin kuolemaan sukurutsasta hovioikeudessa. Kihlakunnanoikeuden tuomioita ei ole merkitty muistiin.

LIITETAULUKKO 19. Lapsenmurhaan osallistumisesta syytettyjen (tiedossa olevat) tuomiot.

Syytetyt	Tuomio 1. KKO	Tuomio 1. HO	Uuden käsittelyn syy	Tuomio 2. KKO	Tuomio 2. HO
Kättilö, naimaton ¹	Ei mainita	Määrättiin tuotavaksi oikeuteen	Sairaana	Hovioikeuden päätettäväksi	Joutui seisomaan 3 lauantaita kirkon oven edessä & kirkonrangaistus
Räätäli, naimaton ²	Kuolemaan	Kuolemaan	Karannut	Hovioikeuden päätettäväksi	40 talerin sakot, kirkonrangaistus
Rälssitalonpoika, naimisissa ¹	Ei mainita	Määrättiin tuotavaksi oikeuteen	Karannut	Kuolemaan huoruudesta	80 hopeatalerin sakot, kirkonrangaistus

¹ Rälssitalon isännän kanssa jo toisen lapsen saanut piika tuomittiin kuolemaan kihlakunnanoikeudessa ja sai karkotus- ja raippatuomioon hovioikeudessa. Piika oli kertonut oikeudessa, että kättilö oli sitonut hänen vatsansa niin tiukasti, että lapsi menehtyi kohtuun. Siksi kättilön osuus lapsen kuolemaan piti käsitellä.

² Räätälin kanssa maannut kornetin vaimo tuomittiin kuolemaan sekä kihlakunnanoikeudessa että hovioikeudessa.

LIITETAULUKKO 20. Naisten saamat tuomiot ennen ja jälkeen vuoden 1655.

	Tuomio KKO	Tuomio HO	Yhteensä
Ennen 1655			
Vapautettu	6	2	16
Kirkonrangaistus		1	
Sakot & kirkonrangaistus		3	
Vankeustuomio		1	
Karkotus & raippaa		3	
Kuolemantuomio	10	4	
Tuomio perustui naisen tunnustukseen ¹		2	
Jälkeen 1655			
Vapautettu	5	3	40
Kirkonrangaistus		4	
Sakot & kirkonrangaistus		2	
Vankeustuomio		0	
Karkotus & raippaa		7	
Kuolemantuomio	34	24	
Ei mainita	1	0	
Yhteensä	56	56	

¹Jos nainen tunnustaisi murhan, hänet tuomittaisiin kuolemaan, tai jos hän pitäytyisi kertomuksessaan lapsen kohtalosta, hänet piiskattaisiin ja karkotettaisiin valtakunnasta.

LIITETAULUKKO 21. *Rahvaan armoanomukset (tai vastaavat) syytetyn puolesta ennen ensimmäisen lapsenmurhaediktin julkaisua ja sen jälkeen.*

Kronobergin lääni ennen vuotta 1655	5
Rahvas pyysi vapauttamista	1
Naapurit todistivat valalla syytetyn puolesta	2
Syytetty ja rahvas pyysivät hengen säästämistä	1
Naisväki todisti syytetyn puolesta	1
Jönköpingin lääni ennen vuotta 1655	0
Kronobergin lääni vuoden 1655 jälkeen	7
Nimismies ja samalla naisen isäntä asettui syytetyn puolelle	1
Kärjärahvas pyysi syytetyn naisen ja miehen hengen säästämistä	1
Kärjärahvas pyysi, ettei naista rangaistaisi, niin kuin hänelle kuuluisi	1
Kärjärahvas pyysi naisen säästämistä tulelta	2
Kärjärahvas ja naisen sulhanen pyysivät naisen hengen säästämistä	1
Syytetyn aviomies ja aviomiehen sukulaiset asettuivat naisen tueksi	1
Jönköpingin lääni vuoden 1655 jälkeen	7
Lautamiehet ja rahvas pyysivät hovioikeutta lieventämään tuomiota	1
Kärjärahvas pyysi syytetyn säästämistä tulelta	2
Pyydettiin hovioikeudelta armahdusta	1
Aviomies ja lapset pyysivät naisen hengen säästämistä	1
Syytetty nainen pyysi makaajansa hengen säästämistä, samoin syytetty pyysi oman henkensä säästämistä ja kärjärahvas pyysi molempien syytettyjen hengen säästämistä	1
Kärjärahvas pyysi syytetyn hengen säästämistä	1
Yhteensä	19